This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

БЪЛГАРСКИ СТАРИНИ

ИЗЪ

МАКЕДОНИЯ

СЪБРАНИ ОТЪ

Йорданъ Ивановъ

ЛЕКТОРЪ ВЪ СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТЪ

ИЗДАВА БЪЛГАРСКОТО КНИЖОВНО ДРУЖЕСТВО

СОФИЯ

ДЪРЖАВНА ПЕЧАТНИЦА

1908

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES

Ivanov, I.
4/19/8

БЪЛГАРСКИ СТАРИНИ

изъ

МАКЕДОНИЯ

2

събрани отъ

Йорданъ Ивановъ

лекторъ въ софийския университетъ

ИЗДАВА БЪЛГАРСКОТО КНИЖОВНО ДРУЖЕСТВО

СОФИЯ

ДЪРЖАВНА ПЕЧАТНИЦА

1908

B11

95
И-21-б
DK62
I-8

От сѫщия:

Сѣверна Македония. Исторически издирванья. Съ образи и карти. София 1906. 8°. VIII + 420. Книжарница Олчевъ. Цѣна 5 л.

Прѣдговоръ.

Отъ октомври 1906 г. до марта 1908 г. пѫтувахъ изъ Македония съ цѣль да се запозная съ бита на тамкашнитѣ българе и съ уцѣлѣлитѣ останки на миналото имъ. Врѣмената бѣха крайно размирни и непригодни за научни издирванья: черковнитѣ и племенни вражди; всѣкидневнитѣ кървави разправи между чети, население и войска; подозрѣнието и прѣчкитѣ на властитѣ, — всичко това ме спъваше постоянно и не ми даде възможность да споходя и проуча еднакво всички кѫтове на страната. Каквото ми се удаде ново да обдиря или извѣстно вече да провѣря, събрахъ, слѣдъ точенъ прѣписъ или фотографска снимка, въ прѣдлагания сборникъ отъ литературни, исторически и етнографски паметници на българското население въ Македония. Въ друга книга ще изложа своитѣ пѫтни, битописни и археолошки бѣлѣжки.

На всички лица, които ме улесниха въ тежкото и опасно пѫтуванье, както и на Българското книжовно дружество, което съ готовность издаде това дѣло, изказвамъ дълбоката си благодарность.

София, 1908.

Йор. Ивановъ.

Съдържание.

Стр.

Прѣдговоръ III

I. Смоленски надписъ 1

II. Царь Симеонови погранични стълбове при Солунъ, отъ 904 г. . . 7

III. Зографски подписъ отъ 980 г. 10

IV. Глаголски подписъ отъ 982 г., въ Иверския светогорски монастирь . 21

V. Царь Самуиловъ надписъ отъ 993 г. 24

VI. Варошки надписъ отъ 996 г. 27

VII. Бѣлѣжки за нѣкои грамоти и ръкописи въ Света-Гора 30

1. Къмъ началната история на Зографския монастирь 30
2. Патриархъ Евтими Търновски въ Селинската кула 31
3. Сводна грамота за историята на Зографъ до XIV в. 32
4. Черква Св. Димитъръ въ Зографъ, подчинена на цариградския патриархъ 36
5. Духовната власть на Охридската архиепископия въ Италия, островитѣ и Далмация 37
6. Монастирьть Св. Георги на Вирпино-бърдо, при Скопье . . . 37
7. Драгановъ миней 38
8. Животописи и служби на български светци 41
9. Евангелие на царь Георгия Тертеръ II, отъ 1322 г. 45
10. Хилендарска българска история 47
11. Хилендарски писмовникъ 47
12. Зографски щампи отъ 1834 г. 48
13. Словѣнски имена на мѣсецитѣ 49

VIII. Словѣнско житие на св. Наума Охридски, отъ X вѣкъ 51

IX. Житие на св. Климента Охридски отъ Хоматиана 59

X. Похвално слово на св. Михаила и Гаврила отъ Климента Охридски . 64

XI. Прогласъ къмъ евангелието. Стихотворение отъ епископъ Константина (IX—X в.) 70

XII. Два атонски прѣписа на Храбровото сказание за словѣнскитѣ писма 75

XIII. Кратка служба на св. царь Петра Български 82

XIV. Витолски трипѣсникъ 87

XV. Най-стара служба на св. Ив. Рилски 105

Стр.

XVI. Житие и поменъ на св. Ив. Рилски 110
1. Проложно житие 110
2. Поменъ за успѣнието му на 18 августъ 114
3. Житие отъ Евтимия Търновски 116
XVII. Житие на св. Петка 134
XVIII. Житие на св. Илариона Мъгленски 141
1. Извадки отъ Евтимиевото житие 141
2. Кратко проложно житие 142
XIX. Бѣлѣжки по българската история въ словѣнския прѣводъ на Манасия. (Хилендарски прѣписъ) 144
XX. Хрисовулъ на монастиря Св. Никола Мрачски (Орѣховски) 149
XXI. Зографска българска история 159
XXII. Първообразътъ на Паисиевата българска история 175
XXIII. Надписи и бѣлѣжки отъ Зографъ 182
XXIV. Надписи и бѣлѣжки отъ разни мѣста на Македония 211
1. Охридъ 211
2. Монастирь Св. Наумъ 217
3. Монастирь Заумъ 218
4. Прѣспа 219
5. Прилѣпско 224
6. Воденъ 226
7. Солунско 227
8. Велешко 227
9. Щипъ 229
10. Скопье 230
11. Тетовско 234
12. Кратовско 244
13. Паланешко 259
14. Дойранъ 262
15. Сѣръ 265
16. Филипи 266
17. Разлогъ 266
XXV. Зографски поменикъ 268
Показалецъ 305
Погрѣшки 311

I.

Смолѣнски надписъ.

Къмъ обдиренитѣ досега надписи на старитѣ български владалци Омортага, Маламира, Симеона и Самуила трѣбва да прибавимъ още единъ — Смолѣнскиятъ. Той е билъ забѣлѣзанъ отъ единъ френски калугеръ прѣзъ 1707 год., между рушевинитѣ на македонския градъ Филипи, и обнародванъ отъ Осана, Льо-Ба, Кирхофа и Димица. Надписътъ е билъ издълбанъ на „единъ видъ надгробенъ", бѣлъ и твърдѣ мекъ мряморенъ камъкъ. Паметникътъ е билъ унищоженъ по́-късно, та послѣдващитѣ пѫтници-старинаре не могли вече да го забѣлѣжатъ. Напраздно и азъ го дирихъ при минаванѣето си оттамъ, прѣзъ юли 1907 г. Тука обнародвамъ надписа, както е въ Сборника на гръцкитѣ надписи, кн. IV, № 8691 а. До сега той не е билъ използуванъ, при все че съдържа важни историко-етнографски посочванья.

1) . . . . . CONBOY	. . . . .
2) . . . . ΕΚΦΕΟΥΑΡΧΟΥ	δ) ἐκ Θεοῦ ἄρχων . . .
3) . . . ΑΝΟΓΑΠΕΣΤιΛΕ	. . . ἄνος ἀπέστ(ε)ιλε(ν) . . .
4) . . ȣΛΟΝΤΟΝΚΑΥΧΑ	. . ούλον τὸν καυχά-
5) . . ΟΝΔΟΓΑΕΑΥΤΟΝΦΟΓΑ .	(ν)ον δώσας αὐτὸν φοσά(τ-
6) . . ΤΑΚΤΟΝ . . ȣΒΟΛΑ	ον) τακτὸν . . . . .
7) . . ΑΝΚΤΟΛΚΑΝΑΟΙΛΑΚΟ	. . κ(αι) . . . . . κο(λ-)
8) . OBRONKOKAYXANOE . .	οβρὸν κ(αὶ) ὁ καυχάνος (ἐ-
9) . . ȣΕΕΜΟΛΕΑΝȣ	πὶ) τοὺς Σμολεάνȣ(ς)

(. . . . Поставениятъ отъ Бога князь . . . анъ изпрати кавхана . . . була, като му даде отбрана войска . . . . . пѫтеводитель и кавханътъ къмъ смолѣнетѣ . . .).

Къмъ четеньето на надписа. 1-и редъ. Буквитѣ βου... може да са начало на думата българе, напр. въ родителенъ падежъ (βουλγάρων).

2-и редъ. Изразътъ ὁ ἐκ Θεοῦ ἄρχων (отъ Бога военачалникъ, владѣтель) се давалъ обикновено на християнскитѣ господаре. Въ проложното житие на свв. Кирила и Методия князь Борисъ е назованъ по сѫщия начинъ ... **ѧ бльгаромъ ѿ Бг҃а князь Борисъ.** Въ единъ шуменски надписъ и нехристиянинътъ Маламиръ е наречепъ ἐκ Θεοῦ ἄρχων (C. I. G. IV, № 8691 b, Мсб. XV, 139). Споредъ това, право се догажда Марквартъ, че този изразъ е просто прѣводъ на съотвѣтенъ домашенъ, старотурски — „тенгриде болмишъ канъ" т. е. отъ Бога станалъ князь.[1] (Marquart, Die Chronologie der alttürkischen Inschriften, 42). И въ Омортаговия търновски надписъ се споменава името Богъ (Θεός) : ὁ Θεὸς ἀξιώσῃ αὐτόν т. е. да го удостои Господъ. Проф. Златарски (Псп. LIV, 763, 764) мисли, че думитѣ ἐκ Θεοῦ ἄρχων са прикачени по навикъ, като византийски канцелярски изразъ. Успенски (Абоба-Плиска, 197) иска да даде реално значение на този титулъ и да го докара въ свръзка съ засилилото се при Маламира християнство въ България.

3-и редъ. Слѣдъ израза ἐκ Θεοῦ ἄρχων се очаква името на владѣтеля въ именителенъ падежъ. За голѣмо съжаление, отъ това име е запазенъ въ надписа само краятъ . . . άνος. Ако не прибѣгнемъ до прѣсилени прѣправки на окончанието . . . άνος отъ . . . αμος и го тълкуваме като часть отъ имената на българскитѣ князье Кардама (Κάρδαμος) или Пресияма (Πρεσιάμ), ще трѣбва да се спремъ на други двѣ възможни допълнения, едното Παγάνος и другото . . . . . χάνος. Че Паганъ (Παγάνος) е билъ дѣйствително върховенъ господарь на българетѣ, узнаваме отъ Теофана и Никифора. Първиятъ ни разказва, че слѣдъ Сабина българетѣ си поставили другъ господарь на име Паганъ (... ἔστησαν δὲ οἱ βούλγαροι ἕτερον κύριον ἑαυτῶν, ὀνόματι Παγάνον. Chronographia, Ed. C. de Boor I, 433). И Никифоръ нарича Пагана господарь на България (Παγάνος ὁ κῦρις Βουλγαρίας, Ed. Bonnae, 436).

---

[1]) Понятията Богъ, небе, свѣтлина се прѣдаватъ съ думитѣ *тангри* у уйгурцитѣ, *тенгри* у чагатайцитѣ, *тангри* у османцитѣ и пр. Срв. Vámbéry, Etym. Wörterbuch der turko-tatarischen Sprachen, № 181.

За Пагановото властуванье (763—765 г.) срв. Златарски въ Исп. LXIII, 642—648 и Lombard, Constantin V, 49—51. Възстановлението ..... χάνος т. е. съ името на нѣкой български владѣтель и титула му „ханъ“ е сѫщо тъй възможна. Дори Омортаговиятъ надписъ въ Св. Четиридесеть въ Търново (срв. Мсб. XV, 130 сл.) съдържа подобенъ изразъ: τὸ δὲ ὄνομα τοῦ ἄρχοντος ἐστὶν Ὠμορτὰγ κάννας т. е. ἄρχων Ὠμορτὰγ χάνος, както се срѣща послѣднята дума писана въ други надписи и текстове.

4-и редъ. Завършъкътъ — οὔλον (им. п. — οὔλος) ни напомня българо-татарскитѣ имена: Исбулъ (Ἰσβούλος), военачалникъ кавханъ при князь Маламира; Зергобулъ, пратеникъ на князь Бориса въ Римъ прѣзъ 869 г.; Сурсубулъ, велможа при царь Симеона, който водѣлъ сестра му, майка на царь Петра. Твърдѣ вѣроятно изглежда възстановлението (Ἰσβ)οὔλον τὸν καυχά(νον), особено като се има прѣдъ видъ сѫщиятъ изразъ въ другъ надписъ, дѣто се говори за стария Маламировъ кавханъ боилъ Исбулъ кавханъ (ὁ παλαιὸς αὐτοῦ βοηλᾶς ὁ Ἰσβούλος ὁ καυχάνος. Срв. Мсб. XV, 139—140).

5-и редъ. Изразътъ δώσας αὐτόν вм. αὐτῷ е по новогръцки — δώσας εἰς αὐτόν, σ'αὐτόν или само δώσας αὐτόν.

7-и—8-и редъ. Втората половина на 7-я редъ и началото на 8-я ни наумѣватъ познати имена въ старобългарскитѣ надписи — βοηλᾶ, κολοβρός (Извѣстія русс. арх. инст. въ К-лѣ, X, 191). За първото име ΑΟΙΛΑ вм. βοηλᾶ има малко сигурность; по́-положително е четеньето κολοβρός, което отговаря на турското кологузъ (калаузъ) т. е. пѫтеводитель.

9-и редъ. Отъ съдържанието на надписа, прѣдъ винителната форма τοὺς Σμολεάνους прилича да стои едно πρὸς, или κατὰ, или ἐπὶ.

При недостатъчнитѣ окончания -άνος и -οὔλον и при липса на други помагални вѣсти, за сега би било още рано да се произнесемъ съ положителность върху името на българския князь, при когото билъ въздигнатъ камъкътъ; формално трѣбва да приемемъ името Паганъ (VIII в.), когато пъкъ изобщо съдържанието ни кара да мислимъ за другъ по́-късенъ князь, отъ IX вѣкъ. При Пагана не се знае да е имало движение на българетѣ къмъ земята на смолѣнетѣ. Кавханътъ Исбулъ, ако тъй допълнимъ собственото име въ 4-я редъ, би билъ маловръстенъ още при Пагана (763—765), защото като

военачалникъ той се поменава чакъ при Маламира (831—836), въ шуменския надписъ (C. I. G. IV, 8691 b или Мсб. XV, 139). И тъй, като причисляваме Смолѣнския надписъ къмъ старобългарскитѣ, ще го отнесемъ къмъ края на VIII в. и първата половина на IX.

Историко-етнографски бѣлѣжки. Смолѣнскиятъ надписъ е единственятъ отъ старобългарскитѣ надписи, който ни говори за словѣнско племе въ Македония и за отношенията на българската държава къмъ него. За опрѣдѣлянье положението на смолѣнската область ще помогнатъ запазенитѣ вѣсти за смолѣнетѣ и тѣхното епископство. Отъ списъка на черквитѣ, подчинени на цариградския патриархъ въ врѣмето на Лъва Прѣмждри (886—912 г.), знаемъ, че смолѣнското епископство се числѣло подъ филипската митрополия, която била най-източната въ Македония: Τῷ Φιλίππων, Μακεδονίας: ὁ Θεωρίου, ὁ Πολυστύλον (нѣкогашната Αὔδηρα), ὁ Βελικείας, ὁ Χριστουπόλεως (Кавала), ὁ Σμολαίνων, ὁ Καισαροπόλεως (между Кушница планина и р. Драматица),[1] ὁ Ἀλεκτρυοπόλεως (Ἀνακτοροπόλεως, сега Лефтера при Кавала). Ако се гледа реда на поменатитѣ епископства по бѣломорския брѣгъ, между лагоския и орфански заливи, смолѣнското ще трѣбва да диримъ между Кавала и Кесарополъ, въ правицката и кавалска кази т. е. близу до Филипи, дѣто е билъ намѣренъ и надписътъ.

А че смолѣнската область е била пó-голѣма и не е съвпадала съ малката епископия на това име, личи отъ вѣститѣ, споредъ които областьта на смолѣнетѣ е съставяла у византийцитѣ цѣла военно-административна тема, която се простирала между струмската тема и срѣднитѣ Родопи. Единъ актъ отъ 1079 год., сега въ светогорската лавра на св. Атанасия (срв. приложенията на Визант. Врем. IX, 125—126), е издаденъ отъ нотария и регистратора на смолѣнската тема за метоха на монастиря Сотиръ въ Йерисо, при светогорския нровлакъ (Ἰωάννης Βέῤῥης βασιλικὸς νοτάριος τῶν οἰκειακῶν στρατευμάτων καὶ ἀναγραφεὺς Σμολένων). Между хрисовулитѣ и актоветѣ на Бачковския монастирь поменаватъ

---

[1]) За положението на Καισαρόπολις въ Зъхненско, въ покраината Σραβίκιον (сега Здравикъ) и Ζαβάλτος (сега Семалтосъ), между планина Кушница и езерото Тахино, се говори въ Бачковския типикъ отъ 1083 г. Срв. въ Приложенията на Византійскій Временникъ XI, стр. 12.

се прѣзъ 1083 г. и такива за „темата на смолѣнетѣ“ (χρυσοβούλλια δύο περὶ τῆς ἀθῳώσεως τοῦ θέματος τῶν Σμολένων, или ... ἕτερον πιττάκιον περὶ τοῦ θέματος τῶν Σμολένων и пр. Виз. Врем. XI, Приложеніе, стр. 55). Прѣзъ края на сѫщия XI в., въ прѣдѣлитѣ на смолѣнетѣ (εἰς μέρη τῶν Σμολένων) живѣлъ пустинникътъ Филипъ (Срв. Šafařik, Slovanské starožitnosti II, 237). За положението на смолѣнската тема дава цѣнно указание Никита Хониатъ. Прѣзъ 1199 г. Иванко, убиецътъ на Асѣня, се отметналъ отъ гърцитѣ и помагалъ на Калояна, като завладѣлъ за българетѣ Родопитѣ и припадащето къмъ тѣхъ бѣломорско крайбрѣжие, съ градоветѣ Мосинополъ, Ксанти, Абдера, планината Кушница (Пангей) и подчинилъ темата на смолѣнетѣ (... ἀλλ' ἣν ὑπονοθεύων καὶ ἀφιστῶν Ῥωμαίων ὁπόσα ἐς Μοσυνόπολιν ἐπινένευκε μέχρι καὶ Ξανθείας αὐτῆς, καὶ πρὸς ὄρος τὸ Πάγγαιον καὶ τὸ θέμα τῶν Σμολένων ὑπεποιήσατο. Nic. Choniata, Bonnae, 680). Още сѫщата година обаче Иванко билъ заловенъ отъ гърцитѣ и убитъ. На смолѣнската область билъ назначенъ управитель Йоанъ Спиридонакъ, но и той прѣзъ 1201 г. се повдигналъ съ своето военно население противъ императора. Зетьтъ на послѣдния изгонилъ Спиридонака отъ Смолѣнско. Спиридонакъ избѣгалъ въ България (N. Chon., 708—709). Въ землището на нѣкогашната тема на смолѣнетѣ, която се простирала между струмската и родопската, и сега са запазени двѣ-три села, чиито имена наумѣватъ отчасти старото название на областьта и племето. На сѣверо-изтокъ отъ самото Филипи, въ планината, се намира голѣмото село Силянъ. Въ Зъхненско е селото Свилино или Шилиносъ. Въ една Душанова грамота отъ 1345 г. се подаряватъ на монастиря Св. Ив. Прѣдтеча при Сѣръ 40 жирни дървета, въ мѣстностьта Сфолено (ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τοῦ Σφολενοῦ δένδρα τεσσαράκοντα βαλανδέα. Гласник XXVI, 23). Въ Ахѫ-челебийско е голѣмото село Смилянъ. На туй име, въ свръзка съ името „смолѣне“, напира Иречекъ (Пѫтувания, 392).

Името *смолѣне* ни води и къмъ единъ твърдѣ важенъ въпросъ въ историческата етнография на словѣнството. Словѣнското езикознание отдавна вече поставя руския и български езици въ една юго-източна група. Проф. Милетичъ, въ своитѣ изучванья върху члена въ руския и български езици, дойде до още по-ясно схващанье на руско-българското племенно единство, именно въ смисъль „за нѣкогашно непосрѣдно съсѣд-

ство и по́-тѣсно сродство на българскитѣ славяни и великорускитѣ племена“ (Сборникъ XVIII, 48). Въ подкрѣпа на това мнѣние идатъ историческитѣ вѣсти у византийскитѣ писатели, споредъ които словѣнскитѣ струи, които прѣзъ V, VI и VII вѣкове залѣли Мизия, Тракия, Македония и Морея, текли сé прѣко долния Дунавъ, отъ днешно Влахо-Молдавско т. е. че тѣ се отдѣлили отъ руско-словѣнската родина. Сé въ полза на това мнѣние говорятъ и общитѣ топографски и племенни названия, запазени у рускитѣ и българскитѣ словѣне. Прѣселенитѣ въ Мизия, Тракия и Македония словѣне донели отъ старото си отечество и своитѣ племенни имена, имената на своитѣ видни градове, и ги прѣдали въ новитѣ си селища. Да поменемъ най-крупнитѣ отъ тѣхъ. На руското плѣме **словѣни, идѣже нынѣ Новъгородъ**[1] съотвѣтствуватъ *словѣнетѣ* въ Македония и областитѣ имъ ... τὰς κατὰ Μακεδονίαν Σκλαβινίας; на **дреговичи**-тѣ въ Русия, които **сѣдоша межю Припетью и Двиною**, отговарятъ *драговичитѣ* около Солунъ; на **смолняне**-тѣ и тѣхния градъ **Смоленьскъ** отговарятъ нашитѣ *смолѣне* (σμολένοι, σμολαίνοι, σμολεάνοι) по р. Мѣста, между Родопитѣ, Струма и Бѣло море; на рускитѣ **сѣверя**, които **сѣдоша по Деснѣ, и по Семи и по Сулѣ**, прилѣгатъ *сѣверитѣ* по източна Старапланина (Theoph. Chronographia. Ed. Boor, I, 436); името на града **Плескокъ** (сега Псковъ) е било прѣнесено върху старата българска столица *Плисковъ* (Πλίσκοβα, Πλσκα у византийскитѣ писатели и надписитѣ); въ свръзка съ названието на българския **Прѣславъ**[2] се нахождатъ едноименнитѣ руски **Переяславьцъ** и **Переяславль**.

Тѣзи и др. подобни вѣсти, като говорятъ за нѣкогашна сродна цѣлина на руси и български словѣне, прѣди още да захване разселваньето на словѣнското племе, посочватъ едноврѣменно единството на словѣнетѣ въ Мизия, Тракия и Македония.

---

[1]) Поменати въ Несторовата лѣтопись. Спб. 1872.

[2]) Проф. Успенски е наклоненъ да приеме, че името на българския Прѣславъ е просто прѣводъ на гръцкото ὀπέρφημον (прѣславенъ) Срв. Абоба-Плиска, 236—237. Това тълкуване изглежда натегнато. Изразитѣ като прѣславнаго града Кіева (срв. Срезневскій, Свѣдѣнія и замѣтки, LXXXI, 12), прѣславныи нашъ гра̂ Тръновъ (срв. по́-долу, глава VII, № 8) са извѣстни.

II.

Царь Симеонови погранични стълбове при Солунъ, отъ 904 г.

За каменни надписи при Солунъ съ името на българския царь Симеона най-първо се научилъ данскиятъ ученъ пѫтникъ Кингъ,[1] сетнѣ за това узнали директорътъ на руския арх. институтъ въ Цариградъ Успенски, германскиятъ въ Солунъ генераленъ консулъ Мордтманъ и българскиятъ търговски агентъ въ сѫщия градъ Шоповъ. Когато прѣзъ 1898 г. дошълъ въ Солунъ Успенски да види лично паметника и го проучи, той билъ вече прѣнесенъ отъ турскитѣ власти въ валийското управление. Тука Успенски е могълъ да види надписа и да провѣри своитѣ изводи, получени пó-рано отъ фотографската снимка и отпечатъка, които му проводилъ управляещиятъ руското въ Солунъ генерално консулство К. Н. Лишипъ. Откато се разчу и писа[2] за тази българска старина, тя скоро стана невидима: властитѣ заявиха, че камъкътъ е изпратенъ въ султанския музей въ Цариградъ. Постѫпкитѣ на заинтересувани лица — да се узнае нѣщо за сѫдбата на паметника, останаха ялови. Напраздно напослѣдъкъ и азъ дирихъ въ цариградския музей да зарна старината... Въ Солунъ казватъ, че камъкътъ билъ прѣнесенъ въ Цариградъ, а въ Цариградъ директорътъ на музея заявява, че не знае нищо за такъвъ камъкъ.

Прѣзъ прѣбиванието си въ Солунъ узнахъ, че данскиятъ пѫтувачъ Кингъ е забѣлѣзалъ камененъ стълбъ съ името на Симеона при с. Вардаровци (солунска каза), на лѣвия брѣгъ на р. Вардаръ. Самъ Мордтманъ ходилъ въ с. Вардаровци да дири старината, но тамъ му казали, че гърци я прѣнели въ нѣкой монастирь. Г. *** пъкъ се научилъ, че такъвъ камъкъ имало дѣйствително, но билъ падналъ въ Вардара, понеже

---

[1]) За това съобщи и Милетичъ въ Български Прѣгледъ, 1898 г., ноември, стр. 142—143.

[2]) Вѣстникъ „Знаме“ отъ 14 януари 1898 г.; вѣстникъ „България“ отъ 16 януари 1898 г.; Г. Баласчевъ, Надписъ отъ врѣмето на царь Симеона (Български Прѣгледъ за 1898 г., мартъ, стр. 61—78); Ѳ. И. Успенскій, Пограничный столбъ между Византіей и Болгаріей при Симеонѣ (Извѣстія русскаго археол. института въ Константинополѣ, III, 184—194).

билъ надъ самия брѣгъ. А понеже при с. Нáръшъ, което отстои на 20 километра сѣверно отъ Солунъ, са били намѣрени два стълба съ надписи, то съ вардаровския тѣ ставатъ три.

Низкото солунско поле (десетина метра надъ морското равнище) е оградено на сѣверъ съ градоборската верига (555 м.). Тя се прорѣзва отъ р. Галикъ и върви снизена (100—200 м.) на западъ до самия Вардаръ. Симеоновитѣ погранични камъне са били поставени именно по този гребенъ, на владѣещитѣ висини и проходи, единъ при Вардаровци, други два при Наръшъ надъ галишкия проходъ. При с. Вардаровци и сега още за прѣзъ рѣката Вардаръ има пѫтно съобщение съ чунове, а галишката тѣснина при Наръшъ е важенъ стратегиченъ пунктъ, който пази както желѣзопѫтния мостъ, тъй и съобщението между солунското поле и кукушко-дойранската покраина.

По́-добрѣ запазениятъ надписъ на едната отъ наръшкитѣ кръгли колони (вис. 1,20 м., диам. 57—55 см.) се състои отъ 5 реда. Ето намаленъ отпечатъкъ отъ него, възстановлението и прѣвода му:

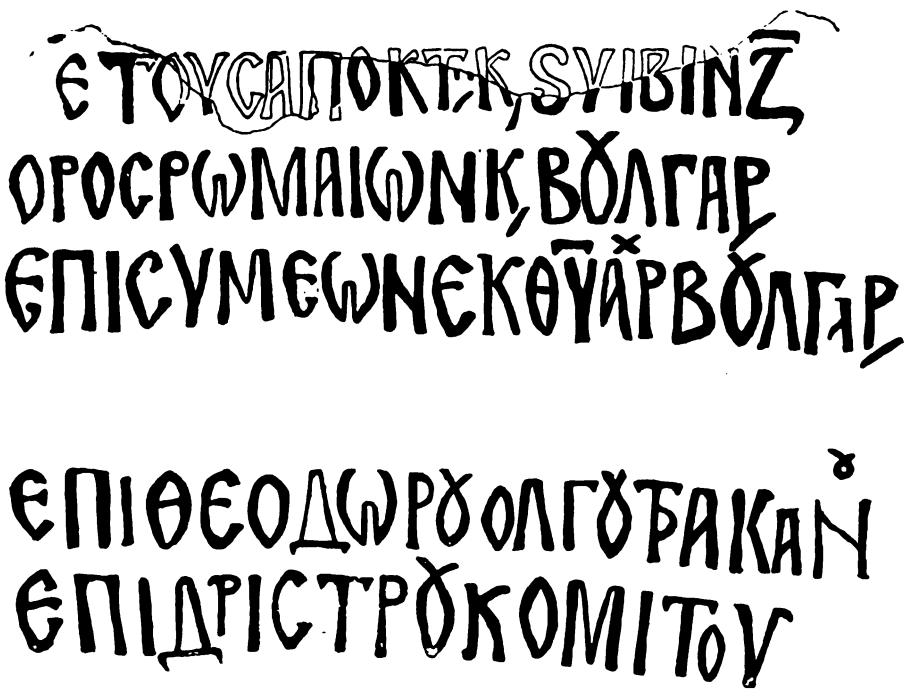

Ἔτο(υς ἀ)πὸ κτ(ίσεως) κ(όσμου) SΥIB ἰν(δικτιῶνος) ζ̄
ὅρος Ῥωμαίων κ(αὶ) Βαλγάρ(ων)
ἐπὶ Συμεὼν ἐκ Θεοῦ ἄρχ(οντος) Βαλγάρ(ων)
ἐπὶ Θεοδώρα ὄλγου τρακανῦ
ἐπὶ Δρίστρα κομίτου.

(Въ година отъ създание мира 6412, индиктъ 7-и (904 отъ Хр.). Граница между ромеитѣ и българетѣ. Въ врѣмето на Симеона, отъ Бога князь на българетѣ, при Теодора оглутархана[1]) и при комита Дристра).

Поменатитѣ въ надписа лица Теодоръ и Дристъръ са познати болѣре при Симеона. Теодоръ е билъ магистъръ. Симеонъ го е пращалъ на два пжти за прѣговори въ Цариградъ, прѣзъ 892 и 913 г., както се учимъ отъ продължителя на Теофана, стр. 359, 385. Дристъръ пъкъ е билъ управитель на струмишката область. По заповѣдь на Симеона, той прѣнесълъ мощитѣ на двама отъ струмишкитѣ светци въ Брѣгалница. За него узнаваме отъ житието на тивериополскитѣ мжченици и синаксара имъ. (Срв. повече за това у Баласчева, 74—75).

На втория Нáръшки стълбъ (високъ 1,28 м., диам. 46—47 см.) имало сжщо тъй слабо запазенъ надписъ. Отъ буквитѣ, които могълъ да прочете Успенски, личи, че и този надписъ е ималъ сжщото съдържание. Вѣроятно, единиятъ камъкъ е билъ обърнатъ къмъ българска страна, а другиятъ къмъ гръцка. Интересно е написанието βουργάρων вм. βουλγάρων, както и повечето новогръцки говори го изговарятъ: βούργαρος, съ ρ вм. съ λ. Ето запазенитѣ думи и букви (срв. у Успенскій, 185):

. . . . СРѠМ . . . . N KAI ВѲРГАР . .
. . . . . ѲY . . . . ВОY . . .
. . . . . ГОY FAKANOY
. . . . . OY KOMITOY

[1]) Въ единъ старотурски надписъ срѣщаме сжщитѣ думи *огулъ-тарканъ*. Срв. Marquart, Die Chronologie der alttürkischen Inschriften, 32. Радловъ прѣвежда думата *огулъ* съ *синъ*. Въ Симеоновия надписъ тази дума наистина е начъртана съ метатеза на *г* : ὄλγου, както и τρακανοῦ вм. ταρκανοῦ, но това е познато звуково явление въ турско-татарскитѣ говори. Тъй, койбалско-карагаското нарѣчие произнася думата *огулъ* като *олакъ* (момче) и *олганъ* (дѣте) т. е. както въ Симеоновия надписъ. Срв. Vámbéry, Etym. Wört. d. turko-tatarischen Sprachen, № 50. Титлата *тарханъ* е позната.

III.

Зографски подписъ отъ 980 г.

Зографскиятъ български монастирь, който бѣ запазилъ за науката и поколѣнието своето прочуто глаголско евангелие отъ X—XI вѣкъ, таи въ книгохранилището си най-старото, до сега познато, датувано словѣнско писмо, отъ 980 год. То е словѣнскиятъ подписъ въ единъ гръцки продавателенъ листъ, даденъ отъ стария притежатель на монастирчето Св. Апостоли Тома на новия му покупатель Онисифора, прѣзъ год. 6488 отъ създание мира или 980 г. отъ Хр. Продавателното е запазено въ два екземпляра, както са съхранени и много други подобни светогорски паметници. Първиятъ отъ тѣхъ, който се пази подъ знакъ $\frac{\omega}{\beta.\ 1}$, е пергаментъ — 36 см. × 26 см., много пострадалъ и залѣпенъ на платно. Писмото му (33 реда) е хубаво скорописно, завързано, пожълтѣло и на много мѣста изтрито отъ врѣмето или изчезнало заедно съ покжсанитѣ части на пергамента. Писарьтъ е ималъ опитна ржка. Този актъ е приподписанъ саморжчно отъ петима свидѣтели иноци и игумени; други двамина старци били подписани единъ отъ писаря, а втори отъ своя ученикъ, старцитѣ обаче поставили своержчно кръстови бѣлѣзи прѣдъ имената си. Дата: 18 августъ, 8 индиктъ, год. 6488 — 980.

Вториятъ екземпляръ съдържа и една прибавка — имената на всички ония иноци и игумени, които се случили въ Зографския монастирь при прѣговаряньето за продажбата, на 23 юни сжщата година и индиктъ. За истиностьта на изложеното се подписва своержчно, на словѣнски, игуменътъ на Зографския монастирь Макари. Паметникътъ се пази при знакъ $\frac{\omega}{\beta,\ 1\ \text{и}\ 2}$. Написанъ е отъ друга ржка съ сжщия видъ писмо на пергаментъ, 41 см. × 28 см., сжщо тъй залѣпенъ на платно. Писмото (36 реда) и тука е пострадало, но, благодарение че

първата главна часть се повтаря и въ двѣтѣ продавателни, текстътъ може да се допълни задоволително.

Изпърво актоветѣ са се пазѣли у покупателитѣ на монастирчето Св. Апостоли, което се нахожда на 20 минути източно отъ Зографъ, но когато то пó-сетнѣ било продадено на послѣдния монастирь, и продавателнитѣ минали у новия притежатель.

Ето смалени фотографски снимки, прѣписъ и прѣводъ на двѣтѣ продавателни, отъ които първото обхваща точка 1-а, а прибавката къмъ второто — точка 2-а.

1-о.

σίγνον	Θω-	σίγνον	Ἀθα-	σίγνον	Κυρί-
μᾶ	μο χ				
καὶ ἡ	γουμένου	νασί	ε μ χ	λλου	μ χ

† Ἐν ὀνόματι τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. | Θωμᾶς μοναχὸς καὶ ἡγούμενος τῶν (καὶ) τῷ μακαριωτά|τῳ κυρῷ Ἀντωνίῳ. Πέπρακα εἰς ὑμᾶς μετὰ τῶν| ἐμῶν ἀδελφῶν. Ἀθανασίου μοναχοῦ καὶ Κυρίλλου.| πρὸς ὑμᾶς τοὺς πνευματικοὺς ἀδελφοὺς· τὸν κύριον Ὀνησίφορον. καὶ τοὺς γνησίους| σου ἀδελφοὺς τὸν ἀγρὸν τὸν ἐπονομαγόμενον τοῦ Ξηρο|κάστρου. τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους, εἰς| νομίσματα ξδ΄ μετὰ τῆς οἰκοσκευῆς αὐτοῦ. καὶ βιβλίων ἓξ. μιναία τέσσαρα. γενε|σοπαροιμία. καὶ ὁ κλίμαξ. καὶ ἱερὰ τὰ τῆς ἐξοπλήσεως αὐτῶν. Ἀπῆρα | δὲ ἐγὼ τὸ βορδόνην. Τοῦτα πάντα λαβόντες. ἀσφαλιζόμεθα πρὸς ἡμᾶς· τοὺς εἰ|ρημένους πνευματικοὺς ἡμῶν ἀδελφοὺς τὸν κύριον Ὀνησίφορον καὶ τῶν τοῦ μέρους σου. τοῦ μὴ ἔχειν ἐξουσί|αν ποτὲ καιρῷ ἢ χρόνῳ. τοὺς μοναχοὺς τῶν κε(λλίων τοῦ) κυρίου Ἀντωνίου. κίνησιν τὴν οἱ|ανοῦν. ἢ ἀγωγὰς καὶ ταραχὰς διεγείρειν πρὸς σὲ τὸν πνευματικὸν ὑμῶν ἀδελφὸν, κυρὸν Ὀνησίφορον, καὶ | τοὺς ἐκ τοῦ μέρους σου. ἐάν δὲ δοκιμάσῃ τίς ἐξ ἡμῶν. πρὸς ἀνατροπὴν τῆς τοιαύτης πρά|σεως καὶ ἀσφαλίας χωρῆσαι, ἐν πρώτοις ἵνα μὴ εἰσακούεται παρὰ παντὸς κριτη|ρίου πολιτικοῦ καὶ ἐκκλισιαστικοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐκδιώκεται παρὰ τῶν ἁγίων γερόντων τοῦ| καθ᾽ἡμᾶς Ἁγίου ὄρους. εἴθ᾽οὕτως ἔχει ὅστις εἴη. καὶ τὴν ἀρὰν τῶν ΤΙ΄ καὶ ὀκτὼ ἁγίων

1-0.

ДАВНА МЕЂКА ГИМНАЗИЈА
13
КРУШЕВАЦ

1-o.

2-о.

πατέρων|. προσεπιζημιούμενος καὶ λόγῳ προστίμου λίτρας γ΄. ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ ἡ παροῦσα ἀσφάλ|ια ἐγράφη παρουσίᾳ τῶν εὑρεθέντων πατέρων.

Ἔστιν δὲ ὁ περιορισμὸς τοῦ μο|ναστηρίου καὶ ἡ διακράτησις οὕτως. ἀπὸ τὸν βαθὺν βηρὸν τοῦ Ξηροκάστρου. καὶ| ἀνατρέχει τὸν ποταμὸν. καὶ ἀκουμπίζει τοῦ Ζωγράφου ἄνωθεν. καὶ κρατεῖ τὸν ῥάχωνα μέχρι| τοῦ δρόμου τοῦ βασιλικοῦ. καὶ ἀποδίδει εἰς τὴν Ἄρκον εἰς τὸ ὀξὺν βουνήν. ἐν ᾧ καὶ| εἰσὶν σταυροὶ εἰς τοὺς δρῦς δύο. καὶ κατέρχεται τὸ ῥαχώνην ῥαχώνην καὶ ἀντικρὺ εἰς τὸ ῥυακί|τζην τοῦ ῥάχωνος. καὶ ἀντὶ περνᾷ τὸ λαγγάδιον τὰ ἐναντία τοῦ ῥυακίου. καὶ ἀ|κουμπίζει εἰς τὸν ῥάχωνα. ἔνθα στέκουν αἱ ἄσπραι πέτραι. καί κατέρχεται εἰς τὸν ῥάχω|ναν ῥάχωναν. καὶ ἀκουμπίζει εἰς τὸν βαθὺν βηρὸν τοῦ Ξηροκάστρου.

Καὶ ἐδόθη καὶ| τοῦτο. ἵνα ὅστις ἀναβάλῃ περὶ τῆς τοιαύτης μονῆς. ἵνα ἔχῃ τὸ ἀνάθεμα. παρουσία| τῶν ἀποσταλέντων παρὰ τοῦ πρώτου. καὶ τοῦ κοινοῦ. οἵ καὶ δηλωθήσονται ἐν τῷ ἰδίῳ| τόπῳ. Γραφὲν διὰ χειρὸς Συμεὼν μοναχοῦ καὶ ὑποκτήτου φιλοσόφου † μηνὶ αὐγούστῳ ιῆ΄ ὥρᾳ ἕκτῃ| ἰνδ(ικτιῶνος) ῆ΄ ἔτους ,Sυπῆ. (6488—980).

† Θωμᾶς μοναχὸς ὁ πρῶτος.

† Ἠλίας μοναχὸς καὶ ἡγούμενος.

† Παῦλος μοναχὸς καὶ ἡγούμενος τοῦ Ξηρο|ποτάμου.

† Θεόδωρος μοναχὸς τοῦ Ξηροκάστρου.

† Νικόλαος μοναχὸς καὶ ἡγούμενος τῆς Χρομιτζένου †|

† Κοσμᾶς μοναχὸς καὶ ἡγούμενος τῆς Ἄρκου. μάρτυς ὑπέγραψε τὸν μὲν σταυρὸν ἰδιοχείρως τὸ δὲ ὕφος διὰ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ †|

† Εὐθύμιος μοναχὸς καὶ οἰκονόμος τῆς Λαῦρας μάρτυς ὑπέγραψε. τὸν μὲν σταυρὸν ἰδιοχείρως τὸ δὲ ὕφος διὰ τοῦ γραφέως.

2-ο.

† Κατὰ δὲ τὴν κγ΄ τοῦ ἰουνίου μηνὸς. παρατυχόντες οἱ ἡγούμενοι τοῦ καθ᾽ἡμᾶς Ἁγίου ὄρους ἐν τῇ σεβασμίᾳ μονῇ τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τοῦ Ζωγράφου· ὅ τε| ὁ τιμιώτατος κύριος Δωσίθεος καὶ μέγας οἰκονόμος τοῦ Ἁγίου ὄρους καὶ ὁ ὁσιώτατος καθηγούμενος τοῦ Κουτλουμουσίου κύριος Γαβριήλ. καὶ ὁ ὁσιώτατος ἡγούμενος| τοῦ Μακροῦ κύριος Ἰωαννίκιος. καὶ ὁ τιμιώτατος καθηγούμενος τῆς μονῆς τῶν Νεακυτῶν κύριος Γερμανὸς. καὶ ὁ τιμιώτατος ἡγούμενος τοῦ Κασταμο-

νίτου κύριος Ματθαῖος|. καὶ ὁ τιμιώτατος κύριος Παχώμιος. καὶ κληρικὸς τῶν Καρεῶν. Ἐλευθέριος μοναχὸς καὶ ἡγούμενος τοῦ Τροχαλά. Κοσμᾶς μοναχὸς. καὶ ἡγούμενος τοῦ Σκορπίου. καὶ ἐτέρων οὐκ ὀλίγων †

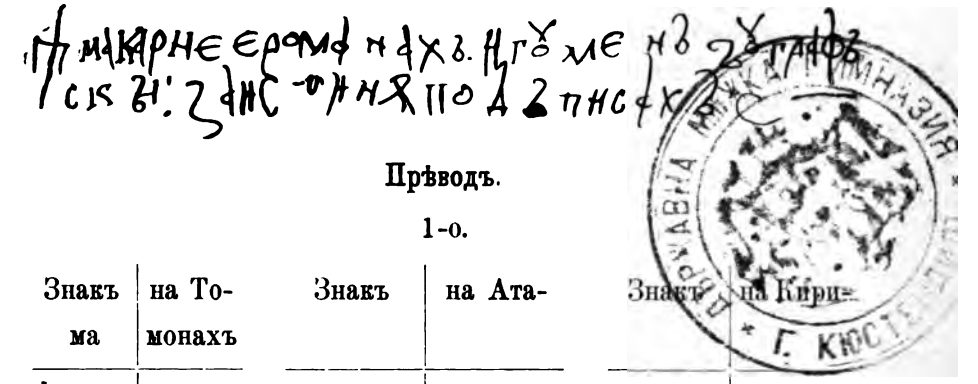

Прѣводъ.

1-о.

Знакъ ма	на Тома монахъ	Знакъ	на Атанасия монаха	Знакъ ла	на Кирила монаха.

† Въ името на отца и сина и светаго духа, Тома монахъ и игуменъ .... и на блаженѣйшия господинъ Антония.

Заедно съ моитѣ братия Атанасия монаха и Кирила продадохъ на духовнитѣ си братя господина Онисифора и роднитѣ му братя землището наречено Св. Апостоли Ксирокастренски, съ покѫщината, 6 книги — 4 минея, 1 парейменикъ, 1 лѣствица, и съ всичкитѣ черковни утвари, за 64 монети. Взехъ си само мулето. Всичко туй като получихме, обезпечаваме ви, васъ горѣпоменатитѣ наши духовни братя — господина Онисифора и другаретѣ му, щото никога занапрѣдъ монаситѣ (отъ келиитѣ) на господина Антония да нѣматъ право да вършатъ каквато и да е постѫпка, или да завеждатъ дѣло или да те смущаватъ съ каквото и да е, тебъ, нашия духовенъ братъ господина Онисифора и твоитѣ другаре. Ако ли нѣкой отъ насъ се опита да развали тази продажба и отстѫпи отъ обезпечението, то такъвъ да не бѫде слушанъ отъ никое сѫдилище, било гражданско или черковно, но и да бѫде изгнанъ отъ светитѣ старци на нашата Св. Гора. Ако ли се случи обаче това, то, който и да би билъ той, да подпадне подъ проклятието на 318 свети отци и му се наложи глоба отъ 3 литри. За доказъ на горньото се написа това увѣрително, въ присѫтствието на находещитѣ се тука отци.

А границата и обладанието (държавата) на монастиря са слѣднитѣ: отъ дълбокия виръ на Ксирокастро се покачва нагорѣ по рѣката, допира горѣ въ Зографъ, върви по хребета до царския пѫть и се завръшва въ Арка съ остра планина, дѣто се намиратъ и кръстове на два дѫба; оттамъ се спуща сé по гребена до отсрѣщната на гребена рѣчица, допира се до гребена, дѣто стоятъ бѣлитѣ камъне, и сé по него се спуща и допира до дълбокия виръ на Ксирокастро.

Това се даде съ цѣль, ако нѣкой би промѣнилъ границата на този монастирь, да бѫде проклетъ. Даде се въ присѫтствието на изпратенитѣ лица отъ протата и събора, които и ще се подпишатъ на сѫщото мѣсто.

Писано съ рѫката на монаха Симеона, нареченъ и философъ, мѣсецъ августъ 18, въ 6 часътъ, индиктъ 8, година 6488 (980 отъ Хр.).

† Тома монахъ, протъ.

† Илия монахъ и игуменъ.

† Павелъ монахъ и игуменъ на Ксиропотамъ.

† Теодоръ монахъ отъ Ксирокастро.

† Никола монахъ и игуменъ на Хромицена †

† Козма монахъ и игуменъ на Арка, свидѣтель. Кръста подписа саморѫчно, а думитѣ чрѣзъ ученика си †

† Евтими монахъ и икономъ на Лаврата, свидѣтель. Кръста подписа саморѫчно, а думитѣ чрѣзъ писаря.

2-о.

† На 23 день на мѣсецъ юния, въ свещената обитель на св. великомѫченика Георгия присѫтствуваха случайно игуменитѣ на нашата Св. Гора: честнѣйшиятъ господинъ Доситей и великъ икономъ на Св. Гора; прѣподобнѣйшиятъ катигуменъ на Кутлумушъ господинъ Гаврилъ; прѣподобнѣйшиятъ игуменъ на Макро господинъ Йоаники; честнѣйшиятъ катигуменъ на монастиря на неакийцитѣ господинъ Германъ; честнѣйшиятъ игуменъ на Кастамонитъ господинъ Матей; честнѣйшиятъ господинъ Пахоми и клирикъ Карейски; Елевтери монахъ и игуменъ на Трохала; Косма монахъ и игуменъ на Скорпия, и други не малцина.

† Макарие єромонахъ . игуменъ Зографъскъ-и: за всѫмнѫ подъписахъ

Този старински актъ, ако и да бѣше извѣстенъ на науката отъ бѣлѣжкитѣ на Леонида и особено отъ издирваньето на Бодянски,[1] сé пакъ си оставаше забравенъ и непризнатъ. И може би основателно, защото нито актътъ бѣ проученъ, нито словѣнскиятъ подписъ вѣрно прѣдаденъ. Обнародванъ напослѣдъкъ въ приложенията на Византійскій Временникъ XIII, стр. 1—3, подписътъ и тукъ съдържа въ единъ редъ нѣколко груби грѣшки, като изпущанье на ъ, замѣна на ѫ съ ꙋ и др. Естествено е, че при подобни издания всѣки би оспорвалъ достовѣрностьта на паметника отъ X вѣкъ.

Прѣди всичко, паметникътъ палеографично се отнася право къмъ означеното врѣме. Ржкописитѣ и грамотитѣ отъ X в., които разгледахъ въ Св. Гора, иматъ сѫщиятъ бързописъ. За пó-здраво установление посочената древность на двѣтѣ продавателни спомагатъ поменатитѣ и приподписани свидѣтели въ тѣхъ, защото тѣ са били дѣйствителни, исторически лица отъ втората половина на X вѣкъ. Въ общата светогорска кондика, която се пази въ Карея и въ която е помѣстенъ и първиятъ уставъ на светогорскитѣ монастири отъ 971—972 год.,[2] личатъ имената на повечето отъ свидѣтелитѣ въ нашитѣ двѣ продавателни: протътъ Тома,[3] Павелъ Ксиропотамски, Гаврилъ Кутлумушки, Илия, Антони, Козма, Никола и др. Онѣзи старци, които са измрѣли или били замѣстени въ управителскитѣ си длъжности, между 972 и 980 г., естествено е, не се поменавать въ продавателнитѣ. Прѣзъ 972 г. игуменъ-притежатель на Зографъ е Георги Зографътъ (Γεώργιος ὁ Ζωγράφος), поменатъ въ първия типикъ, а прѣзъ 980 г. игуменъ е Макари, чийто словѣнски подписъ ни занимава тука. Споменуваньето въ прибавката на второто продавателно само мѣсеца, показва именно пó-горнята година и индиктъ.

Най-послѣ, още единъ фактъ отнася разгледвания актъ къмъ X в. Продаденото прѣзъ 980 г. монастирче Св. Апостоли, било наименувано съ името на новия си притежатель — Онисифора, както туй е било случай и съ много други тогавашни келии и монастирчета. Въ една грамота отъ 1049 г.

---

[1]) О. М. Бодянскій, въ Чтенія въ Имп. общ. ист. и древн. Росс. 1873, кн. I.

[2]) Прѣписъ ми достави любознателниятъ отецъ Йоилъ Зографски, комуто съмъ благодаренъ и за други услуги прѣзъ прѣбиванието си въ Св. Гора.

[3]) Прѣзъ 972 г. протъ е билъ Атанаси, замѣненъ въ 980 г. съ Тома. Срв. Γεδεών, Ὁ Ἄθως, стр. 381.

УЧЕНИЧЕСКА БИБЛИОТЕКА
Отдѣлъ ..... № .... (Инв. № .....)

монастирчето вече е титулувано съ името на покойния си притежатель Онисифора (... ὁ μοναχὸς Διονύσιος ἡγούμενος τῆς μονῆς τῶν ἁγίων ἀποστόλων, τῆς οὕτως ἐπονομαζομένης τοῦ Ὀνησιφόρου ... Срв. Виз. Вр., прил. къмъ XIII т., 7—8).

Зографскиятъ актъ, покрай голѣмата си важность за историята на атонскитѣ монастири, има особена цѣна за уяснение началната сждбина на словѣнската писменость и езикъ. Думитѣ βήρος (**кнръ**) и ῥυακίτζα (**рѣунїца**), употрѣбени въ акта вмѣсто гръцкитѣ λάκκος и ῥύαξ посочватъ словѣнско влияние въ гръцкия езикъ въ Атонъ. Словѣнскитѣ племена се поселили не само изъ Македония; тѣ проникнали и на югъ въ Морея, по бѣломорскитѣ острови и Халкидонския полуостровъ. Изрично свидѣтелство за словѣне въ Св. Гора прѣзъ VIII в. е запазено въ книгохранилището на Кастамонитския монастирь. Прѣзъ врѣме на царьетѣ иконоборци, казва се тамъ, словѣнскитѣ племена ржхини и сагудати, слѣдъ завладѣванье на Македония, „най-послѣ дойдоха въ светата Атонска гора, съ всичкитѣ си челяди, защото нѣмаше кой да имъ се опре или да воюва съ тѣхъ“ (... τέλος ἦλθον καὶ εἰς τὸ ἅγιον Ὄρος μὲ ὅλα τοὺς τὰ γυναικόπαιδα. διότι δὲν ἦτο τινᾶς νὰ τοὺς ἀντισταθῇ καὶ νὰ τοὺς πολεμήσῃ. Вж. повече у Йор. Ивановъ, Сѣверна Македония, 68, Успенскій, Исторія Аѳона III, 311). По́-късно тукашнитѣ словѣне ги виждаме съ словѣнскитѣ имъ имена въ разни запазени въ Св. Гора актове. На единъ гръцки актъ отъ 943 г., за опрѣдѣлянье границата между светогорскитѣ и йерисовски земи, словѣнетѣ се подписватъ съ гръцки букви, както за подобни случаи поменава и черн ризецъ Храбъръ: Константинъ Халума (Χαλοῦμα), Иванъ Гораздъ (Γοράζδου) и Кънигъ Непровадъ (Κυνήγος τοῦ Νεπροβάδη) (Срв. Успенскій, ibid. 318). Прѣзъ 960 г. поселенитѣ около Йерисо словѣне се наричатъ българе. Интересно е, че докато тѣ възприели гръцкохристиянски лични имена, прѣкоритѣ си запазватъ словѣнски — Владко, Дѣтко, Ржкавина, въ иверския актъ отъ 982 г. Срв. за това по́-долу, стр. 22. Български селища се споменаватъ и на касандрийския полуостровъ. Въ една грамота въ руския светогорски монастирь отъ 1068 г. се говори за междитѣ (границитѣ) на българскитѣ селища — τὰ σύνορα τῶν Βουλγαρίνων[1] (Срв. Григоровичъ, Очеркъ[2], стр. 67).

[1]) И въ Дуклянската хроника западнитѣ българе при царь Самуила се наричатъ Bulgarini вм. Bulgari.

Нашиятъ подписъ отъ 980 г. подсѣща за особено ранно разпространение на словѣнската писменость въ Св. Гора. Ако игуменътъ на българския монастирь прѣзъ 980 г. се подписва съ словѣнско писмо, явно е, че той въ своитѣ младини т. е. въ началото на X в. е могълъ да го научи било при своя старецъ въ Атонъ, било въ Македония и България, дѣто то особено закрѣпнало при Климента и другаретѣ му. Подписътъ прѣдставя правиленъ кирило-методиевски словѣнски езикъ съ издържани форми и букви, най-правилна употрѣба на ъ, ы, ѫ. Запазена е и друга древня особеность — избѣгванье на йотуваньето при **єромонахъ**, **Макарнє**. Името Зографъ се пише често съ **ꙋ** и въ гръцкитѣ паметници. Сѫщото срѣщаме и въ старобългарскитѣ текстове **Ꙁꙋграфъ** или **Изꙋграфъ**. Въ Самуиловия надписъ имаме **о** вмѣсто **ꙋ** — **Самоилъ**. Второто **о** въ думата **єромонахъ** е прѣсечено съ дълга права черта като **а**. Другитѣ **а** въ подписа са съставени отъ полумѣсецъ и отъ пръчица. Писачътъ или е написалъ, по погрѣшка, пръчицата най-напрѣдъ, като е смѣталъ, че пише послѣдньото **а** на думата **єромонахъ**, и послѣ се оправилъ, като написалъ цѣлото **о** върху пръчицата, или пъкъ, ако съзнателно е искалъ да прѣдаде нѣкой тъменъ звукъ, замѣстникъ на гръцкото ο въ μοναχός, приелъ е бѣлѣга **а**. Подобенъ случай имаме въ руското произношение манáхъ вм. монахъ, словѣнското **мъниихъ**, **къметъ** (κωμήτης). Свършеното врѣме **подъписахъ** съ **и** се срѣща еднакво писано въ старитѣ паметници съ **ь** и **и**, споредъ това дали то се е повело по неопрѣдѣлената или сегашна основа: **пьсати** — **пьсахъ**, **пишѫ** — **писахъ**.

Зографскиятъ подписъ се отнася къмъ най-старитѣ български паметници и по своята графика. Изобщо той има полууставенъ видъ. Подписвачътъ, несръченъ, е захваналъ пó-полека, съ чъртици при крайщата на буквитѣ, ала отъ втората дума е продължилъ пó-свободно. Подобни чъртици са поставени и въ втория редъ на буквитѣ **к** и **ы**. Въ Самуиловия надписъ, който е само 13 години пó-младъ отъ Зографския, сѫщо тъй са употрѣбени чъртици на нѣкои само отъ буквитѣ. Буква **а** напомня изобщо формата на старитѣ паметници и на **а** въ Самуиловия надписъ. Сѫщо тъй **є**, **к** (особено това въ втория редъ), **х**, **г**, **ф**, **с**, **ж** са писани както и въ Самуиловия надписъ. Буква **ъ**, съ завита горня часть, се срѣща въ старитѣ полууставни и бързописни

текстове. Образътъ на ꙁ е запазенъ въ два вида: едното като Z, което отговаря на гръцкото уставно Z, и другото като гръцкото скорописно ʒ, съ дълга завита опашка. Буква оу е прѣдадена съ ꙋ. Въ Самуиловия надписъ оу е прѣдадено и по двата начина: оу и ꙋ. Буква о, било отдѣлно, било въ състава на ꙋ, не изпълня ширината на реда и има видъ на малко колелце. Опашката на буква р слиза малко отъ реда; кржглата часть на р е малка, както и у другитѣ стари паметници. Срѣднята часть на м слиза до основата на буквата въ два случая; въ началното м тя стои пó-високо. Буква д е съ байраче, което се издига надъ реда. Особенъ интересъ пораждa формата на единствената въ подписа буква т, въ думата истинѫ. Понеже пергаментътъ тъкмо тамъ е билъ сгънатъ и прокжсанъ, очакваната буква т е запазена само наполовина и въ нищо не наумява кирилско т, а, напротивъ, съдържа часть отъ глаголско т, което има слѣднята форма — ѿ. Безъ съмнѣние, не за забава, не отъ писарска слободия е поставено това глаголско т отъ старческата ржка. Навѣрно, Макари ще да е билъ свикналъ пó-рано и съ глаголската азбука. Този фактъ, както и глаголскиятъ подписъ отъ 982 год. (за него пó-долу), ни завеждатъ въ редъ размишления за сждбата на глаголското писмо и неговата употрѣба срѣдъ югословѣнетѣ прѣзъ X вѣкъ.

Главното обаче и очебиеще заключение, което може да се извади отъ нашия подписъ, то е че той заедно съ Самуиловия надписъ и краткия Варошки надписъ отъ 996 год. са единственитѣ положителни писмени паметници, които изразяватъ живъ югословѣнски езикъ отъ X вѣкъ и то въ такива форми, въ каквито науката схваща кирило-методиевския езикъ. Въ това отношение тѣзи паметници иматъ голѣма научна стойность и подкрѣпятъ мнѣнието, че Кирилъ и Методи извършили прѣвода на богослужебнитѣ книги на познатото имъ вече словѣнско нарѣчие, говорено отъ солунскитѣ словѣне, а не на нарѣчието на моравцитѣ, или, както за това ясно е изразено въ Панонското житие на Методия ... „и щомъ изнамѣри буквитѣ и състави рѣчьта, той (Кирилъ) тръгна за моравския пѫть, като взе съ себе си и Методия“ (и абїе оустроивъ письмена, и бесѣдоу составль, поѫти са атъ Моравьскаго, поимъ же Меѳодїа).

IV.

Глаголски подписъ отъ 982 г., въ Иверския светогорски монастиръ.

На този актъ пръвъ обърна внимание ревностниятъ издирвачъ на светогорскитѣ старини архимандритъ Порфири Успенски. Срезневски изслѣдва акта прѣзъ 1861 г. по нѣколко фотографски снимки (гл. Извѣстія Имп. археологическаго общества III, вып. 1, кол. 3—8) и се произнесе скептично за него; четири години по-късно, прѣзъ 1865 г., слѣдъ цѣннитѣ разяснения на арх. Успенски (Извѣстія имп. арх. общества V, кол. 13—19), Срезневски, въ една забѣлѣжка къмъ разясненията, призна, че въпросътъ за акта и неговиятъ словѣно-глаголски подписъ е откритъ. Бодянски призна акта и подписа за истински (Чтенія въ Имп. общ. ист. и древн. росс. 1873, I, стр. 9). Поради голѣмитѣ пакости и бъркотия, що бѣ причинило послѣдньото голѣмо земетресение въ Св. Гора и въ библиотеката на Иверския монастиръ, не ми бѣ възможно да прѣгледамъ въпросния паметникъ. Тукъ се задоволявамъ съ факсимиле отъ Севастияновитѣ снимки, което се пъкъ удостовѣрява изобщо несъмнѣностьта на глаголския подписъ.

Иверскиятъ актъ отъ 982 г. е удостовѣрение (ἀσφάλεια), дадено отъ жителитѣ на крѣпостьта Йерисо на иверската лавра въ подтвърждение на това, че монастирьтъ Коловски (τοῦ Κολοβοῦ) е подчиненъ на Иверската лавра и че принадлежащата на Коловския монастиръ земя при Йерисо, наречена Γραδίσκα, била дадена отъ монаха Ивана Иверски на йерисовци за 100 златни монети за 29 години, а тѣ въ замѣна му дали земя въ полуострова Лонгосъ. Актътъ е отъ год. 6490—982, мѣсецъ юни, индиктъ 10, въ царуваньето на Василия и Константина (Μηνὶ ἰουνίου ἰνδικτιῶνος δεκάτης ἐν ἔτει τῷ ,ѕ҃ѳ҃ ἐπὶ βασιλείας Βασιλείου καὶ Κωνσταντίνου). Подписанъ е отъ йери-

совския епископъ Теодора, отъ игумена на Лаврата Атанасия и др. мирски лица. Интересни са словѣнскитѣ подписи на Василия Стоимира, Власия Владка, Николая Дѣтка (Νικολάου τοῦ Δεάτκου), Антония Ржкавина (Ρωγχκαβηνα), подписани съ гръцки букви; а най-любопитенъ е глаголскиятъ подписъ, отъ който, за съжаление, личатъ добрѣ само нѣколко букви, та ще бѫде прѣсилено да диримъ въ него четеньето **зн(а)к(ъ) гіорги попъ** (споредъ Успенски) или **Грьгора** (споредъ Срезневски). Чини ми се, че въ снимката могатъ се узна добрѣ само буквитѣ:

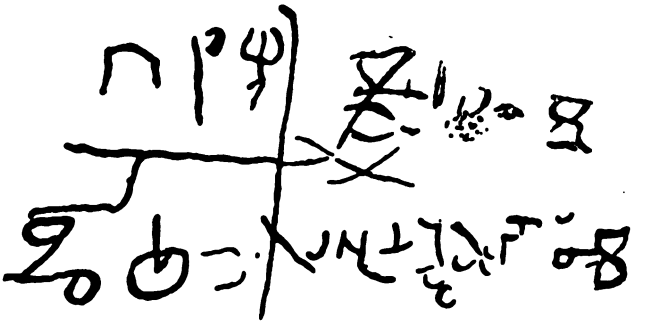

ꙋ (т. е. **н** въ жглестата глаголица) въ края на първия редъ, ⱂ (**г**) въ началото на втория редъ, ь (**р**) до нея, и найпослѣ ꙑ (**ъ**). Четвъртата буква въ първия редъ прилича на послѣднята въ сѫщия редъ т. е. на ꙋ (**н**). Споредъ това, подписътъ ни се явява съ нѣколко прочетени букви:

.	.	.	(ꙋ)	.	ꙋ	(	.	.	(н)	.	н)
ⱂ	ь	.	.	.	ꙑ		г	р	.	.	ъ

Че словѣне е имало заселени въ земитѣ около Св. Гора, това се посочи пó-горѣ, стр. 18. А че и около самия градъ Йерисо, който лежи на шията на Атонския полуостровъ, е имало българе, които са могли да се подпишатъ за свидѣтели въ горния актъ, това узнаваме отъ хрисовула на царь Романа, даденъ на светогорския монастирь на Йоана Коловски въ 6468 г. или 960 сл. Хр. Между друго, въ хрисовула се казва: „На монастиря Йоанъ Колова били подарени 40 освободени отъ данъкъ чифлигаре (парици), въ замѣна на тѣзи малки парчета земя, които отдавна са принадлежали на мо-

настиря въ йерисовската покраина, и взети отъ поселенитѣ на тѣзи мѣста роби българе“ (. . . παρὰ τῶν ἐνσκηνωθέντων ἐκεῖσε σκλάβων βουλγάρων. Извѣстія арх. общ. V, кол. 17).

Глаголскиятъ подписъ въ иверския актъ отъ 982 г. е отъ високо значение за историята на глаголицата, толкозъ повече, че той се явява въ датиранъ паметникъ отъ X вѣкъ и съдържа начъртание на буквата н, познато до сега само въ тъй нареченитѣ хърватски прѣписи. До колко обаче е правдиво мнѣнието, че българската глаголица е сложена само отъ кржгли буквени форми, ще ни посочи новооткрития отъ менъ Битолски трипѣсникъ, за което гл. по́-долу.

V.

Царь Самуиловъ надписъ отъ 993 г.

Прѣзъ 1888 г. въ с. Германъ (Прѣспанско) била съградена нова черква току до самата западна врата на старинската малка черквичка. Като копаели, изровили плоча съ словѣнски надписъ и я прикжтали. Още тогава се разнесе слухъ за находката и за прочетеното въ надписа име Самуилъ. Кънчевъ, който пжтувà изъ Прѣспа, не узна нѣщо повече за плочата.[1] Едва въ 1898 г. надписътъ бѣ виденъ отъ Успенски, директоръ на руския археологически институтъ въ Цариградъ, и на слѣднята година биде издаденъ и обясненъ.[2] Надписътъ, бидейки отчупенъ, не бѣше възможно да се възстановятъ съ положителность имената на Самуиловитѣ родители, а особено туй на майката, отъ което бѣ запазена само една буква. Сега обаче, откато търсенитѣ имена станаха извѣстни отъ обнародванитѣ прибавки въ вѣнския Скилицовъ прѣписъ № 74,[3] и надписътъ може да се допълни съ увѣреность. Въ този прѣписъ четемъ, че Самуилъ и братята му били синове на мощенъ комисъ на име Никола и майка Рипсимия (δυνηθένθων κόμητος ὄντες παῖδες Νικόλαος ὀνομαζόμενος μητρὸς Ῥιψίμης).[4] Името Рипсимия е запазено въ християнската агиография. Така се нарича една мжченица погинала въ Армения прѣзъ IV вѣкъ. Паметьта ѝ се празднува на 30 септември. Въ словѣнскитѣ

---

[1]) Мсб. IV, 40.

[2]) Успенски, Флорински и Милетичъ дадоха своитѣ бѣлѣжки въ Извѣстія русскаго арх. института въ Константинополѣ IV, вып. 1, стр. 1—20, за год. 1899. Иречекъ и Ягичъ писаха за надписа въ Archiv. für Slav. Phil. XXI, 543--557. Милетичъ писа по сжщото и въ Български Прѣгледъ, год. V, кн. IX—X, 274—278.

[3]) B. Prokić, Die Zusätze in der Handschrift des Johannes Skylitzes, codex Vindobonensis hist. graec. LXXIV München, 1906.

[4]) Срв. Кедринъ, бонско издание, II, 434 и Прокичъ, стр. 28.

прѣводи името се пише **Рипсимия**. Поради калугерството на мъченица Рипсимия, името ѝ е получило широко гражданство срѣдъ женскитѣ монастири. Вазовъ въ своя романъ „Подъ игото“ поменава калугерката Рипсимия, една отъ сестритѣ въ метоха на Бѣла Черква.

Ето факсимиле и възстановенъ прочитъ на Самуиловия надписъ:

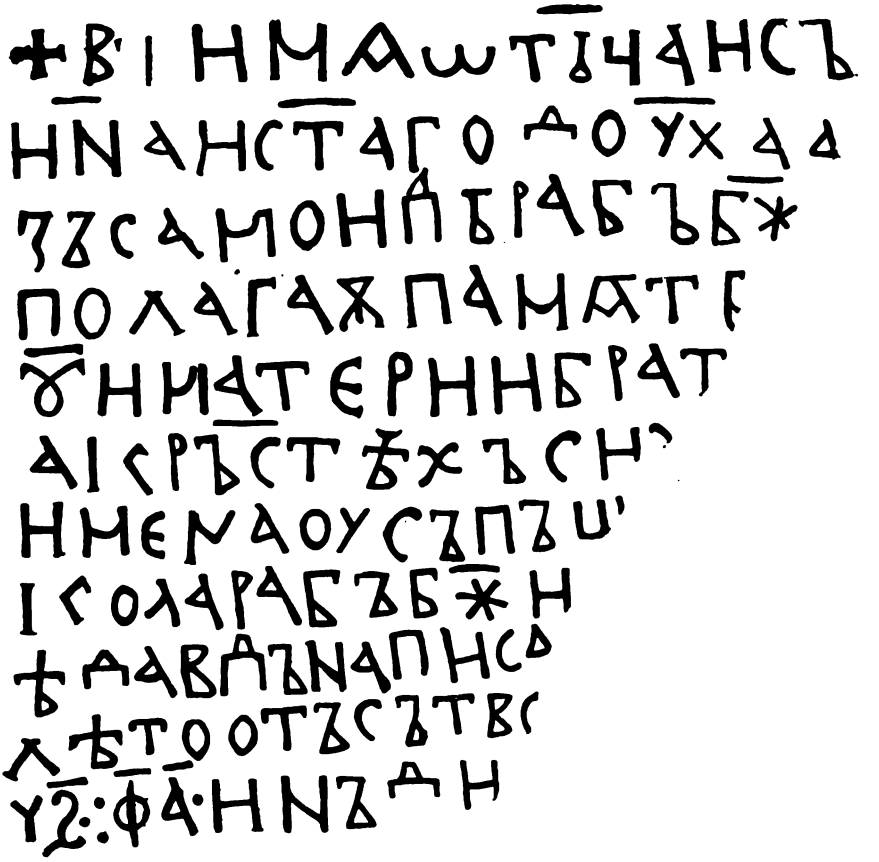

1. ✝ в(ъ) има ѡтьца и съ-
2. ина и стаго доуха а-
3. ѕъ Самонпъ рабъ бж(и)

4. полагаѫ памать (ѡтьц-)

5. ѹ и матери и брат(ѹ и-)

6. а кръстѣхъ си(хъ) [1]

7. имена оусъпъш(ихъ Ни-)

8. кола рабъ бжи (Риѭими-)

9. ѣ Дав(и)дъ написа (са въ)

10. лѣто отъ сътв(орениꙗ миро-)

11. ѵ ѕ·:ф а . инъди(кта ѕ) [2]

---

[1]) На плочата (1,25 м. дълга и 0,52 м. широка) дѣйствително стоятъ три издълбани кръстовидни трапчинки. Металнитѣ кръстове, които стояли въ тѣхъ, не са намѣрени.

[2]) т. е. 6501 — 993 г., индиктъ 6-и.

VI.

Варошки надписъ отъ 996 г.

Въ самото южно подножие на скалиститѣ Маркови кули до Прилѣпъ се намира с. Варошъ и неговиятъ старински монастирь Св. Архангелъ. Прѣзъ 1861 г., като разкопавали около черквата рушевинитѣ, за да възобновятъ монастиря, намѣрили между друго и една мряморна колона. Заедно съ двѣ други колони, донесени отъ близкитѣ развалини на варошкитѣ черкви, билъ съграденъ и подпрѣнъ трѣма на монастирската черква. На първата колона е запазенъ единъ отъ най-старитѣ словѣнски надписи, който за удобство нека наречемъ *Варошки надписъ.* Надписътъ е издълбанъ въ хубави букви, но, при обновление на монастиря, билъ е бѣлосанъ съ гѫстъ слой варь, който покрива цѣлия стълбъ. При все това надписътъ доста личи. Той е билъ виденъ първенъ отъ архимандрита Антонина, който миналъ тука прѣзъ 1865 г. и го прочелъ тъй: (въ) **лѣто ҂ѕфд** ἁγιώ(τατος) **єпⷭ҃пъ Аⷭ҃рн фєвр. ꙁ.** При това Антонинъ забѣлѣзва: „Цифровыя буквы вырѣзаны такъ ясно и отчетливо, что недаютъ повода ни къ малѣйшему сомнѣнію въ вѣрности ихъ чтенія. И такъ какойто святѣйшій Епископъ Андрей былъ тутъ (молился, скончался..) 7 февраля 996 года“ (Поѣздка въ Румелію. Спб. 1879 г., стр. 326). Членоветѣ на руската археологическа комисия прѣзъ 1898 г. се задоволили да прочетатъ надписа прѣзъ варьта, която го покрива; ето защо тѣ, вмѣсто да оправятъ четеньето на Антонита, направили нови грѣшки и прочели надписа тъй: **в лѣто ҂ѕфдк** (6524—1016) **оуспє дамн(л) єпⷭ҃пъ фєвр. ꙁ...** (Извѣстія русскаго арх. института въ Константинополѣ IV, вып. 1, стр. 125). Това двойно четенье ме накара да се вгледамъ по́-внимателно въ паметника, та измихъ полека закоравѣлата варь по стълба, изчистихъ надписа,

и отдолу се показаха истинскитѣ букви и знакове, отъ които снехъ книженъ отпечатъкъ, тукъ намаленъ два пѫти:

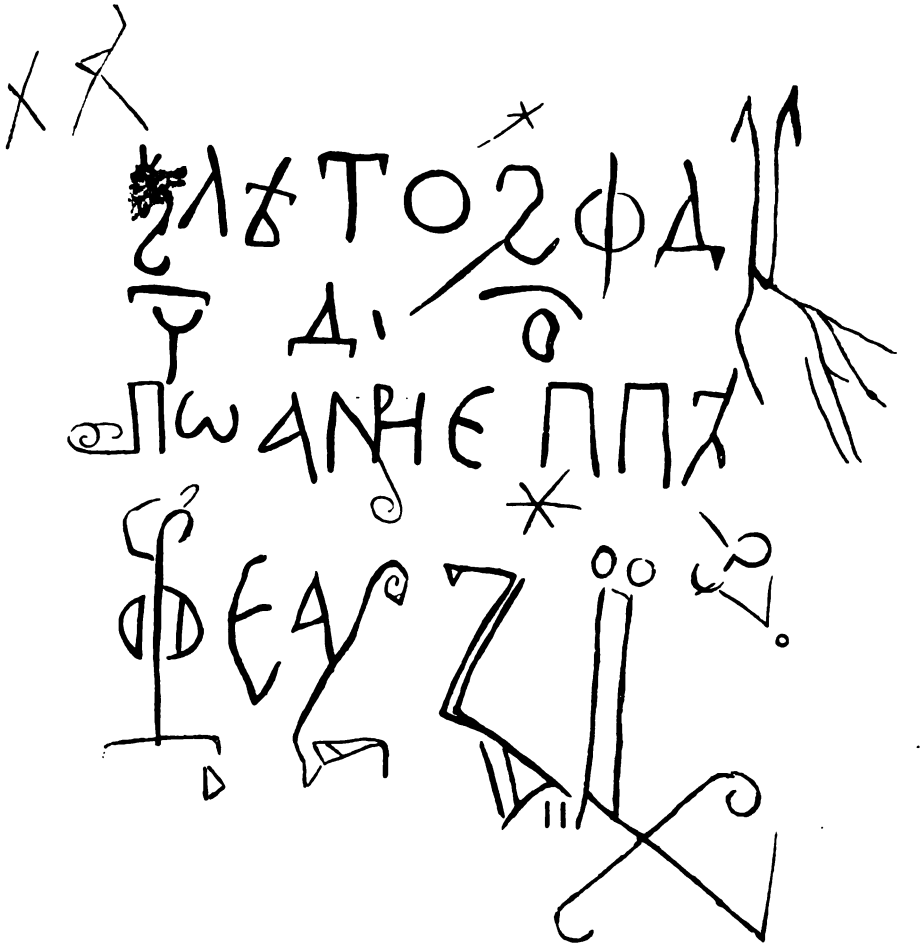

При първата думица камъкътъ е отчупенъ, та едва се познаватъ частитѣ на въ. Втората дума е ясна: лѣто. Датата на годината е прѣдшествувана съ знака на хилѣднитѣ — една коса чъртица, както и въ Самуиловия надписъ, а отгорѣ и втори знакъ посочва, че тука имаме числени букви. Слѣдъ датата ҂ѕфд т. е. 6504—996 слѣдва орнаментенъ знакъ, какъвто има и при първата буква на втория редъ и на края

на надписа. Тѣзи орнаментни чъртици са по́-тънки и по́-малко врѣзани отколкото буквитѣ. Тѣ са забъркали Милюкова да прибави къмъ датата още една числена буква **к**. Знае се обаче, че нито гърцитѣ, нито словѣнетѣ не са писали 24 съ **дк**, а само **кд**, κδ'.

Вториятъ редъ почва съ съкратената дума **пѡ̑** т. е. **пѡчи** (почина). Името на покойника е **Анр҃и** т. е. **Андри(є)**, съ чинъ **єпп҃ъ** т. е. **єпископъ**. Титлата надъ послѣднята дума е **с҃**, но при дълбаньето длѣтото е отчупило кѫсче отъ мрямора, та крайщата на **с** се съединили. Именителната форма на името на епископа се очаква да е **Андрнє**, та ако се вземе тя, ще трѣбва да се приеме, че каменодѣлецътъ си е послужилъ съ послѣдньото **є** и за слѣднята дума.

Третиятъ редъ съдържа мѣсеца — **фєвр(оуарн)** и деня — **ꙁї** т. е. 17-и.

И тъй, Варошкиятъ надписъ отъ 996 год. ще се прочете така:

въ лѣто ҂ѕ҃фд

пѡ̑ Анр҃и єпп҃ъ

фєвр ꙁ҃ї

Или развързано:

въ лѣто ҂ѕ҃фд пѡч(и) Андри(є) єпископъ фєвр(оуарн) ꙁ҃ї.

Палеографски надписътъ прѣдставя най-стария познатъ видъ на словѣнскитѣ букви и напомня досѫщъ начъртанието въ Самуиловия надписъ, отъ който е по́-младъ само 3 години. Титлитѣ — и ~ ги виждаме въ старитѣ словѣнски паметници отъ XI вѣкъ, като Остромировото евангелие, Савината книга. Буквата ї съ двѣ точки сѫщо тъй срѣщаме въ Савината книга.

Поменатиятъ въ надписа епископъ ще да е билъ или битолскиятъ, подъ чиято власть още тогава се е намиралъ Прилѣпъ (Καὶ τὸν ἐπίσκοπον Βουτέλεως εἰς τὴν Πελαγονίαν καὶ εἰς τὸν Πρίλαπον . . . въ грамотата на Василия отъ 1019 г.) или неговъ помощникъ, който е държалъ Прилѣпско. Че Прилѣпъ понѣкога е ималъ свои владици, виждаме отъ единъ надписъ на икона въ монастиря Трескавецъ, отъ год. 1651 . . . **митрополитъ прилѣпскы Іосифъ.**

VII.

Бѣлѣжки за нѣкои грамоти и ржкописи въ Света-Гора.

---

1. **Къмъ началната история на Зографския монастирь.** Най-стари запазени спомени за Зографъ се намиратъ въ светогорския уставъ отъ 972 г. и въ Зографския актъ отъ 980 г. (Срв. стр. 10 и сл.). Подъ бѣлѣгъ Б. 7. въ Зографъ се пази и другъ твърдѣ важенъ паметникъ за историята на този монастирь. За съжаление, той е съхраненъ по прѣписъ отъ XVI в. Първообразътъ ще да е останалъ въ цариградската патриаршия, бѣто билъ занесенъ съ други книжа, за да се издаде отъ патриарха Теолипта прѣзъ 1586 г. грамота по единъ монастирски споръ. Тази грамота се пази въ Зографъ подъ бѣлѣгъ ѡ. є. 12. Грамотата Б. 7. прѣдставя спогодба; тамъ е разрѣшенъ спорътъ между игумена Ивана Селински, който притежавалъ монастирчето Селина, сега подъ Зографъ, и Павла Иванички, владѣтель на монастирчето Иваница, сега сѫщо тъй подъ Зографъ. Грамотата носи дата 8 май 6567 г. или 1049 сл. Хр. Ето зачалото ѝ:

† Мца маіа ѝ. настоѣщемꙋ індиктꙋ ві.[1] бисть съпрѣние ѿ мнѡгѝ дни междꙋ кѵр Іѡаниѡ игꙋменомь Селинскѝ. и межꙋ кѵрь Павлѡ Иваничкѝ. и не възмогоше съмирити се никакоже . . . Тогава Ив. Селински се оплакалъ на светогорския протъ Теофилакта, който проводилъ на мѣстото вѣщи лица, които да разгледатъ оспорваната граница между двѣтѣ монастирчета. Протътъ слѣдъ това прѣсѫдилъ въ полза на Селински, за което и билъ даденъ този актъ, приподписанъ отъ старцитѣ,

[1]) Година ѕ҃ ф҃ ѝ ѕ҃ има индиктъ ѕ҃, а не ѕ҃і. Погрѣшката показва, че оригиналътъ ще да е билъ на гръцки, дѣто е било β′, и сетнѣ въ словѣнския прѣводъ β′ е прѣдадено съ ѕ҃ і, т. е. чъртичката при β′ послужила за і въ ѕ҃ і.

проводени да засвидѣтелствуватъ мѣстото: **И въдасть се кѵ́ръ Іωанѹ Селинскомѹ; по сихъ а҃ще кто҃ ѿ нихь дрьзнеть и начне҃ разарати и сьмѹщениѥ начне҃ подвизати и сии прѣдаль и ѹставь потворити. или҃ ини по прѣшьствию и҃. да бѹде҃ ѿтѹждень ѿ ст҃иѥ и единосѹщниѥ троиц҃е... вь лѣто҃ ѕ҃ф҃ н҃ѕ.** (6557—1049). **и по҃писа́ше се въси҃ прѣ҃ ими же сьтворено бис҃ игѹмени сътворшеи прѣдѣль.** Слѣдватъ подписитѣ: йеромонахъ Теофилактъ — протъ на Св. Гора, монахъ Антони отъ Филотей, Теодоръ — игуменъ Дохиарски, киръ Леонтие **коз . . . тинь,** (ὁ Κοσμίτζης?), киръ Яковъ Малогитски (Ὁμολογητῶν), киръ Диониси Монодендрийски, киръ Мелентие — монахъ отъ Мавроко́рма, киръ Илия — монахъ Ливадийски, киръ Анастасие — монахъ, киръ Яковъ отъ Св. Ипатия. А че оригиналътъ се е отнасялъ къмъ означената година 1049, най-добрѣ се вижда отъ токущо изброенитѣ свидѣтели, които са били дѣйствителни лица отъ това врѣме. Въ една грамота въ Зографъ отъ 1049 г., бѣлѣгъ **ѡ. в. 3.**, и въ друга пакъ тамъ отъ 1051 г., намираме подписитѣ на горнитѣ свидѣтели игумени: протътъ Антони Филотейски, игуменътъ на Дохиаръ — Теодоръ, Леонти на Космица, Яковъ Омологитски и др. (Срв. и Виз. Вр. Прил. XIII, 9, 11, 12).

Въ грѫцката грамота, отъ 1049, пазена въ Зографъ при бѣлѣгъ **ѡ. в. 3.** и относеща се до монастирчето Св. Апостоли, сега подъ Зографъ, между подписалитѣ я свидѣтели стои и името на съсѣда Иванъ игуменъ Зографски: † Ἰωάννης μοναχὸς καὶ ἡγούμενος τοῦ Ζωγράφου. Нѣма съмнѣние, този Зографски игуменъ Иванъ е сѫщиятъ игуменъ Селински, който се присъединилъ съ келиитѣ си къмъ Зографъ, дѣто братята, отъ благодарность, сѫщата година го избрали игуменъ на уголѣмената Зографска обитель.[1] Ето защо Иванъ Селински въ по́-къснитѣ монастирски прѣдания личи като единъ отъ основателитѣ на българския монастирь Зографъ, за което ще имаме случай да поговоримъ.

2. **Патриархъ Ефтими Търновски въ Селинската кула.** Прѣзъ 1365—1370 г. Евтими, който още не билъ патриархъ, прѣкаралъ въ Св. Гора, изпърво въ лаврата на Св. Атанасия, а сетнѣ въ Зографъ. За да може да се отдаде на по́-

[1]) До подобно заключение, малко по другъ пѫть, е дошълъ още П. Успенски въ Второе путешествіе, 247—8.

усамотенъ съзерцателенъ животъ и книжовни занятия, Евтими си избралъ не централнитѣ зографски келии, а Селинската кула, или както за това свѣдочи ученикътъ му Цамблакъ: **столпъ онъ иже въ тои честнои горѣ егоже Селина нарицають.**[1] Тука **столпъ** ще рече кула, пиргъ, каквито има още по старитѣ монастири. Въ историята на Зографъ[2] за това четемъ . . . **пойдѡше Іѡа́нь Сѣ́лима съ бра́тіами . . . . и҆дѣже бѣшѧ стлпъ глѥмы пи́ргѡ.** Както се видѣ по́-горѣ, селинскитѣ келии минали подъ Зографъ още прѣзъ 1049 г., за да останатъ подъ него прѣзъ XIV в., когато тамъ живѣлъ Евтими. Кога била съборена кулата и келиитѣ напуснати, не се знае. Но че това не е станало твърдѣ отдавна, личи отъ остатъцитѣ на кулата и другитѣ сгради, кóито се намиратъ на $^1/_2$ часъ отъ Зографъ, на дѣсно край самия пѫть, що води отъ Зографъ за Хилендаръ. Селинскиятъ пиргъ и келии са били разположени, както това сочатъ развалинитѣ, къмъ югъ. Голѣми дървета сега засѣнявать рушевинитѣ, изъ които пропълзва балканско поточе. То ще да е прохладявало до неотколѣ жадния пѫтникъ, ако сѫдимъ по пустата чешма, която е най-новата старина въ тази мѣстность. Съединено съ други потоци, то тече къмъ Зографъ, завива на юго-западъ и, като рѣкичка, влива се въ морето. Нѣкога тя е носила името **Іоанова Селимова рѣка**, както се учимъ отъ царь Калимановата грамота, дадена на Зографъ. Въ една низка природна скала е издълбанъ голѣмъ кръгъ като подница. Тамъ, съ помощьта на още единъ горенъ водениченъ камъкъ, са изстисквали маслинитѣ за дървено масло. Сега рушевинитѣ на старата Селина се наричатъ „Старъ монастирь“.

3. **Сводна грамота за историята на Зографъ до XIV в.** Това, което старцитѣ въ Зографъ са знаели било отъ прѣдание, било отъ стари монастирски грамоти и ржкописи, вложили са го, прѣзъ XV в., въ едно общо кратко повѣствование, написано въ видъ на грамота, дарена ужъ на монастиря отъ царьтѣ Лъва Прѣмждри (886—912), Ивана Асѣна (1218—1241) и Стефана Душана (1331—1355). Грамотата е приподписана още и отъ деспота Углеша, година 1371. Тя се състои отъ три залѣпени пергамента, които образуватъ свитъкъ. Най-отдолу

---

[1]) Гласникъ XXXI, 266.

[2]) Помѣстена по́-долу въ извадки.

на свитъка е закаченъ златенъ печатъ (отъ тръ сребро) съ образа на Стефана Душана и надписъ, отъ който едва личатъ думитѣ: **Стѣфанъ царь сръ... и поморскыи...** Тази подправена грамота е запазена и по прѣписи на хартия въ Зографъ. По нея монастирското братство знае за миналото на монастиря. Тя е влѣзла току-речи цѣла въ повѣстьта за Света-Гора, печатана още въ 1659 г. подъ заглавие **Рай мысленный.**

Ако и фалшифицирана, тази грамота прѣдставя голѣмъ интересъ, особенъ като се уясни историята на подправяньето ѝ. Иначе съобщенитѣ въ нея факти са много цѣнни за историята на Зографъ, стига само да се погледнатъ прѣзъ критични очила. Прѣди всичко, бие на очи анахронизмътъ на посоченитѣ събития: царье отъ IX—X, отъ XIII и отъ XIV вѣкове се събиратъ едноврѣменно, за да дадатъ правдини на Зографския монастирь! Като се знае, че дѣйствително едни отъ тѣхъ са оставили грамоти за монастиря, трѣбва да се прѣдположи, че нашата грамота е компилация, сводъ отъ изгубенитѣ вече отдѣлни монастирски грамоти. За врѣмето на компилацията — XV в. ни упѫтватъ главно пергаментътъ, палеографията и редакцията на паметника. Прѣкъ поводъ да се направи компилацията е далъ сръбскиятъ царь Стефанъ Душанъ, който прѣзъ 1351 год. дошълъ въ Св. Гора, взелъ нѣколко отъ старитѣ зографски хрисовули и си присвоилъ слѣдъ това часть отъ зографската гора за въ полза на сръбския хилендарски монастирь Св. Богородица. Зографци, по-сетнѣ, кое по прѣдание, кое по прѣписи отъ изгубенитѣ хрисовули, нагласили своя новъ хрисовулъ и му прикрѣпили фалшифъ печатъ.

Цѣнно е въ този сводъ извѣстието за основанието на монастиря Зографъ прѣзъ 919 год. отъ трима братя охридчане — Мойсей, Аронъ и Иванъ Селима. Иванъ Селима е билъ дѣйствително единъ отъ подкрѣпителитѣ и уголѣмителитѣ на монастиря, но живѣлъ 100 и повече години слѣдъ тази дата, както видѣхме по-горѣ. Тука историческото лице Иванъ Селима било смѣсено отъ легендата съ Самуила, който основава съ братята си Арона и Мойсея монастиря. Интересно е, че името на Селима въ повѣстьта за Св. Гора отъ Стефана Светогореца е замѣнено съ Василия (**Моусѣй и Ларо́нъ и ѡ Васи́лїе**).[1] Основанието на монастиря е поставено прѣзъ сѫ-

[1]) **Рай Мысленный** 1659 г., стр. 11.

щата 919 год. Въ надписа, който стои подъ самописната икона на св. Георгия въ съборната зографска черква, годината за въздиганьето на монастиря е 898. Трѣбва да се забѣлѣжи, че прѣзъ тази година Лъвъ Прѣмждри е билъ живъ; но и да се не забравя, че надписътъ е правенъ прѣзъ 1837 г. Ако се приеме год. 919 за съгражданьето на главната обитель (ѡ҆бꙗ́тель ѡ҆бщѝ съгра́ждаю́тѣ... въ лѣто ѕ҃ѹ҃ к҃з т. е. 6427 — 919), тогава може да се прѣдположи, че Лъвъ Прѣмждри прѣзъ 898 год. е дарилъ нѣкои права на непроширения още монидрионъ Св. Георги Зографски. Истинската хилѣдогодишнина, слѣдователно, на монастиря се пада на 1919 год. 23 априлъ.

Слѣдъ тривѣковно просѫществувание на Зографъ, прѣзъ втората четвърть на XIII в., главенъ криторъ на монастиря станалъ Ив. Асѣнъ II, който бѣше прѣвзелъ вьсе́ѫ Ѝдонскѡѫ... гѡ́рѫ.[1] Той и до сега се поменава при всѣка служба въ Зографския монастирь. Неговата грамота обаче не сѫществува въ монастиря, защото е била унищожена още отъ Душана. За унищожението на хрисовулитѣ, прибавя грамотата, Душанъ билъ наказанъ отъ Бога и не могълъ да отиде въ родната си земя, а се поминалъ въ чужда страна. Това ще е намекъ за скоропостижната смърть на Душана прѣзъ 1355 г., като се готвѣлъ за походъ къмъ Цариградъ. Отъ послѣднята прибавка въ грамотата личи, че и Иванъ Углешъ прѣглеждалъ зографскитѣ хрисовули, но не посмѣялъ да накърни нѣщо отъ монастирскитѣ правдини. Напротивъ, както се учимъ отъ една негова грамота отъ 1369 г., писана на гръцки и пазена и сега въ Зографъ, Углешъ посрѣдничилъ за разрѣшение спора между йерисовския епископъ Якова и Зографския монастирь, за мѣсто при Йерисо. Тази разрѣшителна грамота Углешъ далъ на Зографъ, слѣдъ като взелъ мнѣнието на светогорски избраници и синода на охридския архиепископъ Григория πανιερώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδος ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος πάσης Βουλγαρίας. Углешъ се подписва † Ἰωάννης ἐν Χῷ τῷ Θεῷ πιστὸς Δεσπότης καὶ αὐτοκράτωρ ὁ Οὔγκλεσης. Хрисовулътъ е безъ печата, който е откѫснатъ. Пази се при бѣлѣгъ Ѡ. А. 14. Интересно е тука извѣстието, че Углешъ, който бѣ отметналъ сръбската политическа власть, отхвърлилъ сѫщо и сръбската патриаршеска власть, и се подчинилъ на охридската архи-

[1]) Ср. житието на св. Петка отъ патриарха Евтимия Търновски.

епископия. При рѣшение черковни спорове въ неговата държава, подъ която влизала и Св. Гора, той признава духовната власть на Охридската архиепископия.

Ето главнитѣ извадки отъ Зографската сводна грамота:

† Въ дни цр҃тва Льва прѣмѹдраго. блгочьстивьꙗ хорѹгвй. хрїстїанскыꙗ съдрьжещѹ. въ тѹ цр҃твоу бѣстѧ нѫкїе, три и братїа по пльты, паче жѧ по оутѣшитѧлю. сы оубо ꙗко въ дрѣвный нравѹ добродѣтѧли и тьзо имѣнита. Ѧ҃ївсѹ, і Ѧрѹнь, Іѡань Селїма . . . . . ѿ места прьвѹ Іоустинїанїе града Лихнидона. нїꙗ ѿ въсѣми глюмагѡ Охрида . . . . . и прѣвитаѭть вишє рѣченнѣй горѣ . . . . и на тѹ бгознаменинѹ мѣстѹ, ѡбитиль ѡбщѹ съгражаѭть . . . въ лѣто . . ҂ѕ҃; ѵ҃; кз҃; (6427—919) . . . и ѿ толѣ оубо нарѣ се обитѣль именованїе дажє и до нїꙗ, Зѹграфь.

. . . Сы три сивѣ цра ѿхрїдьскагѡ Оустинїана. бы въ оуши прѣмѹдраго Льва цра. и повгсі и приѣ въ Ѧдѡсцѫи горѣ . . . и Константина града патрїарха Ѧнастасїа. і бы вѡ врѣме приложисе андїѡхїскы патрїарха Грїгорїа. и бы ѡбщеѧ съвѣщанїе . . . . . и слишавь црь Іѡаннь трьновьскы чюдѣса дивѣсе бившѹмѹ . . . и ѿ пѡвигсе и сьни патрїарха Трьновьскы Ѳеофїла, и повигше се въсы въ коупѧ., . . . придошіе въ Стѣй горѣ Ѧдѡнсцѣй . . . . въ кѹпѣ въси съвѣть сътворише и пойдѡше Іѡаннь Селима съ братїами своймы. и въсы црїе и патрїархы идѣже бѣшѧ стльпь гаюмы пирѡ. . . . . и сщінны патрїархы глахѹ ей чтны ѡче слишн єже ми съворнѡ заповѣдахмо і поставихмо.

И придѣ блгочтївїи і холюбивй црь Стѧфань, срьбскы, дрьжещей бльгаркѧѫ землю, и грьчьскоую і въсѹ въселѧнѹю., въ лѣ. ҂ѕ҃ѡ.н.д (6859—1351). Ind кто. д. і призвавь їгѹмена Зѹграфскаго, Грїгорїа. и придѣ їгѹмень въ Хыглѧндарь съсь старца, Іѡана. и повѣлѣ блгочтївїи цр҃ь Стѧфа їгѹменѹ Зѹграфскомѹ ѡче їгѹмене принеси ми хрѹсовѡлый єже і маши ѿ прѣжныхь врѣмена. ѿ блгочтївїе цр҃ї и ѿ осщенны патрїархы: и принесе мѹ їгѹмень два а хрѹсоволха, єдинь грьчьскь,

а҆ дрꙋгы҃ бл҃гарскы҃, і҆ ра́згнѣвь, ѡ҆ба хрꙋсовѹ́лы҃, и҆ наи҃щꙋ
че́тати҃. и҆ ничтѡ́ ніе҃ можѐ ра́зсꙋдити, зане вѣ́ше запрѣ́тавшѡ
і҆ свѣ́зан҃ніи, . . . и҆ начнѣ мл҃итисѐ . . . гдⷭ҇и мои҃ ѡ҆ Геѡ́ргіе. і҆ а҆зъ
хѡ́щи оꙋ́зѣти ѿ ѻ҆бите́лѣ твоѧ́ нѣ҃ земнѝ рад҃ ны҃ моѐмꙋ
цр҃твоꙋ, нѣ҃ дрѣ́ва ради мона́стирскы҃и по́трѣвы҃ . . .

. . . Царіѥ, и҆ ст҃ѣ́йшы҃ патріа́рхы҃, и҆же написаше прѣ́ва сі҃а
книга̀ вл҃ѣ. ҂ѕ҃ѡ҃н҃д. (6859—1351).

и҆мн҃ктѡ҃. д.

. . . . и҆ ра҃ѥ. въсѣ́ събѡ́рѣ҃ а҆мн҃ѝ а҆мн҃ѝ, а҆мн҃ѝ, вл҃ѣ, ѕ҃. ѵ҃.к҃ѕ. (6427—919) мца̀ а҆пріли̑а кн҃. дн҃ь.

† Да ѥ҃ вѣ́домѡ вт҃ѡ҃. л҃ѣ ҂ѕ.ѡ.н҃ д҃. и҆ди́ктѡ, д҃. ка́кѡ҃ ра́сипа на̑ цр҃ь сръ́пскы҃, ѕ҃. хрѡсокѡ́ле. Стефа̑.[1] а҆ли҃ на мѧ҃ вы҃ на добро̑. и҆ не при҃до свои.[2]

(Слѣдватъ въ три реда надписитѣ на царьетѣ Лъва Прѣмждри, Ивана Търновски и Стефана Душана).

† Вл҃ѣ. ҂ѕ.ѡ.ѻ҃д. (6879—1369). индиктонь. д. дѣспо̑ Ѹглѣ̑ призва (зографския игуменъ Данила, да му донесе монастирскитѣ грамоти, което и било направено. Деспотътъ ги прочелъ и си рекълъ: Горко на тогози, който прѣстжпи тази клетва!)

Слѣдва Углешовиятъ подписъ съ червено и привързанъ позлатенъ печатъ на Стефана Душана.[3]

4. **Черква св. Димитъръ въ Зографъ, подчинена на цариградския патриархъ.** Съ една грамота (сега въ Зографъ) отъ цариградския патриархъ Филотея (1364—1376) се учимъ, че прѣзъ 1372 г. велможата *Браниславъ* (Μπρανισθλάβος) билъ издигналъ въ Зографъ черква св. Димитъръ, която отъ енорийска, зависима отъ йерисовския епископъ, става патриаршеска, ставропигиална. Грамотата е издадена отъ Гелцера.[4]

---

[1]) Отъ Да ѥ҃ . . . до Стефа̑ палимсестъ.

[2]) Палимсестъ съ друго мастило.

[3]) Покойниятъ проф. Гелцеръ издаде сводната грамота по едно съвсѣмъ криво и непълно копие на гръцки, защото словѣнски не е знаелъ, а и старцитѣ не могли да му помогнатъ съ знанията си по старобългарския езикъ. Срв. Sechs Urkunden des Georgsklosters Zographu, стр. 523—529 въ Byz. Zeitschrift, XII. Напослѣдъкъ грамотата бѣ издадена безъ ударения и съ нѣкои погрѣшки въ правописа въ Прил. на Виз. Вр. XIII, ср. 169—174.

[4]) Byz. Zeitschrift XII, Sechs Urkunden usw. Сѫщо и въ Виз. Врем. Прил. XIII, 105—106.

5. **Духовната власть на Охридската архиепископия въ Италия, островитѣ и Далмация.** Че Охридската архиепископия е имала подъ властьта си и една широка италийска епархия, това се научаваме отъ четири писма на охридския архиепископъ Паисия до италийския митрополитъ Тимотея, отъ год. 1566. Тѣ се пазятъ въ Зографъ. Тѣ ще да са били донесени тука, заедно съ други още документи, отъ послѣдния охридски архиепископъ Арсения, който умрѣлъ въ зографския конакъ въ Карея (Света-Гора). Тѣ бидоха обнародвани отъ проф. Палмова въ Славянское обозрѣніе, год. II, стр. 226—232, и напослѣдъ въ приложенията на Виз. Врем. XIII, 132—139. Най-важно е първото писмо на Паисия, въ което се говори за италийската епархия, подчинена на Охридската архиепископия съ слѣднитѣ свои подчинени енории: Апулия, Абруцо, Василиката, Калабрия, о-въ Сицилия, о-въ Малта, Далмация, както и за правата на италийския митрополитъ. На мѣстото на покойния митрополитъ Пафнутия архиепископъ Паиси назначава за неговъ замѣстникъ корчанския епископъ Тимотея, който билъ ржкоположенъ за корчанската катедра още отъ прѣдшественика на Паисия, архиепископа Никанора. Православното население въ Италия, подчинено на архиепископията, било гръцко и албанско. Титлата на италийския митрополитъ била слѣдната: Πανιερώτατος μητροπολίτης πάσης Ἰταλικῆς ἐπαρχίας, καὶ τῶν ἐνοριῶν αὐτῆς Ἀπουλίας, Ἀμπρούτζης, Βασιλικάτα, Καλάβρίας, Σικελίας, Μελίτης, Δαλματίας, ὑπέρτιμος καὶ καθολικὸς ἔξαρχος πάσης δύσεως.

6. **Монастирьтъ Св. Георги на Вирпино бърдо, при Скопье.** За тази, сега загинала старина, знаемъ отъ грамотата на българския царь Константинъ Асѣнъ Тихъ (1258—1277). Грамотата се пази грижливо въ Хилендаръ. Тя биде издавана отъ Срезневски и Шафарика по чужди прѣписи и фотографска снимка. Наскоро ще бѫде издадена отъ Г. Илински, доцентъ въ Харковския университетъ. За положението на монастиря Св. Георги ни упѫтва отчасти грамотата, дѣто между друго четемъ: сьшѣшю цр҃ви ми въ Долнѭѭ землѭ ѡбрѣте цр҃ви ми манастирь великомѫченика Хв҃а Геѡргиꙗ Горга. съзѫнна Романомъ стыимь цр҃мъ на брьдѣ Кирпинѣ арѣмо Скопии града надь Серѣвѫ . . . Но тъй като монастирьтъ е разоренъ отдавна и името Вирпино забравено, всички досегашни прѣд-

положения за положението на старината си останаха пакъ прѣдположения.[1] Сега обаче, благодарение на свѣдѣнията, които събрахъ на самото мѣсто отъ селяне, чиито ниви се нахождатъ на нѣкогашно монастирско землище, може съ положителность да се посочи мѣстонахождението на монастиря Св. Георги. Рѣка *Сѣрава* (Сѣрѣва) извира отъ Църногорията, тече право на югъ, прорѣзва града Скопье и се втича въ Вардара, всрѣдъ града. На 5 километра сѣверно отъ Скопье, до р. Сѣрава, се нахожда село *Бутелъ*, поменато и въ грамотата (Боутелскы пж). На западъ отъ селото, прѣко Сѣрава, се простира хълмъ, който се спуща отъ Църна-Гора и върви успоредно край рѣката. На една сѣверна изданка на хълма, наречена сега *Бр'до* (Кирпино бръдо), се нахождатъ турски укрѣпления (табя); на друга южна изданка са турски гробища. Между двѣтѣ изданки, току срѣщу с. Бутелъ, единъ километъръ на западъ, селянетѣ посочватъ мѣстото, дѣто нѣкога е „имало голем *манастир Свети Гъорги*".

7. **Драгановъ миней.** По името на прѣписвача Драгана можемъ назова и многоцѣнния ржкописъ въ Зографъ № 55, миней за цѣла година, отъ XIII вѣкъ. Драгановиятъ миней се състои отъ 219 пергаментни листа, размѣръ 19·5 × 13 см. Липсватъ листове въ началото, срѣдата и края. Писмото, срѣдньобългарска редакция, е дребенъ полуустав, по 40—41 реда на страница. Паметникътъ, при втората си подвързия, е пострадалъ много, понеже са прѣрѣзани нѣкои приписки. Влагата е поврѣдила и много цѣли листове. Пъкъ и човѣшка ржка е посегнала и то тъкмо на онѣзи мѣста, дѣто се засѣга паметьта на св. Методия, службата на царь Петра Български, на св. Ив. Рилски и др.![2] Този паметникъ е билъ

---

[1]) Новаковичъ (С Мораве на Вардар, стр. 59) дирѣше монастиря всрѣдъ града Скопье, на мѣсгото на джамията Иса-бей. Кънчевъ (Псп. LV—LVI, 2—3) го посочваше на източния до града хълмъ, дѣто е текето Гази-баба. Азъ прѣдполагахъ да не е нагоричкия Св. Георги, дѣто сѫщо тъй протича р. Сѣрава (Сѣв. Македония, 108).

[2]) П. Успенски, който е поврѣдилъ много светогорски ржкописи, а други цѣли задигналъ, отрѣзалъ нѣколко листа и отъ Драгановия миней. Срв. Срезневскій, Древные слав. пам. юс. письма, 120. Въ по-ново врѣме другъ русинъ отрѣзалъ още 6 листа отъ паметника — службитѣ на св. Кирила и Методия — и ги занесълъ въ руския светогорски монастирь св. Пантелеймонъ. Обнародва ги А. Александровъ въ Р. Фил. Вѣстникъ XXIX, 192—207.

забѣлѣзанъ още отъ П. Успенски и Леонида, които направили и нѣкои извадки безъ всѣка филологична стойность.[1]

Прѣписвачътъ на миния е записалъ при свършъка на мѣсецъ марта долу твърдѣ дребно: † **Пиши ѡкаанїѵе Драгане ꙗко ꙁа грѣхы твоѭ бъ ткои ꙗѫнтъ та . пиши страннѵе.** Друга важна бѣлѣжка на листъ 16[6] долу, сега едва познаваща се, казва: † **сїа служба прѣведена ѿ грьцкы . книгъ** ·.·

Паметникътъ е отъ XIII в. Не само палеографично той се отнася къмъ това врѣме; взаимната смѣна на посовкитѣ, която прѣзъ XIV вѣкъ вече придобива типичния срѣдньобългарски изводъ, тука е въ своето начално образуванье. Липсватъ йотувани юсове и **ѥ**. Употрѣбени са непослѣдователно **ъ** и **ь**, **ы** и **ы**. Въ срѣдисловието **ъ** е замѣстенъ на мѣста съ **о**. Ударения нѣма. Прѣписвачътъ тукъ-тамѣ си служи съ гръцки бързописни лигатури или отдѣлни букви. Срѣщатъ се и архаични форми и изрази. Изданието на цѣлия паметникъ би допринело много за уяснение звуковитѣ и формални страни на срѣдньобългарския езикъ.

Този цѣненъ за българщината миней съдържа, покрай друго, службата на св. царь Петра Български, службата на св. Иванъ Рилски, службата на св. Петка, службата на св. Методия словѣнски просвѣтитель и др. Първитѣ двѣ са помѣстени по-долу, глава XIII, XV. Всѣка една тетрада, състоеща се отъ по 8 листа, на края на послѣдния листъ, долу на полето, е номерирана още на врѣмето съ арменски букви, които имали и цифрено значение. Всѣка буквена цифра е придружена съ двѣ титли, надъ и подъ. Важното е въ случая, че числата отъ 10 нагорѣ не са прѣдставени съ два знака — десетица и единица, както е въ по-новия арменски,[2] въ гръцки, словѣнски и др., а сé съ по единъ знакъ, заетъ отъ азбуката по редъ. На 17 тетрада е поставено словѣнско число ꙁі. Слѣдъ него

---

[1]) Извадкитѣ на Успенски бидоха напечатани въ неговото издание Второе путешествіе, срв. стр. 154 и сл., а Леонидовитѣ прѣписи обнародва И. Срезневскій въ своитѣ Свѣдѣнія и Замѣтки № LXVIII (приложение къмъ XXVIII т. на Запискитѣ на имп. ак. на наукитѣ въ Петербургъ. 1875 г., стр. 403—429).

[2]) Срв. *A. P. Pihan*, Exposé des signes de numération, Paris 1860, стр. 239—242.

линева една бройка, както и послѣ ѹ липсватъ три знака означени тука съ точки:[1]

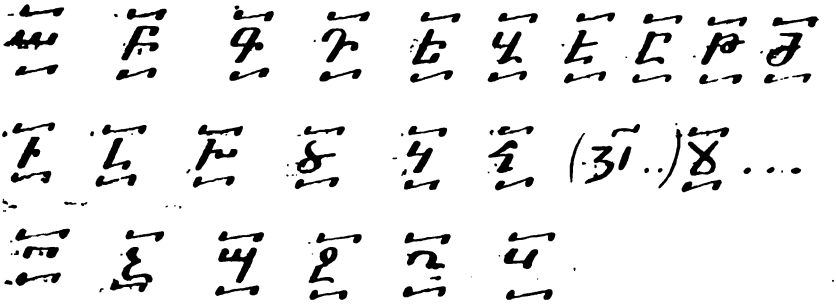

Въ службата на св. Димитрия Солунски, прѣдъ и надъ нѣкои думи се забѣлѣзватъ особени *нотни знаци* съ черни и червени пржчици.[2] Ето тѣзи знаци отъ листъ 48[6], заедно съ текстъ:

твожѧ · ⁝ · —•— Ино. Гл҃а. ѕ҃. Веселися ѡ Гн҃ граде Со-
лоунъ. рѧ҃уса и ликоуи вѣрожѧ. свѣносащи Дїми | трїа҃. прѣслав-
наго стр҃пца и мѧ҃ка истины. въ | ѩдрѣхъ имѣѧщи ꙗко сроко-
вище. въспрїимъ ѹ҃юе | съ ицѣленїа҃ вида. и вниждъ оупражнѣѧща
иноплє | мечнїкъ шѧтанїа. и҃ блгодарственно къ сп҃соу |
възови Гн҃ сл҃а тебѣ · ⁝ · —•—

или по-долу:

Сл҃а. И н҃ Гла҃. ѕ҃: —•—

Дн҃е съзывалѣть на҃. стр҃пца всемирноѥ трьжьство. | придѣте оубо
празнолюбци. свѣтло празноуиѩ | пламѧ҃ ѥго глѧще. рѧ҃у и са,
ꙗже ризѫ неуьстиѧ ѡ | вьрьсь вѣры ради. въ мѫжьство же дх҃овноѥ
ѡблъ | кль єси себе. рѧ҃у и са.

---

[1]) У Успенски тѣ стоятъ. Тогава още не били откраднати нѣкои листа.
[2]) *Червенитѣ* части тука са прѣдадени съ точици.

8. **Животописи и служби на български светци.** Климентовото житие отъ Хоматияна, Наумовото словѣнско житие отъ X в., проложнитѣ жития на св. Ивана Рилски, св. Параскева, Илариона Мъгленски, св. Симеона Сръбски и др. са помѣстени в голѣмия зографски *прологъ* № *47*. Този паметникъ има 332 листа, голѣмъ форматъ 40 × 26 см. Писмото е сръбска редакция, полууставъ, два стълба на страница, по 40 реда всѣки. Но правописа и но водния знакъ на хартията — лѣствица съ четири стжпала, прѣписъть трѣбва да се отнесе къмъ XV в.[1] Прѣписвачи са били братята попъ Иванъ Милошевъ отъ дебърското село Пископие и братъ му Никола.[2] Отъ бѣлѣжката на листове 1—4 личи, че прологътъ отдавна е принадлежалъ на Зографъ: Си прологъ ѥ҃ть ѿ Ст҃еи гори ѿ монастира зовомаго Зографѣ храмъ ст҃го великомн҃ка и҃ победоносца Х҃а воина Георгїа. Срв. и бѣлѣжката отъ 1781 г. отъ архимандрита Игнатия, глава XXIII, № 77. Приличенъ по съдържание е и другъ зографски прологъ за шестъ мѣсеца, № 88, отъ XV—XVI в. Въ него са помѣстени проложни жития на св. Ивана Рилски, Илариона Мъгленски, св. Параскева и др. Обемътъ и редакцията на житията са както въ пролога № 47. Дори тука правописътъ на редакцията и ударенията са по-издържани.

Синаксарътъ № *103*, отд. II г. 6, въ зографската библиотека, е отъ първостепенно значение за произведенията на търновския патриархъ Евтимия. Този паметникъ има 432 листа, размѣръ 27 20 см., съ жълтеникаво писмо, срѣдньобългарска редакция. Писанъ е отъ нѣколко ржцѣ и почерки, но сé се забѣлѣзва, че нѣкой опитенъ книжовникъ, комуто принадлежатъ най-вечето листове, е пипалъ и упжтвалъ прѣписа на цѣлата книга. Неговиятъ почеркъ е прѣходъ между полууставъ и бързописъ. Отъ сжшата ржка и мастило е писанъ и други паметникъ, № 3, Слова и поучения на св. Василия Велики, прѣзъ год. 1367.[3] Това вече ни упжтва за врѣмето на синаксаря, XIV в. Пъкъ, освѣнъ това, и различнитѣ водни знакове на хартията му се отнасятъ сé къмъ сжщия вѣкъ.

---

[1]) Срв. *Лихачевъ*, Палеографическое значеніе бумажныхъ водяныхъ знаковъ. Спб. 1899, III, № 4239; II, стр. 278.

[2]) Срв. глава XXIII, № 16.

[3]) Срв. глава XXIII, № 8.

№ 103 обаче е писанъ слѣдъ № 3, както личи отъ думата „патриархъ“, която придружава името на послѣдния търновски архипастиръ, а Евтими станалъ патриархъ около 1375 г. Нѣма съмнѣние, синаксирьтъ е най-стариятъ познатъ прѣписъ съ Евтимиеви произведения, отъ врѣмето на самия патриархъ, ако не и на самия писарь на Евтимия. Отъ познатитѣ стари прѣписи на Евтимиевитѣ произведения, само въ № 103 се срѣща изразътъ **прѣславнын на́шъ гр҃ъ Тръновъ** съ думата **на́шъ**, въ заглавието на житието на св. Петка. Отсетнѣ думата **на́шъ**, както и **кѵрї**, въ заглавията на житията, са били стъргани съ ножче, но се́ се познаватъ слабо. Туй говори доста за рода на прѣписвача (българинъ) и за врѣмето на прѣписваньето. Интересно е, че писмото на Зографския служебникъ на Евтимия, както и на Софийския,[1] паметници отъ XV в., са много прилични на писмото въ № № 3 и 103. Това показва, че всички ще произхождатъ отъ едно общо огнище, и че прѣписвачитѣ на служебницитѣ са школували на едно мѣсто.

Синаксарьтъ № 103 е сборникъ отъ слова и жития. Отъ по́-опитната ржка са писани произведенията на патриарха Евтимия: житието на св. Ивана Рилски, на св. Илариона Мъгленски, на св. Параскева; похвалното слово за св. Гаврила отъ епископа Климента, словото на Теофилакта за Въведението на Дѣва Мария и др. Издаденитѣ отъ Калужняцки жития на св. Ивана Рилски, св. Илариона и св. Параскева, бидейки печатани по прѣписи отъ XV в., зографскиятъ прѣписъ отъ XIV в. има всички прѣдимства.

Въ *зографскитѣ синаксари № № 147, 160,* паметници отъ XVII в., писани отъ една ржка, се съдържатъ служби или помени на св. Ивана Рилски, св. Илариона Мъгленски, св. Петка, св. Кирила словѣнски просвѣтитель (14 февр.), св. Якима Осоговски. Праздникътъ на св. Петка е поставенъ на 14 октомври, а прѣнасяньето мощитѣ ѝ — на 26 юли. Важенъ приносъ къмъ редакциитѣ (не буквени) на св. Ивановата служба прѣдставя **Ѵи́нь ка́ко по҃бѣ́ѣть пе́ти ѹ҃тны́н пара́клѝ прп҃о҃бномꙋ о҃ц҃ꙋ Ї҃ѡа́ннꙋ, Рыл'скомꙋ поустинножи́телю** (№ 147). Ето поменитѣ за горнитѣ светци:

---

[1]) Зографскиятъ биде издаденъ отъ *Сырку*, Литургическіе труды патріарха Евѳимія Терновскаго, вып. II, а за Софийския писа *Милетичъ* (Мсб. IV) и изтъкна разликитѣ между двата.

Фе́вра́рїе, дї. дн҃ь

Па́ме҃ ст҃го Ки҃рила фило́сѡфа и҃ оу҃чи́теля слове́н҃скаго.

тро҃, гла҃, д҃.

Ѿ пе́лень прилѣ́жно прѣмꙋ́дрость се́стрꙋ се́бѣ сътво́ри. прѣ́свѣтло видѣ́ю ꙗ҆ко дꙋ҃в чт҃ꙋ. и҃ сїю прїе҃, ꙗ҆ко зла́тими мони́сти оу҃кра́силь е҆сѝ свою̀ дш҃ꙋ и҃ оу҃мъ. и҃ ѡ҆брѣ́те се ꙗ҆ко дрꙋ́гы҃ Ки҃риль на́ земли. ра́зꙋмо҃ и҃ и҆́менемь прѣмꙋ́дре.

ко҃ гла҃, в҃.

Тврь́дый оу҃мо́мь, и҃ бг҃одꙋхнове́нны҃м оу҃чє́нїемь ѡ҆зара́е ми́ръ. прѣсвѣ́тлими лꙋ́чами ꙗ҆ко́ тече́ въселе́н҃нꙋю ꙗ҆ко млчнїи Ки҃риле ст҃е́. раз҃сѣва́ю бж҃їе сло́во. на сѣве́рѣ и҃ запа́дѣ, и҃ ю҆́зѣ, просвѣща́ю въсѣ́хъ. и҃ъ ꙗ҆ко и҆́мы҃ дрꙋзнове́нїе къ Хс҃ꙋ. непрѣста́нно молѝ ѡ҆ въсѣ́хъ на́сь : ∾

(№ 160).

мцⷭ҇ь ѡ҆кто́врїе, дї. дн҃ь.

(Па́ме҃) прѣп҃ѡ́бныю мт҃ре на́ше Пе́тки.

тро, гла҃, н.

Въ те́бѣ мт҃и и҃звѣ́стно сп҃се се є҆же по ѡ҆́бразꙋ. прїе́м҃ши бо҃ кр҃ть послѣдова́ла є҆сѝ Хс҃ꙋ. и҃ тво́рещи оу҃ча́ше. прѣзира́ти оу҃бо плъ́ть прѣхо́дить бо҃. попе́щиже се ѡ҆ дш҃и ве́щи бесъмрътн҃ѣи. тѣ́м҃же и҃ съ а҆гг҃лы ра҃ꙋ́ет се прѣп҃ѡ́бна дх҃ь тво́й:

Ко҃, гла҃, г. дв҃аа дн҃ь: —

Ст҃ꙋ́ю въсѝ застꙋ́пницꙋ, со҃ущꙋ́ю въ бѣда̀. бл҃гочьтно въспо́емь Параске́вы ст҃ꙋ́ю. та̀ бо҃ жи́тїе ѡ҆ста́вльши, нетлѣ́юмо въ вѣ҃ы прїю това̀. Сего̀ ра́ди сла́вꙋ ѡ҆брѣ́те чю́десемь. бл҃годѣ́ть бж҃їемь велѣ́нїемь : ∾

(№ 160).

мцѣ ѡктоврїе, дї днь.

(Паме) прѣпѡбнаго ѡца нашего Іѡанна Рилскаго.

тро, гла, а.

Покаанїю ѡснованїе. прописанїе оумилѡвнїа, ѡвразѣ оутѣшенїа. духовнаго съвръшенїа, тъчно аггломъ бї житїе твоє прѣпѡбне. въ млтва во и въ пощенихъ и въ слъзахъ, ѡче Іѡанне моли Ха Ба спсти се дша нашимъ : ∾

ко гла . ѕ . по рѹкопнїнаго : ∾

Блгтїю бжїею ѡбогатилсе есї. ідѣлы извѣстилъ есї званїе. и ꙗви є Іѡанне оугодникъ Ха Ба. въ млтвахъ и въ постехъ даованїи бжїа духа исплънисе. и бысть недѹгѡ прогонитель. и застѹпникъ дша нашимъ : ∾

(№ 160).

авгѹ, зї. днь

(Паме) прѣпѡбнаго ѡца нашего Іѡакума Саранданпорскаго. иже въ гѡрѣ Осоговскѣи постившаго се.

тро. гла, в.

Житїе си оустроий, въ своимси богатъствѣ, дши си стежавъ, блженне ѡче Іѡакуме бгомѹдре. съна во очи твои николиже прїеста. безпрѣстанїа молбы Бѹ приносе мы же ти се молимъ непрѣстанно. молй спсти се дшамъ нашимъ.

ко. гла, в. въ млтва:

Въ молба не оусипае прѣпѡбне. въспрїемъ силѹ на свпротивнаго врага. тръпѣнїемъ во свои прѣпѡбне ѡче Іѡакуме възшъ на неса. ꙗко жизнь тлѣнинѹ ѡставивъ на земли. на нетлѣнїе прѣселилсе еси на неса. тѣмже те хвалимъ въси и прѣпрославлаемъ:

(№ 160).

Службата и житието на *Св. Якима Осоговски* не се намѣриха нито въ Зографъ, нито въ Хилендаръ. Единъ ржкописъ обаче съ службата и житието на светеца, писанъ отъ Теодосия Лековъ прѣзъ 1789 г. въ Хилендаръ се намира въ София въ частни ржцѣ. Ржкописътъ се състои отъ 44 л., 4⁰, писмо полууставно, руска редакция. На 1ᵇ листъ стои бѣлѣжка **Во слáвꙋ стыѧ, единосꙋщныѧ животворѧщыѧ и нераздѣлимыѧ: трцы, оца и сна, и стагѡ дха по прошенію высокопреподобнѣйшагѡ проигꙋмена кирꙋ оца Давида написасѧ книга сіѧ слꙋжба, и со житіе прпбнагѡ и бгоноснаго оца нашегѡ Іѡакима Осогóвскагѡ, во сти Бго сохраняемои царскои и патріаршескои славносербскои великои Лавры Хилендарь. Въ лѣто 1789 года мца февраля 25 дня.**

На крайния листъ 44ᵇ прѣписвачътъ е прибавилъ за себе си: **Аще кто из православныхъ и христолюбивы христіа сію книжицꙋ бꙋде: читати: то да изволитъ и сіе знати: ибо ѧ человѣкъ неꙋченъ, граматики не ꙋчился: а по прошенію преподобнѣйшаго проигꙋмена Давида, почти по нꙋжди потрꙋдихсѧ: аще ли в чесомъ противъ: ортографіи, право не написалъ: в томъ прошꙋ Бга ради, мене простити, и своимъ Бгомъ просвещенымъ разꙋмомъ: мои погрѣшности прикрыти (поправити): а я за сіе до лица земли кланіюсѧ Ѳеѡдосій Лѣкѡвъ.**

9. **Евангелие на царь Георгия Тертеръ II, отъ 1322 год.** Това историческо четвероевангелие се пази въ хилендарската библиотека подъ № 7. Състои се отъ 214 пергаментни листа, размѣръ 29×20 см. Писмото е хубавъ уставъ, по 26 реда на страница, срѣдньобългарска редакция. Евангелиститѣ са прѣдставени цвѣтно по на цѣла страница, но боята тукъ-тамѣ е поизпадала. Евангелието е било написано по заповѣдь на младия и воинственъ български царь Георги Тертеръ II, който прѣзъ втората година на царуваньето си се поминалъ (1322—1323).

На листъ 96ª се намира слѣднята приписка отъ самия прѣписвачъ на евангелието:

† ѻ҃ц҃ ї҆же, ✠ Сы҃ и҆ прѣжде сы҃ и҆ Бъ ✠ подо́бае҃ †

бг҃ѡ́м, и҆ ц҃рь ц҃рствꙋ́ющїи҃. и҆ вл҃ка, прѣ́ владꙋ́щїи҃. тво́ра҃ и҆ дѣ́л҃ и҆ съвръ́шала҃ хотѣ́нїа и҆ дѣ́ла бл҃га́а. во́леа бо́щїи҃ са. и҆ тво́рꙋщїи҃ во́ла є҆гѡ. Бл҃гоизволи оу҆срѣдїе́мі ср҃ца своеѥ҃, ве́лі́кыї ц҃рь Геѡ҃гїе, Сн҃ь ве́лі́каго ц҃рѣ Ѳеѡ҃ра Сва҃сла҃, прѣдръжащі́мꙋ скі́птра. блъгарскагѡ же̑ и҆ гръ́цкаѥ҃, и҆ и҆зпі́сав сїе̑ ѵетворобл҃говѣ́стїе, повелѣ́нїемъ ц҃рства є҆гѡ, въ славѫ и҆ хва́лѫ, и҆ ѵьсть. ѻ҃цꙋ и҆ сн҃ꙋ и҆ ст҃омоу дх҃оу. ц҃рствоу же̑ и҆мъ, о́ставленїе и҆ прощенїе грѣхѡ́м҃. вл҃ѣ. ҂ѕ҃ ѡ҃. к҃. . є҆н҃. є҃.

Ἡ βίβλος ἥδαι. τῇ δὲ . . . [1]

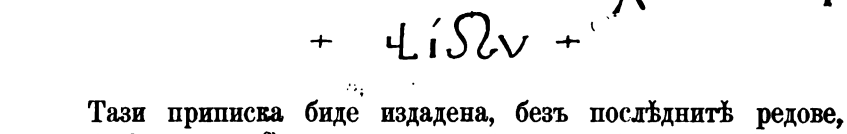

Тази приписка биде издадена, безъ послѣднитѣ редове, отъ И. Срезневски[2] по много погрѣшенъ прѣписъ на П. Успенски. Не стои по́-добрѣ и прѣписа на Дучича, който между друго прѣскочилъ една часть отъ най-интереснитѣ два послѣдни реда.[3] Въ прѣписа на Лаврова липсватъ мжчнопрочитаемитѣ букви; не са забѣлѣзани и буквитѣ около първия кръстъ.[4] Послѣднята приписка е прѣдадена съ полутайни букви на гръцки езикъ. Съ явни букви тя изглежда тъй: † Εὐσεββεστάτου ἄνα Χὸν, Γεοργίου † или поправено и допълнено: † Εὐσεβεστάτου ἄνα Χριστὸν Γεωργίου † (На благочестивѣйшия въ Христа Георгия) и се отнася слѣдователно до българския царь Георгия, за когото било написано евангелието. Прочитаньето ἄνα Χριστὸν

---

[1]) Тази бѣлѣжка е недовършена. Писана е на бѣлото поле, съ скорописъ. Трѣба да се чете: ἡ βίβλος ἥδε. τῇ δὲ . . .

[2]) Древн. слав. пом. юс. письма, 350.

[3]) Гласник VLI.

[4]) Извѣстія втор. отд. I, 110–111.

(срв. Глас LIII, 166) отговаря на подобнитѣ форми ἀνὰ χρόνον, ἀνὰ μέσον и др., а по смисъль на въ Христа Бога благовѣрьнъ и пр. или ἐν Χῷ τῷ Θεῷ πιστός (въ Христа Бога вѣренъ).

Ето часть отъ свангелския текстъ на листове $4^{б}$—$5^{а}$:

Въ дни ѡны приде Іѡанъ крститель проповѣдаѭ въ поустыни иоудейстѣй и гла. покайте са. приближи бо са црство небеное. сь бо есть реннїи Исаиемь пророкомъ глаѭщемъ. гла вьпиѭщаго въ пустыни. оуготовайте пѫть гнъ. пракы творите стыѫ его. самъ же Іѡанъ имѣаше ризы своа ѡ власъ велъбѫжъ. и поасъ оусмѣнъ ѡ чреслѣхъ своихъ. пїща же его бѣ пражи и медъ дивии. тогда изыде къ немоу Иерусолимь. и въсѣ Иоудеа. и вьсе при странне Иѡрданьское. и кръщаахѫ са въ Иѡрдань ѡ него. исповѣдаѭще грѣхы своѭ.

10. **Хилендарската българска история,** компилация отъ първата половина на XIX вѣкъ, се различава отъ другитѣ познати български истории. Съдържа много нови прибавки. Този хилендарски ржкописъ ще бѫде издаденъ отъ университетския библиотекарь въ София, С. Аргировъ.

11. **Хилендарски писмовникъ (ѐпистоларъ) отъ 1782 г.** Този писмовникъ, съдържащъ образци за писма до духовни и свѣтски власти и лица, билъ написанъ отъ монаха Спиридона въ Хилендаръ. Той сега се намира въ зографската библиотека, № 167. Съдържа 150 листа. Цѣненъ е много за историята на Хилендаръ, който прѣзъ XVIII в. се подържалъ току-речи изключително отъ български поклонници и помощи. Всички благодарителни писма въ писмовника са отправени (макаръ и за образецъ) се до български области и градове, и ни едно до сръбски крайща: Ловечъ, Пазарцикъ, Копривщица, Софиѭ, Ѥски Загра, Ихтиманъ и др. (Срв. листове 56, 63, 67, 76, 79, 83). Ето и едно таксидиотско писмо отъ 1772 г. за просия во страны Болгарскія, помѣстено на л. 2—3:

Ѥхархіеіо вкратцѣ.

Показателъ сего стыія Ѧдонскія горы Црківя и патріаршескія Стовведенскія Обители мнтря Хиландара, достовѣр-

нѣйшій и многотрудный служитель, всечтнѣйшій господинъ отецъ нашъ архімандритъ кѵръ Елисей. Егоже по произволенію и соборномѹ согласію, послахомъ во страны болгарскія, ради испрошенія милостини ѿ доброхотныи дателей, в помощь и окормленіе оубогой вышереченной Нашей Обители, тогѡ ради всенокорнѣйше просиѡ и молимъ всякаго званія и возраста православныхъ хрїанъ, вездѣ дати емѹ свободное прохожденіе, и благосклоннѹю матїръ показывати. Чающе за то сторичнаго мздовоздаяніе ѿ Хрта Гда, и престыя дѣвы Бцы, со стыми кти торы. Данно во стой обитѣ Нашей Хиландарской, с приложеніе обачныя печати Митрскія сегѡ

҂аѱов.го Года. Мца Майа ка. дня.

Стовведенскія обители Хиландарскія
Смиренный Скевофилаѯъ:

12. **Зографски щампи отъ 1834 год.** Щампарското дѣло се явява твърдѣ рано въ монастиритѣ. За стари зографски щампи не можахъ да се науча. Намѣрихъ такива едва отъ 1834 г., калъпитѣ на които били гравирани въ карейския скитъ, както личи отъ гръцкия текстъ на щампитѣ. Тѣзи щампи (картини) иматъ размѣръ 34 × 30 см. На горнята половина на картината са изобразени: въ срѣдата св. Богородица, св. Георги отъ дѣсната ѝ страна, и св. Козма (прочутъ зографски пустиножител). Отъ устата на св. Козма излизатъ думитѣ: **Бце дво настави мѧ какѡ спасѹ сѧ.** Отговорътъ на св. Богородица е: **Да безмолствѹе(ши) на единѣ.** Подъ образитѣ стоятъ два надписа, единъ гръцки и другъ словѣнски:

Αὐτὴ ἡ εἰκὼν ὑπάρχει τῆς ἱερᾶς καὶ σεβασμίας μονῆς τοῦ Ζωγράφȣ τιμωμένη ἐπὸνόματι τοῦ ἁγίȣ μεγαλομάρτυρος Γεώργιȣ ἐν τῷ ὄρει τοῦ Ἄθω κειμένη. Ἐχαράχτη ἐν τῇ σκύτῃ τῶν Καρεῶν ἐν ἔτει ѡгл (1834).

Сеи образъ чѹдотворный обрѣтаетсѧ в соборной црквѣ во олтрѣ: Бца проглаголавшаѧ стомѹ Космѣ Зѡграфскомѹ. лѣто ѡгл. —

На долнята по-голѣма половина на щампата е изобразенъ Зографскиятъ монастирь, арсаната при морето и нѣкои параклиси.

Отъ Света-Гора щампарството било прѣнесено и въ България. Николай Карастояновъ донесълъ своитѣ първи калъпи отъ

Атонъ, а послѣ самъ той съ сина си Атанаса захваналъ да приготвя подобни калъпи, първомъ отъ дърво, а сетнѣ отъ металъ.[1]

13. **Словѣнски имена на мѣсецитѣ.** Въ синаксаритѣ на три зографски четвероевангелия, № 39, 41, 43, се срѣщатъ, покрай латино-гръцкитѣ имена, и словѣнскитѣ наименования на мѣсецитѣ. И тритѣ паметника са пергаментни отъ XIV в. На корицитѣ на № 39 е писано отсетнѣ датата 1300 г., а № 43 е отъ 1305 г., споредъ припискитѣ.[2] Имената на мѣсецитѣ са току-речи еднакви въ тритѣ паметника:

	№ 39	№ 41	№ 43
Септември	Рꙋенъ[3]	Роуїєнь	Рꙋєнь
Октомври	Листопа҃	Листопа҃	Листопадъ
Ноември	Грꙋдень	Гро҃удѣ҃	Грꙋдень
Декември	Стꙋденъ	Стоудены	Стоꙋденый
Януари	Просинець	Просиньць	Просинець
Февруари	Сѣчєнъ	Сѣчєнь	Сѣчєнь
Мартъ	Сꙋхъ	Соухы	Сꙋхы҃
Априлъ	Брѣзокъ	Брьзосокь	Брѣзокь
Май	Трѣвєнъ	Тр҃ѣвьнь	Трѣвєнь
Юни	Изокъ	Изокь	Изокь
Юли	Ѵрьвєнь	Ѵрьвєный	Ѵрьвєнь
Августъ	Ꙁаревъ[4]	Ꙁаревь	Ꙁаревь

---

[1]) В. *Златарски*, Даскалъ Н. Карастояновичъ и неговата печатница Сп. LXVI, стр. 626, 648, 649.

[2]) На л. 2а стои съ по̀-нова ржка: писана 6813 го., на л. 232а: писан... въ + ѕ. ѡ... инд. г. Двѣтѣ бѣлѣжки се допълватъ взаимно. Втората е прѣрѣзана при десетицитѣ на датата, но добавя индикта — трети. И дѣйствително, година 6813 или 1305 отъ Хр. има индиктъ трети.

[3]—[4]) Въ отхвърленитѣ отъ критиката Верковичови сбирки, въ които обаче още не е посочено кое е вѣрно, кое прибавено, срѣщаме пѣсни, дѣто Руйо е божество на виното, на гроздьето, което се бере прѣзъ септември — Рꙋенъ:

„Боже ле, Рую Боже,
Изметъ ти, Боже, праве
Сега малу три години,
Да ти бера белу грозде,
Да ти точе руйну вину
И та служба служе . . . (Веда Словенахъ II, 325)

Въ друга пѣсень: Дуръ да ми дойде Заревъ-денъ,
Заревъ-денъ, Заревъ мѣсецъ (Ib. 454)

Този Заревъ мѣсецъ се пояснява (стр. 577): „есенскій мѣсецъ когато захващала зимата“, а въ горния нашъ списъкъ той е м. августъ.

Миклошичъ обясни подробно потеклото и смисъла на словѣнскитѣ мѣсечни названия въ Die slavischeen Monatsnamen (Denkschriften der K. Ak. der Wiss. Phil.-Hist. Cl. XVII, 1—32). Прѣстои да се събератъ всичкитѣ запазени народни названия на цѣсецитѣ, докато общеевропейскитѣ имена не са проникнали изъ всички крайща на селското население. На островъ Ахилъ въ Прѣспанското езеро чухъ слѣднитѣ мѣсечни имена: 1. ко́ложегъ (януари), 2. сѣ́чко (февруари), 3. мартъ, 4. а́приль, 5. май, 6. прѣ́веникъ (юни), 7. же́тарь[1] (юли), 8. а́вгусъ, 9. ру́янъ (септември), 10. митрофъ[2] (октомври), 11. листопатъ (ноември), 12. ни́кулъ,[3] (декември). Въ единъ ржкописъ въ Битоля (срѣдньобългарски юсовъ псалтирь) забѣлѣзахъ една бѣлѣжка, писана отъ малограмотенъ търговецъ. Поменати са мѣсецитѣ: **мца агꙋ́а, роуа, листо́пѧ, коло́кь, априла, маи.**

---

[1]) Жетварь. [2]) Димитровденски. [3]) Николовденски.

VIII.

Словѣнско житие на св. Наума Охридски, отъ X вѣкъ.

Всички досегашни вѣсти за св. Наума могатъ да се сведатъ въ думитѣ: св. Наумъ, дошълъ отъ Моравия при Бориса заедно съ Климента, помагалъ въ работитѣ на послѣдния и се поминалъ въ монастиря, който носи името му. Друго нищо положително не може да се извлѣче отъ гръцкото Наумово житие,[1] образецъ на шаблонно византийско хагиографско съчинение, дѣло на охридскитѣ архиепископи отъ XIII в. Това житие, което е собствено разукрасено извлѣчение отъ пространното Климентово житие, съдържа и доста невѣрности въ своитѣ подробности. Малко по-цѣнно е житието на св. Наума, запазено въ словѣнски прѣписъ отъ XVI в.[2] Въ него наистина се повтарятъ извѣстията отъ пространното житие на св. Климента, погрѣшно се прѣдаватъ имената (Виглиско вм. Вихингъ, Радиславъ вм. Боритаканъ, Мын'сїꙗ вм. Мусїꙗ), прѣмълчаватъ се нѣкои дѣйствителни случки отъ живота на св. Наума, но все пакъ стои по-горѣ отъ гръцкото житие, защото освѣнъ че съдържа повече факти, и изложбата му се отличава съ ясность и простота. На св. Наума въ него се отдава българско потекло (Наоумъ прозвѣ'ѣ въ Мин'сїю), направата на монастиря — прѣзъ 905 г. (?) и смъртьта на светеца прѣди Климентовата.

Съвсѣмъ друго е словѣнското Наумово житие отъ X в., което по древностьта и историческитѣ си вѣсти, изложени простичко, безъ реторика, съставя първостепенъ изворъ за

[1]) Печатано най-първо въ москополската Аколутия 1740 г. Има отъ него и словѣнски нови прѣводи.

[2]) Въ сбирката на П. Сретковичъ. Гласник LXIII, 1—4. На Сретковича го донесълъ извѣстниятъ македонски учитель Йорданъ Х. Константиновъ Джинотъ, Срв. Срећковић, Историја I, 303.

живота на Кирило-Методиевитѣ ученици. Този паметникъ бѣхъ честитъ да открия въ голѣмия зографски прологъ № 47, който е прѣписванъ прѣзъ XV в. отъ попъ Ивана Милошевъ и отъ брата му Никола, отъ дебърското село Пископие.[1]

Мца, декевр҃а, кг. па́мєть

прпⷭвнаго ѻц҃а на́шего Наѹ́ма:

И҆ се же бра́тїе да не ѡста́нєть безь
па́мєти, бра́ть се́го бла́женнаго
Кли́мента. и҆ сьподроу́гь и҆ сьстра́-
стникь. съ ни́м же и҆ пост҃ра мно́-
гыи бѣ́ды и҆ стр҃ти ѿ є҆ре́тигь,
Наоу́мь презвѹ́терь сы̀. ю҆гда̀ по-
ста́више ꙗ҆ѥпⷭ҃копа Клїмента. тьж-
дѐ бл҃говѣ́рнїи цр҃ь Сїмеѡ́нъ, пѹ́-
сти Наоу́ма подроуга ю҆моу̀ въ ню́-
го мѣ́сто на ѹ҆чи́тел҆ство. и҆ ть̀,
таждѐ подвѝзанїа на бл҃гоѹ́годїе
тво́ре пр҃бы́ваше. дв҃ьство и҆мѣ́-
вь ѿ дѣ́тьства[2] и҆ до кончи́ны. съ-
тво́ри сы монасти́рь на и҆схо́дь
Бѣ́лаго є҆зе́ра цр҃квь ст҃ѣ ꙗ҆рхг҃лъ
и҆ прѣ́бы въ оу҆чи́телствѣ, ѕ҃.
л҃ѣ. прости се оу҆чи́тел҆ства. и҆
ш҃ь въ монасти́ръ пожи, і҃. лѣ́ть.
ꙗ҆ на кончи́ноу свою̀ прїе́ть чрьнь-
чьскїи ѡ҆бра́зь. та́ко по́чи ѡ҆ Гй,
со́ ми́рѡ мц҃а декевр҃а, кг҃. и҆ сѐ
же да є вѣ́домо. прѣ҃же ѕ҃ лѣть
почи Наоу́мъ презвѹ́теръ є҆пⷭ҃ко́-
па Кли́мента. и҆ сѐ же вѣдо́мо

---

[1]) Срв. глава XXIII, № 16.

[2]) Въ ръкописа стои дѣьства. Прѣписвачътъ се е повелъ вѣроятно посѫщата дума въ по̀-горния редъ.

воуди въсѣмь почитающомꙋ
ꙗко же прѣже напи́сахѡ. ꙗко
ѡ҆ре́тїци ѡ҆вы моучише мно҃го.
а҆ дроугыѥ прода́ше жи́домь на
цѣнѣ. презвїтеры и҆ дїа́кони.
ты же жи́дове поѣ́мше и вѣдоше
къ Беньткомъ, и҆ вънѥгда про-
да́хоу є҆ по строе́нїю бж҃їю. прїи-
дѣ же тогда́ цр҃ь моужь къ Бень-
ткомь, ѿ Коньстанти́на гра́да.
цр҃е дѣло дѣла́е. и҆ ѹвѣдѣвь ѡ҆ ни.
и҆ ѡ҆вы́хъ и҆скоу́пи цр҃ь моужъ
и҆ ѡ҆вы́хъ та́ко поемъ, вѣ҃ въ
Ко́нстантїнъ гра́дь. и҆ ска́за
II col. ѡ҆ ни цр҃ю Каси́лїю. и҆ ѹстрои́ше ѥ҆
пакы въ своѥ чи́ны. и҆ са́ны презвї-
теры и҆ дїа́коны, ꙗко́же и҆ прѣ́же
бѣ́ше. и҆ оуро́кы да́ше. и҆ никто-
же въ ра́ботоу не оумрѣ. нь ѹ҆ви
въ Коньстанти́нѣ гра́дѣ. цр҃еми
набди́ми покои прїеше. ѡ҆вы
въ Бльга́рскоу землю пришьше съ
вели́кою чьстїю покои прїеше.
а҆ Мора́вскаа земля, ꙗко́же бѣ
прорѣ́кль ст҃ыи Меѳодїе а҆рхїепї-
скопъ. за безако́нїа дѣлма дѣ-
ль и҆́хъ, і҆ ѥ҆ресы. и҆ за и҆згна́нїе пра́-
вовѣ́рныихь ѡ҆ц҃ь. и҆ за стр҃ти
и҆́х же прїеше ѿ ѥ҆ретїкъ. и҆́мже
ѡ҆́ны вѣ́роваше, въ скорѣ мѣ́стъ
прїеше ѿ Бг҃а. не по мно́зѣ же
лѣ́тѣ прїи́доше Оугри́ пеѡ́нскїи
ѥ҆зы́кь. и҆ поплѣни́ше зе́млю и҆ и҆
ѡ҆поу́стише Оугри́. то въ Бльга́ры

бѣждаше. и ѡста́ зе́мля ихъ
поу́ста Оу҃гро́мъ вь вла́сть. а҆з же
бра́тіе, ѡкаа́нныи мно́гоу печа́-
ль и҆ па́мети бла́женный ѿць нашй
ради̑. хо́тѣще о҆брѣсти жи́-
тіе ихъ въсѐ написанно. и҆же ѿ
начела бы́ше вѣ́лы въсѐ житіе и҃.
ꙗ҆ко на дльзѣ и҆ до кончи́ны, и не
о҆брѣтохь. ма́ло бѡ҃ а҆зь вѣдѣ.
е҆ліко же ми сами блаженныи
ѡ҃цѝ ска́заше. и҆ нѹ́ждахь се
писати и҆ не смѣꙗ̀. хотѣ́ вещи
о҆брѣсти написа́нно. да ѥ҆ще
а҆́ще кто̀ о҆брѣ́щеть и҆нѣми напи́-
сано. да не зазритъ нась ѹ҆богы-
нхъ и҆ гроу́быихь. вѣ҃ бѡ҃ ꙗ҆ко мно-
жае се́го сѹ́ть сьтворили ѡ҆цѝ. и҆
знаменіа сьтворили[1] мно́гаа. и҆ь се
е҆ліко намъ сказаше. а҆ дроу́га по-
III col. таи́ше за смѣре́ніе и҃. се же са́мъ
доноу́диx се. на́че же вл҃ка ме по-
оу́стѝ. и҆же и҆ та́коже се́го бл҃же-
ннаго Кл҃мента оу҃че́никь бы́-
вь. Ма́рко е҆пко҃пь бы̀вь въ Дево-
л̀сцѣи е҆пко҃пїи. че́тврьтїи
е҆пїско́пь вь Сло́венскїи е҆зыкь бы҃
Дѣволы. надѣꙗ́ховѣ бѡ҃ се ѿ бл҃же-
нный сы҃ ѡ҆ць моли́твы и҆ ми́ло-
сть прїе́ти, и҆ бл҃ть и҆ о҆ставле-
ніе грѣ́хѡвь ѿ мл҃тивааго Ба҃ на-
шего· и҆же ре҃ прїемлѥ̑й прро̑ка въ
и҆ме прро̑че. мьзо̑оу прро̑чю прїеме҃.
и҆ прїемлѥй пра́ведника въ и҆ме

[1]) Въ ръкописа сьтвори.

праведниче. мѣзоу праведни-
чю прїнметь. и пакы речє бжь-
ствнїи апль Павелъ. помни-
тє и гоумены ваше иже глаше
вамъ слово бжїе. их же възы-
рающє на скончанїє житїа. по-
бєщє се вѣрою. тѣмже и мы
братїє, побим се блаженныи
сихъ добромоу житїю. иже
дѣвство и чистотоу въсоу съхра-
нише. многыи бѣды и напа-
сти пострѣаше правїє вѣры бжїа
дѣла. да и мы съ ними вѣчнаа
блгаа оулоучимъ. ѡ Х҃ѣ Іс҃ѣ
Ги нашемь. емоу же ѣсть сла
Оцоу и сноу и стомꙋ дхоу. и
нынѣ и присно и въ вѣкы вѣко-
мь, амиинъ: ∾

Ето нѣкои по-главни изводи, които могатъ да се направятъ отъ този колкото кратъкъ, толкова и документаленъ паметникъ:

1. Съчинителтъ на житието билъ Климентовъ ученикъ и служилъ при дѣволския епископъ Марко, който сѫщо тъй билъ Климентовъ ученикъ — иже и такоже сего блженнаго Климента оученикь быв).

2. Съчинителтъ живѣлъ прѣзъ края на IX в. и първитѣ десетилѣтия на X, когато, слѣдъ смъртьта на Наума и Климента, написалъ и житието. А понеже Симеонъ е поменатъ съ титлата царь, трѣбва да се приеме, че и житието е съчинено слѣдь 924 год., когато Симеонъ бѣ поздравенъ отъ войскитѣ си, прѣдъ цариградскитѣ стѣни, като царь (ὡς βασιλέα).[1]

3. За написваньето на житието помогнали личния починъ у съчинителя и особено подканата на епископа Марко (се же самъ доноудих се. паче же влка ме пооусти).

---

[1]) Срв. Theoph. contin., Boonae, стр. 407. Възможно е обаче името *царь* да е прибавено сетнѣ отъ прѣписвачитѣ.

4. Живитѣ разкази на Климента и Наума прѣдъ съчинителя дали материалъ на послѣдния да напише житието (ꙗ҆лі́ко же ми сами блаженныи ѿ҆ци ска́заше).

5. Светцитѣ, отъ смирение, потаили нѣкои подробности отъ своя животъ (а҆ дроу́га потаи́ше за смѣре́ніе).

6. Отъ ученицитѣ на Методия, едни били мѫчени отъ еретицитѣ, други продадени въ Венеция на евреитѣ. И въ пространното Климентово житие се твърди, какво онѣзи „отъ пресвитеритѣ и дяконитѣ, които бѣха по́-млади, тѣхъ продаваха на юдеитѣ“ (§ XI).

7. Наумъ е дошълъ отъ Моравия съ свещенически чинъ. Прѣдъ смъртьта си приелъ монашески ликъ, въ какъвто видъ го виждаме изобразенъ изъ старитѣ черкви въ Охридско и Прѣспанско.

8. Продаденитѣ въ Венеция Методиеви ученици били откупени и доведени въ Цариградъ отъ нѣкой византийски сановникъ, въ врѣмето на царь Василия Македонецъ т. е найкъсно до 886 г., когато послѣдниятъ се поминалъ.

9. Въ Цариградъ Методиевитѣ ученици намѣрили подкрѣпа и били възстановени на прѣжнитѣ си чинове — просвитери и дякони. Едни останали тамъ, а други заминали за България, дѣто ги прѣчакали съ велики почести.

10. Отъ пространното Климентово житие се знае, че князь Борисъ изпратилъ Климента отъ Прѣславъ въ Кутмичевица за учитель. По́-сетнѣ, когато царь Симеонъ поставилъ Климента епископъ (993 г.), тогава сѫщиятъ царь отпусналъ Наума за учитель, замѣстникъ на Климента, казва нашето житие (... Сі̑меѡ̀нъ пѹ̑сти Наоу̑ма подроу́га и҆̀моу̀ въ ню́го мѣ́сто на ѹ҆чи́тел̑ство). Явно е, че Наумъ е прѣстоялъ въ Прѣславско отъ 886 до 993 г. и тамъ е ималъ възможность да подбужда къмъ книжовна работа пресвитеръ Константина, по́-сетнѣ прѣславски епископъ (азъ оумаленный Константинъ оубѣжденъ бывъ на се твоими прошеніи брате Наоуме).[1]

11. Дати.

Наумъ, за когото знаемъ отъ пространното Климентово житие, че дошълъ прѣзъ Бѣлградъ при князь Бориса, прѣ-

[1]) За Константина гл. по́-долу, при неговия Прогласъ.

стоялъ въ Българско въ свещенически чинъ отъ 886—893 г. Когато царь Симеонъ назначилъ Климента епископъ въ 993 г., Наума проводилъ за замѣстникъ-учитель вмѣсто Климента, и като такъвъ Наумъ прѣстоялъ 7 год. т. е. до 900 г. Въ тази година (900) съградилъ монастирь Св. Архангелъ на Охридското (Бѣлото) езеро и тамъ прѣживѣлъ още 10 години. Прѣдъ смъртьта си, 23 декември 910 г., приелъ монашески чинъ. Поминалъ се 6 години прѣди Климента. Датитѣ се схождатъ напълно съ извѣстията въ пространното Климентово житие.

Наумовата паметь, споредъ деня на смъртьта му, се празднувала на 23 декември. Прѣзъ този день се е събиралъ голѣмъ съборъ. Поради декемврийскитѣ обаче студове мнозина християне отъ околностьта не могли да посѣщаватъ свѣтлия день, та на 21 май 1720 г. било рѣшено отъ архиепископския съвѣтъ въ Охрида да се прѣмѣсти празднуваньето на 20 юни (... νὰ μετατέθῃ ἀπο τὴν κγ' τοῦ δεκεμβρίου μηνὸς ... εἰς τὸ ἑξῆς κατὰ τὴν κ' ἡμέραν τοῦ ἰουνίου μηνός. Срв. протоколитѣ на Охридската архиепископия, Мсб. X, 552). И до днешенъ день монастирскиятъ свѣтълъ праздникъ и съборъ ставатъ на 20 юни.

13. Охридското езеро по словѣнски е наречено Бѣло езеро. Елинското название λυχνιδία λίμνη (у Диодора) има сѫщото значение — свѣтло езеро (λύχνος — свѣтълъ, свѣтилникъ). Въ словѣнската служба на св. Еразма, който се е подвизавалъ въ Охридско (Лихнида) и който се смѣсва съ едного отъ седмочисленицитѣ — Горазда, се възпѣва Лукридската гора като „свѣтла“: Лѹкридо свѣтло весели се (Славянски гласъ, София, 1905 г., юлска книжка, 157).

14. Дѣволскиятъ епископъ Марко билъ ученикъ на Климента. Той билъ четвърти епископъ у словѣнския народъ. Понеже за Климента (въ пространното му житие) се казва, че билъ пръвъ епископъ на българетѣ, както тогава взеха да се наричатъ словѣнетѣ подъ българска власть (καὶ οὕτω δὴ Βουλγάρῳ γλώσσῃ πρῶτος ἐπίσκοπος ὁ Κλήμης καθίσταται), явно е, че ще да е имало и други двамина епископи съ словѣнски езикъ. Единиятъ отъ тѣхъ е билъ Константинъ въ Прѣславъ и други непознатъ още. Ако ли пъкъ смѣтаме, по врѣме, Методия за пръвъ словѣнски епископъ, тогава дѣйствително Марко е четвърти: Методи, Климентъ, Константинъ (той при живѣ на Климента, въ 907 г., е епископъ) и Марко.

15. Моравската земя, прокълната отъ Методия заради нейнитѣ ереси и гонение на православието, била оплѣнена отъ маджаретѣ. Часть отъ неплѣненитѣ моравски словѣне се прѣселили въ България. Това извѣстие на житието се подтвърдява и отъ Константина Багренородни, споредъ когото останалитѣ живи моравци, слѣдъ погрома на държавата имъ въ 907 г., се пръснали изъ земитѣ на българетѣ (εἰς τε τοὺς Βουλγάρους) и на другитѣ съсѣди. (De Admin. imp., cap. 41) Важно извѣстие за българската етнография и стара книжнина (прѣнасяне на паноно-моравски паметници). Самиятъ фактъ за клетвата, произнесена отъ Методия, се подтвърдява отъ писмата на папа Иоана VIII и на папа Стефана V.

16. Маджаретѣ са наречени „пеонски народъ“ (Оу҆гри̑ пеѡ́нскіи ѥ҆зы́кь). Въ това наименование не трѣбва да се дири никаква етнографска смисъль, защото маджарската земя, — по́-старата Панония (Παννονία), въ византийскитѣ писатели се смѣсва съ Пеония (Παιονία). Срв. напр. Зонара II, 389, Бонско издание.

17. Отъ началнитѣ редове на житието може да се прѣдположи, че Наумовиятъ животописецъ е билъ съчинилъ по́-рано такъво и на Климента. Срв. за това и при бѣлѣжкитѣ ми къмъ житието на Климента.

IX.

Житие на св. Климента Охридски

отъ Хоматияна.

Запазени са двѣ гръцки жития на св. Климента — едното, пространно, отъ охридския архиепископъ и писатель Теофилакта (1084—1107), и другото, кратко, отъ Хоматияна. До като обаче, благодарение на Воронова, се изясни донѣйдѣ авторството на Теофилакта за първото житие, за узнаванье съчинителя на краткото житие липсваха извѣстия. Право се е догаждалъ Баласчевъ, че търсениятъ авторъ ще да е билъ или Хоматиянъ или Грогори, охридски архиепископи отъ XIII в. Нашиятъ словѣнски прѣводъ[1] на житието разрѣшава съмнѣнието въ полза на Димитрия Хоматияна и то благодарение на краегранието **Климента чк҃тѹ пастирь бльгарскїи** (**Димитрїе**) или както е въ оригинала Κλήμεντα τῷ, ποιμενάρχης Βουλγάρων Δημήτριος, което личи и въ написания отъ Хоматияна първи канонъ въ честь на Климента[2] и въ нашия прѣводъ. Този прѣводъ, освѣнъ че съдържа Хоматияновото посвѣщение, той е по-издържанъ по смисъль и форма спрѣмо гръцкия оригиналъ, отколкото Бодлевия.[3]

Отъ краткото житие узнаваме, че Хоматиянъ е знаелъ пространното, отдѣто е могъль да заеме подробноститѣ за гонението на словѣнскитѣ първоучители и тѣхнитѣ ученици отъ еретицитѣ (**ꙗко́же ѿ нихъ пи́саніе происхожѐнно ка́жеть** — ὡς ἡ κατ᾽ αὐτοῦ διεξοδικῶς ἱστορία διέξεισιν). Отъ сравнението обаче на пространното и краткото жития трѣбва да се прѣдположи, че Хоматиянъ е ималъ на ржка и други вѣсти и извори за

---

[1]) Намира се въ зографския ржкописенъ прологъ отъ XV в., № 47. Срв. стр. 41.

[2]) Срв. *Баласчевъ*, Климентъ епископъ словѣнски, стр. LXXI—LXXII.

[3]) *Idem*, ibidem, стр. ѯг҃ и слѣд.

миналото на Климента. А че съ такива ще се е ползувалъ и Теофилактъ при написваньето на пространното житие, това установи Дриновъ въ прѣдисловието къмъ българския прѣводъ на сѫщото житие.[1] Въ краткото житие биятъ на очи извѣстията за потеклото на мизийцитѣ (българетѣ) и рода на Климента отъ тѣхъ, за рѫкополаганьето на Климента епископъ на цѣлия Илирикъ отъ Методия, смѣсваньето на имената на царя Бориса и сина му Симеона (тукъ нареченъ Михаилъ), и особено твърдѣнието, че Климентъ изнамѣрилъ по́-ясни образи за словѣнскитѣ букви (кирилицата), отколкото тѣзи на мѫдрия Кирила (глаголицата). Додѣто, слѣдователно, съ новонайдени паметници не се опрѣдѣли по́-ясно дѣйностьта на св. Климента, не трѣбва това кратко житие да се оставя на послѣденъ планъ като исторически изворъ, както туй правятъ Лескинъ, Хилфердингъ и др. Отъ думитѣ въ словѣнското житие на св. Наума — **и҆ се же бра́тїе да не о҆ста́нетъ безъ памети, бра́тъ сего бла́женнаго Кли́мента**, трѣбва да се заключи, че авторътъ, ученикъ на Климента, е написалъ кратко Климентово житие и едва сетнѣ, при почванье житието на Наума, е могълъ да каже горньото т. е. и събратътъ на Климента да не остане безъ поменъ . . .

Мѣ́сѧ ю҆лїе, ка҃ дн҃ь.

Па́мѧть прⷭ҇по́бнаго ѿ҆ца на́шего, а҆рхїерея̑ Хва̑ и҆ чю́дотво́рца Кли́мента е҆пⷭ҇па бльга́рьскаа. и҆же въ ˆО҆хри́дѣ.

С҃ Кли́мента чл҃вѣ пасти́рь бльга́рьскїи. и҆же добрѣ̀ оу҆пась Хв҃о стадо̀ прѣ́иде къ желаемомоу. въ, ка҃. Кли́ментъ ѿ житейскы̑ прѣ́иде:

(1)* **Бъ́ вели́кїи ѿ҆ц҃ь на́шь, и бльга́рскїи свѣти́лникъ. ро́да бѣ҃ ѿ ˆЕвро́пїи мисїи́скыхъ и҆же и҆ бльга́рїи мно̑го разоу́мнїи. ˆУвѣ́дѣ чл҃вь прьвѣ́е же ѿ Прѹ́си о҆лимьпїи́скыѥ. къ сѣ́верномѹ о҆кеа́нѹ, и҆ къ мрѣ́твомоу морѹ̀. ѿ ˆА҆лександровїе же роукы̑. и҆ позелѣ́нїа ѿганꙗше̑. ма́лом же**

---

[1]) Животъ дѣяния и пр. на св. Отецъ нашъ Климентъ. Прѣвелъ Д. Матовъ. Срѣдецъ 1885, стр. 3—5.

*) Числата въ скоби съотвѣтствуватъ на отдѣлитѣ въ гръцкия оригиналъ.

лѣтомъ прѣшьшимъ. Съ оусилїемъ тѣжкимь Дѹнавь
прѣйдоше. и искрьнїа вьса наслѣдоваше. Панѡнию и
Далмантїю, Ѳракїа же и Илирикь. и мнѡгаа же маке-
(2) доньскаа и солѹньскаа. родною же житцею, бы авїе прѣ-
повнїи си мѹжь. ѿ чрѣва же матерна по Самоуилѹ
изьбрань бы Бвн. и ѿ малїства бголюбовно вьзлюби
житїе. прави же съ бжтьвнимъ Наѹмомъ. Ангеларїемъ
же и Гораздомъ. сщенномѹ съпотьщанїемъ наоучи се
писанию. прѣложенное съдѣанїемь лоучьшїимъ, къ сиемоу
вльгарскомѹ ѣзыкоу. ѿ Кѹрила иже истинно бгомоудраго
и равноапла ѿца. и прьвого съ Меѳодїемъ великїимъ
оучителюмъ. блговѣрню и православнои вѣрѣ мысльнаго
ѣзыка. ꙗко же пловитаа и блгаа земльꙗ, и ѣѹльское истинное
сѣме прїемъ. мнѡжаишее на ѯ. на, р. по бжтвномѹ
(3) гласѹ, дѣлательство показа. ꙗко ѿ тѣхь дѣлъ се, по-
ложи знаемо. ибо инѡчьское и двьствьное възлюби жи-
тїе. кои ѹво добродѣтелнїи ѡбразь не испита. кою же нас-
страсть не прѣмоудрева хитростъ. мьчанїем же из-
вѣнный чюжи ѿгна брань. постом же и иныи жестосрь-
дїемъ. любосластнаа ѹвѣдаеть почела. непрѣстанним же
бдѣнїемъ и мтвою, стртнїе и привидѣнїе очищае ѡбразы
дши. паче же знаемаа его вѣ дши. любов же нерасоуженнаа
(4) и смѣренїе нелицемѣрно. тако же къ бжтьвномѹ законѹ,
ѿ меккиꙗ нокте ставлїень бы. Се оубо съдѣлатель
владоущихъ. и наставникъ мусїискомѹ ѣзыкѹ. къ блго-
вѣрию бываетъ. и ѿ тѣ ѿца и ѹчителей. прѣтрьпѣвь
напасти ѿ обьдрьжещее тога еретичьскїе силы. ꙗко же
(5) ѿ нихъ писанїе пройсхоженно кажеть. понѣже Кѹрилъ ѹво
бжестьвнїи, въ болшее житїе прѣстави се апльскѹю слѹбоу,
и вѣровнаго талента поданїемъ. вѣдомаа Андрїана по-
стави. тогаже папѹ презвѹ(те)рьскомоу Римоу. Меѳодїе же
Моравѣ и Блъгарїи архїепїскопь, ѿ тогоже папе пола-
гает се. тогда же и Климентъ на епїскопьскїи прѣстолъ
вьзводит се. въсемѹ Илирикѹ, и обьдрьжещеи земли вль-

(6) гáрскомꙋ ѣзы́коу. ѿ Ѳедо́дїа ѐпⷭ҇копь постáви се. пáче же
прѣбы́ванїе твóраше, вь Дихи́донѣ грáдѣ и҆лири́чьскомоу.
о҆крⷭ҇тни́ грáдовомъ бы́вши мⷭ҇ти. и҆же ны́нїа ˘Охри́дь и҆́ме-
ноует се, по мꙋсїи́скомꙋ ѣзы́кꙋ. и҆ въ Кѣфалїи и҆́меноуѣ́мꙋ
вльгáрскимъ ѣзы́кѡ҃ Глáвница. и҆дѣ́же и҆ въспоминáнїа
(7) о҆стáви, рѣ́кше кни́жїе. въ сїе́м же ꙋ҆́бо Дихни́донѣ и҆же
вь ˘Охри́дѣ, и҆ и҆́нїе бж҃твнїе цр҃кви. и҆́бо сщ҃е́ннїи хрáмь си҆̀
ѿвщене врáчевство и҆ безмѣзно́е ѿ Бг҃а дáрꙋет се. нѣ҆ сїа
(8) оу҆бо̀ послѣ́днїи. а҆ ѣ҆же рѣ́кохъ, и҆на же таковаа о҆стáвиль
нѣ҆ нáмь въспоминанїа. и҆ сщ҃е́ннїе кни́гы въ ˘Охри́дѣ. и҆ вы-
со́каа помышлѐнїа ѐго̀, и҆ ст҃ые роу́каа трꙋ́ды свои́е. не
мѣ́нѥ ѿ ѣзы́ка вьса́кого почтѐнна и҆ чѣ́стнаа. нѣ҆ ꙗ҆́ко Мѡѷ-
(9) сейскїе бг҃онапи́саннїе ѿ пло́че ѡ҆́нѥ. стлѣ́пи же ка́менніе
въ Кѣ́фалїи нѣ҆ ви́дѣти и҆ до си́хъ лѣ́т стоѐще. въ ни́х-
же словеса̀ начрѣ́таннаа. и҆же вь Хс҃а ѿ тогѐзи ѣзы́ка прои-
(10) схожѐнїе, и҆ с воинство зна́менꙋю. понїѐже вльгáрскїи ѣзы́кь
не вѣ҆ просвѣ́ти се крщ҃е́нїемъ. и҆ звѣ́ренїе и҆мѣ́хꙋ варвáрь-
ское. Бг҃одх҃о́внїими свои́ми оу҆чѐнїи вьсѣ́хъ къ бг҃о́ра-
зоу́мию просвѣ́ти. и҆ нрáвь некро́ткїи въ бл҃гыи прѣ-
ложи ѿбразь. бл҃гозáконно и҆ цѣ́ломоу́дрьно, си́хъ наоу́чáе
(11) жи́тию. кнѣ́за же и҆́хь Бо́риша, пакы̀ бите́иско́ю бани́ю
о҆́бнови́. и҆ потѣ́мъ ѐго̀за сн҃а Михаи́ла. и҆же прѣ́вїи цр҃ь
нарече́ се вльгáромъ. и҆ жи́тию и҆́хъ сътвори̑ по о҆́бичаю
хрїстїáнскомꙋ ѿбаче вѣ҆ ѣзы́кь ꙗ҆́ко ѐди́ного чл҃ка вьздрѣ́жа.
не жѐ невóлею нѣ҆ вóлею приво́де и҆́хъ, къ тѣ́сномоу и҆ при-
скрѣ́бномоу и҆же о҆ Хѣ҃ жи́тїа пꙋ́тꙋ и҆дѣ́хꙋ во не тѣ́кмо кь
прѣмоудри́мь ѐго̀ словѐсемъ, и҆ повѣ́стемъ повѣ́нїа. нѣ҆
и҆ къ мнѡ́гыи чюде́семъ и҆́же Хс҃ съврѣ́шаше за своѐго
соу́щего рáба. слѣ́пимь во и҆ нѣ́мимъ, блю́сти и҆ твръ̑до
вѣщáти дарóваше. бѣ́соущих се и҆сцѣлѣ́аше. и҆ въсáкїе не́-
мощи и҆згони́тель бѣ́ше готóвъ. тѣ́мъ и҆ о҆тро́че нѣ́кое
(12) мл҃твою въскрѣ́сѝ. нарече́ннаго цр҃а вльгáромь Михаи́ла.
тáко нови́нна своимь словесе́мъ ѐго̀ и҆мѣ́аше. ꙗ҆́ко съдѣ́-
лати ѐго̀ цр҃кви зáтїи. и҆ въса̀ сьврьшáе тогово пове-

лѣнное. за тоую же любовъ ѣже имѣаше къ стомꙋ. и
къ добродѣтелнема подаде се. и болшіи ѿ себе много
(13) лоучьшіи бы. Стыи же исплани се любвы безмльвиꙗ.
и прозрѣніемь чистімъ се болше избра. хотѣше ѡставити епископьскꙋ, свои сань. ибѡ и старьство его бѣше паче главꙋ. нъ не остави его Михаилъ. нъ моле се мольбно, едва оумоли его. и до кончини егова живота, пастирно пасти ихъ. имѣаше во се сице и въсако ꙗкь бѣ промышлꙗти о паствинѣ. аще и старостию и немощию обьдрьжимь бѣ. къ дшевномоу спсению сихъ наставлꙗе.
(14) моудрьствова же и ѡбразы иніе словесніе ꙗвленнѣишее. паче ихже знаше прѣмоудри Кирилъ. и ѿ нихъ богодьхновенно писаніе и сьборнна слова. и мнкѡ и прпѡбныи житіа стхъ. и сщеннаа пѣніа, писаніемъ предаде. ꙗже и потьщанно блгонаоученіе дѣти наꙋчи. ѿ нихже достойніихъ на іереискіи степенъ вьзве. и варварскіи си соуровіи езыкь. въ езыкь стъ, своимъ потьщаніемъ прѣложи. Иплъское дѣло съврьши. и аплъской блгти того
(15) ради споби се. поніеже прѣставлению прійде врѣме. ꙋченіемъ и повѣсть ми. мольꙗніе и съставленіе смѣси рѣчи. и помоли се о паствинѣ. плаче се неоутѣшно, не можаше трьпѣти гыбѣлъ и оулишеніе своего пастира.
(16) къ Боу его же вьзлюби прѣйде раѹесе. чюдесми по прѣложеніа воузи. и сь вьсацѣ ми исцѣленими проꙗвлꙗе прославльшаго его Га. и нніа съ аплы ꙋво ѥ, проповѣдникь истинѣ и равноапль. съ мнци же иже мнѡгащи за правое слово, оузы и ꙋбыеніа прѣтрьпѣвъ. въдвараєт се съ іерарси и сь прпобніими о паствинѣ и ѿ вьсѣмъ мирѣ, прошеніа творитъ къ Гꙋ. ихже ꙋслышавь за великіе своѥ щедроти. млтивъ намь да боудеть вь дни възданіа. оумлрдити се ѡ ихже въ житіи не моудро съгрѣшихѡ. томоу слава вь вѣкы. амінъ: ~

X.

Похвално слово на св. Михаила и Гаврила

отъ Климента Охридски.

Отъ произведенията на епископа Климента Охридски, похвалата на светитѣ безплътни архистратези Михаила и Гаврила е позната по много прѣписи отъ XV вѣкъ насетнѣ. Отъ печатанитѣ[1] и менъ познатитѣ непечатани прѣписи изъ югословѣнскитѣ библиотеки и сбирки, първо мѣсто заема словото помѣстено въ Зографския синаксарь отъ XIV в., № 103, отд. II г 6, листове 168—171. Зографскиятъ прѣписъ, съ своята древность и юсова редакция, стои сравнително найблизу до началния видъ на това образцово въ рода си Климентово творение.

† Похвалное бесплътнымъ, Мїхаилу и Гаврїилу. Сътворено Климентомъ Єпископомъ.

Бл҃ви ѡ҃ѹ҃е †

Наста праздновлюбцы прѣсвѣтѡе тръжьствѡ бе|сплътныи силъ, прѣспѣвающе весь ѹмъ и вѣ разумъ. | прѣсвѣтлами зарѣми весь миръ ѡзарѣвающе. не въ | естъствѣ бѡ плътьстѣ суще, но въ естъственѣ | ѡсазаемѣ. и разумнѣ ѿ самого бж҃тва зарѣвающе | свѣтящеѥ. и окрѣстъ престола 168б
бж҃їа, трепетно | престоящїе. крилы трепетно покрывающе лица | своа. и не престанными гласѡмъ, тръстѣ пѣснь | Бг҃ возсилающе глатъ. ст҃ь. ст҃ь. ст҃ь. Гь саваѡѳ, | исплънь вьсѣ землѣ славы єгѡ. въ тон бѡ радости | свѣтлѡстїю бж҃тьвнѡа поѹтени суще. ѡвы прѣ|стѡли нарицаются.

---

[1]) Срв. Е. Пѣтуховъ въ ЖМНП. 1893 г., априли, стр. 305.

на нихже поуываѥ трѣбезна|чалнагѡ бжтва сила и власть,
дрꙋзи же херꙋвимы | и серафіми. шестокрилни. и четверѡ-
зрачніи. | и мнѡгѡ очити сще. дрꙋзи же силы и власти.
дрꙋ|зи же, гпствія и начала. дрꙋзіи же аггли и архан |-
гели, безчислъная воинства. въси въ оставѣ | своемъ,
къждо прѣстожще. и на кождо рабѡтож | свои чинъ
имаше. | Ѡви всегда прѣстожть слава | Бжіи, дрꙋзи же
на служба посилаеми къ земнымъ. | 'Ови на казнь и ѿмъ-
щеніе неуьстивыимь, дрꙋзи же | на спсеніе и радость
вѣрныа настаклѣжще. ꙗко же | прѣжде показаса аггелѡмъ
бговидцꙋ Мѡисеꙋ въ гѡ|рѣ Сінанстѣи, ѡбразь пртыж
бжіж. кипѣж огнемъ | горящж, и не огнемъ, и не опалѣв-
шжа. и паки то|мꙋждє Мѡисеꙋ образь сѣнніи показа
вь горѣ, | аггловъ извѣстно сътворъ, и херꙋвимь оба полы |
олтарѣ осѣнѣжща ꙗви. і паки томꙋждє молящꙋса | къ
Бꙋ и глащꙋ. Ги аще обрѣть блгть прѣ тобож, то | ꙗви-
мися самъ разꙋмно да видж та. и разꙋмѣа | ꙗкѡ обрѣ-
тѡ блгть прѣ тобож. Гь же рѣ кь немꙋ. | и се ти словѡ
еже рѣ, сътвора. ꙗко обрѣте блгть | прѣдъ множ. и рѣ
Мѡисеи покажи ми Ги славж твож, | и видж аще обрѣтѡ
блгть прѣ тобѡж. и рѣ емꙋ Гь, | неможеши видѣти лица
моегѡ не можѣ бѡ чакъ | видѣти лица моегѡ и живь
быти. иж се мѣстѡ ꙋ мѣ, | и станеши при камен и 169ᵃ
покрыж та ржкож моеа донде | минмидж. и ѡнимж
ржкж мож. и тогда задиѣа моа | видиши, лице же мое
не ꙗвитса тебѣ. и вьнегда | видѣ Мѡисеи задиѣа славы
бжіж, просъвѣтеса лице | егѡ пачє сіаніа слнечнагѡ. и
покрывъ лице свое | ѡбрꙋсѡмь, и тако къ людемь
глаше. неможаа|хж бѡ зрѣти на лице егѡ, свѣтлости ра.
и паки | велегласнѣишіи пророкъ Исаіа глѣ. видѣхъ Га на
прѣстолѣ высѡцѣ и превьзнесенѣ. и серафіми стоахж
окрѣ егѡ. шесть крилъ | единомꙋ. и шесть крилъ | еди-
номꙋ и вьпіахж тръстжа пѣснь глащє. ст. | ст. ст
Гь саваѡѳь, исплънь вьсѣ землѣ славы е. | и паки

тъжде Ісаиа сказаж глеть, егда болѣ | Езекїа црь їудейскыи. прїиде нань црь асирїйскы ꙗко прѣати гра, и
печалемъ бы црь брани ра | на лежащжа на гра. и помолисе къ Гу Бу гла. | помени Ги ꙗко ходихъ съ
истиноѫ прѣ тобоѫ, | и срцемъ съкрушенѡмъ. и угодила
предъ тобоѫ | сътворихъ. и рече ему Гь, не боиса. не
имать | вьити въ градъ твои, ниже имать въ немъ |
положити стрѣлы ни щита. защищаѫ бо | азь гра тъ
и спсѫ его, мене ради и Давда раба | моего. и съшедъ
аггелъ гнь и уби ѿ плъка асирїискаго рпе тысящь. и
въставше заутра. | обрѣтошаѫ въсѣ трупїа мртва. такова
бо | есть сила тѣхъ бесплътныихъ и бжтьвныи | слугъ.
имже съвѣмъ сащаѫ начаалника великаго архїстратїга
Міхаила, вѡеводѫ сащаѫ | бесплътныимъ силамъ. ѿ нихже
еднинъ | аггелъ приалъ бѣ власть строенїю, и владенїе |
земнѡмъ униму. и не лѫкавенъ ни зла сътворенъ ѿ 169[6]
Ба, | иже благъ и благостїѫ поучтенъ быкъ, прекратиса |
ѿ благости на злобѫ. и гордостїѫ исплъниса, но мы-
шлѣаше противитиса творцу своему и Бу. | егоже гор-
дыня и величанїе не трьпа архїстратигъ Міхаилъ и съ
вьсеми бесплътными. уними, | сътрьгошаѫ и на земла
г съ ѿстѫпными съ ними. | нареченными под ними
аггелы. и бы тъмѣ начаалникъ. свѣта бжтвнаго лишиса
своеа злобожѫ. и клатвѣ повиненъ. бесомъ прѣмѣниса |
ѿ аггликаалго сащъства и красоты, и мащѣ | вѣчнѣи по-
винен са сътворн. не примѣшаетса | злоба къ бжтьвнѣи
благости, ꙗкоже Іоанъ Еуалїстъ въ видѣнии своемъ глетъ.
брань бысть | на небеси. ибо архаггелъ Міхаилъ и въси
воѥ | его, брань сътворишѧ съ зьмїемъ. и съвръго|шѧ
и ѿ уина своего. Такожде глеть и Іуда | стыи апалъ,
братъ Іаковль. глеть, великыи | же архаггелъ Міхаилъ егда
съ непрїазнїѫ ра|сждаашеса, не смѣ сада хула на-
вести | нань. иже рече, да запретить ти Гь о томь про|тивне.
таково бо подобаеть ръвенїе имѣти по Ги и творци

своемь, вь чинѣ бѡ стоѧ́ще къждѡ, и҆ вь ѹ҆ставѣ своемъ.
не и҆зреуе|нна свѣта и҆ красѡты бж҃ьвныѧ насаѧ́жда-|
ѧтса. велѝчїа вь себѣ никоегѡ же инѥ | злѡ́бы и҆мѧще.
е҆дѝнѧ кѡ́ла и҆ хотѣнїе въ | себѣ и҆мѧще, е҆́же благостїѧ
съблю́дати | ѹ҆ставъ свои, въ не́мѥже къждо и҆́хъ ѹ҆чиненъ |
стоѝтъ. вьсѣ же чю́деса. и҆ бл҃гѡдѣти, си́ла | велѝкыныа
а҆рхїстра́тїгѡ́ма даровѧ́шѧса ѿ | Бг҃ рѡ́дѹ чл҃ѹ́ьскѡмѹ. ѡ҆-
вѣмь побѣда на про|ты́вныа. дрѹгыны же бл҃гѡвѣщенїе
на ра́дѡ|сть земнѡмѹ съ́ставѹ. и҆́хже по́хвалы, ни | а҆зы́къ
и҆зре́ци, ни ѹ҆мь постѝгнеть подобно | хва́лити. нѧ́ про-
тѝвѧ не́мощи своѐи, е҆́ли|кѡ вьмѡжемь постѝгнѧти.
надеѧ́жда сво`ѧ | възлагѧѧ́ще ко нѝмь да и҆зре́мь неи҆зре-
ченнѧа | и҆́хъ мл҃ть и҆ застѧ́пленїе ѿ вьсѣхъ напа́стен. |
си́ла бѡ а҆рхїстра́тигѡма, небе́сныи крѧ́гъ чю́де|сы и҆спълни
Гь҃. и҆ земное ѡ҆́сновканїе прѣсвѣтлѡ | ѹ҆́красн. си́ла небе́сная
вѡи́ньства, вь ѹ҆ставѣхъ свѡи́хъ трепетнѡ стоѧ́ще съ-
блю́дѧтса. | си́ла четвѡрѡчаа́стнїи кѡнци земнїи, недви-|
жными съхра́нѣѧтса. си́ла мѡрска́а ширина́ | поведѣнїемь
бж҃їимь не и҆зли́кнѡ чи́нь свѡи | съхранѣѧщи, и҆ прѣдѣла
своегѡ не прѣстѧпаѐтъ. си́ла чл҃ѹ́кѡе е҆́стьствѡ, ѿ
вьсѣ́къ стра́стїи некрѣѧ́денно прѣбы́ваѐть. | си́ла бѣ-
сѡ́встїи пѧъци прогѡ́нными и҆ша́за|ѧ́ть. си́ла и҆дѡлска́а
прѣльсть, и҆́с корене | раздрѹшиса. си́ла цр҃ькы свѣтлѡ
ѹ҆кра|ша́емы, правѡвѣрнѡ и҆ е҆диногла́снѡ, тръ|сто́е пѣнїе
Бг҃ѹ вьзси́лѧѧть. си́ла вьсѣ е҆́рес | потр`ебиса и҆ правѡвѣрїе
прѡцѣ́кте, вѣчуа́|ваѧ православны и҆сповѣ́дники. си́ла
вьса напасти и҆ стр҃ти ѿгѡ́ватса, и҆ болѣзни | цѣлатса.
къ ни́ма же е҆диногла́снѡ ра́до|стно припа́дѧѧ́ще, съ
похва́лѡѧ, вьзьпїи́мъ | ре́кѧ́ще. ра́ѹ́иса а҆рхїстра́тїже Мі-
хаи́ле, | старѣиствѡмъ сы́н пръвыи вѡе́вѡда бесплъ- 170б
ны́мь си́ламъ. ра́ѹ́иса а҆рхїстра́тїже Га|врїи́ле, пръвыи бл҃гѡ-
вѣстиниѹе вьсѣмь ра́дѡ|стемь. ра́ѹ́иса а҆рхїстра́тїге Мї-
хаи́ле, | е҆дноса́щныѧ и҆ нераздѣлныѧ тр҃цѣ, пръ|выи
скїптронѡ́сѹе. ра́ѹ́иса, а҆рхїстра́тиге Гаѹ́рїи́ле, тръбезна-

ꙋа́лнагѡ свѣта и҆стиннымъ служи́телю. ра̑ꙋ́ися а҆рхїстра́-
тїже Мїха́иле, за́рѣ трьбезнаꙋа́лнагѡ свѣта неизрече́нно
съвта́ся и҆ весь ми́ръ | ѡ҆зарѣ. ра̑ꙋ́ися ра́дѡстаа по́-
хвалѡ | Гаѵ́рїи́ле, ра́достїѥ вселе́нѥа ѹ҆красивъ, и҆ ста-
рость Ꙁахарїинѥ вѣнꙋавь, бл҃гѡвѣ|щенїемь І҆ѡа́нна крти́-
телѣ. и҆ непло́дное | е҆́стъствѡ, плодонѡ́снѡ сътво́рилъ
е҆сн. | ра̑ꙋ́ися а҆рхїстра́тїге Мїха́ иле, попра́вын | тъмѣ
наꙋа́лника и҆ прѣстѡ́лꙋ бж҃їꙋ достѡ́инѡ прѣстоѫ. ра̑ꙋ́ися
а҆рхїстра́тїже | Гаѵ́рїи́ле, вьпльще́нїꙋ бж҃їꙋ достои́ным | бл҃-
гѡвѣ́стиꙋе. ра̑ꙋ́ися а҆рхїстра́тїже | Мїха́ иле, съвта́ися
при́снѡ трьсла̑ꙋнагѡ | бж҃тва неприкѡ̑снове́нным свѣт-
ѡ́мъ. | ра̑ꙋ́ися а҆рхїстра́тїже Гаврїи́ле, безна ꙋа́лнѡмꙋ
сло́ѵеси ѿꙋ́аа заренїа, прѣсвѣ|тлын бл҃говѣстиꙋе. твои́м
бѡ̀ гласѡ̀мъ | вьсѣ землѣ прасъвтѣса. твои́мь вѣща́-|
нїемь, прꙋ́аа и҆ непорѡꙋнаа Бг҃а ра́достїа | и҆сплъншинса,
бесѣмене ѿꙋ́а за́ра не и҆зреченнѡ зачѧ́ть. ра̑ꙋ́ита́ся съ-
гласнаа, | тѡплаа застѧ́пиника вьсѣмъ прибѣгѧ́щимъ | въ
крѡ́къ ка́ю. вы̀ бѡ̀ съкрꙋшиста прѣте́кша | въ а҆́дъ съ- 171а
мрътныа верѣѫ, и҆ за́клепы грѡ|бныѫ сътры́ста. вьскрѣ-
шенїа ра́дѡсть мирѡ|нѡ́сицамь бл҃гѡвѣсти́ста. прѣвѣе
въ грѡ|бѣ а҆́дѡвныа си́лы съкрꙋшьша, и҆ вьзьпикша. вьзмѣ́-|
те врата кнѧ̀зи ва́ши, и҆ вьни́детъ цр҃ь сла́вѣ. | ѡ҆ни́же ѿ
страха ѡ҆цѣпѣнѣвше, и҆ лежѧ́ще | ꙗ҆ко мрътвїи гла́аѫ,
ктѡ̀ е҆́стъ съ̀ цр҃ь сла́вѣ. | пакы́ же сїа̀ бесплътнаа а҆рхї-
стра́тїга съ | бесплътными си̑лами ѿвѣщаста и҆́мъ. Гс҃ь |
крѣпѡкъ и҆ си́ленъ, Гс҃ь силень въ бра́ни. тъ̀ | е҆́стъ цр҃ь
сла́вѣ. вьсѧдꙋ же на службѣ бж҃їи | скорѡстїѫ ꙗ҆ко мльнїи
ѡ҆брѣтае́теса, про|тивныѫ съкрꙋшаѫще, и҆ вѣрныѫ вьзве-
села|ща̀. пакы бѡ̀ въ грѡбѣ ꙗ҆вльшаса, ꙋ́сть | показаста
ꙋ́ченикомъ Гс҃а своегѡ̀. е҆ди́|нъ сѣда ꙋ҆ гла́вы, а҆́ другы ꙋ҆
нѡгꙋ̀, и҆де́же | бѣ лежалѡ тѣлѡ Гс҃а І҆с҃а, и҆ ре́ста. ꙋто̀ и҆-|
щете живагѡ съ мрътвыми, нѣстъ | здѣ̀ въста бѡ̀ ꙗ҆́коже
ре́ꙋе. и҆ пакы́ вьзхѡ́дащꙋ Гс҃ь на̀ нбѡ, ста́кша въ ли́цѣ
а҆пѡстолстѣ, рекѡ́ста. мѫжїе галилє́|нстїи, ꙋтѡ̀ стои́те

зраще на нбѡ. съ҃ | Іс҃ къшедыи ѿ васъ на нбѡ, такожде |
пріидеть пакы, ꙗкоже видѣсте егѡ | идѫща на нбѡ. тако
бѡ подобаетъ | ѹсть творити Гдь Бь и творцѹ своемѹ. |
тѣма бѡ вселеннаа вьсѣ просъкѣса. | тѣма прорѹьскыи
ликъ, дхѡвныѫ благти | исплъниса, пророчьствѡ свое
свѣ|тлѡ съвьрши. тѣма патріарси и праве|дници вьси 171б
свѣтлѡ вѣнчашѧса. | тѣма апостѡлскыи ликъ съгласиѡ |
трьстѫѭ пѣснь Бци възсилаѫще, вѣнь|часа. тѣма мѫче-
ничьскѡе мнѡ|жьствѡ, прѣкрасными вѣнцы ѹвѣ|зеса.
тѣма архіереска похвала, | нетлѣнимѣи радѡсти сподо-
биса. | тѣма пустынножителе, жетен|скыѫ страсти и
сласти ѹмрьтвивше, | теченіе свое скѡнчавше. тѣма же |
и въ послѣдніи дни грѡби ѿкрьзѫтса, | и ѹмершаа тѣ-
леса прѣстыимь гласѡ|мь ею ѡживша вьстанѫть. тѣма |
и ѿстѫпивыи діаволъ съ бесы свѡими сказань бѫдетъ
и вьвьржень | въ мѫкѫ вѣчнѫѭ, ѿ неѫ же да и|збавит ны
молитвами ею, милостивыи Бѡгъ нашь. | емѹже есть слава.
съ | безначалнымъ | егѡ ѿцемъ и вьсе|святымъ и
благы|мъ и животворѧ|щимъ егѡ дхѡмь | нинѣ и присно
и въ | вѣкы вѣкѡмь. аміи †.

XI.

Прогласъ къмъ евангелието.

Стихотворение отъ епископъ Константина (IX—X вѣкъ).

Отъ познатитѣ старобългарски стихотворения тѣзи на епископъ Константина заематъ първо мѣсто. Извѣстна е Константиновата азбучна молитва.[1] Другото негово стихотворение е тъй наречения „прогласъ“ (възвѣщение) къмъ евангелието, познато по нѣколко югословѣнски прѣписи. Рускиятъ прѣписъ е скратенъ и новъ, отъ XVI в.[2] Най-важенъ за сега трѣбва да се смѣта прѣписътъ въ Хилендарския монастирь, помѣстенъ въ началото на пергаментно четвероевангелие отъ XIII в., на листъ 2ª—4ª. Той е издаванъ отъ архимандрититѣ Леонида и Дучича, които обаче малко марѣли за езиковната страна на паметника и го обнародвали съ много погрѣшки. Нѣщо повече; тѣ дори и не подозирали, че иматъ работа съ стихотворение, защото било наредено въ прозаиченъ редъ. Трѣбвало само да раздѣлятъ тѣзи редове по знаковетѣ на стиха (въ случая точки), за да получатъ желаното.

Прогласътъ, тъй прѣреденъ, се състои отъ 108 стиха, нагласени въ 12-сриченъ размѣръ и цезура слѣдъ петата или седмата сричка, което впрочемъ не е издържано еднакво строго на всѣкждѣ.[3] Заглавието е било прѣправено отсетнѣ, като са смѣсени двамата Костантиновци — братътъ Методиевъ съ епископа Константина. За да стане стихътъ правиленъ и да се усѣти ритмътъ и сѣчението, ще трѣбва да се поправятъ покваренитѣ сръбски форми въ истинскитѣ старобългарски, дѣто ъ, ь и въ краесловието си пазятъ гласа. Възстановката не може да стане на извѣстни мѣста, дѣто прѣписвачътъ е прибавялъ свои думи или поизмѣнявалъ старитѣ.

---

[1]) Мсб. XVI--XVII, 313—320.

[2]) Ib. XVIII, 323—324.

[3]) Обстойна студия за византийския 12-сриченъ стихъ даде неотколѣ *Paul Maas,* Der byzantinische Zwölfsilber (Byz. Zeitschrift XII, 279—328).

Прогласътъ е пламенна защита на новосъздадената слѣдъ Кирила и Методия книжнина, съ която словѣнскиятъ народъ ще прогледне, ще разумѣе божието слово, а то пъкъ „кърми човѣшката душа и укрѣпява сърдцето и ума“.

За съчинителя на прогласа и др. творения изпърво се прѣдполагаше, че ще да е живѣлъ въ Прѣславско и билъ епископъ прѣславски. Напослѣдъкъ обаче проф. А. Соболевски отъ Петербургъ отрече това и се опита чрѣзъ умуванье да посочи какво Константинъ билъ изпърво свещеникъ въ Солунъ, а сетнѣ епископъ въ гр. Брѣгалница.[1] Запазенитѣ обаче вѣсти за Константина и новитѣ данни на горѣобнародваното словѣнско житие на св. Наума идатъ да подкрѣпятъ старото мнѣние и да го пояснятъ. Константинъ, въ прѣвода си на словата на Атанасия Александрийски противъ ариянетѣ, се нарича „ученикъ Методиевъ“. Тълкуванието, че думата „ученикъ“ тука трѣбвало да се взема въ прѣносенъ смисълъ и да означава послѣдователь, е неосновано. Отъ смъртьта на Методия (885 г.) до 907 г. се изминали само 22 години. По това врѣме отъ Методиевитѣ ученици живѣеха: Климентъ, който се помина въ 916 г., Наумъ — въ 910 г. и епископъ Константинъ. Послѣдния, като по-младъ измежду Методиевитѣ ученици, ще да е постигнала сѫдбата на онѣзи млади дякони и пресвитери, които, споредъ Наумовото и пространното Климентово жития, били продадени въ Венеция и послѣ, слѣдъ откупуваньето имъ, дошли въ България прѣзъ Цариградъ. Ето защо Константинъ, ако и Методиевъ ученикъ дошълъ въ България, не личи между съзвѣздието, назовано „седмочисленици“. Като по-младъ и малоопитенъ, Константинъ още като пресвитеръ, около 894 година, подтикнатъ отъ Наума, работи своето поучително евангелие (**азъ оумаленный Константинъ оубѣжденъ бывъ на се твоими прошеніи брате Наоуме**). По-късно, въ 907 г., по заповѣдь на българския князь Симеона, Константинъ (като епископъ вече) прѣвежда словата противъ ариянетѣ, а ги прѣписва черноризецъ Тудоръ Дуксовъ, въ монастиря построенъ отъ князь Симеона, при устието на р. Тича (**на оустіи Тычѧ**). Всичко това е могло да стане въ Прѣславско, на Тича, дѣто е билъ и Наумъ до 993 г., когато билъ изпратенъ за Климентовъ замѣстникъ-учитель.

---

[1]) Мсб. XVIII, 70—73.

Бжнаго оучителїа нашего Константина философа слово.

Проглась ѥсть сто ѥуланїе.
ꙗкоже прроци прорекли соуть преже.
Хсь гредеть ѥзыки сьбрати.
свѣть бо ѥсть всемоу мироу.
5. рѣше бо ѡни слѣпнї прозреть.
глоусни оуслышеть слово боуковное.
Бг познають ꙗко достоить.
тѣмже оуслышите Словѣни вси.
дарь бо ѥсть ѿ Бг сь дань.
10. дарь Бжїи десныѥ чести ѥсть.
дарь бжнї дшамь николиже тлѣе.
Дшамь тѣмъ иже ї приимоуть.
се же ѥсть дарь. Мат'ѳеї Мар'ко Лоука Іѡань.
оучеть вьсь народь глюще.
15. ѥлико лѣпотоу своимъ дшамь.
видите любите и раоуите се.
ѥлико же хотеть грѣхь т'моу ѿврѣщи.
ї мира сего тлю ѿложети.
и ѥлико житїе райское обрѣсти.
20. и ѩзбѣжати ѿ огнїа горещаго.
вьньмѣте ѩнїа ѿ всего оума.
слышите Словѣнськь народь вьсь.
слышите слово ѿ Бг бо приде.
слово иже крьмить дше чл҃вуьскїе.
25. слово ѥже крѣпить срца и оумы.
слово всѣ готовашї Бг познати.
ꙗко бо без'свѣта радость не боудеть.
ѡкоу видещю бжию ткарь всоу.
нь все ни лѣпо ни видимо ѥсть.
30. тако и дша всака безь боуковь.
не видещи бжїа закона добрѣ.
закона книж'на дховнаго.
закона рані бжїи ꙗвлающе.
кы ибо слоухь громнаго тоутна.
35. не слышавь можеть Бг боати се.

ноздри же паки цвѣта не оухающи.
ꙗко разоумѣѥтсе бжиѥ чю.
оуста бо ꙗже сладка не чюють.
ꙗко камена творѣть чаѣкꙗ.
40. паче же сего дша безкоукокꙑ.
мр'тва ꙗкаѥтсе ѩ чаѣцѣх'.
се же к'се мы братиѥ замышлающе.
глѣемь скѣть побающе.
ѥже чаѣки к'се отлоучить
45. ѿ житиꙗ скот'ска и похоти.
да не оумь имоуще неразоум'нь
тоужнимь ѥзыкомь слышище слово.
ꙗко мѣдна звона гла слышите.
се бо сты Пав'ль оуче ре.
50. мл҃твоу свою ѩзданиѥ прѣже Боу.
ꙗко хощю словесь петь издрещи.
да и к'се братиꙗ разоумѣють.
неже т'моу словесь неразоумьнь.
можеть сказати немѣщь сихь.
55. ѿбаче свою прит'чю да приставлю.
многъ оумь ѩ малѣ рѣчи кажѥ.
иази бо вси безь книгь ѥзыки.
брати се немогоуще безь ѿроужиꙗ.
сь против'никомь дшь нашихь.
60. готовивь плѣнь моукы вѣчныѥ.
иже бо ѥзыци не любите врага.
брати же се мыслеще с нимь зѣло.
ѿврьзѣте прилеж'но оумоу двери.
ѿроужиѥ приѥм'ше твьрдо иꙗ.
65. ѥже кзють книгы гиѥ.
главоу троуще непріꙗзни вел'ми.
боук'ви бо сиѥ иже приѩметь.
моудрость Хсъ глѣть.
и дше каше крѣпить.
70. аплн же сь прркы вси.
иже бо сихь словеса глюще.
побѣдні боудоуть крага оубити.
побѣдоу приносеще ѩ Боу доброу.
пльти бѣжеще тлѣ гноѥв'ныѥ.

75. кыи҆ б҃ чл҃вкь не разоумѣеть.
кыи҆ не приложіть притче моудрыѥ.
сказающа бесѣды правинамь.
ꙗко бо тамо пльтехъ настоить.
ксе тлѣщи паче гноѥ гноѥщи.
80. ѥ҆гда своѥго брашнꙑ не ꙗмать.
тако дша всака ѿпадаѥть жизні.
бжиꙗ не ꙗмоущи жікота.
ѥ҆гда словесе бжіꙗ не слꙑшить.
ꙗноу же паки притчю моудроу зѣло.
85. да глꙗемь чл҃вци любеще се.
хотеще расти бжиемь растомь.
кто бо вѣры сеѥ не вѣсть правы.
ꙗко сѣмене падающе на нивѣ.
тако на срцихь чл҃вкусцѣхь.
90. трѣбоующе дьжа бжиꙗ боукь.
да вьзрастеть плодь бжиꙗ паче.
кто можеть притче в҃се.
обланчающе безь книгь ѥзꙑки.
не вь гл҃сѣ смꙑсльнѣ глꙗюще.
95. ни аще ѥзꙑки вса оумѣеть.
пльтиѥ ѥже жикоть ꙗко вь снѣ.
не падающе крѣпко же стоѥще.
Боу ꙗвльше ꙗко храбри.
стоѥще ѿ десноую оу бжиꙗ прѣстола.
100. ѥгда ѿгнѣм соудить ѥзꙑкомь.
радующе се сь англꙑ вь вѣкꙑ
прно Бг҃ славеще млтвнаго.
всегда книжнꙑми пѣми.
Боу поюще чл҃вкі милоующемоу.
105. ꙗко томоу побаѥть всака слава.
чьсть же и хвала бжиꙗ вꙑноу.
сь ѿцемь и сь ст҃ымь дхомь.
108. вь вѣки вѣкомь ѿ всеѥ тварь.
амнь.

XII.

Два атонски прѣписа на Храбровото сказание за словѣнскитѣ писмена.

Съчинението на черноризца Храбра е познато въ науката главно по обнародвания още въ 1824 год. отъ Калайдовича прѣписъ (Іоаннъ ексархъ Болгарскій, 189—192) отъ год. 1348. Единъ новъ прѣписъ напечата Ягичъ въ своитѣ Разсѫждения. Въ Атонъ намѣрихъ още два прѣписа, единъ въ хилендарската, другъ въ зографската библиотека. Първиятъ бѣше издаванъ отъ Дучича съ много погрѣшки и всѣко немаренье на правописа,[1] а за втория се дадоха само бѣлѣжки отъ Лаврова,[2] та може да се каже, че тѣзи паметници са останали недостѫпни за науката. А тѣ поради своитѣ, ако и слаби, отклонения помежду си и спрѣмо прѣписа отъ 1348 г., заслужватъ да бѫдатъ обнародвани, та да послужатъ за уяснение потеклото и разпространението на Храбровото сказание.[3]

Хилендарскиятъ прѣписъ се помѣства въ единъ сборникъ № 473 отъ XV в., сръбска редакция, на листове 87ª—89ᵇ. Зографскиятъ се намира въ сборникъ № 125, на листове 54ª—57ª. Този сборникъ — слова на пасха и псалми — е писанъ съ сръбска редакция на първитѣ 57 листа, а останалитѣ 27 листа са срѣдньобългарска редакция. Паметникътъ изглежда да е отъ XV—XVI в.

---

[1]) Старине Хиландарске, въ Гласник LVI, 94—97.

[2]) Извѣстія втораго отдѣл. I 582—586.

[3]) И въ двата прѣписа липсватъ думитѣ: сѫтъ бо ѥщѥ жики иже сѫтъ видѣли ихъ т. е. Кирила и Методия.

Ѡ писменѣ чръноризца Храбра †

(Хилендарски прѣписъ).

87а Прѣжде оубо словѣне не имѣхꙋ книгъ. нь чрътами и рѣзами чьтѣхꙋ и гатаахꙋ, погани соуще. кръстивше же, римскыми и грьчьскыми писмены, ноуждаахоу се сло-
Хвѣнскы рѣчь без оу оустроенїа. нь како можетсе писати добрѣ грьчьскыми писмены, Бь. или живѡть. или ѕѣлѡ или цр҃ковь. или чаанїе. или ширѡта. или ꙗдь. или юдꙋ. или юность. или ѣзыкь. и инаа подобнаа симь. и тако бѣше мнѡга лѣта. потомже чл҃колюбець Бь строеи въса. и не оставлꙗе чл҃ча рода без разꙋма. нь въса къ разоумꙋ приводе, и спсенїю. помиловавь родь чл҃чь, посла имь ст҃го Ѩстантїна философа нарицаемаго Кирила. моужа правдна и истинна, и сьтвори имь, л҃, писмена, и ѻ҃смь. ѿва оубо по чиноу грьчьскый писмень. ѿва же по словѣнсцѣи рѣчи ѿ пръваго же начьнь по грьчьскоу. ѿни оубо, а҃лфа. а҃ сь, а҃зь. ѿ а҃за начеть ѿвое, и ꙗко ѿни подоблъше жидовскы писменѣ сьтворише, тако и сь грьчьскымь жидове бо пръвое писме имоу а҃лефь. еже се
87б сказаеть оучиненїе сьвръшающе. въводимоу дѣтищꙋ и глюще, оучи се. еже ѥ҃ а҃леф. и грьцї подобеще се томꙋ, а҃лфа рѣше. и спобнсе ре҃нїе сказанїа жидовска грьчьскꙋ ѣзыкꙋ. да ре҃ть дѣтищꙋ вь оученїа мѣсто, ѩщї а҃лфа. бониши се ре҃ть грьчьскымь ѣзыко, тѣм бо подобе се ст҃ыи Кꙋрилль, сьтвори пръвое писме, а҃зь. нь ꙗко и пръвомꙋ сꙋщꙋ писмени а҃зь. и ѿ Ба даноу родꙋ словѣнскомꙋ на ѿвръстїе оусть. въ разꙋмь оучещим се боуква. великомь раздвиженїемь оусть възгласитсе. а҃ ѿна писмена маломь раздвиженїемь оусть възгласетсе и исповедаютсе. се же соуть писмена словѣнскаа. сице ꙗ҃ поба́еть писати и глати а҃ б҃ в҃ г҃. дрꙋзїи же глють, почто ѥ҃, ли. писмень сьтворилъ. а можетсе и мьнїшимь того писати, ꙗко и грьцї, к҃д, пишоуть. и невѣдеть колицѣми пишоуть грьци. ѥ҃ст бо ꙋбѡ, к҃д, писмень. нь не наплъняютсе тѣми книгы. нь приложили соуть, двѡгласны, а҃і. и въ

О писменѣхъ, чрьно̀ ризца Храбра.

(Зографски прѣписъ).

Прѣжде оу̑бо̀ словѣ̑ны не и̑мѣхꙋ книгъ, нѣ чрьтами
и̑ рѣзами чьтѣ́хꙋ и̑ гатахꙋ пога́ни соу̑ще. Кръстиш се
рьім'скыми писмѣ́ны, ноужахоу се словѣн'скоу рѣчь бе оу̑-
строенїа. нѣ̑ како можетъ се писа́ти добрѣ грѣ̑чьскыми
54б писмѣ́ныи. Бѣ̑ и̑лѝ живо́ть и̑лѝ ѕѣло̀ и̑лѝ цр̑квь и̑лѝ чаа́нїе,
и̑ли широ́та. и̑лѝ ꙗ̑дъ. и̑лѝ ю̑доу. и̑лѝ ю̑но̀сть. и̑лѝ е̑зы́къ и̑
и̑на по̑бнаа си́мь. и̑ тако бѣ̑ше мно́га лѣ̑та. потом'же чл̑ко-
любць Бѣ̑ строеи ва̑. и̑ не ѡ̑ста́влꙗе чл̑ча ро́да без'ра́зоума,
нъ ва̑ къ ра́зоумъ приво́дѣ и̑ сп̑се́нїю. поми́ловавь ро̑
чл̑чь, пославъ и̑мь Конста́н'тина филосѡ́фа нарица́емаго
Кѵ̑рила моу̑жа пра́вед'наа и̑ и̑стин'на. и̑ сътвори и̑мъ,
ли, писмѣ̑. ѡ̑ва̀ оу̑бо̀ по чиноу̑ грѣ̑чьскыи̑ писмѣ̑, ѡ̑ва̀
же по словѣ́нсцѣи рѣ̑чи ѿ прьва́го же начѣ́нь, по грѣ̑чь-
скомоу. ѡ̑ни̑ оу̑бо̀, а̑л'фа а̑сь̑ з а̑зь. ѿ а̑зь начнь ѡ̑бое.
ꙗ̑ко̑ ѡ̑ни̑ по̑бльше се жи̑вѣ́скымь писмѣ́номь сътвори́ше,
та́ко и̑ сѣ̑ грѣ̑чьскыимь. жи́дове бо прѣ̑вое пи́сме и̑моу̑.
а̑ле́фь. е̑же се сказоуеть оу̑чинѥ́нїе съвьрша́юще, оу̑ч̑и̑ се
вѣ̑во́димꙋ дѣти́цꙋ гл̑юще. е̑же ꙗ̑ ѡ̑але́фь. и̑ грьци по̑бѣ́ще
се то́моу, а̑лѣ́фа реше. и̑ сп̑о́бы се рече́нїа сказа̀нїа жи̑вска
грѣ̑чьскомꙋ е̑зы́коу. да ре̑ѣть дѣти́цꙋ въ оу̑че́нїа мѣ̑сто,
55а и̑цѝ а̑л'фа. бо̀ши се ре̑ть грѣ̑чьскы̑, е̑зы́ко̑. тѣ̑м'бо по-
добе се, сѣ̑ыи Кѵ̑рилъ, сътвори прьво́е писмѣ̑ а̑зь. нѣ̑ ꙗ̑ко
и̑ прьво́моу соу̑щꙋ писменѝ а̑зь. и̑ ѿ Ба̑ да́номоу ро́доу
словѣ́н'скомоу на ѿврѣ́стїе оу̑сть въ ра́зоумь о̑учещим'се
боу̑к'ва̑, вели́ко̑ разви́женїе о̑усть възгла́си̑ се. а̑ ѡ̑на
писмѣ́на ма́ло̑ разви́женїемь о̑усть възгла́сет се, и̑ и̑спо-
вѣ̑дю́т се. се̑ же соу̑тъ словѣ̑ска́а писмѣ́на. си́це ꙗ̑ по̑ба́етъ
писа́ти и̑ гла́ти. а̑ б̑ в̑ г̑. дроу̑зи же гл̑ю, по́что̑ соу̑ть.
ли̑. писмѣ́нь сътвори́лъ ꙗ̑, а̑ мо́жет се и̑ мн̑ьши̑ того
писа́ти, ꙗ̑ко̑ и̑ грьци, ка̑, пи́шоу̑, и̑ невѣ̑де̑ коли́цеми
пишоу̑ грьци. ꙗ̑сть бо оу̑бо, ка̑, писмѣ́нь̑. нѣ не на-

чисмѐнех же, г҃ ѕ҃ е. и, д҃, десетина. и д҃ сѫ́тное. и сьви-
раютсе и́хъ, л҃и. тѣ́м же по̑вно. и вь тъжѐ ѿразь сьтво́ри
88а стыи Ки́рилъ, л҃и пи́смень. Ѳоръзїи же гл҃ю̑. челамоу̑
соу́ть словѣнскы кни́гы. нитого́ во е̑сть Бь҃ сътвориль.
то̑ нн а҃гг҃ли. нѝ соуть и̑жде ко́нни. ꙗ̑ко жидовскы и
ри́мскы и е̑ллинскы. и̑жде ѿ ко́на соу́ть. и приѹ́ты соуть
Бмь. а̑ дрѹ́зїи мнѣ́ть ꙗ̑ко Бь҃ на́мь е̑сть сътвориль пи́смена.
и не вѣдетсе что гл҃юще ѡ̑каннїи. и ꙗ̑ко три̑ми е̑зы́кы
е̑сть Бь҃ повѣ́лѣль (sic) кни́гамь бы́ти. ꙗ̑коже въ е̑ѵ҃лїи
пи́шеть. и бѣ̑ дьска напи́сана. жидовскы. и ри́мскы. и
е̑ллинскы. а̑ словѣнски нѣ̑ тоу̑. тѣ́м же нѣ соу́ть сло-
вѣнскыѥ кни́гы ѿ Ба҃. ко тѣ̑ что̑ гл҃ювь. и́ли что ре̑мь къ
тацѣмь безоу́мїемь. ѿбаче ре́чемь ѿ сты́хъ кни́гь ꙗ̑ко̑ наоу́-
чи́хѡмь се. ꙗ̑ко въса̑ по́ редѹ бы́вають ѿ Ба҃. а̑ не и̑ногдою.
нѣ́ст бо̑ Бь҃ сътво́риль жидовска е̑зы́ка прѣжде. нѝ рим́ска.
нѝ е̑ллинска. нь̀ си́рскы. и̑мже и̑ Ѧда́мь гла̑. и ѿ Ѧда́ма
до потопа. и ѿ потопа дондѐже Бь҃ раздѣли е̑зы́ки при
стлѣ́потворенїи ꙗ̑ко же пи́шеть. рамѣ́шеном же бы́вшемь
е̑зы́ко̑. и ꙗ̑коже се е̑зы́ци раз́мѣсише, та̑ко и нрови и
о̑бы́чае и оу̑стави. и за́кони. и хы́трости на е̑зы́кы.
88б е̑гѵ̑птѣнѡм же землювмѣре́нїе. а̑ пе́рсѡмь и халдѐѡмь и
а̑сирѐѡмь, звѣ̑здочьтенїе. влъшвенїе. врачѐванїе. чарова́нїа.
и въса̑ хы́трость чл҃ча. жи́довѡм же сты́е кни́гы вь ни́х
же ю̑ писано. ꙗ̑ко Бь҃ нѐо сътво́ри и̑ землю̑. и вса̑ ꙗ̑же
на нѝ. и чл҃ка. и вса̑ поредоу ꙗ̑ко же пи́шеть. е̑лллнѡмь
граматикїѹ̑. риторикїю. философїю. нь̀ прѣ̑жде се́го е̑ллини
не и̑мѣхѹ̑ свои́мь е̑зыкомь писмѐнь. нь̀ финичьскыми
пи́смены пи́саахѹ̑ свою̑ си рѣ́чь. и та̑ко бѣ̑ше мнѡ́га лѣ́та.
Панамид́же послѣ̑жѐ при́шь̀. начь́нь ѿ а̑лфы и ви́ты, ѕі
пи́смень тькмо е̑ллинѡ̑ о̑брѣ̑те. прѣ̑ложи же и̑мь Кадьмь
лнсїи[1] писмена, г҃. тѣ́м же мнѡ́га лѣ́та, д҃і, пи́смена
пи́саахѹ̑. и потомь Симони́дь о̑брѣ̑ть прило́жи дв̀ѣ
писмени. Ѳ̑пихарїи же сказатель, г҃. пи́смена о̑брѣ̑те. и

---

[1]) Вж. Милисїи.

плѣнꙗют се тѣмы книгы. нѣ пріложили соуть двѣ гласны, аі, и въ чисмѣнехь, г, ѕ є. и ѳ десѣтное, и ѳ сѣтное. и сѣвирает се ихь. ли. тѣмже подобно и въ тѣже ѡбразь сѣтвориль ю сты Кѵри, ли. писмѣнь, дроузы глють чесомоу соу словѣнскые книгы. ни того бо Бь сѣтвориль ю. то ни аггелы ни соуть. иже конни. ꙗко жидовскы
55б и римскы, и еллинскы. иж ѡ кона соуть. и пріетны соуть Бмь. а дроузїи мнеть ꙗко Бь намь сѣтвориль ю писмена. и не вѣдет се что глютъ ѡказаніи. ꙗко тремми ѣзыкы Бь повѣлел ю книгамь быти. ꙗко же въ іевліи пише. и вѣ дьска написана жидовскы, и рымскы, и еллинскы. и словѣнскы нѣ тоу. тѣм же нѣ соу словѣнскые кныгы ѡ Ба, къ тѣмь что възглюемь, или что рем кь тацѣ безоумїемь, ѡбаче рємь ѡ стыи книгь ꙗко наоучихом се, ꙗко ва поредоу бывають ѡ Ба. а не иногою. нѣ во Бь сѣтвориль ю жидовска ѣзыка прѣжде. ни римска, ни еллинска, нь сирскы. и мже и Адамь гла. и ѡ Адама до потопа, и ѡ потопа донде Бь раздѣли ѣзыкы при стльпотворѣніи ꙗкоже пишеть. размѣшеномже бывшымь ѣзыко. и ꙗкоже ѣзыци размѣсише, тако и нрави и обычае и оустави, и закони. и хытрости на ѣзыкы. егѵптѣномже землюмѣріе, а
56а пєрсом и халдеѡ, и асирєѡ, звѣзочьтїе. вльшвеніе, врачевание. и ва хытрость чча. жидово же стыю книгы вь нїже ю писанно. ꙗко Бь небо сѣтвори и землю. и вьса ꙗже на нюи и члка и васа поредоу ꙗкоже пишеть. еллино граматикїю. риторїю, философїю, нь прѣже еллины не имѣхоу своимь ѣзыкѡ писмѣнь. нь финьчьскыми писмѣны писахоу свою рѣчь. и тако вѣше многа лѣта, Панамидь же послѣже пришь, начьнь ѡ алфи и виты, ѕі. писмѣнь тькмо еллино ѡврѣть. прѣложи же имь Кань лисїи писмена, г. тѣже многа лѣта, ѳі. писмѣнь, писаахоу. и потомь Симонї обрѣт приложи двѣ писмены. Єпихарїи ж сказатель, г. писмена обрѣ, и събрасе г

събра се йхъ, кд. по мнóзѣх же лѣтѣ Дншнйсь грамматикь, ѕ, двѡ гласны ôбрѣте. потом же дрȣгыи, е. й дрȣгыи, г, чисменитаа. й такò мнóзи мнóгыми лѣты,
89а ѣдвà събраше, ли, пи́смень. потом же мнѡгѡ лѣтѡ миноувшѣ .ѿжїемь повелѣнїемь ôбрѣте се, о, моужь. йже прѣлóжише ѿ жидов'ска на грѣ'чьскыи ѣзы́кь. а словѣн'скыю кни́гы, ѣди́нь стыи Кѡстантїнь, нари́цаемыи Кѵрилль. й пи́смена сътво́ри й кни́гы прѣлóжи вь ма́лѣ лѣтѣ. а ѡни мнози мнѡгы лѣты, з, йхь писмена оустрóи. а, о, прѣложе́нїе. тѣмже словѣн'скаа пи́смена, стѣйша соуть й чьстнѣиша. сть бѡ моужь сътвори́лїа ю. а грѣ'чьскаа, ѿлини поганїи, аще ли кто рѣть ꙗко нѣ оустройль добрѣ. понюже постраꙗють й еще. ѿвѣть ре́чемь си́мь. й грѣчьскы такожѣ, мнѡгажди соуть постраꙗли. Ꙗки́лла й Сим'махь. й потомь йни мнóзи. оудовѣе бѡ ю потвóрити нежѣ прѣвосътвóрити. аще бо въпрóсиши книгочие грѣ'чьскыю глю. кто вы ѣсть пи́смена. сътвориль. йли кни́гы прѣложиль. йли вь коѣ врѣме то рѣд'ци ѿ нихь вѣдеть. аще ли въпрóсиши слóвѣн'скыю воукаре глю, кто вы писмена сътвориль ѣсть, йли кни́гы прѣлóжиль. то въси вѣдеть. й ѿвѣщавше рѣкоуть. стыи Кѡстантїнь философь, нарицае́мыи Кѵриль. ть на́мь
89б пи́смена сътво́ри й книгы прѣлóжи. Медóдїе бра́ть ѣгô. й аще въпрóсиши въ коѣ врѣме, то вѣдеть й ре́коуть. ꙗко вь врѣмена Михаила цра Грѣ'чьска. й Бориса кнѣза Бѣ'гар'скаго. и Растица кнѣза Мóрска[1]. й Коцелꙗ кнѣза Бла́тен'ска: — Въ лѣта же ѿ създанїа въ сего ми́ра, ѕ҃т ѕ҃г. соут'же й йни ѿвѣти. юже й йнде речемь. а нꙗ нѣ врѣме. такòвь ра́зѣмь братїе Бь ѣсть даль словѣнѡмь. ѣмѹ же сла́ва й чь'сть й ѻ҆ржава й пѣкланꙗнїе нꙗ й прино й въ бесконечные вѣкы, аминь:

---

[1]) Буквитѣ ак са прибавени отсетнѣ отъ друга ржка.

кд. по мнóзѣх же лѣтѣ Дионисьь граматикь, ѕ двѡ-
гласны ѡбрѣте. потѡ же дроугы и дроугыи, г. чисмé-
нитаа. и тáко мнóзы мнóгыми лѣты, ю два събрáше.
56б ли, писмéнъ. потóм же мнóгомь лѣтѡ миноувшѣ. бжїемь
повелѣнїемь ѡбрѣте се. о. моужь. иже прѣложише ѿ
жидовскаа на грьчьскы ѣзыкь. а словѣнскыю кныгы
ѣдынь сты Констáнтинь нарицáеми Кѵрыль. и писмена
сътвори и книгы прѣложи въ мáлѣхь лѣтѣ. а ѡни
мнóзы мнóгыими лѣты, ѕ. ихь писмéнь оустрои, а. о.
прѣложенїе. тѣмже словѣнскаа писмéна. стѣиша соуть
и чтѣниша. сть во моужь сътворилъ ю. ю. а грьчска
ѣлины погáны. аще ли кто рѣть нѣ доврѣ оустройль.
понюже се простраиають, їеще. ѿвѣть рѣчемь симь и
грьчьскы такóжѣ многажи соуть постраіали, Акѵла и
Сим'ма. и потѡ ины мнóзы. оудовѣе во ю потворити
неже ли прьвоѣ сътворити. аще во въпросиши книгочїе
грьчьскїе глю кто ви ю писмéна сътворилъ. или книгы
прѣложилъ, или въ коѣ врѣме. то рѣдци ѿ ны вѣдеть аще
57а во въпросиши словѣнскые боукаре глю, кто вы писмéна
сътворилъ ю. или книгы прѣложї то ви вѣдѣ. и ѿвѣ-
щавше рекоу. сты Константинь философь нарицáемы
Кѵрилъ. тъ нáмь писмéна сътвори и книгы прѣложи.
и Меѳодїе брáть ѣго. и аще въпросиши въ коѣ врѣме,
то вѣдеть и рéкоуть. въ врѣме Михаила цра Грьчьскаго
и Борися кнéза Бльгарскаго. и Растица кнéза Моравскаа
и Коцѣлыа Блáтска въ лѣта же ѿ създанїа мира ѕ҃тѡ г.
соуть же и ины ѿвѣты юже инде рéчемь. а нынѣ нѣ
врѣмѣ. такóвь рáзоумь брáтїе Бь дáль ю словѣномь.
ѣмоу же слáва и чть и дрьжáва, и поклоньанїе, и нынѣ
и прно бесконїчнїе и въ вѣкы вѣкѡ амин: ∽

XIII.

Кратка служба на св. царь Петра Български.

Въ познатитѣ досега списъци на български светци царь Петъръ не се споменава. Но отъ нѣкои стари ржкописни пролози и минеи узнаваме, че царь Петъръ отдавна още е билъ причисленъ въ лика на светцитѣ и паметьта му се празднувала на 30 януари. Въ синаксаря на зографското евангелие № 43, отъ 1305 год., четемъ при 30 януари **Петръ цр҃ь Бл҃гарскыи.** Въ Станиславовия синаксарь отъ 1330 г., писанъ въ Лѣсновския монастирь при Кратово, подъ 30 януари срѣщаме упоминание за светеца и тропарь: **мц҃а то҃ л҃ ст҃рть стго мн҃ка Иполита папы Римоу и дроужн҃ и Петроу цр҃ъ бльгарьска. Тр҃. гл҃. д҃.**

Дн҃ь радостныи твоеи памать славить прѣпо҃бне, сьшедьшеса, Петре славьныи, уаыще оулоуучити тобоу ѿ Бл҃ мл҃ть и прощение грѣховь ншихь. сего ради ѡ ѡстанцѣ своеемь, ѿче Петре, ст҃е, м҃иса къ Хо҃у Бо҃у · ⁝ · [1]

Въ единъ прологъ отъ XIV в., при 30 януари, пакъ стои: **ст҃го м҃ка Иполита папы римьскаго и дроужинь его и Петра цр҃ъ бльгар'скаго.** [2]

Но особено е цѣненъ въ този случай зографскиятъ Драгановъ миней (трифологионъ) отъ XIII в.[3], дѣто е помѣстена и кратка служба на св. царь Петра. Още Порфири Успенски бѣ забѣлѣзалъ този текстъ и го помѣсти съ прѣправенъ и

---

[1]) *Ламанскій*, О нѣкоторыхъ славянскихъ рукописяхъ и пр., стр. 120.

[2]) *Востоковъ*, Описаніе рукописей Румянц. музеума, стр. 449.

[3]) За ржкописа гл. стр. 38 сл.

некритиченъ прѣписъ въ своето Второе путешествіе по святой горѣ Аѳонской, Москва 1880, стр. 154—155. И Срезневски сѫщо обнародва осма и девета пѣсень отъ сѫщата служба по прѣписъ на архимандрита Леонида.[1]) Но и Леонидовиятъ прѣписъ бидейки непъленъ и съ погрѣшки, пълното и точно издание на службата се налагаше.

Понеже е имало двама български царье Петровци, явява се питанье кому отъ тѣхъ трѣбва да се отдаде светителското достоинство, на Симеоновия ли синъ или на Асѣновия братъ. Че светецътъ ще да е билъ Симеоновиятъ синъ, на тази мисъль ни навежда неговото дългогодишно *мирно* царуванье, неговитѣ старания за черквата, набожностьта му[2]) и признанието при него (8 окт. 927 г.) и отъ гърцитѣ „царското“ достоинство на българския владѣтель и „патриаршеското“ на силистренския архиепископъ. Петъръ, братътъ Асѣновъ, е царувалъ иманѣма една година. Освѣнъ това, въ хрисовула на Константина Тиха за Вирпинския монастирь св. Георги, стариятъ царь Петъръ е нареченъ „*свети* царь Петъръ“.

Важно е съобщението въ службата, че царь Петъръ приелъ монашески образъ (**Петра. ѝноча҃лаго. бывшаго цр҃ь бльгаромъ**). Ако е тъй, трѣбва да се приеме, че Борисъ II е стѫпилъ по́-рано на прѣстола отъ деня на бащината си смърть, 30 януари 969 г. Кога обаче и какъ царь Петъръ е билъ прогласенъ за светецъ, не се знае. Но че това е станало скоро слѣдъ смъртьта на царя, упѫтва ни самата служба. Въ нея се съдържа едно цѣнно посочванье, отъ което може да се сѫди и за врѣмето на написваньето ѝ. Съчинительтъ се обръща заедно съ молещитѣ се къмъ светеца, който да възприеме сега молитвитѣ имъ тъй, както по̀-рано, когато е билъ съ тѣхъ, е приемалъ любезно чедата си (**ꙗ҃ко же сынѝ прѣжде с нами ѡ҃ѹ҃е. ѝ ꙗ҃ко ѝ чада своѝ прѝемла любезно. тако и нѝнѣ прѝими мл҃вы сиѫ҃**). Съчинительтъ се явява, слѣдователно, съврѣменикъ на царь Петра, отъ X в. Той ще е билъ нѣкое духовно лице отъ сѫщия монастирь, дѣто и царьтъ прѣминалъ

---

[1]) **Свѣдѣнія и замѣтки № LXVIII (запискитѣ на Академията XXVIII) стр. 417.**

[2]) **Дори и въ самата служба се изтъква: . . . добрый оуставъ. ѥже по всѣ врѣмена къ Бо҃ творѧ не прѣстаѧше.**

иноческия си животъ. Така се обясняватъ и ония редове въ службата, дѣто се приказва за близко познанство на царскитѣ добри нрави и животъ. Тази безименна службица се явява слѣдователно като новъ додатъкъ къмъ познатитѣ дѣла на старобългарската книжнина прѣзъ X в.

Отъ службата на св. царь Петра, за голѣмо съжаление, липсватъ двѣ страници. Тука я прѣдавамъ както си е заедно съ помена за прѣнасяньето мощитѣ на папа Климента:

мі҃. генаръ а҃ дн҃ь.

Прѣнесение моще҃ ст҃го Клименъта а҃рхїеп҃па рі|мъска. И҃ памѧ҃ ст҃го ѡ҃ц҃а нш҃его Петра. и҃нока'аго. бывшаго ц҃рь бльгаромъ· : — ка҃ гл҃а. ѕ҃. пѣ҃. а҃. | Ірмо҃. ꙗко по соухоу ходивъ ісл҃ь по бе҃знь стопа : · —

Пітрѹ Ꙗко и҃ ..... (бы-)[1] въ застѫпникъ ѡ҃ ви҃мы|хъ враговъ противнꙑ҃ прѣбл҃жныи Петре м҃ли | Бл҃. за ны. Людеи твои҃ (нынѣ) ѡ҃станькь прири | ..... емъ мыслѣно къ гробꙋ твоемꙋ. Пе|тре ц҃рю прѣу҃ныи. проса оуꙗснениꙗ оумꙋ да | (прославляемъ) та :· — Ꙗко ..... ма сп҃се. | ..... ѵе ѵл҃комъ стр..ѵ ..вла́телъ разꙋ|ма. д..мо. ѡ҃ѕари ма-ставлѣ... бжие панти | ... Климента ї҃ма рацѣ моще иже въсхожѣні. ·:·

Нїнѣ приими Хс҃тꙋ вѣрѫ ст҃а'.... бл҃гоу҃ьно. бл҃- | дꙋшно прїстѫпающа прїлежно бо ꙗвиса. рацѣ

(2 страници липсватъ).

ѕемла ханаа҃ньскѫ ꙗ҃ко ꙋѣше. кости твоѫ трьжѣѡ. | тѣмже носимъ ракѫ твоѫ славнѫ. ежѫ ст҃ити са на|мъ сп҃оби :· — Ꙗко же р҃е прѣславне Исаиꙗ. ла҃ѵѫщимъ | раздробимъ тѣло свое ꙗ҃ко хлѣбъ дꙋшамъ. тѣмже ти | всиꙗ҃шѫ кости прру҃кыѫ. хладъ дꙋховный. егоже напи'сати

[1]) Полуизтрити мѣста, възстановени главно съ помощьта на Успенскиевия прѣписъ, направенъ прѣди 60 год., когато ръкописътъ не билъ много повреденъ.

са намъ сꙋбн: — Кѫпинѫ тѫ древле образоваше | дво
ѩтн бговидꙋ́ноу Моѡсе̑ѡ́ви. ꙗ́ко насѫщѫ не ѡ̑пали|мѫ.
бѫ́тевный ѡ́гнъ страшный. ѡ . алѣѫщаѥсѧ вꙋ́ще :· | не-
чьтѫщѫ́ та и́стиннѫ́ бꙋ́ѫ :·· пѣ́ н. ї҃рмо. испламен:

Петрꙋ Преп̑обны́ чинъ празноуѫ́. ра̑ѹѫтса дне̑ с тобо̑ѫ Петре
і҃рю | прѣ̑ѫженый ѡ̑ꙋ́е. присно въ ѡ̑битѣле̑. тамо и̇ здѣ
бѫ́ди | намъ оꙋ̑лоꙋчити :· Ꙗ̑ко же сы́н прѣжде с нами
ѡ̑ꙋ́е. и̇ ꙗ́ко | и̇ чада свои̇ приѐмла любезно. тако и̇ ны́нѣ
прини́ми мл̑|вы сна̑. и̇ ѕащити ны ѿ всѣко̑ѫ напасти ·:· —

Кан̑ Видѣхом̑ти чѣ̑но мѫдре прѣславне мощноѐ ложе
вѣрнїи. ꙗ|ко же древле Ѥлисе̑а̑ славнаго. приближаѥмса
вѣрно. оꙋ|мрьщвены грѣхы въстати тъщьщеса. бл̑жне
м̑вами̑ дне̑ :·

Ве̑лите̑ лю̑е̑ Херсонїни́. вѣрни ракѫ носаще и́зъ
ѡ́тока слав̑|нѫ. Климентовѫ дне̑. бл̑гожхани̑е дѫщѫ. и̇
вѣрныѫ веліщѫ пожѫ́щѫ. оꙋкрасиса бл̑жне сл̑а твоя̑ ст̑ыи :·

Б̑ О̑ тебѣ възвѣстишѫ прѣжде прр̑ци всн. Ї҃аковла δω-
бр̑тѫ | та повѣдоꙋѫ́ще. ѡ̑къдвѣрта не̑нѫ́ѫ сѫш̑тѫ. дрꙋ . ы.
кѫ|пинѫ. и̇ ржꙋ̑кѫ ѕлатѫ :·· — пѣ̑ ѻ̑ ї҃рмо. Бл̑ ꙋлко̑ неꙋдок :·

Петрꙋ Како похвалимъ честнѫ́ти главѫ. Петре і҃рю ст̑ыи.
не м̑|гѫще си оꙋма ꙗ́снити. ꙗ̑ко же ѡ̑бичаѫ́ твоѫ: ѕраще
дѡ|брыи оꙋставъ. е̑же по всѣ времена къ Бо̑ꙋ твора непрѣ-
стаа̑ше | Оꙋже ѡ̑станька си не прѣзри. въ вльна̑ и̇ боурѣ̑
веліі|ѣ грѫжаѥмыи. честны́и ѡ̑ꙋ́е и̇̑шъ Петре і҃рю ст̑ыи.
ѿ | видимы̑ и̇ невидимы̑ врагъ съпротивны̑. скоро и̇ѕбавлѣѫ :·

Кан̑ Ꙗ̑ко же сл̑нце свѣтло не ѕахода (всна) намъ ѿ въ-
стока. рака | намъ Климен̑това. растоѫщѫ си съвъкꙋп-
лѣѫшти. тѣ|мже все празнѫ́ѫ славѫ (его) въсхвалимъ :·

Възъпнемъ всн вѣрнии къ ст̑омоꙋ (помощь ми си
защиіа|и) Климен̑те рабы си. (да любовнѫ бнеѫ дръжавѫ
здра)|ви прѣбѫдемъ. (поганъ избавлѣши и ѿ всеѧ напасти).

Б̑ Свое новое и̇ хоꙋдѣ(нишне стадо дво застѫпи ѿ
всѣкыѫ бѣ)|ды. и покры(и ѫдромъ м̑рдиꙗ. и ѧзыки раз-

гонящи) | проньранвыж. (и сн҃лы. въстажщаж на мы
власти же)

Петр8 (Тѧ҃ свѣ. ст҃. гла҃ д҃.) (Днѣ҃ памѧ҃ти творящихъ не
презри) | мѣтвами (къ вл҃ѣ испроси жизнь изъѡбилѣниж
даровє) | ти намъ. и всего зла (изъвитса намъ на земи
и злоучити) | жизнъ вѣчнаж (на нбе оу҃ вл҃ѧж. прѣтыи ѡ҃ує
Клм Петре не презрї) молящиса ·:· . . . . . Придѣте вѣрнїи ѥнѣ
лї|ци пристажнимъ. градєте люѣ҃ бнии градєте тайно, тре-|
петно цѣлоуніимъ Климента великаа҃го, и чѣмаа҃го. ꙗко въ|сиꙗ
въ срцахъ сл҃нце свѣтло. нїнѣ оумъ просвѣща҃ж же и | ѡчи
всиꙗ. ѡ҃ гроба своего ·:·

XIV.

Битолски трипѣсникъ.

Този постенъ трипѣсникъ (триодъ) се пази въ книгохранилището на Битолското българско търговско агентство. Тамъ билъ донесенъ прѣзъ 1898 г. заедно съ други словѣнски и гръцки ржкописи изъ околнитѣ села. Състои се отъ 101 пергаментни листа, форматъ 27×19 см., по 28 реда на страница; липсватъ началото и краятъ. Писмото е уставно кирилско, прошарено тукъ-тамѣ съ глаголски редове. Съ своята графика, съ фонетиката си, която прѣдставя прѣходно врѣме между старобългарската епоха и срѣдньобългарската, и найсетнѣ съ своитѣ глаголски редове този паметникъ трѣбва да се отнесе къмъ XII—XIII вѣкъ. Трипѣсникътъ е прѣписванъ въ западна Македония и отразява явни слѣди отъ живъ български говоръ. Неговата цѣна за историческата българска диалектология е неоспорима. Поради това той трѣбва да се издаде цѣлъ, като се проучи обстойно отъ езиковна и палеографска страна.

Нашиятъ трипѣсникъ не е прѣкъ прѣводъ отъ гръцкия оригиналъ, а *прѣписъ* отъ по́-стара словѣнска подложка. За това свѣдочи и самъ прѣписвачътъ въ бѣлѣжката си на листъ 54ª. Отъ глаголскитѣ редове, пръснати изъ текста, може да се прѣдположи, че подложката ще е била глаголска. За мѣстопрѣписваньето и за самия прѣписвачъ узнаваме отъ бѣлѣжкитѣ на послѣдния, пръснати на разни мѣста изъ ржкописа. Ето тѣзи бѣлѣжки:

. . . . грѣшиѣ Геѡргие. вь Стльпень блюдѫ пишѫ. ѹ стыїхь Краѵен. к. дн҃ь. дѣ: помнинѹте ме(не братиѧ) моѝ. що ми мрьзнеть ржѵнцама. тѹ пишѫ: тѹ ѝдѣ. тѹ лежѫ без огьи . . . пра . . (9ª).

. . . . и ппѹ Геѡргиеве и мнѣ Геѡргиеве граматикѹ Ѳодоре Иванов . . . (10ª)

. . пол. Пиросова сна еже ми донесе ѿ зажца в листькѹ. ї. дн҃ь. гѣ: (21ª)

. . . . нте ма бра҃е. по много си како патисѧ нощиж пишжще аще и гржбо непльнѣ . . . (28ª)

Поуї рабь бжен. єї. гє҃: Бѣлевь снь. младехень[1] помиманте . . . и ма стїї апл҃е Петре. гї. гє҃. писѧ сѫдвзи. азь Геѡргь граммматикь прс҃те . . . (52⁶ долу)

. . . харьтїе сіє Петрь. Ивань ковачь. а кѫзь кѫгонїсѧ[2] писатї. догде ми не возьмжть трнѡ҃. простѣте бра҃е. ксѣ на҃ и ппа Геѡргиѩ ѿ Вжпи (54ª)

. . . гє҃. на Аѳанасовь днь. нї: простѣте бра҃е мене Геѡргиѩ: (63ª)

. . . . є тѣло моє дробимоє. кровь моѩ проливаема поржть мои . . . (64ª)

. . . корї дшнце моѩ грѣшнаѩ. що ми желаеши сѫще. да видишї кран кинж . . . (64⁶) ѩко и корабникь кран морю. ѩко и болень зр҃авие ѩко и вбогь пищж себѣ и ѡдѣѩние. Помиманте ма а ка҃ Бь. (65ª)

. . . а що си патихь ѿ мраза весь, є ф҃є. що ли ѿ . . . (70⁶)

. . . мона ѿ Глигоровца. к. днь. гє҃. помиманте ж а ка҃ Бь: — (77⁶)

. . . ѣбь домове . . . ищеши . . . сть (88ª)

Помиманте бра҃е Ивана Емностина затѣ. ѿтѩ мї даваше прѣсоль и млѣчиїе (90⁶)

. . . . ѯє ґѯѰѹѳ+ѹѰѯ Ѱє + ѵ+ѯѳ ѣѳ: —
(. . . ж помиманте ма а касъ бъ:) — (93ª долу)

Покон и рьцї и ѩдь заедно написахь простѣте ма (93⁶ срѣщу лигатурата гр҃ въ думата прѣставленьї)

---

[1]) Буквата х прилича отчасти на л, та думата може да се прочете и млад ѥлінъ.

[2]) Ѩгонїсѧ отъ ἀγωνίζομαι, старая се, трудя се.

Прѣписвачъ на трипѣсника е билъ, слѣдователно, граматикътъ попъ Георги, родомъ отъ **Вапа**. Той живѣлъ въ **Стлъпень**, а прѣписвалъ книгата въ черквата св. Врачи. Посоченитѣ мѣста, заедно съ поменатото село Глигоровци, се нахождатъ въ западна Македония. Горня и Долня Вапа са двѣ села въ горньо-дебърската покраина Джу́па; Вапила е село при Охридъ; св. Врачъ е село, съ запазени още старински черковища, въ кичевската каза; не далече отъ него, на пѫтя отъ Битоля за Кичево, се намира и село Стълпъ (изговаря се Са́лпъ или Сапъ); Глигоровци е било въ съсѣдното Прилѣпско, но сега не сѫществува. Св. Врачъ, дѣто е прѣписванъ трипѣсникътъ, и Глигоровци се поменаватъ и въ една Душанова грамота за правдини на Трескавецкия до Прилѣпъ монастирь .... **Врачевьць и цръкви светыи Врачеве .... поутемь оуз брьдо Глигоровци ..... и Глигоровцехь нивые** (Гласник XIII, 370, 376). Отъ припискитѣ въ трипѣсника узнаваме, че прѣписътъ е правенъ зимно врѣме, прѣзъ декември и януари. Узнаваме сѫщо и за мизерията на тогавашното свещенство. Нашиятъ граматикъ Георги работи въ нѣмотия, безъ огънь. Донасятъ му този-онзи по нѣкой заешки листъ, за да пише своя триодъ; той е петименъ за храна и благославя онѣзи, които му донели прѣсоль и млѣчице. Но като забравя всичкитѣ несгоди, попъ Георги гледа съ истинска непритворна радость да види края на своята книга, и уприличава своето очакванье съ туй на корабника, който чезне за сушата, или на болния, който очаква здравье, или най-сетнѣ на бѣдния, който търси пища и облѣкло. Дата на прѣписваньето не е запазена, но ако се сѫди по мрачната картина и неволитѣ на българското свещенство, ще трѣбва да се прѣнесемъ къмъ византийското робство, прѣзъ края на XII вѣкъ, когато ослабналото византийско царство отъ междуособици, отъ религиозни смутове и богомилство, бѣ нападнато отъ сърби, маджаре, норманци, кръстоносци и когато, слѣдъ оттегляньето на послѣднитѣ, се подигна голѣмото словѣнско възстание.

Като оставямъ подробното разглежданье на паметника и неговото издание, тука ще посоча на кратко и въ общи чърти особеноститѣ на *фонетиката* му. Срѣдньобългарската фонетика се отличава главно съ особена взаимна смѣна на носовкитѣ, основана на срѣдньобългарския изговоръ. Тази смѣна

достигна до типичность главно въ паметницитѣ отъ XIV в. Въ това отношение Битолскиятъ трипѣсникъ прави прѣходъ между старобългарскитѣ и срѣдньобългарски паметници. Голѣмиятъ юсъ (ѫ) въ него стои на старото си мѣсто и не се замѣства съ а. Ето за показъ нѣколко реда:

Житенскѫѭ славѫ. стѣ взненавидѣвь. крѣтнѫѭ же мѫкѫ. с радостиѭ вьспрїѧть. достохвалне мнѵе Θеѡ̃ре. прѣмѣнь земнѫ. на небсїѣ славѣ. и анцѣ прїѵте сѧ. беспльтнїхь сихь. тѣмь жь с нїмн. за нїи и Хвн мн сѧ. ѡ̃бораѭщн стѣ. прѣѵестнѫѭ ти памѧ̃: ⸗

Мїа : фе : ѕї : кѧ : стго : мка : Θеѡ̃ра: пѣвае̃: вь .ѧ: сѫ̃: по̃: гѧ: н̃: д̃:· ⸗

Ѡ водѫ пїрошїе̃ како сѹхѹ. изь египетска:· ⸗

Бгѹ та раѵнтелѣ Θеѡ̃ре. вѣдьї любовнѫ та. неизбѣжнѫ запеньса. дшѫ же и тѣло. и словеса похваленнїѩ. взглашаѭ ти:· ⸗ Написано бо велѣннем ти. бгомрьскьїмь жрьтвѫ идоломь. е не Бгѹ живѹ. реѵено ти бьї пожрн мнѵе. Бгѹ же приводнмь быкѫ.

Любовнѫ бжнѫ пригвожь сѧ . . . (л. 4[6])

Малкиятъ юсъ (ѧ), като пази мѣстата си, дѣто е и въ старобългарския езикъ, бива замѣненъ съ ѫ слѣдъ палатални съгласни. Това генерално срѣдньобългарско фонетично правило тука е приложено само отчасти. Ето примѣри на замѣна: ѵждо, заѵѫтнѥ, лежѫщомѹ, стожѫщѹ, ѡ̃ставнѫѭ мѧ, бышѫ, жѕ̃кь, концѫ земньїнѫ и др.

Битолскиятъ трипѣсникъ не знае йотовани юсове; въ него не се срѣщатъ ѭ, ѩ, ѥ, а само ѫ, ѧ (ѧ), є. Йотуваньето е изразено само при ѩ.

Вмѣсто ъ и ь нашиятъ паметникъ употрѣбява изобщо единъ знакъ — ь, или ги изяснява въ о, є, или най-сетнѣ изпуща ь въ отворенитѣ срички. Има нѣколко случаи, дѣто ъ още се пази, прѣдимно въ прѣдлозитѣ (къ, съгрѣшьша, въспонмь, възвеланѵнмь, съ, възлѣн, прѣкъзносаще, съвлѣщи сѧ и др.). Но че това ъ не е изразъ на живото тогавашно произношение, се вижда отъ многото други примѣри, дѣто въ

подобни случаи и прѣдлози ъ е изясненъ въ о, споредъ говора на прѣписвача; пъкъ сѫщото става и съ ь, който се изяснява въ є: со сльзами, несозданаѩ, патокь, весь, честно, оцеть, вѣнєць, конець, болєнь и др. Нѣкои примѣри ни навеждатъ на мисъль, че ъ и ь се слѣли въ единъ звукъ ъ, който не е отбѣлѣзанъ и се подразбира въ думитѣ: взрєвнова, єстство, взпихь, вздвиже, взмѫщаѫще, врѣвзноси, вспѣвайте и др. Тѣзи случаи ще да са се нахождали въ оригинала, отъ който е прѣписвано, защото живиятъ говоръ на прѣписвача въ припискитѣ знае произношение на ъ = ъ само при *tlъt и *trъt: Стьлпєнь, мрьзнєть, нє пльнѣ, кр(ъ)вь.

Съ други думи, живиятъ български говоръ въ западна Македония, дѣто е прѣписванъ трипѣсникътъ, е знаелъ употрѣбата прѣзъ XII—XIII в. 1) на ѫ и ѧ въ случаитѣ, които са познати и въ старобългарската епоха, съ промѣнено произношение на ѧ въ ѫ слѣдъ палатални съгласни и 2) ъ = ъ въ групитѣ *trъt, *tlъt, ъ = о въ другитѣ случаи, ь = є въ затворенитѣ срички и изчезналъ въ отворенитѣ.

Ако гледаме въ извънтекстовитѣ бѣлѣжки на прѣписвача като на отразъ отъ тогавашенъ живъ български говоръ, трѣбва да приемемъ, че двойното число още се държало въ употрѣба. На двѣ мѣста попъ Георги е употрѣбилъ дуални именни форми: що ми мрьзнєть рѫчицама или . . . донєсє ѿ зажца є листьку.

Глаголски редове. Въ Битолския трипѣсникъ са запазени глаголски редове току-речи на всѣки листъ. Глаголицата е писана отъ обиграна рѫка, свободно, съ лигатури на мѣста. Това показва, че това писмо се е запазило въ употрѣба въ западна Македония доста късно. Бие на очи прѣди всичко начърчанието на глаголицата, което е смѣсь отъ жглести и кржгли форми. Жглестата глаголица се отдаваше досега само на хърватскитѣ крайща. Тука виждаме, че жглесто-кржглитѣ форми на глаголицата се употрѣбяватъ въ западна Македония отъ прѣписвачъ българинъ, чийто роденъ говоръ знае ѫ, ѧ и вокализация на ъ въ о. Ето сборъ на глаголицата въ Битолския трипѣсникъ, успоредена съ кирилица, съ кржгла и жглеста глаголици.

Кирилица	Кръгла глаголица	Жгеста глаголица	Сиѣсена глаголица (Бітолски тріѣбникъ)	Кирилица	Кръгла глаголица	Жгеста глаголица	Сиѣсена глаголица (Бітолски тріѣбникъ)
А	ⰐⰐ	ⰐⰐ	ⰐⰐ	Ф	ⰦⰦ	ⰦⰦ	ⰦⰦ
Б	ⰑⰑ	ⰑⰑ	ⰑⰑ	Х	ⰧⰧ	ⰧⰧ	ⰧⰧ
В	ⰒⰒ	ⰒⰒ	ⰒⰒ	Ѡ	ⰨⰨ	ⰨⰨ	ⰨⰨ,ⰨⰨ
Г	ⰓⰓ	ⰓⰓ	ⰓⰓ,ⰓⰓ	Ц	ⰩⰩ	ⰩⰩ	ⰩⰩ
Д	ⰔⰔ	ⰔⰔ	ⰔⰔ	Ч	ⰪⰪ	ⰪⰪ	ⰪⰪ
Є	ⰕⰕ	ⰕⰕ	ⰕⰕ	Ꙗ	ⰫⰫ	ⰫⰫ	ⰫⰫ
Ж	ⰖⰖ	ⰖⰖ	ⰖⰖ	Ш	ⰬⰬ	ⰬⰬ	ⰬⰬ
Ѕ	ⰗⰗ	ⰗⰗ		Ъ	ⰭⰭ	ⰭⰭ	ⰭⰭ,ⰭⰭ
З, Ꙁ	ⰘⰘ	ⰘⰘ	ⰘⰘ	Ь	ⰮⰮ	ⰮⰮ, ⰮⰮ	ⰮⰮ
І, Ї	ⰙⰙ, ⰚⰚ	ⰙⰙ		Ы	ⰯⰯ	—	ⰯⰯ
Н	ⰛⰛ[1]	ⰛⰛ	ⰛⰛ	Ѣ	ⰰⰰ	ⰰⰰ	ⰰⰰ
—	ⰜⰜ	ⰜⰜ	ⰜⰜ	Ю	ⰱⰱ	ⰱⰱ	
К	ⰝⰝ	ⰝⰝ	ⰝⰝ	Ѧ	ⰲⰲ	ⰲⰲ	ⰲⰲ
Л	ⰞⰞ	ⰞⰞ	ⰞⰞ	Ѩ	—	—	
М	ⰟⰟ	ⰟⰟ	ⰟⰟ	Ѧ	ⰳⰳ	ⰳⰳ	ⰳⰳ
Н	ⰠⰠ	ⰠⰠ	ⰠⰠ	Ѫ	ⰴⰴ	ⰴⰴ	ⰴⰴ
О	ⰡⰡ	ⰡⰡ	ⰡⰡ	Ѭ	ⰵⰵ	ⰵⰵ	—
П	ⰢⰢ	ⰢⰢ	ⰢⰢ,ⰢⰢ	Ѭ	ⰶⰶ	ⰶⰶ	—
Ꙗ	ⰣⰣ	ⰣⰣ	ⰣⰣ	Ѯ	—	—	—
С	ⰤⰤ	ⰤⰤ	ⰤⰤ	Ѱ	—	—	—
Т	ⰥⰥ	ⰥⰥ	ⰥⰥ	Ѳ	ⰷⰷ	ⰷⰷ	—
ОУ	ⰦⰦ	ⰦⰦ	ⰦⰦ	Ѵ	ⰸⰸ	ⰸⰸ	—

[1]) Че Ꙋ = Н, а Ф = І, това показва и глаголскиятъ редъ въ зографския миней № 102. Срв. глава XXIII, № 6.

Лигатури употрѣбени въ Битолския трипѣсникъ:

мл, дв, мѫ, ѿ, ѧн, (?) аг
(мил) (дѣв) (мѫѫ) (а) (анг)

Ето всичкитѣ глаголски редове въ паметника, заедно съ съотвѣтенъ кирилски прѣписъ:

1б л., 24 редъ:

... мене ра бесславне прѣтрьпѣвь ѹ ь+ѩрєѹѹѹэ ѣэ
(и распатие Хе)

5б л., 20 р.:

пропокѣл+эєѹѹѹѹ ѹѧѩѹѹѹрэє :·
(дажщимъ вѣстинѫ)

9б л., 4 р.:

... хвалаще вьспоемь. ѩэлѹѹѩѧѧѹ ѩѹѹь+л+рѹдѧѧѹ :·
(подвигъи страданиѣъи)

17 л., 9 р.:

плаѹѧ ѹаѹр+ѩэ ѻѩра :·
(ѹъ вѣѹнаго огнѣ)

20а л., 13 р.:

... Хе крѹ ти и вѣньцѹ. и рнзѣ же и копию. гѫбѣ же и
гвозднемь. поклаѣѫ са. ѹѹѹ ѫэ ѩрѩэрѧ ѣэєлэє:·
(ими же спсенъ бѫдѫ)

20а л., 24 р.:

... всѣмь намь Хе ьэрѧѹ+ѹѹ ѩэѹэрѹэ :·
(конъѹлти пощение)

20ª л., посл. р.:

... пощеннемь приплаѣше ѿвѣз :·
(днмъ Гѣни)

21ª л., 8 р.:

... коньуати гэѯшерээ: ѯуашаэ :·
(постьное: свѣтло)

22ª л., 15 и 21 р. повтаря се:

... блюди что творить чьаучта гэьэше :·
(чрѣвнаѣ похотъ)

25б л., 3 р.:

... прославити .. ше эаѣрэ шаѯьаэ :·
(та єдние мѫсрде)

25б л., 22 р.:

... бижь ѹбо дше м чшэ эѯше гэѯше :·
(что єстъ постъ)

29ª л., 6 р.:

... подвиѣрэе ше чвѯьѯэрѣз :·
(гиж ти въскрсение)

30ª л., 22 р.:

... ꙗко же блаждаго окаꙗннемь. ѡѥьтшэтэеше :·
(обращающа)

34ª л., 12 р.:

... и безь чьашэрвэе гѣшэе :·
(врѣменъж пищж)

36ª л., 22 р.:

... ꙗко дѥьэаѣтвецѣ
(бродавъ-)

39б л., 16 р.:

... Бжестьно пощение. ѹщеѭэ ѥ҃+ гэѧрѣэщє :

(имъже Бг҃ познаемъ)

40б л., 12 р.:

... ѹчитєѧэ ь҃+ ѧѧ+ѵѧдэєщэ :·

(ле Хг҃ славлѣѭще)

43а л., 17 р.:

... потьщимь прострѣти

ѧє· ѧ+ ѥѭэѧѵѵєрєэє эѧэ+ѹщє ѵдньцѫ

(са. да Бжестѣмъѫ оулоучимъ бѣ-)

43а л., 26 р.:

... и сушѭщиа .. ѣьдьэѵє гэѵэієѹ :·

(грѣховъ потокъи)

44б л., 16 р.:

... кѣчиѣи ти жиѧрѹ ѧгэѧэѥѹ :·

(ѕни сподобии)

53а л., 17 р.:

... тѣмь ѧшэ щэд ѥдѣ+ѹ ѧэѣэ :·

(Дше моѣ бѣгаи сего)

53б л., 17 р.:

... поклаиѣѭщѫ ѵѹ ѧє гь+ѵэѵдьрэ :·

(ти са правовѣрно)

54а л., 20 р.:

... тѣмь гьѹг+ѧдѵэ ѹ гэіѧэрѹщє ѧє :·

(припадѣте и поклонимъ са)

54б л., 19 р.:

... ѹклонихь бо Дшѫ щэє ѵє ѣьдьєїѹ :

(моѫ въ грѣхъїи)

59б л., 16 р.:

... єда клатвѣ блнзь не рѧѩѧѣѩѡѥ рѣѣѧѩѡѣ ѣ :·
(плоднємъ прндєши н)

63б л., 21 р.:

... н цѣловати жєє ѹє ѩѵ+ѧєѵѣѣѡѥ :·
(та хвалящннмъ)

63б л., 25 р.:

... проує подвнга сєго н прѣ :·
ѿ ѩ(?) ѫэ ѧрѧѥ ѧѵэ ѡѹѹѣ ѵѹѹ+ѧ ѩ+ѧэ ...
б (к. же ѧ҃гл҃ъ д҃во м҃тн ѹ҃стаѣ радоу ..)

64а л., 3 р.:

... эѧѣѵѣѡѥ :
... (єлнунмъ)

64а л., 12 р.:

... да ѹ(вид-)ѣшѣ ѿ+ ѹѵэѣѣэ ѧ+ѧрѧѧ :·
(нши Бг҃ своєго заднѣѣ)

66а л., послѣденъ р.:

... да ѡ҃ рь .... ѣѡѥ ѹє :
(пр .... нмъ са)

68а л., 13 р.:

... нѫтьїн лѫкавнѣнша сдѣла д҃ше. не
рэь+ѧэѡѧѵѥ ѿ+
(поразоумѣвъ Бг҃)

68б л., 8 р.:

... нджща на волное мѫуєнне нмь же
ѡѣьѥ ѿэєѧэѹѹѥ ѹрѹэрѥ :·
(мнръ бждетъ спсенъ)

71б л., 11 р.:

... ѿбласть и ѿ+шꙋ ѧ҃ѣ ѿ҃ѕьѧѥ :·

(маши ѣко мл҃сердъ)

75б л., 7 р.:

... и подаѫ҃ь грѣ ѣѩꙋѥ ѻ҃ѓѩѕꙋѥ

(хобъ ѿпоꙋстъ)

81б л., 9 р.:

... бѣ ѣрѩ ѕѧ+ꙋѹѹѥ ꙋѥ :

(рно славнмъ та)

82б л., 17 р.:

... нестрьпнмаго сѫѕѩѥѧѹѹ+ ꙋꙋѩѩѣѩ :·

(сѫдища твоего)

84а л., послѣденъ р.:

... пльтнїѫ

мьї ѕѧѹ ѩѿь+ѱ+ѩѥꙋѥ ѿѥ ..ѩѥꙋѥѹ ѕꙋѧꙋѩ

(сли омрачаѭтъ ма ..ѫтъи свѣте)

88б л., 13 р.:

... м҃нне ѻѩгьѹѧѧрѹѻрѥѩ :

(непрѣѯнннъное)

88б л., 17 р.:

... трьнне нстрьгаѫ. ѻьѧѕꙋѩѥѻр+ѣѩ ѕ҃гѕѩ

(прѣстѫпнаго сп҃се)

89б л., 22 р.:

... нѯ неꙋаѭ҃нна .ва .. ꙋѥѹ ѹѧѣ+ꙋѹ ѿѥ :·

(бъи нѯбави ма)

90а л., 5 р.:

... нѯбави са ѻ+ѿѥ ѿѩѧѹѿѥ ѕѥ

(намъ молнмъ са)

91ª л., 17 р.:

... трїце є ѧѹрѧ ґѧѡѹѧѧѹ ѡє
(дина поминоуи ма)

93ª л., посл. 2 реда:

... пите люне и прѣвь :
... є ѿрѧ҃є ѹѡєѹѧє ґѧѡєрѧѡѹ ѹѧ ...
(ъ мѹнкь стѣнхъ поманѣте вѣ ...
.... ѧє ґѧѡѹрѧѹѡ ѡє ѧ ѹѧѹє ѥє :
ѫ поминанте ма а васъ Бѣ)

95б л., 12 р.:

... никакоже ѧѧ ѹѹѧѧѣєѡѧ :·
(не ѡслаб(а)ще)

96б л., 3 р.:

... ꙗко силе ѧє ѹѥѧѧѹѹѧє ѹ :·
(нъ ѡбластиѫ и)

97ª л., 3 р.:

... иѫ кь славѣ Бжи ѧѧѹрѧѧѧ ѿѹѧѧ
(єдиного мсрда)

100ª л., 6 р.:

... прѣпо ѧѹѧшѧє ѹє ѹѹѧѧє :·
(ѣсашѫ са силоѫ)

100б л., 6 р.:

... ѕнамє ѧ ѹѡє ѹѧѧѧрѹѧ :·
(на нмъ вєлѣніе)

101ª л., 24 р.:

... иже бєѕ матєжа пощєніе ѹѹьєшєшѧѹ ѧѧєьѧ
(свръшъшеи добрѣ)

Отъ тѣзи редове се учимъ, че съ глаголица са писали не само чисти старобългарски форми, но и срѣдньобългарски. Тъй, на 100ª листъ четемъ прѣпоѧ+шѧє ѧє (прѣпоꙗсаꙗ сѧ), т. е. срѣдньобългарска форма съ замѣна на ѧ въ ꙗ слѣдъ ш. Подобенъ е и примѣрътъ на л. 30ª: ѡбь+ѡ+ѧєѡѧє (ѡбращѧѭщѧѧ). Вмѣсто ъ и ь употрѣбенъ е само единъ знакъ, именно ъ (ꙋ), съ изключение на единъ случай, на 21ª листъ: гѧѧѡѡєрѧѧ (постьноє). Буквата ы е съставена отъ ъ и и (ꙋꙋ). Голѣмиятъ и малъкъ юсове (ѧє, є) не знаятъ йотуванье; сѫщото е и съ є.

Ето снимки отъ двѣ страници (листъ 22ª и 43ª):

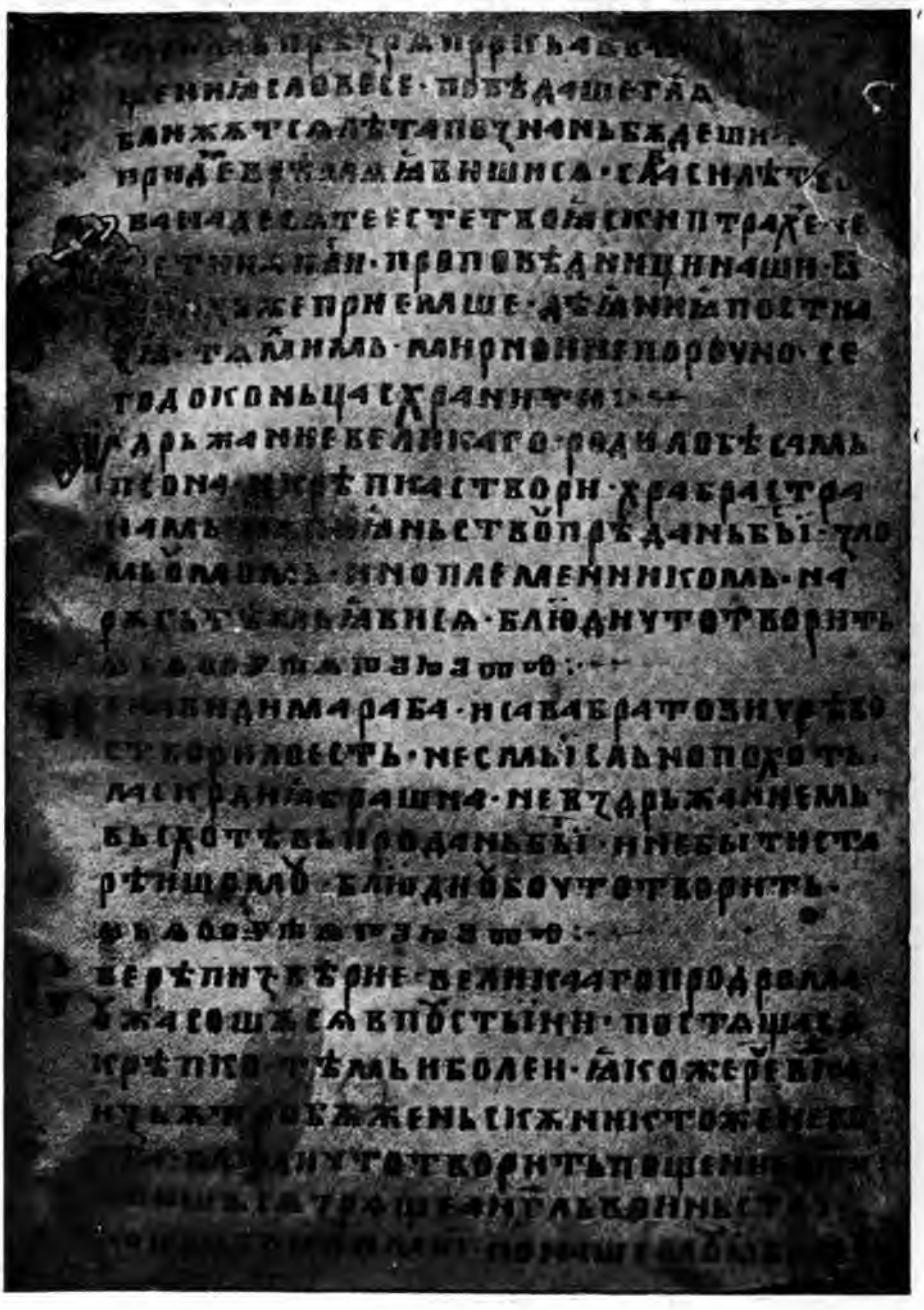

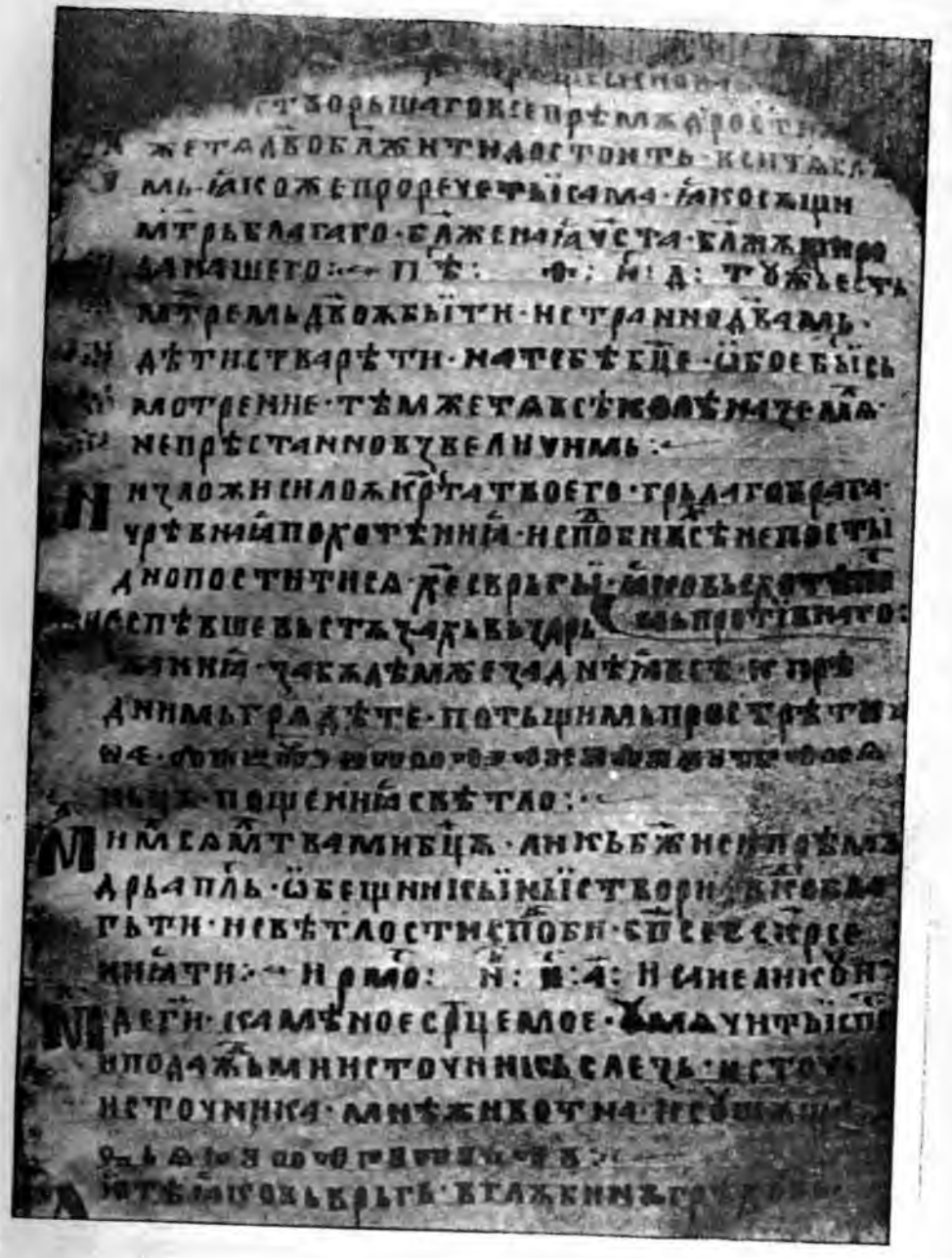

Ето прѣписъ отъ текста на листове 22ª—23ᵇ:

22ª дхомь прѣзра пророкь Авваѥ... щенный словесе. повѣдаше гла. ... блажѧт сѧ лѣта познань бѫдеши. є... придѣ врѣмѧ ѩвиши сѧ. слаѫ силѣ тво...

Дванадесате есте твоѩ скиптра Хє. честнихь же прнемше. дѣѩнный постнаѩ. та мнмь. мирно и непороучно. сего до коньца схранити :·

Оудрьжанне великаго. родило бѣ Самьпсонѧ. и крѣпка створи. храбра странамъ. нѫ пнѩньствꙋ прѣдань. бїї. зломь умомь. иноплеменникомь. на ражь тѣмь ѩви сѧ. блюди что творить ѰѢѦѲРѢѦ ГЭЬЭѲѲ :·

Ненавидима раба. Исава братови чрѣво створило есть. не смысльно похоть. ласкрдний брашна. невздрьжаннемь. высхотѣвь продань бїї. и не быти старѣишомꙋ. блюди ꙋбо что творить. ѰѢѦѲРѢѦ ГЭЬЭѲѲ :·

Сверѣпи звѣрне. великаго продрома. ужасошѧ сѧ в пустынн. постаща сѧ крѣпко. тѣмъ и болен. ѩко же рѣ ѣкѧ. изь жтробѫ женьскѫ никтоже не вьста. блюди что творить пощенне дши :·

Дивишѧ сѧ зраще англь воньствѧ. како невидимы. по нашемꙋ ѡбразꙋ. | .... ви сѧ дво бує. егоже ми. спе .... спобити сѧ. вѣрнославѧщѫ та :·

... мо: гла: д: Сѣдѧи вь славѣ. на прѣстолѣ бжествьнѣ. на ѡблацѣ лекьцѣ. приде Нсь превышини Бь. и спсе впнѫщѫ. слава Хє силѣ твоєи Гн :·

Имѣѫше славни. ꙋ Хѧ дрьзновенне. ѩко друзи сѫще его. славни апли. дружьбы непрнѩзньны избавнте ны. раздравше стн моє ражописанне :·

Свѣть свьта сѫще мирови. ѩко же Хь нарече. снѩѫще во вся вселенѫ ученицн. тѣмь моє ѡмрачено срце. стн просвѣтите. лучами молени вашихь :·

Естство душѫ моеѫ. ѡбѣлено расторите. соль ѫже
ѕемна. ꙗко же Хь нареуе. и теуение стое скоуна спобите.
греха кромѣ прѣславни :·

Г Прѣпѣтаꙗ дво. уаускы жѕкь. недоумѣеть хвалити та
бце. ꙗко прѣнджща хвалѫ. ѥкѫ родила еси. едина уста
безмѫжнаꙗ :· пѣ: н: гл: а:

Егоже трепещѫть. англасти вон. ꙗко творца и Бг. поите
священни. и прославите дѣти. хвалите людие. и пр :·

Пощенна даромь. придѣте вѣрни. умь благоуестно.
23а свѣтитса ѡ семь. мысль же всѣхь. и душа с ними, пощенна
бо врѣма придѣть . . .

Нобаеще са Павлу. великому брас . . . стомь живѣмь.
постаще са ꙗко же . . . тон. хвалить бо са ѡ Гѣ бобно.
пощеннемь и мтвож. вѣрно мѫжьствова :·

Ѡсти нма и ѡуисти. пощение уистое ума нашего.
и тѣлеса благовѣрно. утѫщихь та любовиѫ. ѥко ѡлѫ-
Б уеннемь. неудрьжаннемь. брашны и питѣ :·

Ꙗко цвѣта на полихь. житиꙗ ѡбрѣть . . вса[1] вселн са
всѣхь садитель. вонѣми благожханиꙗ истоуи ѡбьѫхалщи
ны. бгородителинце :· Ирмо: гл: д :·

Ѡрокы пруستынѫ. рожьство бцѫ спсло есть. тогда
ѡбразуемо нинѣ пѣваемо. вселенѫ вса вздвиже пожще
дѣ :·

Ꙗко кона вы Хь спсь. въ мирное море вьвель есть.
вѕмѫщаѫще его. прѣгоркынѫ воды. сладкыѫ твораще. сти
аглн. Га поите ѕовѫще. и прѣвѕноси :·

На камени твьрдѣмь. ѡсновасте хвѫ цркви прѣславни.
ѫже прѣуестноѫ своеѫ кровиѫ. искупи спсь нашь. сти
апан ѡ ѫѕкь. вспѣваите ѕовѫще. и прѣвѕ :·

Извѣстни дрѹѕи. гни апан. ѫѕуи славни. за ны
грѣшныѫ прилежно мите. постное се теуение. намъ без
греха конуати. постащим са присно. и прѣ :·

---

[1]) Чете се и като . . ѥтѫ.

23б ..... бь двце (всиꙗ) изь жтробѫ .... слнце праведное. естествомь ... темныѭ просвѣщаѭ единьствомь. Гаꙗ понте зовѫще. и превзносите :·

Пѣ: ф: гл: а: свѣтоносна ѡблака. ко нь же всѣ вѣка. ꙗко дожь с небсе на рѹно сниде. и вплѣтиса на ра быть ѹбо чкь безнаѹчаныи. велиѹаемь вси мтрь. Ба нашего чистѫѭ :·

Законадавцѫ постьныѭ аплы гна. градете свѣтло поутѣмь. мы вѣрно. да достойно внемь. Гви послѹжьше. приемемь великыѭ вѣнцѫ. приводѧще на мнне Хѹ :

Пощение мати есть великаго Самоила. и Даниле чюднаго. положь преславно, и Елисеѭ мѫдромѹ. непобѣдима крѣпость. постиса брѣе тьщно ниѣ. да с ними славни са ѡ Хѣ :

Постомь на колесницѣ. Илиꙗ взать бы. постомже и Енохь. живь есть до селѣ. Двдь великы падь. пощь са высталь есть. и пребы пророкь пророкмь. симе вси побѣдимь са вѣрни :·

Б Просвѣщенами зарѣми. всиꙗвша словесе. не честнѫѭ ти жтробѫ бце дво. ѡсиꙗвшаго концѫ земныѭ. просвѣти дшѫ мою. мракомь стрстиимъ ѡмраченѫ да пою и т. н. на 24а.

XV.

Най-стара служба на св. Ивана Рилски.

Мїѣ ѡктабрь. ѳі днь.

44а Памѧ прѣпобнаго ѻ҃ца нашего Іѡ(анна) . . . . . | пу-
44б стынника. прѣнесенъ бы ѿ Рылы въ Срѣдець | градъ.
и ѿ Срѣдца прѣнесенъ бы въ Загорие въ | градъ Тра-
пезица. въ цр҃тво Іѡ҃а Асѣнѣ цр҃ѣ. и|же и донѣ лежитъ
тѣломъ. и чюдеса твори|тъ присно ·⁝· Вѣрь. ст҃и ас.
бл҃нь. мж. на гн възк. | ѡ. с. ѕ. и поемъ ст и. г.
под'влщь. Гл҃а. а҃. по. нб҃нь · ·

Въ постницѣ въсиѧвшимъ. прообразованиѥ пу|сты'ное
въспитѣниѥ. Срѣдеуьскаго свѣтилни|ка. словесы' пѣ-
нынїи. в'си вѣрнїи похвалнымъ зова|ще. ра҃ви сѧ великаѧ
слава. иже въ нашѫ дн҃и ꙗ҃ви сѧ | прѣблажене
Іѡне ·⁝· —ı— Посрѣ | двоу҃ животоу зра|зоумив сѧ. благоу-
годно мѣрило поставилъ еси ѡ҃че | ибо тѧ҃ѣꙗ҃щаѧ ѡ҃ставилъ
еси. разумѣѥ' же присно прѣ|бы(в)ѧ҃щааго. и к томоу пра-
веднаѧ твоѧ дш҃а оу҃сръ|дно прѣблж҃не оу҃клонилъ еси ·⁝·
—ı— Ра҃ѹеши сѧ видѣѥ' | съвръшенне. троудовъ твоихъ. ихже
ѡ҃ко не видѣ ни | оухо не слышѧ. доброты раискыѫ. имы
свѣтло въ|зданиѥ подвигъ твоихъ. и|стачаѥть бл҃тъ рака
т'|воѥ. тѣло имы неразроушимо ·⁝· —ı— Сл҃а. и и҃. гл. и҃:— |

Ихже ѡ҃ко не видѣ. ни оухо не слышало. ни на
срц҃е чл҃в|коу не възыдошѫ. оуготовалаѧ бг҃ъ. того възлюб'|лѣшимъ. сихъ ты въжелѣ. Іѡне бг҃одъхновен'не. | въз-
менавидѣлъ еси мирьское смѣшение. и къ бо҃у | єдиномоу
притекьль еси. томоу поми҃ли сѧ да спа҃сеть дш҃ѫ нашѫ

ꙗ҆́ко мл҃рдъ ·⁝· ⸗ Тѧ҃. пр҃о. дн҃е. ѿ прѣ|мѫдрости Соломо-
на ѵтенїе ·⁝·

Прѣмѫдры и҆ а҆́ще постигнеть скон'чѧти сѧ въ по҃и |
бѫдеть. и҆ ѡ҆сѫдитъ праведникъ оумираѭ живъї ⸗ неѵь-
стивыѭ. оузрѧт бо конѵинѫ праведнаго. и҆ | не разоумѣѭтъ
ѵто свѣщашѧ ѡ҆ немъ. ꙗ҆́ко по|връжетъ гъ неѵьстивиѭ
безгласный. и҆ прѣже | потрасетъ и҆мы ѿ ѡ҆снованиꙗ и҆́хъ.
и҆ на плосле|доѭ (sic) и҆съхнѫтъ въ лютыхъ. и҆ памѧть
и҆́хъ погы бнетъ. и҆ приѭтъ къ помышлени прѣгрѣшени |
ꙗвѣ. и҆ ѡ҆бличѵитъ и҆хъ противѫ безоумноу и҆́хъ. | тъгда
станетъ съ дръзновеннѣмъ многомъ пра|вѣдникъ. прѣд҃
лицемъ ѡ҆скръбльшимъ ѥго. | и ѿместаѭщимъ болѣзнь.
оужаснѫт сѧ ѡ҆ прѣ|славнѣмъ сп҃сени ѥго. и҆ рекѫтъ въ
себѣ кѧѭще|и сѧ. и҆ въ тѣснотѣ дх҃а въздъхнѫвшеи
въз́гл҃а. | тъи ѥстъ ѥгоже мы имѣхомъ въ посмѣхъ нѣ-|
когда и҆ въ приѵа поношениꙗ безоумьни. ж҃и |

(Тука липсва 1 листъ).

45ª Кано҃. гл҃а. ѕ҃. п҃ѣ. а҃. ї҃рмо. ꙗ҆́ко по сѹхѹ ходїѥ҃ ·⁝·

Ꙁа дѣлъ твои҃хъ въсиꙗвыи. великыи свѣ҃ прѣ ѵл҃ки. | въ
житии҃стѣи нощи просвѣщаѭ. всѣмь въспѣваѭ | твоѭ ми
зарѧ бл҃ти ѡ҆ѹ҃е І҃ѡ҃анѣ ѡ҆блистаи ·⁝· ⸗

Ꙗ҆́ко морьскыѭ пѫчины боуреннѣмъ. носимы҃ вса
разѹ|мѣвъ. съблюлъ ѥси самъ се́бе. и҆ на горѫ въшедъ
вль|нь морьскы҃. и҆змаѥши прп҃обне ·⁝· ⸗

Ѡ҆вьрьглъ сѧ ѥси мира и҆ самъ себе. и҆ кр҃тъ въземъ.
и҆зва|вшаго та възыскалъ ѥси. и҆ въ поустыни обрѣтеи |
и҆ томоу послѣдовавъ славѫ полоунлъ ѥси ·⁝· ⸗

Ѵрътогъ злать бы҃. дш҃вномоу женихоу пр҃ѹтаа҃. ризы |
брачныѭ ма оубо не и҆мѧщѧ ѡ҆блѣщи. ꙗ҆́ко да г҃а мо|ѥго
радости не лишѫ сѧ ·⁝· ⸗ Пѣ҃. г҃. ї҃рмо. нѣ҃ ст҃ꙗ ꙗ҆́коже ·⁝· ⸗

Оумр҃твивъ оуды на земи. по҃мъ и҆ трѹды҃. и҆ жи-
вѣши па|ѵе ѵл҃къ на нѣ҃си. и҆ жиѭщѧ и҆мѧши в себѣ сп҃а.
І҃ѡ҃не | прп҃обне ·⁝· ⸗

Сладка грьтанѣ твоꙗ. паче меда оучениꙗ твоꙗ ѡче. тѣмъ житеискыꙗ сласти. горко родны | и прѣшедъ. нетлѣнꙗ полоучилъ еси славѣ и сладо ·⁝· —|—

Водъ исплънъ бывъ бꙗ дха. точиши рѣкы ицѣлениꙗ. и море стрти исушилъ еси. к тебѣ приходꙗщимъ Иѡане прпбне ·⁝· Оутвръжалеши ꙗко крепка палица дшꙗ моꙗ и ꙗко жезлъ мжуиши врагь мои палькыі. цвѣтом же твоеꙗ ꙗтробы. ума моего двнце. оудржуенне предложии ·⁝· сѣ. гла. д ·⁝· —|—

Възыде прпбне на горѫ бнꙗ, ꙗко же ѥ писаи. и вса длоу влекѫщѫ печалъ ѡстави. ѡче Іѡне, притекъ|лъ еси къ бжевномоу камени. кранѫгльномꙋ хоу. | и помь къслѣдовавъ заповѣдемъ его ѡче. и въ стра|сте его и намъ оутврьдны са. мли ха ба грѣхомъ ѡста|вленне подати. утѫщнымъ любовнѫ твоѫ пама ·⁝· —|— | пѣ. д. ірмо хс мнѣ сила бъ и гъ чена бо цркви ·⁝· —|—

Неносити паче единоѫ ризы. спсъ заповѣда оучени|комъ. ты же превъзыде заповѣди. раболѣпно ѡ|бнажъ са въ единой кожи ·⁝· —|—

Разоума ѡстротоѫ помьїславъ. ꙗко Адамъ изгна|нъ бы. ѿ места едемьскаго не постив са. потъща|ль са еси вънити къ не. помъ и мтвоѫ ·⁝· —|—

Бѣ видѣ трьпѣніе твое въ поустини. безъ всѣко|ѡче брашна. сланоутокъ питаеть та. безь видѣ|нїа ралнаго. проѯабаетъ тобоѫ пекыи са ·⁝· —|—

45б Рьвенне неплодьства. мрьскыѫ болѣзни въ твоемъ | рождтве не ꙗвишѫся. нѫ и въ дѣвъстве твое мьне би|шѫ. прѣпоны бы оу рождствоу. нова бо все твоꙗ пре|чтала ·⁝· пѣ. е. ірмо. бнемъ свѣтомъ ти бѫже. оутр ·⁝· —|—

На горѫ възыде гнꙗ. пожѫ Дда слышалъ еси. и на го|рѫ поустынѫ оустръмився. вса зема гнꙗ бы|ти разоумѣвъ. егоже желѣвъ ꙗко гора Іѡне Сиѡ|нъ былъ еси ·⁝· —|— оувѣдѣвъ полоучити блжне. рабоу | несъ|нымъ ѡчнымъ. га своего жѫдѫщомоу. нощи | и дни

многы. съвръшаа́ше мл҃а са. ꙗко бесплътенъ | бг҃а ѡ҆брѣтаѧ́·:·
Нерасѫдно желаніе, х҃во въспрнемъ по|кѣленнемъ дѣло
оусрьно съвръшилъ єсн. любовъ съ|родъства, бг҃ьство и҆
житєнскаѧ́ пищѧ. поустыне|ѫ́ блжне изменилъ єсн·⁝·
Льстъ змина въ тла въведе | Євѫ. не ты въпрашаа́ше
како заунѫ без мѫжа сѫ|щиꙗ дв҃ца. оувѣдѣвши страшноє
рожство. Бг҃ роди|ла єси ѿ тла избавлѣѧ́щꙗ·⁝· Пѣ. ѕ҃. їрм҃.
житєнска҃·⁝·—

(Т)ы ѡ҆ує предлежиши ꙗ҆ко же градъ высокъ. на
горѣ | прпобне. и҆ како можаше оукрыти са. небо бг҃ знаме-|
ни и҆ чюдесы. тебе просаавивъ ѿкрыль єстъ·⁝·—

Възыде ꙗ҆ко же слышалъ єсн. ѱаломъ пѣвца Дв҃да
на | горѫ гн҃а прпобне. и҆ въ домъ бг҃ Іа҃кѡвлѣ и҆ бысть
безна|чалныѧ́ тр҃цѫ домъ дш҃евный·⁝·— Капаѣми слъзъ |
твои҃ и҆ каменнѣ горьскоє ѡ҆кроплѣѧ́ и҆спьстрилъ є|сн. тѣмъ
и҆ къ камени прите. таинномоу хо҃у. и҆ токи|ши рѣкы и҆-
цѣленнемъ прпобне·⁝· Оу ꙗ҆даемь стра|ми болѣзнь нами.
к тебѣ златѣи ражьцѣ. надѣꙗ́ | са и҆ приницѫ. твоєѧ́ мани́ни
бл҃тъ. своими мтва|ми растворши оусладн. и҆ стр҃ти | ста-
жаѧ́щѧѧ́ ма | пр҃ьтаа́ ѡ҆чисти·⁝·— ко҃. гла. ѕ҃.·⁝· Бл҃тиѧ́
ма бнѧ́ ѡ҆бати|лъ єсн. дѣлы извѣстилъ єси званиє. и҆ ꙗ҆ви са
Іѡ҃не | оугодникъ х҃а бг҃а. въ мл҃ентвахъ и҆ въ постѣхъ да-
рова|ми дх҃а и҆спльни са и҆ бы҃ неджгомъ прогонитєлъ. и҆
застѫпникъ дш҃амъ нашимъ·⁝·—

.. же въ тѣлѣ мрьтвѣемъ. а҆нгл҃ькомъ оупо҃бл҃ъ са
жн҃|ю паче ѥ҃ства. придѣте въспоимъ Іѡ҃на прп҃бна|го. ть
бо ꙗ҆ко ѡ҆трѣби въмѣни миръ весь и҆ ꙗ҆же | къ мирѣ.
ꙗ҆ко да нб҃ныихъ полоучитъ. и҆ възыде | на горѫ ꙗ҆ко же
Моисїи и Илиꙗ. и҆ по҃мъ ѡ҆чисти | кса видѣти сп҃оби са.
трончьскыѧ́ свѣтлости.

(Краятъ липсва.)

Наистина, нѣма положителни данни, по които да сѫдимъ кога са почнали въ Българско да чествуватъ паметьта на св. Ивана Рилски, но ако отдадемъ вѣра на най-старото житие

на св. Ивана[1]) трѣбва да приемемъ, че още при царь Петра мощитѣ на светеца били прѣнесени въ София. Когато царь Петрови ловци намѣрили тѣлото на светеца и обадили за това на господаря си, послѣдниятъ, по Божие внушение, поржчалъ да се прѣнесе тѣлото въ София: **бѣ бо рѣчено тѣлу тому светому лежати въ Срѣдци градѣ . . . . . и дондѣ тѣло светаго въ Срѣдечьскыи град.** И най-старата служба на светеца, която намѣрихъ въ Драгановия миней отъ XIII в.,[2]) ни упжтва да приемемъ, че твърдѣ рано, прѣзъ X вѣкъ, св. Ивана Рилски вече почитали като светецъ. Думитѣ въ службата **радуи се великаа слава. иже въ нашж дни явии се прѣблажене Іоане,** както и прославяньето на св. Ивана като **Срѣдечьскы свѣтилникъ** показватъ, че съчинительтъ на службата живѣлъ прѣзъ врѣмето **въ нашж дни,** когато се пръснала славата за св. Ивана Рилски и неговитѣ мощи въ София. Заглавието на службата е прѣправена отсетнѣ, когато тѣлото на светеца вече било прѣнесено отъ Асѣна I въ Търново. Това личи отъ сравнението на заглавието съ самата служба: докато на едно мѣсто св. Иванъ е „Срѣдецки свѣтилникъ“ и се явява въ „нашитѣ дни“, както казва съчинительтъ, отъ друга страна виждаме, че мощитѣ на св. Ивана лежатъ не въ Срѣдецъ, а са прѣнесени въ Търново. Че заглавието е послѣдня проширена прибавка, се вижда най-добрѣ и отъ други фрагментни прѣписи и прѣправки на старата служба, дѣто не се споменава за прѣнасяньето мощитѣ въ Трапезица. Такъвъ е напр. поменътъ на св. Ивана Рилски, помѣстенъ въ зографския ржкописъ № 160. Срв. сжщо и текста за успѣнието на светеца, помѣстенъ пóдолу, стр. 115.

Най-сетнѣ и отъ високата почеть, която св. Иванъ е ималъ срѣдъ българетѣ, може да се заключи, че твърдѣ рано светецътъ се е сдобилъ съ служба. Първиятъ български светецъ е билъ почитанъ наравнѣ съ Кирила и Методия, съ които **с иными же пѣтъ бжди ѿцъ Іѡ поустына Рыльскыи,** както се казва въ Григорчевия триодъ — отъ врѣмето на Калояна — **при цри Калоѡіа.**[3])

---

[1]) Издадено отъ Милетича, по юсовъ прѣписъ отъ XIV в., въ приложенията на Църковенъ вѣстникъ, София 1902, стр. 130—140. По прѣписъ отъ XVII в. то бѣ издадено пó-рано отъ Гилфердинга въ Сочиненія I, 124—131.

[2]) Срв. стр. 38.

[3]) *Срезневскій*, Древные слав. пам. юс. письма, 117.

XVI.

Жития и поменъ на св. Ивана Рилски.

---

1. Проложно житие.

По древность, слѣдъ безименното старо житие на св. Ивана и туй на Скилица, иде проложното. То е съставено прѣзъ XIII в., слѣдъ прѣнасянье мощитѣ на светеца въ Търново отъ Асѣна I. Сырку дори прѣдполага, че то е писано отъ съврѣменикъ на послѣднитѣ описани въ житието събития.[1] И дѣйствително, голѣмитѣ подробности при описание прѣнасяньето на мощитѣ въ Търново е могълъ да ги знае само съврѣменъ писатель. Отъ думитѣ пъкъ за българската земя, която била **ѡбєт҃шлкшꙋю грꙋ҃скꙋмь насилїємь,** прѣзъ врѣме на византийското робство, трѣбва да се приеме, че авторътъ на житието е билъ българинъ. Въ обръщението къмъ светеца за спасение на **блъ҃гаре же и҆ срꙣбле. ѿ помо҃зи дрꙋжавномꙋ цр҃оу на҃шемꙋ . . . .** думата **срꙣбле** е прибавена отсетнѣ отъ нѣкой прѣписвачъ сърбинъ или югословѣнски радѣтель, защото въ по́-стария прѣписъ (XIV в.) на сѫщото проложно житие, № 196 въ охридската библиотека, четемъ: . . . **мл҃и сл въсемл҃тникѡмꙋ вл҃цѣ сп҃ти твоѧ҆ сърѡ́дникы є҆ди́норѡ́дныи ти ѫзы́къ Блъ҃гар҃скыи. и҆ помоѕи҆ дръжавномꙋ цр҃ю нашемꙋ** и пр.[2]

Проложното житие се отличава съ положителни данни, сбито изложение, безъ излишна реторика.[3] То е бивало печатано нѣколко пѫти: въ минеитѣ на Макария подъ 19 октомври, колона 1537—1541; отъ Филарета, въ неговитѣ Святые южныхъ славянъ, 2-о отд., 43; отъ Качановски, въ Христ. Чтеніе 1882 г. II, 248—251. Нашиятъ прѣписъ се съдържа въ два

---

[1]) Сра. Сборникъ статей по славяновѣдѣнію Спб. 1883, стр. 367.

[2]) Сега съжаляваме, че не прѣписахъ цѣлото житие.

[3]) Сырку, пакъ тамъ, 367.

зографски пролога № 47, 88, отъ XV в. Печата се главно за наружность на българскитѣ книжовници, които не могатъ да имать на сгода горнитѣ издания.

Мѣсѧць ѡктоврїе, д҃і днь.

Па́мѣть прѣподо́бнаго ѿца́ на́шего Ї҆ѡа́нна Ри́лскаго:

Ѻ҆тъ́и прпⷭ҇о́бнїи ѿцѣ нашь Ї҆ѡа́ннь вели́кыи въ по́стницѣ. Бѣше ѹ҆́во ѿ прѣдѣ́лъ сла́внаго гра́да Ѻ҆рѣ́дьчьскаго. ѿ се́ла нари́цаемаго Ѻ҆кру́но. въ цр҃тво х҃ѡлюби́ваго Петра ц҃ра вльга́рскаго. а҆ грьчь́скаго Кѡнстанти́на Дїѡ́гена. роди́телꙗ и҆́мы҆ блг҃очьсти́ва, и҆ не зѣлѡ̀ вога́та. племе́не бльга́рьскаго. роди́телюма же є҆го̀ ѡ҆ш҃ѣ́шима ѿ жи́тїа. сѣ́иже добродѣ́тель ѿ мла́дихъ но́ктеи вьзлюбивь. вьса́ ѡ҆ставльша є҆мо́у ѿ ѿчьскїе че́сти, ни́щїимъ и҆ ма́ломо́щнїимь разда́вь. са́мже въспрїе́мь мни́шьскыи ѡ҆́бразь ѿ ѿчьства своє́го и҆зы́де. ничесо́же и҆ного носѐ на тѣлѣ́ своє́мъ, тьчию є҆дно́моу ризо́у ко́жноую. и҆ на гороу́ нѣ́коую вьзьшѣ́ висо́кꙋ и҆ поу́стꙋ. и҆ то́у на добродѣ́тель подви́заше се. би́лиемъ ди́вꙋ пи́тае се. ма́лоу же вре́мени прѣми́ноувшꙋ. дїа́вольскынимъ наважє́нїемъ, разбо́йницѝ є҆го̀ но́щїю напа́доше. и҆же и҆ зѣлѡ̀ бы́вше и҆зьгна́ше и҆ ѿтоу́дѣ. ѻ҆́нь же ѿ ты́е горы̀ и҆зьшѣ́, вселисе въ поусти́ню Ри́льскоую. и҆ то́у крѣ́пкый подви́за се. и҆ въ дꙋ́пльно дрѣ́во вьшѣ́. въ по́стѣхь и҆ въ моли́твахь и҆ сльза́хь непрѣ́станно Ба҃ мо́лѧ прѣбы́ваше. ѿ би́тїа тьчїю потрѣ́боу тѣлѣ́снꙋю прїе́маше. и҆ ли́ца чл҃ча не ви́дѣ. и҆ь сь звѣ́рми ди́вїими бѣ́ше прѣбы́вае. є҆го́же и҆ вели́кое трьпѣ́нїе ви́дѣвь Бг҃. на прѣ̀ле́жещеѥ мѣ́сто сла́ноуткоу[1] и҆зра́сти пове́лѣ. и҆ ѿ то́го бл҃жє́ный на мно́гаа врѣ́мена пи́таше се. ви́дѣнѝже бы́вь нѣ́кыми па́стиры, и҆ тѣ́ми пове́сꙋ ѡ҆повѣ́дань бы́вь. и҆ мно́зїи къ ни́мꙋ прити́цаахꙋ. и҆неоу́жныѥ своє̀ прино́сеще. и҆ мл҃твами ст҃го зра́вїе прїе́млюще ѿхо́жаахꙋ. и҆ и҆зы́дѣ сла́ва прⷭ҇о́бнаго по є҆сѐи зе́мли той. и҆ мно́зїи поре́вноваше до́бро́дѣтелномꙋ жи́тїю ст҃го. съ ни́мь и҆ жи́ти и҆зво́лише. и҆ въ

[1]) Отъ прологъ № 47. Надолу № 88, който е по́-правиленъ въ правописа, а иначе сѫщи думи и форми.

прилѣжимѣ врѣтѣ цр҃ковь сътворише. мѡнастирь съставише. начелника ѝмоуще и пастира пр҃повнаго. ѻ҆нѣже добрѣ пасѣи стадо своѥ, и многыѥ Гв҃и привѣде. и велїа и прѣславнаа чюдеса сътворивь. и въ глѣбокоую старость дошь, съ мѝромь конца житїю прїѣть. прѣставль се къ нестарѣющомꙋ се блженьствоу. и тоу своими оучѣники погрѣвень бы. и врѣмени прѣшьшꙋ не малоу, ꙗвѝ се оучѣникомь своимь. и повелѣ прѣнести мощи ѥго въ Ѳр҃ѣчскый гра. ѿни же ѿкрывше гробь ѥго, и видѣвше цѣло пр҃повнаго тѣло тли непричестно. и влгоую воню ˆиспоущающе прославише Ба. и тако съ чьстїю прѣнесоше въ Ѳр҃ѣць. и положише и въ цр҃кви стго ˆапла ѥ҆влиста Лоукы. послѣже же цр҃ковь прѣкраснаа създанна бы въ ѝме ѥго. и въ ѝже пр҃повнаго положише. твореща дивныѥ и прѣславныѥ цѣлбы. и минаувшимь многымь врѣмене. двигсе оугьрскый краль съ многою повѣдою. и прѣшь поплѣни грьчскою землю. даже и до Ѳр҃ѣца достигь. и пр҃повнаго ракоу съ тѣлесемь въземь. слышал во бѣше и са краль ѿ чюдесѣхь пр҃повнаго. и повелѣ съ многою чьстїю ковчегь нести въ страноу свою. и положити въ цр҃кви чт҃но. въ градѣ нарицаемѣ Ѳстригомѣ. и положень бывь тамо сты. и непрѣставаше творе чюдеса и знаменїа и цѣлбы многы. ѿ многаже мало да скажемь, слышавь оубо ѿ нѥмь архїѥпкпь ѿстрогоскы ꙗко великь ѥ пр҃ѣ Бг҃омь пр҃повный. и прославлнь чюдесы по всѣ странахь. не вѣроваше. нь главаше, не вѣмь азь сего въ древный писанїи поминаемаа. и не хотѣше дойти и поклонити се стмꙋ. и бънезапꙋ прїемь ѿнѣменїе ѥзыка. и познавь ꙗко тоѥ ради вины приключи се ѥмꙋ ѿнѣменїе. и текь скоро къ ковчегоу пр҃повнаго. и припаде ѿблобызаѥ просе прощенїа. бжїи же оугодникь сего скоро оуслышавь. и томь часѣ своузꙋ разрѣшивь. и пакы ꙗсно глаати томꙋ подасть. ѿнѥже цѣлбоу полоучивь. и съ плачемь прѣгрѣшенїе своѥ ѥже къ стмꙋ всѣмь исповѣдаше. славе Ба и пр҃повнаго величаѥ. и ина многаа и прѣславнаа сътвори сты въ оугьрсцѣи земли. сїи же въса расмѡтривь краль. оудивль се ѿ прѣславныи чюдесь стго. паче оужасомь велїѥмь ѿдрь-

жимь бывь. оукра́сивь ко́вчегъ стго сре́вромь и̂ зла́томь. и̂ ѡ̂бловы́завь мо́щи е̂го̀. и̂ съ ве́ликою̀ чьстїю пакы въ Гр҃ѣ́ць посла́. и̂ тако въ ст҃ѣи цр҃квы своеѝ па́кы положе́нь бы҃. въ лѣ́то, ҂ѕ҃, ї҃, ѕ҃в҃. (6695—1187) е̂ндикто пе́ты. Немно́гоуже вре́мени ми́ноув̑шꙋ. вънїе́г҃а бл҃гово́ли Бг҃ъ, възвигнꙋти падшꙋю се̂ скинїю и̂ ѡ̂бно́вити бльгарскꙋю вла́сть. О̂бет̑шавшꙋю гре́чскымь насилїемь. и̂ вънїе́г҃а възне́се ро́гь бльгарскаго цр҃тва при хо̂лю̂вивѣмь цр҃н Асѣ́нѣ, е̂моу̂ же и̂ме въ ст҃ѣмь кр҃щенїи Іѡа́нь. тыѝ оу̂во̀ въ наче́ло цр҃тва своего̂. па́дшеіе̂ се гра́довы. бльгарскыіе̂ ѡ̂бно́вы и̂ потврѣ́ды. и̂ хо̂жа́аше по ка́раіе̂ страны, прѣе̂млїе̂ гра́довы. до̂шь же и̂ до Гр҃ѣ́ца, и̂ то́го поко́ривь. и̂ ви́дѣвь ст҃го и̂ пр҃побнаго̀ О̂ц҃а. и̂ слы́ша прѣсла́внаа ꙗ̂же о̂ нїемь. и̂ покло́ни се ст҃мꙋ ко́вчегоу е̂го. и̂ ѡ̂бло́бызавь прѣчт҃ныіе̂ мо́щи е̂го̀. пове́лѣ сїѧ̑ѝномꙋ патрїа́рхꙋ Ва́силїю. та́ко и̂ и̂же съ нимь при́что̂. възе́ти ве̂сесла́вноую̂ ра́коу. и̂ съ мно́гою̂ чт҃ї́ю поне́сти пр҃ѣ ни́мь до цр҃кааго гра́да Тры́нова. и̂ приста́вивь три̑ста̑ воинь и̂збра́нны́ѝ на прово́жѐнїе ст҃го. и̂ та́ко патрїа́рхь Ва́силїе възло́жь на ко́ла прѣчт҃ноую̂ ра́коу. и̂ та́ко соу̂щїи ве̂сѝ съ ни́мь съ ра́достїю е̂ше се поу́ти. и̂ и̂дѣ́хоу съ ве́селїемь сла́вещѐ Ва҃. и̂ ст҃го мт҃вами наста́влꙗемїи. съ ни́ми же и̂дѣ́хоу и̂ мни́си ст҃го мѡ́настира е̂го̀. и̂ и̂гоу́мень Іо̂ани́кїѥ̀ и̂ съ ни́мь бг҃обо́ꙗзнївїи и̂но́ци. са́м̑же бл҃гочт҃вїи цр҃ь Іо̂а́нь Асѣ́нь, оу̂ско́ривь и̂ пр҃ѣва́ривь въ цр҃кы гра́дь. пове́лѣ ско́ро оу̂стро́ити цр҃ковь въ гра́дѣ Тра́пезыци на поло́жѐнїе ст҃го. и̂ оу̂ве́дѣвь ꙗ̂ко приближи́лсе ѥ̂ па́трїа́рхь Ва́силїе и̂ в̑си соу̂щїи съ нимь но́сеще пр҃побнаго̀. и̂ и̂зы́де самь въ ср҃ѣ́тенїе е̂го на ѡ̂ко́пь. и̂ ве̂сѝ съ нѝ бо́лꙗре. и̂ вла́стеле, и̂ ве̂сѐ мно̂ство лю̂дїи. ра̑ю̂ще се тѣ́клеси и̂ ве́селеще се дх҃омь. и̂ ви́дѣвше покло́нише (се) мо́щемь пр҃обнаго ѡ̂ц҃а. и̂ пора́доваше се ра́достїю нейзгла́нно̂ю. и̂ прѣвы̑ на ѡ̂ко́пѣ ра́ка пр҃побнаго ѡ̂ц҃а, ѕ҃, дн҃ї. донели же цр҃ковь съгра́жѐна боу́деть. съвръ́шенѣ же бывшїи. и̂ принесше поло́жише ст҃го съ мно́гою̂ чьстїю. ѡ̂ст҃ывше цр҃ковь бг҃олѣ́пно. въ лѣ́то, ҂ѕ҃. ѱ҃ї. (6703—1195) и̂дѣ́же и̂ до нїнашнїаго̀ дїе лѣ́жить, чю̂до тво́ривае̂ тѣ́ло

прѣобнаго. исцѣлѣніе безмѣздное, прѣно текоущіи источникъ истекаѣть. слѣпи бо приходеще вѣрою просвѣщаютсе. слоукіи испрáвляютсе; нѣми быстро и благогливѣ бесѣдоуютъ. недоужніи ѿ немоцѣ въ силоу прѣлагаютсе. вѣснїи исцѣлеваютъ. и всѣ въсакыми болѣзньми ѿдрьжимїи, притичюще здравїе пріемлютъ. нѣ ѿ прѣчѣстаа главо и блгти стго дха исплнѣнна. спсово съ ѿцемъ обыталище. прѣстоѣ оу прѣстола всѣхъ цра. и ꙗсно наслаждаѥ се свѣта єдиносоущные троице. и херовимскыи съ англы възглашаѥ пѣнь три стоую. велико, и неислѣдованное имѣіе дрьзновеніе. моли се все мльтивомꙋ влцѣ. спти твое съродникы, єдинорѡдни ти єзикъ. влъгаре же и срьбліе. и помози дрьжавномꙋ цроу нашемꙋ. и покоры емꙋ всепротивные врагы по нозѣ єго. вѣроу непорочноую съблюди. грады наше оутврьды. мирь вси оумири. глада и пагоубы избави ны. и ѿ нападаніе иноплѣменный съхрани ны. старые оутѣши. юные накажи. безоумные оумоудрыи. вдовице помлꙋви. сироти застоупи. младенце въспитаи. и все людїи свое съхрани ѿ всѣ напастей. и въ днь страшнаго соуда шоуіе ны чести избави. и съ десними ѡвцами мтвами си спови. и слышати блженныи ѡнъ гла ѿ влкы Хā. пріидѣте слвенны ѡца моего, наслѣдоуйте оуготованое вамъ цртвіе ѿ сложенїа мироу. ꙗко томꙋ побаѣть слава чьсть и дрьжава въ безконьчные вѣкы, амиинь:

2.

Поменъ за успѣнието на св. Ивана Рилски на 18 августъ.

Този поменъ се намира въ зографския общъ миней № 109, писанъ въ днитѣ на царь Ивана Шишмана. Славата въ помена (**въ постницѣхъ** и пр.) отговаря на тази въ старата служба.[1] Тропарътъ го срѣщаме и въ по-къснитѣ прѣписи на

---

[1]) Срав. стр. 105 сл.

св. Ивановата служба. За датата на успѣнието — 18 августъ се твърди и въ най-старото житие на светеца: Ѡтéць Іоаннь ... поуни̑ ... мѣсеца августа въ ѩі день.

Мі̑а августа ѩі дн̑ь

Оуспеніе прп̑обнаго ѻ̆ца нашего І̑ѡ̆анна рилскаго.

Бе на гн̑ възвах. по̑ с̑ ѕ̑ и поеѣ стры̑
глаго б̑. по̑ домеѣ фа̑ѳа.

Прозабленіе срѣдеоръское. въспитавъ въ поустыні. прѣблаженіе І̑ѡ̆анне. видѣнъ бысть при вѡдахъ. напажити живы ѣдѡ́мстѣи: —

Наготж оуразоумѣвъ ѹ̆ка пръваго. ризоа кожноа приѡ̑дѣав са. и̑ въ урътожнжа свѣтлоа ѡ̑дежѣа ѡ̑блеуѣа: —

Ѡ̑уе сквозѣ ѡ̑гнь и̑ водж прошелъ ѣси. зимы бо и̑ кара и̑ ѡ̑злобленна прѣтрпѣвъ и̑ ѩ̑нѣ оутѣшеннемъ ѡ̑бѡгати са: —

Слава глаго а̑:.

Въ пѡстницѣхъ въсна́вшихъ ревнитѣѣ. поустынное въспита́ніе. Срѣдеуканго свѣтилника. словесы и пѣніи, въси вѣрніи по дългоу въсхва́лимъ зѡвжще. ра̑ди са великаа славо, иже въ наша дни явли са прп̑обне.

Тр̑парь пра̑ истомоу глаго а̑: —

Покаанноу ѡ̑снованіе. прописаніе оумилéнна. ѡ̑бразъ оутѣшенна, дх̑овна̑а съвръшителѣ. тъуно а̑ггелѡмъ житіе твое бы̑тъ прпо̑бне. въ молитвахъ и̑ въ пѡщеніи слъзахъ. оуе Нѡ́анне моли Хо̑ Бо̑ о̑ душахъ нашихъ: —

Слава глаго а̑. прпо̑бномоу: —

Съ небѣными вѡинствы ѩ̑нѣ въдварѣа са. съ прр̑уьскыми ликы. и̑ съ а̑ггелъскыми мнѡ́жъствы. и̑ въснавши̑ прѣже въ пѡ́стницѣхъ. молиши са за приходащжа вѣрѡа къ твоѣмъ кровоу. ѡ̑ въсѣхъ напастеи и̑збавити са на́мъ блаженіе: —

3.

Житие на св. Ив. Рилски отъ Евтимия Търновски.

(По ръкописъ отъ врѣмето на съчинителя).

Най-пространно и художествено отъ житията на св. Ивана Рилски е Евтимиевото. То е запазено въ много прѣписи, пъкъ е бивало и печатано нѣколко пѫти — отъ Ант. Радиловски прѣзъ 1671 г. въ Киевъ, отъ Неофита Рилски прѣзъ 1835 г. въ Бѣлградъ, отъ Новаковича въ Гласник XXII (год. 1867), отъ Калужняцки въ Werke des Patriarchen von Bulgarien Euthymius 1901 г., стр. 5—26. Първитѣ двѣ издания са въ прѣработенъ видъ; третьото е по сръбска редакция; четвъртото, критично и сборно, е по българска редакция отъ XV вѣкъ. Печатаниятъ долу зографски прѣписъ отъ XIV вѣкъ се явява като най-старъ; той е може би прѣкъ прѣписъ отъ автографа на послѣдния търновски патриархъ. За това глед. при описание на синаксаря № 103, отд. II г. 6, стр. 46. Житието се помѣства на листове 93ª—104ª.

93ª ✝ Житіе и҆ жи҆знь, прпⷣобнаго ѻ҆ца на҆шего І҆ѡ҃ Ри҆лскаго.

✝ съпи҆сано кнрї Є҆вѳи҆мїемъ патрїа҆рхѡ҃ Трънѡвскыи҃.

Бл҃ви ѡ҃.

Въ лепотѫ ѹ҆бо ктѡ намъ поно́сна би ка҆к не тъуїѫ ѻ҆ до́брыи҃ лѣпи҆вѣ и҆мѧщимъ и҆ нерадн҃, нѫ и҆ ѕавидѧщи҃ е҆диноплѣмен҃нымъ до́брыи҃ прпуа҆стїѹ, а҆ще малъуанїемъ ба҆женнаго І҆ѡа҆нна житіе прѣшлаи би҆хомъ, и҆ не въсѣцемъ тъща҆нїемъ по възможномѹ на҆мъ напи҆сано ка҆ко же на҆уално ѡ҆бразныи ѡ҆бразъ прѣ҆ложнаи и҆же до́брыѫ желаѫщимъ и҆ ревнѹѫщимъ добродѣтели, на на҆ и҆ си҆цѣ прѫ҆де и҆ны҆ по́лзи въсхо́дѧщи. О҆би́лно ѹ҆бо подражанїе и҆мѧщѹ ѕа е҆же въ не҆ въсѣхъ добродѣтеле́и съте́уе́нїа, и҆ малѫ же ѻ҆бауе мо́гѫще и҆же на не҆ възи҆раѫщимъ прилѡ́жити по́лзѫ. Дѡко́лно бѡ҃ таковое бѫде҆ житїе не тъуїѫ и҆же съ мно́зѣмъ трѹдѡмъ по стѡ́памъ послѣ́дствѹѫщимъ вели́кѡмѹ

ѻ҆нѡмꙋ, къ подобнѣи възвѣсти сла́вѣ прибли́жѣшїихсѧ
Бг҃и, нж҃ і҆ и҆же къ ма́лѣ ѹ҆бѡ тѡгѡ̀ житїꙋ подражавшїи̑
дѡвѡ́лєнъ прилѡ́жити ѹ҆спѣхъ. Не тѧгчїѧ̑ нж҃ и҆ тѣ̑ и҆же
прѡ́стѡ въ слꙋсѣ бы́вшнмъ, не непрнча́стєнъ пѡ́лѧсы вина̑
бж҃дѣ̑. Мо́жѣ̑ бѡ̀ и҆ тькмо слы́шнмо свож̀ и҆ска́пакь любѡ́вь
къ слы́шѧщїихъ д҃шахъ, и҆ па́матїѧ хра́нимо ꙗ҆ко̑ нѣ́коє
93б жѧ́ло бы́ти, и҆ по ма́лꙋ по̑стрѣ́кати | тѣхъ къ подра̑нїꙋ.
Є҆лма ѹ҆бо ѡ҆̑бѡнмъ, съ повѣ́дꙋѧщнмъ ꙗ҆вѣ ꙗ҆ко и҆ слы́шѧ-
щїнмъ прила́гаѥтсѧ д҃шевнаа пи́ща, и҆ лѣꙋба̀ къ сп̑сенїоу
таковоє житїє ꙗ҆ки́тсѧ, и҆ Бг҃ъ є҆гѡ̀ ради прославитсѧ. ра́внѧ
о҆̑бѡнмъ мнѧ̀ и҆мѣти по́трѣбѧ и҆ тъща́нїє. ѡ҆̑вѣмъ ѹ҆бѡ,
є҆же ни ма́лѡ ѹтѡ̀ о҆ста́вити полє́зно. ѡ҆̑вѣмже̑, неподѣлнѣ
прохѡ́днѣ̑. па́ѹє же̑ сн́мже и҆ о҆нѣ́мъ къ подражанїꙋ тъщнѣ̑сѧ.
Безмѣстнѣ́ѩе бѡ̀ бж҃дѣ̑ є҆же о҆ вещє́стъкнѣи и҆ те-
кѧщо́и пи́щѣ тѣлє́снѣи. въсегда̀ тво́рити на́мъ промы-
шлє́нїє ꙗ҆ко мнѡ́жаѩшее на́мъ вѡ́дѧщи тъща́нїє, па́ѹє же
и҆ ва́ще мѣ́ры тѧ̀ прїє́мати къ пи́щи поплъзѧѧщнмсѧ.
о҆ невещє́стъкнѣнже и҆ неи҆стъщнмѣи и҆ д҃шѧ по́лѧꙋѧщїи и҆
вынѧ̀ прѣбыва́щѡ́и, нижѐ ма́лѡ попеѹє́нїє тво́рити. гла-
дѣ̀мъ бо̑жьтвнымъ свож̀ д҃ша та́щѧ прѣзи́рѧщє. Сѐ ѹ҆̀же
а҆̑же о҆ ѡ҆̑номъ по́вѣсти нача́лѡ на́мъ тво́рѧщнмъ, самѧ̀
прнзва́ти ѹ҆бо бж҃дѣ̑ о҆ногѡ̀ бл҃гть, а҆̑же ѿ Бг҃а и҆̑скръно тѣ̀
прїѧ̑ о҆̑бнлнѣ, ꙗ҆ко да не ѿ ненаѹче́нїа погрѣши́мъ и҆̑скомоє.
ржа́ма възнакама ꙗ҆ко же̑ гл҃ѥтсѧ ї҆ще́нынмъ ка́сѧщєсѧ,
и҆ па́ѹє дѡсто́инства ꙗ҆̑же о҆ногѡ̀ повѣ́дꙋѧщє, ꙗ҆ко да не
мнє́є слышателѧ о҆тъщєтнмъ, лꙋчъшїи̑ по́лѧѧ о҆ста́влъщє.
А҆ще ѹ҆бо дѡ́лнмъ и҆ тлѣѧщнмъ понѐ и҆ ма́лѡ ѹмомъ въ-
ни́мал бн̀ бж҃тьвнѣнщїи̑ сънѝ мѧ̀жъ, и҆ о҆нѣ́ ѹсѡмъ земнѣ́мь
тво́рнл бн̀ попеѹєнїє, въ скѡ́рѣ тѡгѡ̀ мнмо тє́щи хѡ́тѣ-
94а хѡмъ па́мѧ̑, | и҆ ѕабьвє́нїѧ ѿсалти глѧбина́мъ. Є҆лма̑ прѣ̑-
рѣ̑нн̑ѧ въсѣ дѡ́лꙋ ѡ҆ста́влъ гѡ́рнемꙋ вънимаѧще о҆̑теѹъстꙋ
свобѡдномꙋ и҆ безбѣ́дномꙋ и҆ тврѣдомꙋ. и҆ въсѣцѣмъ о҆̑бра-
зомъ тъща́ше сѧ о҆̑бщѧлагѡ постнгнѧти ѡ҆̑ї҆ѧ и҆ съдѣ́телѣ,
нѧ̑жѧ и҆ на́мъ ꙗ҆̑же о҆ не́мъ ѿчѧ́сти съповѣ́дати. А҆̑же бѡ̀

ѝже прѣже на̑ ѻ немъ не хытрѣ нѣкако ѝ гражѣ съпи-
сашѧ, сїа̑ мы̑ по лѣпотѣ ꙗ̑ко жѐ клюучимо ѥ̂стъ ѹ̑здрѣдно
съпокѣдати потѣшахомса. ѝзвѣстно вѣдаще ꙗ̑ко ꙗ̑же ѻ̑
ѡ̑ц҃ѝ повѣсть, вѣ̑лити ѻ̑быче ѡ̑ц҃елюбезны̑ дша, ѝ къ рев-
ности въздвиѕати лѹчшо́н.

Блажѐнагѡ ѹ̑бѡ сегѡ̑ рѡдителїе бл҃гоучѣстиви по въ-
семѹ бѣшѧ, блъгаре же рѡдо́мъ. рѡжѐнїе ѝ въспита́нїе
ко́сь гл҃емѧ Скрѝнѡ, въ прѣдѣлѣ̑ сѧ̑ще Срѣдеучѣскыхъ.
Ѥ̂стъ же съ̑ Срѣдецѣ въ прѣдѣлѣ̑ ѐвропі́нскыхъ ѐдѝнъ
сѧ̑щъ ѿ сла́вныхъ ѝ нарѡ́учиты̑ градѡ̀въ. Въ то́н ѹ̑бо ве́си
прѣбы́вѧще. бл҃гѡучѣстиви ѹ̑бѡ сѧ̑ще житїемъ, ма̑тиви жѐ
пра́вѡмъ. бы́шѧ двѡѝмъ ѻ̀трѡ́учатѡмъ ѡ̑ц҃ѝ. ѿ ни̑ же ѐдѝнъ
ѥ̂стъ ꙗ̑ю́дыи съ̑ Ї̂ѡа́нъ. Въспи́танъ ѹ̑бо бы́въ ѿ сво́ихъ
рѡдителѐи дѡбрѣ, ѝ бѣ̑ повѝнѹѧсѧ тѣмъ въ всѣмъ, ѝ
дѣлѧ̑нѧ̑ѧ̑ въздавѧ ꙗ̑сть.

Врѣмени ѹ̑бо немалѹ прѣше̑шѹ, ѝ родителемъ ѐгѡ
ѹмѣ́ршемъ, тъ̑ бѣ̑ къ̑ страсѣ гн҃и вынѧ̑. ѿ цр҃кве ника́ко
же ѿстѧ̑пѧ̑, послѹ́шѧ̑ бж҃тьвны̑ сло́весъ ѝ сщ҃ен̑нѧ
ѹченїа, ꙗ̑ко жѐ дрѣ́ко насѧ̑жен̑но прї истѡ́ѹникѡ̑ (sic) вѡдны̑.
Мѣцїи же завѝстїѧ ѻ̑дръжими лѣнѝви сѧ̑ще на бл҃гѡе, дѡ́-
94б садами ѝ ѹ̑кѡрѝзнами тогѡ̑ ѻ̑бла́|гаахѧ, лицемѣ́рна нарѝ-
цѧ̑ще ѝ непотрѣ́бна до конца мирскагѡ прѣбыва́нїа. Въ
сѝ ѹ̑бѡ тѡ́мѹ сѧ̑щѹ, ѹ̑мы́сли съвѣтъ бл҃гъ, расто́ѹи сѧ̑ща
тогѡ̑ къ ржы ѹ̑бѡ́гы̑. ѿда̑ ѝ кѣсарѡ́ви кѣсаревла, ꙗ̑ко да
без забавлѐнїа бж҃їа бѣи да́ти възмо́жетъ. Бъ̑ жѐ ре́ки ѝ
, ѿ тъмы̑ свѣтѹ въсїа́ти. ре́ки ѝ Ѧ̂враа́мѹ ѝнѡгда ѝзыдѝ ѿ
, земла твоѧ̑ ѝ ѿ рѡда твоѐгѡ̑ ѝ прїидѝ въ земла̑ въ
, на́же ти а̑зъ пока́жѧ, ꙗ̑влѣ̑тса ѝ семѹ̀ по̑бнѣ, мнѝѝже
мнѣ́е ѻ̑нѣхъ гл҃ъ семѹ̀ вѣща́ѧ, пока́завъ ѐмѹ̀ ѝ мѣ́сто ѝдѣ́же
тѡ́мѹ бл҃гѡѹгѡдѝти възмо́жѐ. Възбѣ̑нѧвь ѹ̑бѡ ѿ сѣ́на ѝ
расмо́трнвь си́лѧ видѣнїа, распа́ли са ꙗ̑ко̑ ѐлень къ ѝстѡ́ѹ-
никѡмъ вѡдны̑мъ. въѡ̑ржѧ̑ ся нѧмы́слънагѡ Гѡлїа́фа ꙗ̑ко
, же Дд҃ъ. прїа̑ по дрѣ́вней по́вѣсти ка́мени три̑, вѣрѧ
, гл҃а ѝ надѣ́ждѧ ѝ любѡ́вь. ѻ̑блѣ́че са въ бр҃ня правды.

, възлагаѣ и шлемъ спсенїа бжтъвнїи покровъ. ѿемлѣ
власы съ страстии и похоти. шѣ въ монастирь, и мало
нѣкое тамо врѣмя пребывъ ради ѻбоуенїа. оставлѣѣ земная
земнымъ, и пепелнымъ прѣсть. исходи мира и мирод-
рѣжца инъсоже нїю воземъ, разве єдинѫ одеждѫ ко-
жанѫ, прїиде въ показаниѫ тому горѫ. и сътворъ малѫ
ѿ храстїа колибѫ, бѣ тоу пребываѫ пощенїемъ и бде-
, нїемъ ѹдержаваѫ тѣло. Сѣ ѹдалихса бѣгаѫ поѫ съ Давдо
, въдворихса въ пустыни. и таа спсаѫщаго ма ѿ ма-
95[a] лодушїа и бора. въздѣвала прѣпобныѫ рѫкы без гнѣва и
съмѫщенїа. инутоже въ сънедъ имы, разве былїе требное
єже земле скотомъ просабати обыче, и водѫ аже не
скѫдно истоуницїи истѣкаѫтъ, скоѿ бы ѹ тебе въпїѫ азъ
кынѫ с тобоѫ. Кто ѹбо сказати възможетъ того аже
тогда творѣше троуды. Ни бо то самое былїе пустынное
до сытости прїимааше. нѫ малоѕелоу и скѫдно, и се
по захоѿжени сануѣмъ. и водѫ же такоже, єлико тъуїѫ
вънатрънѣа прохладити. Слъзный же пакы того истоу-
никъ кто по стоанїю извѣстии. въсенощнаа же такоже
стоанїа г колѣнопрѣклоненїа. мнѫжицеѫ прѣобразоуѫще
себе бѣси, прихождаахѫ скерен разлицны образы, ѹстра-
шити и ѿгнати того хотаще. Нѫ доблыи непоколебаемъ
пребывааше тѣхъ къзньии. ако же нѣкыи камень, тверъ,
въса прихождаща нынь клъны разбиваѫ и ѿражаѫ. или
истинѣе рещи, ако же адамантъ не а бывааше никаковѣмъ желѣзомъ.

Времени же не малоу прешеѣшоу, преходии ѿ тѫдоу въ
ино место, иде же пещерѫ обрѣтъ темнѫ ѕелоѿ и мраунѫ,
тамо въселии са. приалагаѫ троуды къ троудомъ и къ же-
лїю желанїе. салагаѫ како же любодѣаная пчела медъв-
ныѫ сѣты, и полагаѫ въ скровищѣ срьдечны. Въ си ѹбо
томоу сѫщоу, сиъ брата єго оца и мтре ѹтаивса, прїиде
въ пустына иде прпбныи пребываѫ бѣ. и мнѫго троѫжъ
95[б] са єдва возможе того обрѣсти. Блѫженныи же | издалече

тогѡ̀ градѫщѧ̀ ѹ҆зрѣ́въ, мнѣ́ше мѫтѧ́нїе сѐ быти, ꙗ҆ко ма́тѣѫ
себе вѣдѧ̀. Прищ҃ ѹ҆бѡ ѻ҆́нъ и҆ на лицѧ пѧ̀, про́шаѧше
бл҃вѣ́нїѧ прїѧ́ти. Ѻ҆́н же и҆́стнѡ сѐ быти вѣ́ровавъ а҆̀
не мѫтѧ́нїе, бл҃вєнїѹ̀ тогѡ̀ спо̑бль сѫпра́шаѧше пришє́
ствїѧ вниѫ̀. Ѻ҆́н же ꙗ҆́же ѻ҆ себѣ̀ вѣсѣ̀ вѣ́дѡмѧ твори̑ мѧ́жѣ́ки,
а҆́бїе прїѧ̀тъ бы́ваѣ̑ и҆̀мъ. Лꙋ́ка бѡ̀ семꙋ̀ бѣ́ше прозва́нїе.
Тогѡ̀ ѹ҆́бѡ зрѧ̀ пр҃ѷбны съ сѡбѡ́ѫ сѫ́щѧ ꙗ҆́ко жѐ и҆́ѣкыи
ке́дръ и҆̀же въ Ли́ванѣ мнѡ́жѫщі̑сѧ, бл҃гѡдаре́стѣвныѫ бѣ́и
възси́лѧѧше пѣ́сни. кыиѫ̀ рече́ное ѻ҆́нѡ̀ въ ѹ҆́стѣ̑ и҆̀мы, не-
злѡ́бивїи и҆ пра́вїи прилѣ́плѣахѫ сѧ мнѣ̀. И҆ бѣ̀ съ ни́мъ
въ пѹсты́ни ꙗ҆́ко жѐ а҆́гнѧ незло́бивѡ и҆́стиннымъ пасты́-
реи̑ъ пѧ́сѡмо, ꙗ҆́ко жѐ дрѹ́гыи А҆́вель и҆лѝ И҆сѧ̀къ, прѣ҃тѹ
къ всѣмъ подражаѫ и҆̀же ѿ младенства̀ въ пѹсты́ни къспи-
тан҃нѧагѡ. Мѫ̀ ѹтѡ̀ и҆̀же и҆́ногда дѣн҃ни́цѧ и҆́нѣ жѐ тѣмѧ̀
грѣдѡ́сти ради́ быти наслѣ̀довавъ. и҆̀же землѧ̀ и҆ мѡ́ре по-
трѣ́бити велѧи. ѿвръзы́и на нѣ́сѧ ѹ҆́стѧ̀ своѧ̀. ре́кыи по-
лѡ́жѫ прѣстѡ́лъ мои на ѿ́блацѣ̑ и҆ бѫ́дѫ по̑бенъ вы́шнемꙋ,
грѣды́и и҆ ке́лерѣ́чꙋнвыи кра́гъ. не мо́гы трѣпѣти дѡбрѡ-
дѣтели и҆ пѡ́двигы мѧ́жѧ и҆спо́лнѝ сѧ зѧ́вистѝ. Ꙁаѹ̀ бѡ-
лѣзнь и҆̀ рѡ́ди безакѡ́нїе. ѿхѡ́дѝ ѹ҆́бо къ и҆̀же по́ пльти
ст҃го бра́тꙋ въ ѿ́бразѣ нѣкоегѡ̀ ке́дѡмѧ. ѡ҆брѣ́тѧетъ е҆гѡ̀
неѹ́ѧлїѫ дръжимѧ, и҆ е́сте́стъкны́ми жѧ́лы стрѣ́ѹемѧ, и҆ не-
дѡѹ́мѣѫщѧ̀ ѻ҆ лишени̑. ѡ҆трѡ́ка, и҆ гл҃етъ е҆мꙋ̀ сі̑нєкыѫ гл҃ы.
96ᵃ и҆̀же твоѐѧ стѧ́рѡсти по̑поръ и҆ твоегѡ̀ дѡ́мꙋ наслѣ́дника
и҆ твоегѡ̀ се́мене пл҃ѡ. и҆̀же мт҃рнаѫ а҆трѡ́бы и҆ твѡи̑ нѣ́дръ
ѡ҆тро́ка лишѝвыи, І҆ѡ́аннъ е҆̀ тво́и бра̑. Мощїѫ̀ бѡ̀ тѣ̀ са́мо
прищѣ̀ и҆ твоѐ ѡ҆троѧ̀ възѐмъ, и҆мѧ̀ тѡ̀ ꙋ҆ себѐ. Є҆́же а҆́ще
не въ ско́рѣ ще̑ възмеши, ѕвѣрѐмъ тѣ̀ сѧ̀ѧ̀ѧ бѫ́дѣ̑ сѣ́-
нѣдь. Обращеши́ же сѧ и҆ ѹѧдѡѹ́бѝницѣ не съ ѹ҆́срѣдїемъ
възы́скавъ то̀. Градѝ ѹ҆́бо градѝ дрѹ́же и҆ покаѫ́ ти мѣ́сто,
и҆ ты̀ въ ско́рѣ ще̑ възмѝ скоегѡ̀ се́мене пл҃ѡ. Сїѧ̀ ѹ҆́бо
ꙗ҆́ко ѡ҆́нъ слы́шавъ, ѡ҆блѣ́ѹе сѧ къ ненѧ́вистѣ ꙗ҆́ко въ ри́зѫ,
и҆ гнѣ́вныи ѡ҆бъе̑млѣ̑ е҆гѡ̀ ѻ҆́блакъ, ѹтѡ не гл҃ѧ и҆ ѹтѡ̀ не-
дѣѫ̀ на неповѝн҃нѧагѡ. Поѐмъ ѹ҆́бѡ е҆гѡ̀ дїѧвѡлъ, въ пѹ-

стына ведѣше, ꙋча и̑ распалѣж тогѡ̀ къ ѻ̑скръбленїꙋ мѫ́жа. и̑ ꙗ̑ко близъ бы́ше мѣ́ста, показавъ ѥ̑мꙋ̀ пещерѫ̀ и̑здалеѥ, а̑бїе ѻ̑тидѐ. Ѿ̑же ꙋ̑бѡ ше̑ въ показа́ное мѣ́стѡ, ѻ̑брѣтаѥ̑ ст҃гѡ. И̑ ѵто не съдѣ́ла тѡгда̀ на не́мъ дѡсадами и̑ ꙋ̑кѡри́знами ѻ̑благаѫ. какѡ́гнра и̑ прѣльстника тогѡ̀ нарицꙋ, и̑ дѡ кѡнца̀ мирска́гѡ прѣбыва́нїа недѡстѡнна, и̑ дрѣвеса̀ и̑ камѐнїе на́нь поѐмла, въсѣѵъскы тогѡ̀ ꙋ̑бѣ́ти наѵїнаѫ. Нѫ̀ ѵтѡ ꙋ̑бѡ кр҃ѡка̑ вл҃ки крѡткы́и ꙋ̑ченикъ. столѣ́ше малꙋ и̑ нищъсѡже ѿ̑нѫ вѣщаѫ, къ ꙋ̑мѣ ре́ное хра́ма, ꙗ̑ѫ̀ же ꙗ̑ глꙋхъ не́ слышѫ, и̑ ꙗ̑ко нѣмъ не ѿ̑бразѫ ꙋ̑стъ ско́ихъ. Въсхы́тивъ ꙋ̑бѡ съ гнѣвѡ̀мъ и̑ крича́нїе ꙗ̑ ꙋмилѐнагѡ гла́са ѻ̑трѡ́ка, и̑ мирꙋ градѣ́ше къ мирꙋ скрѣ́нꙋ и блѫ́дницѣ, къ нечистѡты и̑ скверны́ въсѣ́кѡѫ мѣ́рѣ. Ѿ̑ръже тогѡ̀ ѿ̑ гѡры́ бж҃їѫ гѡры́ тꙋ́ныѫ. гѡры́ въ не́нже бл҃говѡ́ли бг҃ъ жи́ти въ не́н.

96б Ꙗ̑ко ꙋ̑бо сїа̑ бл҃же́ныи ви́дѣ. | и̑ кѡва́рствѡ дїа́вѡлее расѫ́ди тѡ̀ бы́ти, печа́ли тогѡ̀ ѻ̑бъѧ̑ ѿ̑блакъ. и̑ слѫ̀зами себѐ ѻ̑блаїа́въ падѐ на лицѣ мола ся и̑ гл҃а. г҃и. ре́кы и
, прицовѝ мѧ въ дн҃ь печа́ли твоеѧ̀ и̑ и̑цѣ́вала тѧ̀. и̑цѣ́вани
, мѧ и̑нѣ вл҃кѡ. прицрѝ на мѧ̀ мл҃рьдными си ѻ̑комъ, и̑
, ѿ̑жени̑ ср҃ца моегѡ̀ печа́ль. ї̑ сътворѝ съ мно́ѫ ѕнаменїе
, къ бл҃гѡ. ꙗ̑ко бл҃вен҃ъ ѥ̑си въ вѣ́кы а̑ми́нъ. И̑ по молѝтвѣ сѣдѣ́ше скръбѧ и̑ тѫ̀жѫ ѻ̑ лишѐни ѻ̑трѡ́ка. бѡаше бѡ̀ ся ѐда̀ ка́ковъ миръ томꙋ̀ ѿ̑ведѐнꙋ бы́вшꙋ, съплетѐ ся въ житѐнскы̑ печа́лехъ. Нѫ̀ ѵтѡ ꙋ̑бѡ твѡрѝ бг҃ъ и̑же дѣ́ти ѻ̑ста́вити къ немꙋ прихѡ́дити повелѣвы гл҃е и̑ ѕдѣ̀ ѻ̑трока ѿ̑ї̑ꙋ, а̑ще и̑ не гл҃ы нѫ̀ вѣщмѝ. ѻ̑ставѝ дѣ́та прїи́ти къ мнѣ и̑ не брани̑ ѐмꙋ̀ такѡвыхъ бѡ̀ ѥ̑стъ цр҃ѡ̀ нѣ́сное. Тѡ́мꙋ бѡ̀ ꙗ̑ко и̑дѫщꙋ пѫтѐмъ, ѕьмїа сѣ́кнѫ ѻ̑трѡка и̑ а̑бїе крѡткы́ма дла́нма съмр҃ть тогѡ̀ въспрїѧ̑. Сїа̑ ꙋ̑бѡ ѡ̑ї̑ъ ѻ̑трѡ́ка ꙗ̑ко ви́дѣвъ, недѡꙋ̑мѣ́ашѐ ѵтѡ̀ сътвѡ́рити. ѻ̑бачѥ въѕвра̀щса къ прпо̑бномꙋ съ стыдѣнїемъ кꙋ́пно и̑ сѣтѡва́нїемъ, повѣ́дꙋѐ ꙗ̑же на пѫ́ти приклю́ѵъшала ся. Ѻ̑н же томꙋ погрѣ́бсти то̑ повелѣ̀ и̑ къ своѧ̀ ѻ̑ти́ти. ѐже и̑

сътво́ри. просла́вивь ѹ҆бѡ прпⷣбный бг҃а дѡвѡ́лиѡ ѻ҆ семъ,
бѣше про́чее бес печали. Прѣбы́ же тѹ̀ въ то́и пещерѣ̀
двана́десѧ лѣ́тъ, ни є҆ди́ногѡ покоѧ тѣле́снаагѡ и҆мѣ́ѧ.
тру́ды къ трѹдѡмъ ї҆ болѣ́зни къ болѣ́знемъ прила́гаѧ.
Сїа́ же дїа́волъ хра̑, не прѣстаѧше въсѣ́ѹ́ськы тѡгѡ ѻ҆скръ-
блѣ́ѧ, ѻ҆вогда ѹ҆бѡ ѹ҆ны́нїемъ. ѻ҆вѡгда́ же лѣнѡ́стїѧ. є҆́стъ
97а же є҆гда́ | и҆ страхѡва́ными мнѡ́гаѧ̑ и҆ такоже̑ и҆ привидѣ́ними.
Нѧ̀ а҆дама́нтъ дѹ́шеѧ і҆ѡ̀ннъ ника́коже а҆́тъ бы́ваѧше тѡ̑
къзными. ѻ҆бы́дѡ́шѧ ма по́ѧ ꙗ҆́ко пче́лы с҃ъ, и҆ разгорѣ́шѧ̀
ꙗ҆́ко ѡ҆́гнь въ трънии, и҆ и҆́менемъ ґ҃нимъ проти́вляхсѧ и҆́мъ.
Дне́мъ ѹ҆бѡ довѡ́лнѣмъ прѣше̑шемъ, поемле̑ въселѧ́вы
съ сѡбѡѧ бѣсѡ̀въ плъ́къ въ ѡ҆́бразѣ разѹмѡ́нникъ. и҆ сѹрѡ́вѣ
на ст҃гѡ прише̑ше, би́шѧ є҆гѡ̀ немл҃тивно. и҆ рѣ́ѧще и҆
влѣкѧще, ѡ҆гна́шѧ є҆го̀ ѿ мѣ́ста. запрѣ́щъше нектомѹ̀
смѣати приближи́ти̑ тоу̑. Ѻ҆н же и҆ въсемъ своє҆гѡ̀ вл҃кѧ
гла́сѹ пови́нѹѧ ся бѣ̑. велащѹ̀, а҆́ще гѡ̀на̑ вн҃ ѿ града
сегѡ̀ бѣ́ганте въ дрѹ́гыи. не́ ѿ града въ гра̑ нѧ̀ ѿ пѹсты́на
въ пѹсты́на прѣхѡ́да. ѡ҆хѡ́дитъ ѹ҆бѡ въ и҆́нѡ мѣ́сто
растоа́нїе не ма́лѡ и҆́мащее. и҆ та́мо дѧ́бъ веле́н по дре́в-
неемѹ ѻ҆́номѹ̀ а҆враа̀мѹ ѻ҆бре̑́, въселѣ́тсѧ въ нь. Нѧ̀ ѻ҆́нъ
ѹ҆бѡ по̑ а҆мкрїи́скынмъ, троицѧ ѵю̑нѣ ѹ҆ре́дивь ѡ҆сила́е̑.
съ̀ же̑ здѣ̑ мы́слѣнѣ прїе́мъ самагѡ̀ тѡгѡ̀ въ троицѣ
покла́нѣ́емаго въ себѣ и҆мѣ́аше жи́вѧща бг҃а. ника́ко же
ѹ҆ны́вѧ. нѧ̀ пръ́вагѡ прави́ла своегѡ̀ крѣ́пцѣ дръжѧ ся̑.
Нѧ̀ ѵтѡ ѹ҆бѡ тво́ритъ и҆́же въсѣ на по́лѧ тво́ран. ꙗ҆́ко̑
дре́вле въ пѹсты́ни ѻ҆дѣ́ѧ̑и ма́нїѧ людѣ̀мъ. и҆ а҆́лѹащѧ
и҆спалѣ́ни бг҃ъ, си́цѣвѣмъ ѡ҆́бразомъ и҆ здѣ̑ тво́ритъ. Повелѣ
бѡ̀ земл҃ни и҆зрастѣ́ти сланѹ́токъ въ прѣпита́нїе ст҃го. и҆
бѣ̑ питаѧ ся тѣмъ, тѣле́снѧѧ не́мощь ма́лѡ ѹ҆тѣ́шаѧ, и҆
а҆трѡ́бнѧѧ скѧ́дѡсть и҆спалѣ́нѣѧ. прѣхѡ́да ѿ си́лы въ си́лѧ,
и҆ въсхо̑ѧ̑ї въ срцѣ пола́гаѧ. слѣзны́ѧ и҆сте́каѧ и҆стѡ́ѹ-
никы, и҆ нана́ѧ дѹ́шевныѧ бра̑зны и҆ класы дѡбрѡдѣтѣ́лныѧ
97б прощвитаѧ. Бг҃ъ же̑ ре́кыи. | И҆зъ тъмы̑ свѣ́тѹ въсїа́ти и҆
таи́наа тъмы̑ ꙗ҆́вѣ творан̑, не въсхѡ́тѣ на мнѡ́ѕѣ съкръ-

вѣ́ну бы́ти гра́ду врѣхꙋ̀ гѡры̀ стоѧ́щꙋ, и҆ѫ̀ бл҃говѡ́ли тѡгѡ̀ ѩ҆ви́ти дѡбрѡдѣ́тель. Пасты́рем бѡ̀ тѡгда̀ бли́зъ нѣ́где пасѧ́щи́мъ ꙗ҆́ко жѐ и҆́нѡгда ѻ҆нѣ́мъ и҆́же при х҃а моегѡ̀ рѡ҆ѫ̀ствѣ. и҆ ѻ҆вца̀мъ бл҃гѡпокѡ́рнѣ къ па́ѫ́ти прилежѧ́щи́мъ, напра́сно ꙋ҆стрѣмивше̑ бѣ́гꙋ са а҆́шѧ. не по пѫ́ти нѣ́кѡемъ ѻ҆́бычнѣмъ. нѫ̀ безь пѫ́тїемъ въсѣꙋ́ски по пꙋсты̑ и҆ жестѡ́кы̑ и҆ неѡ̀бычны̑ мѣ́стѣ̑. и҆ прише̑ше дѡ мѣ́ста и҆де́же бѣ̀ пр҃бны, ста́шѧ. Пасты́ремъ ꙋ҆́бѡ къ сла̑ женѧ́щемъ и҆ тыѧ̀ ꙋ҆ста́вити невъзмо́гшемъ, прихѡ́дѧ̑ и҆ тѝ и҆де́же ѡ҆́вца ста́шѧ и҆ ст҃гѡ ви́дѣвше, ꙋ҆диви́шѧ са. ктѡ и҆ ѿ кѫ́дꙋ и҆ кы́мъ ѻ҆́бразомъ са́мо прїидѐ въпра́шаахѧ. Житїе же твоѐ и҆ ѡ҆ѹ́ство ѿ кѫ́дꙋ.

Моѐ ꙋ҆́бѡ житїе по а҆пⷭ҇лꙋ, на нб҃сехъ е҆́стъ, ѿнѫ́дꙋ же сп҃си́телѣ ꙋа́ѫ ѿвѣщаваа́ше. ѡ҆ѹ́ство жѐ, вы́шнїи І҆ера̑и́мъ. а҆̀ и҆́же здѐ мене̑ ѡ҆ѹ́ство въспїта́вшее и҆ гра̑, не ва́ше е҆́стъ разꙋ́мѣти. О҆́бачѐ е҆́лма здѐ ѻ҆бре́тше са е҆́стѐ, дѡстои́тъ нани́тати ка̑ пусты́нꙋ̀ножѧ пи́щеѧ. И҆ покелѣ̀ и҆́мъ въза́ти ѿ тꙋ̀ възра́щѣшаго сланꙋ́тка. Ѻ҆ни́ же възе́мше ꙗ҆́дѡшѧ въ сы́тѡсть. И҆ ꙗ҆́ко ѿнꙋщени бы́вше ѻ҆ти́ти, е҆ди́нъ нѣ́кыи ѿ ни̑ ше̑ ѻ҆́танъ стрѣ́же сланꙋ́тка дѡвѡ́лнѡ, и҆ ра́достнѣ теꙋ́ше въсла̑ дрꙋгѡ̀въ, и҆ ꙗ҆́ко тѣ̑ постѝже и҆ бы́вшее пока́завъ, сътекше̑ ѻ҆ни̑ растрѣ́гѡшѧ тѣ̀ ѿ ржкꙋ̀ е҆гѡ̀. и҆ ꙗ҆́ко ѿвръ́зати наꙋ́ѧ́шѧ зрѣ́нѡмъ хра́нила̀, нꙋсѡ́же
98ᵃ ѻ҆бре́тѡшѧ. | и҆ а҆́бїе раска́лавше̑ възвра́тишѧ са, и҆ бл҃же̑номꙋ възвѣсти́шѧ, прощѐнїа про́саще съдѣ́ланымъ. О҆́н же прощѐнїꙋ тѣхъ сп҃би ре́къ. сѝце ѡ҆ ꙋа́да бл҃гѡвѡ́ли въсесѝлны бѣ̀, ꙗ҆́ко да здѐ възра́стѧ̑ и҆ здѐ и҆стѣща́нїе прїе́мла̑. Ѻ҆ни́ же ꙋю́десе и҆сплѣ́нше̑, въ своѧ̀ ѿхѡ́дѧ̑ хва́лаще и҆ сла́каще бг҃а ѻ҆ въсѣхъ ꙗ҆́же ви́дѣшѧ и҆ слы́шашѧ. ска́зѧ́ще по въсе́н странѣ ѻ҆нѡ̀ и҆ къ ѻ҆кр҃ны̑ ве́сехъ.

Нѣ́цїи же̑ ѿ хрїстѡлю́бивы̑ и҆звѡ́лишѧ и҆ти къ ст҃мꙋ и҆ бл҃ве́нїе ѿ негѡ̀ полꙋни́ти. Мѫ́жъ нѣ́кии дꙋхѡ̀мъ неꙋ́стынымъ лю́тѣ ѿ мнѡ́гъ лѣ̑ съмѫ́щаемъ, ꙗ҆́ко ꙋ҆зрѣ̀ си́хъ и҆дѫ́щѧ̀, послѣ́дꙋѧ бѣ́ше тѣ́мъ хѡ́тѧ прѣмѣни́ти са ѿ не-

дѫга. И҆ ꙗ҆́ко пъприща є҆ди́ногѡ бли́зъ ст҃гѡ бы́вше, а҆́бїе
стра́се є҆гѡ́ дꙋхъ неуѣ́ты. и҆ па҆́ ва́лѣше вѣпїѫ́ и҆ гла, ѻ҆́гнь
ѻ҆па́лѣ́ет ма и҆ не мо́гѫ напрѣ̀ пои́ти. Ѻ҆ни́ же сказа́вше
є҆гѡ́ влѣча́хѡ (sic) съ нѫ́жѣ. и҆ па҆́ше на земла̀, прѡ́шаахѫ
бла҃ве́нїа полꙋ́ити. Ѻ҆́н же прошє́нїе и҆сплѣ́нивъ, въпраша́аше
пришє́ствїа вини̑. Ти жѐ ꙗ҆́же ѻ҆ себѣ̀ ска́завше, повѣдꙋ̑
и҆ ꙗ҆́же ѻ҆ бѣснꙋ́ющи́мсѧ, припа҆́дѫще и҆ про́сѧще тѡгѡ̀ ѿ
недѫ́га прѣмѣни́ти. Нѫ̀ І҆ѡа́нъ ника́коже на сѧ̀ надѣ́ѫ сѧ бѣ̀.
нѫ̑ на ба҃ ѻ҆жи́влѣѫщагѡ мр҃твыѫ, и҆ нари́цѧющаго не сѫ́щаа
ꙗ҆́ко сѫ́ща, не на́шеѫ мѣ́ры ча́да гла́ сѐ дѣлѡ є҆ не на́-
шеѫ мѣ́ры. Ба҃ же є҆ди́ногѡ є҆́стъ є҆́же бѣ́сы и҆зга́нѣти. и҆
мы бѡ̀ чл҃ци по̑бѡстра́стии ва́мъ є҆́смы̑, и҆ тожѐ ѻ҆бло́жени
немо́щїѫ. Послѣ́дꙋа́ше бѡ̀ и҆ въсѐмъ вл҃ѹному гла́сꙋ вела-
що́мꙋ. є҆гда̀ въсѣ сътво́рите повелѣ̑ннаа ва́мъ, гл҃и́те |
98[6] ꙗ҆́ко не потрѣ́бни ра́би є҆́смы̑. Ѻ҆́ни же и҆зли́ха належа́ахѫ
мо́лаще сѧ. Ꙗ҆́ко ѹ҆́бо тѣхъ ви́дѣ приприлѣ́жнѣ належѫ́щѫ
и҆ неѻ҆слабно тѡгѡ приниѫ́ѫщѫ, слѣ́зами себе ѻ҆блїа́въ,
па́де на земла̀, и҆ и҆з глѫбины ср҃ца въздѣ́хнѫвъ, бѫ́же въ
троици ст҃ѣ и҆ ре́къ покла́нѣемыи, сътворивыи въсѣ ви́-
димаа и҆ невѝмаа. є҆гѡ̀же въсѣ бѡа́тсѧ и҆ трепе́щѫ̑, по-
ми́лѹи тва́рь свою̑, и҆ не да́ѫ̑ вл҃ко семꙋ на длъ̑ѕѣ мѫ́-
чимꙋ бы́ти. не на́шеѫ ра҃́ пра́вды нѫ̀ ради твоеѫ̑ бл҃гѡсти
и҆ щедрѡ̑́ твои́хъ. Нѣ̑мъ бѡ̀ дѡсто́ѥнъ бл҃же́нїи и҆́менова́ти
твоѐ прѣ҃то́е и҆́ма мои́ми нечи́стыми и҆ скверни̑ными ꙋ҆́сты.
ѻ҆́бачѐ на твоѫ̑ надѣ́ѧвсѧ бл҃гѡсть, тебе призы́ваѫ на́ по-
мощь. сам бѡ̀ съ кла́твоѫ ѻ҆бѣщалъ є҆́си ѹ҆́сты ра́бъ свои̑
прѣ҃рокъ, нехѡ́тѣти съмрѣ́ти грѣшникꙋ. Сегѡ́ ра҃́ припа́даем
ти въси̑ и҆ ми́ли сѧ дѣ́емъ, ꙋ҆слыши̑ на̑ съ нѣ́бсе ст҃го
твоє́гѡ ꙗ҆́ко бла҃ве́нъ є҆́сѝ въ вѣ́ки а҆ми́нь. Си́це ꙋ҆́бѡ то́мꙋ.
помо́лившꙋ сѧ, а҆́бїе бѣ́съ и҆зыдѐ ѿ чл҃ка и҆ здра́въ бы̑
вѣ̑ и҆ сла́вѧше и҆ хва́лѣше ба҃. Сѫ́щїи же съ ни́мъ ꙗ҆́ко
сїѧ̀ ви́дѣвше, ꙋ҆́жасѡмъ съдрѫ́жими бѣ́хѫ, и҆ мнѡ́жаи́шѧ
вѣ́рѫ стажа́шѧ къ ст҃ꙋ и҆ мо́лѣахѫ є҆гѡ̀ ꙗ҆́ко да съ ни́мъ
прѣбы́ваѫтъ. ѻ҆́н же не́ попꙋсти. нака́завже тѣхъ прилѣ́жнѣ.

и҆ ѿ тѹ̀ сѫ́щааго сламѹ́тка дѡвѡ́лнѣ ѹ҆рѣ́дивъ, въ своѧ̀
ѿпꙋ́сти. Ꙁапрѣ́тивъ и҆мъ нѣ́ктомѹ̀ смѣ́ати прїи́ти къ немѹ̀.
Ѻ҆ни жѐ въ своѧ̀ възвра́щъше сѧ, съпѫ́шестьвника г҃
бг҃ѡше́стъвна съ сѡбѡ́ѫ и҆мѣ́ахѫ и҆же и҆нѡгда бѣснѹ́ѫщагѡ
99ª сѧ. Сла́вѣ же ѿ то́лѣ по въ|се́и странѣ̀ то́и прошѣ́ши
ѻ҆ не́мъ, хва́лѣахѫ бг҃а̀ въсѝ и҆ мнѡ́гѫ любѡ́вь и҆ ревно́сть къ
немѹ̀ ста́ѫ́ваахѫ. дѡ́блыи же І҆ѡа́ннъ ꙗ҆́ко сїѧ̀ бы́ваѫща
ѹ҆вѣ́дѣ, въста́вь ѡ҆́тидѐ ѿ тѫ́дѹ, ѹ҆́ѹскыѧ сла́вы бѡѫ сѧ̀,
па́ѹе же дѡ ко́нца̀ ненави́дѣѫ. бѫ́тьсвно́ и҆же наи́паѹе при-
ле́ѫ и҆ сладо́стнѣ въспѣ́ваѫ, мнѣ́ же е҆́же прилѣплѣ́ти сѧ
бви бг҃ѡ е҆́стъ, и҆ пола́гати на гдⷭ҇а ѹ҆пова́нїе мо́е. и҆ ѻ҆брѣ́
ѹ҆бѡ ка́менъ ѕѣлѡ высѡ́къ, а҆́бїе въсхѡ́дѝ ꙗ҆́ко жѐ бгови́-
дѣцъ и҆нѡгда на сїна́и́скѫ. въхѡ́дѝ въ невъхѡ́днымы
мра́къ бговидѣ́нїа. прїе́млѣ и҆ съ̀, бгопи́сан̾ныѧ скри́жали,
нѣ́ктомѹ̀ на скри́жалѣ ка́мен̾ныи҆. нѫ̀ на скри́жалѣ ср҃ца.
Слѣзо́ми ѻ҆ма́каѫ ка́менъ, и҆ въсѐнѡщны́ми бдѣ́нїи и҆ въз-
дыха́нїи въ̀ стѡ тро́ды плѡ́да. е҆ди́нъ е҆ди́номѹ бесѣ́дѹѫ, и҆
ле́гкыма кри́лѡма къ нбⷭ҇и ше́ствїе тво́ра. нѡщны́и пре-
тръпѣ́ваѫ мра́зъ г҃ дне́вныи варъ. неѹ́сѣ́пно е҆́же ѿко сице
тѡгѡ̀ дѡбле́стъ внѣ трѣпаща̀ зра̀, си́лѫ то́мѹ невидимо
и҆ крѣпо̀ пода́аше наи́ па́ѹе Ненави́дѧи же дѡбра̀ дїа́вѡлъ
несътрѣ́пѣ на мнѡ́ѕѣ тѡ́ликѫ дѡбле́сть мѫ́жа. нѫ̀ поѐмъ
съ сѡбѡѫ̀ леге̑ѡнъ бѣсѡ̀въ, сѹрѡ̀вѣ на ст҃гѡ прїндѡ́шѫ.
ѹтѡ не дѣ́ѫще и҆ ѹто̀ не тво́раще. би́ѫще. ихо́ѫще. и҆ вла́-
ѹаще, а҆́бїе съ ка́мене съкрѣ́гше ѿхѡ́дѧ̀, въсѣѹ́ѣскы мрѣ́тва
тѡгѡ̀ мна́щѐ и҆ ника́ко же жити хѡ́таща. ле́ѫ ѹ҆бѡ та́мо
дѡ́блыи І҆ѡа́ннъ на мнѡ́гъ ѹ҆ѧ̀, е҆́два̀ въ сѧ̀ прише̑, сте́на
и҆ прѣнема́гаѫ тѫ́жааше. и҆ гла́аше къ себѣ̀. въскѫ́а (sic) при-
скрѣ́бна е҆сѝ дше̑ моѧ̀. въскѫ́ѫ (sic) съмѫ́щаеши ма. ѹ҆пова́н
99ᵇ на́ | бг҃а ꙗ҆́ко и҆сповѣ́мсѧ е҆мѹ. спасенїе лицѹ̀ моемѹ̀ и҆ бг҃а̀
мо́и. и҆ въста́въ, пакы̀ на ка́менъ възхѡ́ждааше, и҆ пръ̀-
вагѡ правѝла своегѡ̀ дръжа́ше̑, вы́шнѣагѡ полѡ́жи при-
бѣ́жище себѣ̀. Призѝраѫ нѫ̀ на земѧ̀ и҆ тво́ра ѫ̀ тра́сти сѧ,
призѝраѣ̑ съ вы́ше мл҃тивнымъ ѻ҆́кѡмъ на своегѡ̀ ѹ҆гѡ́д-

ника, и҆ а҆гг҃лꙋ своемꙋ заповѣдакъ е҆же принѡ́сити е҆мꙋ
пи́щѫ на кѫждо дн҃ь. и҆ бѣ҆ прѡ́чее и҆ на нѐмъ и҆спалнѣ-
е҆мо писа́ное, хлѣ́бъ а҆гг҃лкыи ꙗ҆де чл҃къ. въ си҃ ꙋ҆бѡ и҆ си́-
цевы҃ тѡмꙋ сѫ́щꙋ, слꙋ́хъ ѡ҆ нѐмъ ꙗ҆ко҃ прѣ҃рѣ҃ са прохѡ́ж-
даа́ше, е҆ли́кѡ и҆ і҆рю ꙗ҆же ѡ҆ нѐмъ слы́шати и҆ въ желаніи
бы́ти. бл҃гѡчѣстивѡмꙋ бѡ҆ тогда̀ і҆рю Пе́троу блъгарскагѡ
ц҃рва хорѫ́гви дръжѫщꙋ, и҆ въ Срѣ́децъ тогда̀ пришѣ́шꙋ
и҆ ꙗ҆же ѡ҆ прп҃бнѣмъ слы́шавшꙋ, посилаѐтъ мѫ́жа ѕѣлѡ
хы́тры лѡвца̀ чи́слѡмъ ꙗ҆ко де́ва҃, на възыска́ніе ст҃гѡ. за-
повѣ́давъ и҆мъ не възвра́тити҃ а҆́ще тогѡ̀ не ѡ҆бра́щѧ҃. ѡ҆ни́
же за́повѣдь ѿ і҆рѣ прїе́мше, бы́стрѣе не́же сло҃ Ры́лѧ
дѡстѝѕаахѧ. въ мнѡ́гы ꙋ҆бѡ дни́ та́мо ѡ҆бы́шѣше и҆ мнѡ́гъ-
сѡ́же ѡ҆брѣ́тше, прѣнемѧ́гаахѧ гладѣ́мъ. и҆ недѡ́ѩѧщѧ
бѣ́хѧ. нижѐ пои́ти къ і҆рю смѣ́щѧ, нижѐ а҆лчни по пꙋ-
сты́ни скы́тати са могѫ́ще. ѡ҆бачѐ стра́хъ прѣма́гаа́ше
гла́дъ и҆ не прѣста́ахѧ и҆́щѫще. по́здѣ жѐ нѣ́когда ѡ҆брѣ́-
тѡшѧ ма́лѡ нѣ́кѡе знаме́ніе, и҆ тѣмъ прѣбыва́ліще мѫ́жа
дѡстѝгше, бл҃вѣніе прїа́ти про́шаахѧ ѿ негѡ̀. тѣ҆ жѐ
бл҃вѣніꙋ тѣхъ сп҃баль, въпра́шаа́ше пришѣ́ствїа вни́ѫ. ѡ҆ни
100[a] же тѡмꙋ ꙗ҆кѣ въсѣ̀ тво́ра҃. | ꙗ҆ко ꙋ҆бѡ дш҃ѣкный҃ ѻ҆́кѡмъ
тѣ҆ прови́дѣ на́ па҃ дни́ни, а҆лчны сѫ́щѧ, прѣла́гаетъ тѣмъ
тра́пезѫ и҆ любе́знѣ ꙋ҆ѣ́ди. и҆́же бѡ҆ па҃ ты́сѧщъ ѿ па-
тїи́нъ хлѣ́бъ насы́тивыи, насы́щаѐ и҆ здѐ дева҃ мѫ́жїи ѿ
е҆ди́ногѡ хлѣ́ба. и҆ ѡ҆ ꙋю́до, ꙗ҆кожѐ та́мо дѡвѡ́лнѡ ꙋ҆́крꙋхъ
ѡ҆ста́шѧ, и҆ здѐ по́лъ хлѣ́ба ѡ҆ста̀ ѹ҆́крꙋхъ. Сїѧ̀ ѹ҆́бѡ ѡ҆ни
ꙗ҆ко ви́дѣвше, въ ꙋ҆дивле́ніи бы́шѧ. и҆ и҆́же е҆ди́нъ недѡ́в-
лѣти тѣмъ хлѣ́бъ помы́слившѣ, сїи́ по насыще́ніи по́лъ
хлѣ́ба ѡ҆стави́шѧ. И҆ възвра́щъше́ са, въсѣ ꙗ҆кѣ і҆рю ска́-
зашѧ. Бж҃тьвнѡ́ѧ ꙋ҆бѡ рекно́стїѧ ражѐг са ц҃рь, и҆ ра́досты
ѡ҆бьѧ҃ е҆гѡ̀ ѡ҆блакъ, течѧ́ше ꙗ҆ко же е҆лень къ жѧ̀тьвныѧ
ча́сы къ и҆стѡ́чникѡмъ вѡдный҃. поѧ́т бѡ҆ съ сѡбо́ѧ и҆́же
то́мꙋ любезнѣ́нѣшѧ, бы́стрѣ къ гѡрѣ течѧ́хѧ. и҆ дѡшѣ́ше
рѣкы҃ гл҃емы́ѧ Ры́лѧ. ѡ҆брѣтѡшѧ ка́менъ велѐн высѡ́къ ѕѣлѡ̀
и҆ жестѡ́къ, и҆ ке́сма неꙋ҆дѡ́бъше́стъвенъ. и҆ не възмо́гше

напрѣ́ пойти, възкра́тишѧ сѧ. а҆́бїе же на дрꙋгѫ въсхо́дѧ
горѫ́ высо́кѫ а҆́же Кнїша́вѫ о҆бы́кѡшѧ о҆кръстнїи тꙋ̀ зва́ти,
и҆ ѿ тѫ́дꙋ пока́зовахѫ є҆мꙋ̀ горѫ́ и҆ ка́менъ и҆де́же прпо̑бныи
живѣ́ше. и҆ невъзможѐ та́мо і҆ꙋ̀рь пойти стръмнины́ ради
и҆ жесто́сти мѣ́стныѫ. нѫ̀ а҆́бїе посы́лаетъ два̀ о҆тро́ка и҆́хже
ѕѣлѡ̀ лю́блѣ́аше, мо́ла и҆ призы́вѧ тѡгѡ̀ ꙗ҆́бо бл҃вені́ꙋ
спо̑бити сѧ. Ѕѣло бѡ̀ въ̀ сласть желаа́ше є҆гѡ̀ ви́дѣти. о҆т-
ро́ка же ꙗ҆́ко а҆́бїе ре̑ноє ѿ і҆ꙋ̀рѣ прїе́мше, въ ско́рѣ та́мо
ше̑ше и҆ ст҃ꙋ ꙗ҆́вѣ творѧ̑. Ѻ҆н же невъзмо́жна сїа̀ бы́ти
гла. о҆́бачє ча̑ца ръцѣ́та і҆ꙋ̀рви ре̑. трꙋ̀ оу̑бѡ твои́ и҆ прѣ̑лѡ-
100[6] же́нїе, | ꙗ҆́ко кадилѡ̀ бл҃гѡкѡ̀нно бви принесѡшѧ и҆ прїѧ̑ти
бы́шѧ. ты̀ ѹ҆́бо въ ско́рѣ о҆тидѝ ѿ тѫ́дꙋ поне́же мѣ́сто
а҆́тлѡ є҆̑, да нека́ко нѣ́что ненача́емо постра́жѣ̑ши ты̀ же̑
и҆ и҆́же с тобѡ́ѫ. на́шѧ же̑ хꙋ́дѡсть не възмо́жеши ви́дѣти
въ ни́нѣшнїи вѣ́къ. въ бѫ̑щїи же̑ и҆ ѕѣлѡ̀ дрꙋгъ дрꙋга
ѹ҆зри́мъ, и҆ ра́дѡсти о҆но̀ѫ неизрѣ̑нныа насладимсѧ, а҆́ще
дѡстѡ́нны плѡ́ды покаа́нїа ѿ сѫ́дꙋ ѿсле́мъ. Печа́лемъ ѹ҆́бѡ
велми́ бы̑ і҆ꙋ̀рь мнѧ̀ нѣ́что велїе по́гꙋбль, о҆тидѐ съ мно́-
зѣмъ сѣтѡва́нїемъ и҆ скрѣ́бїѫ. и҆ а҆́бїе въ і҆ꙋ̀рькаа шѣ̑, посла̀
пакы̀ къ немꙋ зла́та не ма́лѡ, въ ку́пѣ же и҆ о҆вѡ́щїа ра́з-
личнаа и҆нѡ́кѡмъ клю́чаемаа ра̑ бл҃вені́а. посы́лаетъ ѹ҆́бѡ
, и҆ писа́нїе, и҆́мѧщее сице. Въсе̑чѣстномꙋ ѡ҆ц҃ꙋ І҆ѡа̑нноу по-
, стынножи́телю, Пе́тръ і҆ꙋ̀рь. слы́шѧ̑ твоеѧ̑ дш҃ѧ бг҃олю́бныи
, нра́въ и҆ пусты́нное въселе́нїе, и҆ невещестъ́вное а҆́гг҃лѡе
, прѣбыва́нїе. въкꙋ́пѣ же и҆ є҆же ѿ мира коне́чное ѹ҆дале́нїе,
, и҆ велми́ твоѐ въжѣ̑лѣхъ ви́дѣти прп҃бїе и҆ твои́хъ медѡ-
, тѡ́чныихъ насладити сѧ гл҃ъ, не ма́лѫ ѿ твоегѡ̀ зре́нїа
, мнѣвь приплѡ́дити по́лѧ. є҆́лма желанїе бѡгѧ̑ства и҆ сꙋ́етнаа
, сла́ва въкꙋ́пѣ же̑ и҆ сласти, не о҆ста́влѣѫ̑ на̑ и҆́же въ̀ мори
, сегѡ̀ сꙋ́етна̑ вла́жщих сѧ житїа, възни́кнѫти къ̀ свѣтꙋ чи-
, стагѡ и҆ невещестъ́внагѡ прѣбыва́нїа. помраучишѧ бѡ́ сѧ
, на́шѧ дш҃евныѫ ѻ҆чи, печа́лїѫ и҆ матежемъ и҆́же въ̀ мирѣ.
, и҆ се̑ нн҃ѣ ꙗ҆́ко ѿ сына нѣ́коегѡ гл҃ѫбѡ́ка възбѣнѫвъ,
, въсхо́тѣхъ твоѫ̀ ст҃ость ви́дѣти. є҆́лма же и҆ сеѫ̀ бл҃ти |

101[a] аніи́х са ѡ́каанні́ы ра҃ мнѡ́жъства мои҃ грѣхъ. мо́ла са и҆
, припа҃ж твоѐмꙋ прп҃бїꙋ, ѿра́дж нѣкж ꙋ́тѣше́нїа къ на́мъ
, посла́ти и҆ печа́ли простꙋди́ти ꙁмо́н. вѣ́стъ бѡ҃ вѣ́стъ твоє
, прп҃бїе є҃ликы бꙋ́ра ми́ра и҆ мате́жен ѻ҆блаци цр҃кла ѻ҆бꙋре-
, вати ѻ҆бы́кѡшж ср҃ца. прѣклѡни са̀ ꙋ҆́бо бл҃женыи І҆ѡа́ннъ
къ моле́нїꙋ въкꙋ́пѣ жѐ и҆ пѡ́стиннъскымъ сънѣдѣ҃, въꙁ-
вы́шенїа сълама́ла рѡ́гъ. къ ꙁлатꙋ жѐ никако же, и҆ въꙁ-
, вѣщае҃ ѐмꙋ́ сице. Бл҃гѡчъстивѡ́мꙋ и҆ самодръжцꙋ блъгар-
, ска́гѡ скѵ́птра ц҃рю Пе́трꙋ, ꙋ҆́бѡгыи І҆ѡа́ннъ. проше́нїе
, твоѐ въсѐ и҆сплѣ́нити, неполе́ꙁно на́мъ є҃стъ. ѻ҆́блаче вѣ́ры
, ра҃ твоеѧ̀ и҆ ꙋ҆срѣдїа. въ ка́же на́мъ клю́чимыихъ и҆сплѣ-
, нѣемъ ꙋ҆́же. и҆ пѡ́стиннъскиѫ ꙋ҆́бѡ съне́ди прїе́мла. Ꙁла́то же
, твоѐ са́мъ и҆мѣ́и. ꙁѣлѡ бѡ҃ вр҃гда҃ таковаа и҆нѡ́чъствꙋѫ-
, щїи҃. и҆ꙁра҃нѣе же ї҆же въ пꙋсты҃ и҆ неꙋ́тѣшны҃ мѣстѡ҃ (sic)
, прѣбы́ваѫщїихъ. въ что бѡ҃ и҆ потрѣ́бꙋе҃ та҃ и҆́же хлѣ́ба въ
, сы́тость никѡгда́ же прїе́мали и҆нижѐ самы́ж кѡды́ въ по-
, гаше́нїе жѫжды. на́м бѡ҃ є҆же жи́ти х҃с, и҆ є҆же ꙋ҆мрѣти
, прѡ́обрѣте́нїе. твое и҆́бѡ дръжавѣ и҆ такѡвы́мъ, сїа̀ клю́-
, чима сѫ҃. ѻ҆́блаче и҆нижѐ ты҃ и҆́же дїа́димож ѻ҆блѡже́ныи длъ-
, жень є҆сѝ въсѝ ꙋ҆сла́ждати са. ре҃но бѡ҃ є҃. бѡга҃ство а҆́ще
, тече҃, не прила́гаите ср҃ца. а҆́ще бѡ҃ и҆ пи́сано є҆́стъ дръ-
, жава ц҃рю бѡгатствѡ, нж҃ въ ѿра́жїа и҆ вож то҃ и҆стъща́вати,
, а҃ не на свож сла́сти. къ ꙋ҆бѡ́гыи же па҃ и҆ ни́щи҃, къ на-
, гы́мъ и҆ безкрѡ́вны́мъ. тѣ́мже а҆́ще хѡ́щеши съ земны́мъ
101[б] и҆ нѣ́сное наслѣ́дѡвати | ц҃рво, бѫ́ди щѣ́дръ ка́ко ѻ҆ц҃ъ нашъ
, нѣ́сныи щѣ́дръ є҆́стъ. не ꙋ҆пова́ли на непра́вдж, и҆ на въс-
, хы́щенїе не желали. бѫ́ди кротѡ́к жѐ и҆ ти́хъ. и҆ бл҃гѡпри-
, стѫ́пенъ къ въсѣмъ. на въсѣхъ ѻ҆́кръсты твож и҆мѣ́и ѿчи.
, да прѡлива́етса на въсѣхъ твоє҆гѡ̀ милѡванїа ма́слѡ. да
, не ꙋ҆вѣ́стъ шꙋ́ица твоѧ̀ что твѡ́ритъ десни́ца твоѧ̀. да
, и҆схѡ́дѧ҃ ни́щїи ра́дѡстии ѿ твоеѧ̀ пола́ты. кнѧ́ѕи жѐ твож
, по́хвалы на а҆ꙁы́цѣ҃ да нѡ́са҃. да сїа́етъ свѣтло́стїж дѡбрѡ-
, дѣтеле́и твоѧ̀ багрѣ́ница. ча́да же твоѧ̀ да сѫ҃ въꙁдыха́нїа
, и҆ слъꙁы. па́ма҃ же съмꙋ́ртиаа да посѣщае́тъ вынж твои

, ꙋмъ. бѫдѫщее же цр҃во да мѫчаетъ не лѣнѡ́стно твоа̀
, мы́сль. ва́лѣи са пѡ̑ нѡга́ма мт҃ре твоеа̑ цр҃кве. припан
, ꙋ́срѣдно и҆ врѣхъ прѣкла́нѣи тоѫ̀ прѣкѡпрѣстѡ́лникѡмъ.
, ꙗ҆́ко да і҆ꙋ҆ рь цр҃вꙋѫ̀щїи҃ и҆ гъ гѡ́спо̑ствꙋѫщїихъ ви́дѣвъ
, таковѡе твоѐ ꙋ́срѣдїе, пода́стъ ти ꙗ҆́же ѻ҆́ко не видѣ ба҃гаа
, и҆ ꙋ́хѡ не слыша и҆ на срц҃е ꙋ҆́кꙋ не възыдѡ́шѧ ꙗ҆́же
, ꙋ҆гѡ́тѡва бъ҃ лю́бѧщїимъ ѥ҆гѡ̑.

Цр҃ь же ꙗ҆́ко сїа̀ прѡчѣ̀тъ, мнѣ́ше са келїе нѣ́чтѡ прїа́тн. и҆ любе́знѣ тѡ̑ лѡ́бзавъ, и҆мѣ́ше то̀ въ нѣ́дрѡ̑ (sic) ꙗ҆́ко же нѣ́кое многѡцѣ́нно скрѡ́вище. ꙗ҆стымъ проꙋнта́нїемъ сегѡ̑, мльвы мирскы́ѧ ѿга́нѣаше тъмѧ̀. Прѣбы́въ ꙋ́бѡ блаже́ныи і҆ѡа́ннъ на тѡ́мъ ме́стѣ въсѣ̑ лѣ̑. з҃ и҆ ꙋе́тыри ѻ҆ц҃а, ни ѥ҆ди́нѡмꙋ ꙗ҆́сꙋ разлѣне́нїе и҆лѝ ꙋ҆ны́нїе пода́въ. ны̀ къ ревно́сти па́ꙋе ревно̀сть и҆ къ ꙋ́срѣдїꙋ оусрѣдїе прила́гаѧ. и҆ простѡ ре́щи въ ста́реꙋстѣмъ въз-
102ª растѣ ю҆нѡ́шъ|скѡе пока́зоваше тѣщанїе. мнѡ́зи ꙋ́бѡ къ немꙋ прихѡ́ждаахѧ недѫ̀жныѧ своѧ̀ приѡ́саще, и҆ молитвами ѥгѡ̑ здравы тѣхъ прїемлаще ѿхѡждаахѧ. сла́вѣ же не малѣ по въсен земли то́и прошѣ̑ши, мно́зи добрѡдѣтѣлномꙋ ѥ҆гѡ̑ възревнокашѧ житїꙋ и҆ жи́ти съ ни̇̀мъ и҆зво́лишѧ. и҆ въ прїлежѧщимъ врѣтпѣ і҆ꙋ҆ркꙋ̀ създа́вше ѻ҆́битѣль съставишѧ, мана́ника и҆мѧ̀ше и҆ пастырѣ прѣпѣ́бнагѡ. ѻ҆́н же дѡбрѣ пасы своѐ стадѡ, и҆ мнѡгы къ гꙋ̀ прїкѣ̑, и҆ велїа и҆ прѣславнаа ꙋюдеса сътво́ръ, въ глѧбѡкѧ доспѣ ста́рѡсть. ꙗ҆́ко ꙋ́бѡ свое ѥ҆́же къ гꙋ̀ ѿхѡѫ̀ѥнїе разꙋмѣ, на ма҃тѣѧ себе ѻ҆́братн. и҆ ѿплы̀ѧ слъзы ѿ ѻ҆ꙋі̑ꙋ и҆зливаа́ше. и҆ колѣнѣ на земла прѣклѡ́нъ, бѫ҃же ґлаа́ше въседръжи́телю. прїими ма грѣшнаагѡ и҆ недѡстоннагѡ раба своѐгѡ, и҆ съꙋетан ма ликѡмъ и҆збранны̑и҆ твѡихъ. инуто же бѡ на земли благѡ̑ сътворѝ бл҃же. сего ради твоѧ̀ мола бл҃гѡсть, повелѣти тебѣ а҃гла бл҃гꙋ, ꙗ҆́ко да не възбранен ни бѫдѣ̑ възхѡ̑ ѿ лѫ̀кавствїа д҃ховъ. и҆ гн҃ въ рѫцѣ твои прѣдаѧ д҃хъ мои прирекъ, а҃бїе въ рѫцѣ

бжїи и предꙋ дхъ. пожикъ негде даже до о лѣ. и тꙋ
своими ꙋченикы погребемъ бысть. времени ꙋбо не малꙋ
прешедшꙋ. благоꙗвленїе безꙋмслъное исхождаше. ꙗко ꙋбо
рака ѡкружше, видѣша тѣло прпбнаго цѣло въсѣꙋъскы.
и въсѣкоа тлѣ никакоже прикꙋстно. благовѣнїе же испꙋ-
щающе. и въсѣхъ въ бжтьвнаа ревность подвигающе.
славословїꙋ же обычномꙋ сътворемꙋ бывшꙋ, съ ꙋстїа
принесоша частныа его мощи въ славныи гра Срѣдецъ.
и положены быша въ цркви стго еꙋлиста Лꙋкы. послѣжде
102[6] же, създана бы | црковь въ има его. и въ нен положены
быша ꙋстныа его мощи дивнаа и преславнаа твораще
ꙋюдеса. многꙋ же времени мимошедшꙋ, въ цртво цре
грꙋъскаго киръ Андроника. кагрꙋскыимъ коемъ съ
своимъ ихъ кралемъ пришедшемъ и грꙋъскаа земла
даже до Срѣма поплѣнившемъ и въсѣ по нозѣ поко-
ршемъ. иже и мощи прпбнаго съ собоа изъемше, въ
своа страна ѡнесоша. бѣ бо слышалъ тои краль о дивны
и великы прпбнаго ꙋюдесехъ. иже и повелѣ ꙋстныа его
мощи въ цркви положити въ градѣ глемѣмъ Остригомъ.
и тꙋ преславнаа и дивнаа сътваряхаа ꙋюдеса. въсѣкъ
недагъ и въсѣкаа болѣзнь ѡ ꙋлкъ ѡгонаше. слꙋхꙋ же
по въсеи странѣ онои прошедшꙋ. и въсѣмъ тамо сътѣ-
кающимса. ненавидан же доброа діаволъ, несътрпѣ на
мнозѣ славити са прпбномꙋ. нже невѣрїа стрѣлоа срце
епкпа гра тогоа ꙋказки. и не хотѣше никакоже на покло-
ненїе прїити прпбнаго мощемъ. гла, никако же сегоа
прпбнаго въ стхъ обрѣтати. не тꙋїа, нже и инѣмъ въз-
бранѣаше не прїити на того поклонеенїе. азъ ре въса
стыа извѣстно съвѣмъ и никако же сегоа съ стыми
онѣми обрѣтаа. и абїе бжїимъ сдомъ праведнымъ бръздаа
азыкꙋ прїа. и бѣше нѣмъ въсѣꙋъскы и никакоже вѣщаа.
въси же иже сїе видѣвше и ꙋю, страхомъ объати быша.
и бе помаваа имъ, ꙗко же древнїи онъ и ꙋюныи За-

харїа архїерéи, рѡдитель прѣтечѣ. ꙗко ѹбѡ въ себѣ бывъ,
и ѩнж такѡвагѡ не гланїа расмотрнвъ, и разѹмѣ ꙗко не-|
103а вѣрїа ради въ стго сїе пострáда, въ скорѣ къ рацѣ стго
притéче, и тѡплыми слъзами тж ѡбланáвъ и частыми въз-
дыханими срѹное съкрушенїе показоваваше. Бжїи же ѹгѡ-
дникь и хѡвь въ всемъ пѡбникь Іѡáннъ, не всхотѣ
тѡгѡ на мнѡзѣ томити. нж вскóрѣ áзыка êгѡ áзы
раздрéши. и блгѡглагѡлма пакы тѡгѡ ѹстрóи. ѻн же сїе
ꙗко получивъ, блгѡдаренїа непрѣстанна къ бѹ и тѡгѡ
ѹгѡдникѹ възсилѡваваше. Сїá же вси слы́шавше и ви-
дѣвше, мнóжаишѧ вѣрѫ и ѹсрьдїе къ стмѹ показоваахѫ,
мнóгаа же ѩнаа дивнаа и ѹжасная чюдеса въ земли
вѫгрьстѣи сътвóри ꙗже не ѡставлѣе на врѣма пóдрѡбнѹ
искáзати. ꙗко оубо сїа всѣ пóдрѡбнѹ ѹвѣдѣвь крáль,
страхѡмѣ и ѹжасомь ѡбьдрьжимъ бы. и златѡмъ и сре-
брѡмъ ракѫ прпанагѡ ѹкрасивъ, и чьстныѧ êгѡ прилѣжнѣ
ѡблѡбызавь мѡщи, съ великоѧ чьстїѧ пакы въ Срѣдецъ
тыж възвратити. и въ ірькви ѩже въ ѩма тѡ създанно и ты
положи. влѣ ѕхсе. (6695—1187) індїктїóнъ. е. Времѧнѡгѹ
же врѣмени мимошедшѹ вънегда блгѡвѡлн бѣ ѡбновити
блъгарскѫа дръжавѫ. и възвигнѫти по писанномѹ рéщи
падшѫа са сень ѡбетшавшѫѧ грьчьскымъ насилїемъ.
възвѣнже рѡгъ блъгарскагѡ врьва. прї блгочьстївéишимъ ірь
Асéни. ѩже въ стѣмъ крщеми ѩмѣнованъ бывь Іѡáннъ. съ
ѹбѡ хѡрѫгви врьвїа ꙗко прѣéмъ, въса блъгарскыѧ грáды
пашѫа са дѡбрѣ ѹтвръди. и ѡбетшавшѫа ѡбнови. и на
103б грьчьское дѡбрѣ ѡпоáса вса врьвѡ | покáрѣваше ѡкрьтныѧ
стрáны. грады же и вéси. ꙗко ѹбѡ дѡ Срѣца дошѣ и сегѡ
пѡ сѡбожѧ пóкѡри, и прѣславная и безчислѣная прпкнаго
чюдеса слы́шавь, áбїе къ тогѡ чьстнѣи ірькви ѹстрьми
са. и прпбныѧ стго чьстнѣ ѡблѡбызавь мѡщи. мнѣше
са нѣкое многоцѣнное скровище ѡбрѣсти. радости ѹбѡ
многыѧ исплънса, и веселїа дѫховнагѡ, съвѣтъ съвѣща

бл҃гъ. бо҃лшѧѧ ради чъсти и҆ ѹ҆твръжденїе своего цр҃ка,
пренести мо҃щи пр҃пбнаго о҃ц҃а въ свои преславныи гра҃
Трънѡвъ. и҆ а҆бїе посла҆ къ пріархѹ своемѹ кїръ Василїѹ.
сѧщѹ тѡмѹ въ Трїнѡвѣ велицѣмъ градѣ. писанїе велаще
, сице. Въсеѹъстномѹ бж҃їѹ а҆рхїерео҆ѹ кѵръ Василїѹ, и҆ дѫхов-
, номѹ о҃ц҃ѹ на҆шегѡ дръжавнаго цр҃ва бж҃їимъ хѡтѣнїемъ
, ꙗко прїидохъ въ предѣлы сїѧ, и҆ Средеѹъскыи постигѡхъ
, гра҃, ѹстныѧ мо҃щи пр҃пбнаго о҃ц҃а І҆ѡа҆нна пѹстына Рыл-
, скыѧ жителѣ о҆брѣтъ ѹюдесми и҆ и҆сцѣлеми и҆сплънена,
, мнѣхса ѿ ра҆дости по въздѹхѹ ꙗкоже лѣтати, сла҆вѣ бѡ҃
, мно҃ѕѣ о҆ немъ въса сїѧ странѧ и҆сплъниши. и҆ дивнаа и҆
, преславнаа творѧщѹ и҆сцѣлѣнїа. не тъѹїа ѹ҆бѡ здѣ, нѧ и҆
, въса вѧгрѣцкѧа дръжавѧ о҆гласи҆шѧ. симъ ѹ҆бѡ тако и҆ма-
, щимъ, сѧ҆ди мысль дръжавнагѡ на҆шегѡ цр҃ва прїити твоеи
, стости здѣ съ въсѣмъ прїѹьтѡмъ ц҃ркѡвнымъ. и҆ съ по҃-
, бѧщеѧ ѹстїѧ, е҆же пренести сїѧ ѹстныѧ мо҃щи пр҃пбнагѡ
, о҃ц҃а въ преславныи цр҃кыи наш гра҃. въ похвалѧ въ сегѡ
, ц҃рковнагѡ и҆сплъненїа и҆ въ ѹ҆твръжденїе на҆шегѡ | благѡ-
104ª ѹъстивагѡ цр҃ва. Сїа ꙗко бж҃тьвныи слышавь ст҃ль, възра-
дова са дѫхомъ и҆ бг҃ благодарестъвнѧѧ въздастъ молбѧ. и҆
а҆бїе въ скорѣ весъ ц҃рквныи събра при҃ѹь. и҆ въсѣ пре҃-
рѣ҃нмаа тѣмъ сказа. о҆ни же то҃плынмъ ѹ҆срѣдїемъ и҆ го-
рѧщеѧ дѫшеѧ въсѣ въ сласть прїа҆шѧ. и҆ въси е҆ди҃но-
мыслъно ѹ҆срѣдно ѹ҆стръмишѧ са и҆ ꙗкоже нѣкое мно-
гоцѣнно скро҃вище въсхы҃ти хѡтѧще, и҆ въ скорѣ съ свои҃мъ
патрїа҆рхѡмъ и҆ ѹ҆и҃телемъ Средецъ достигѡшѧ. Бл҃гоѹь-
стївы же ц҃рь І҆ѡ҆ А҆сѣнъ, въсѣ ꙗ҆же на провожденїе ст҃го
ѹстнѣ ѹ҆гѡтовавъ, патрїархѹ въсѣ вѣржѹи. о҆ставль и҆ тѡмѹ
и҆. т҃. мѧжестъвны҃ воинъ на провожденїе ст҃мѹ. сам же,
потъщав са спѣшнѣ въ свои цр҃кыи прїиде гра҃. и҆ ц҃рковь
нарѧ҆ здати въ и҆ма ст҃го въ славнѣмъ градѣ Трапезици.
Патриархъ же въземъ ѹ҆тныѧ пр҃пбнагѡ мо҃щи съ въсѣмъ
прилѹьтѡмъ. съ ними же бѣше послѣдствѹѧ и҆ і҆гѹменъ о҆би-

тѣли прпⷣбнаго. и҆ вѣси сѫщеи по҃ нимъ мни́си. и҆ ꙗ҆́ко ꙋ҆вѣдѣ гⷭ҇ь патрїа́рха пришѣ́ша, въ скорѣ на срѣтенїе е҆го ѝзыдѐ на мѣсто гл҃емое Кръсте́цъ, съ всѣмъ своимъ сѝгглитѡмъ. и҆ чѣстнѣ лѡ́бѕавъ ст҃го мо́щи, о҆ставѝ тѣхъ тꙋ̀ прѣбы́ти на се̑мъ дн҃їи. дондѐ сѫзда̀на бы҃ цр҃ковь. и҆ тако тѫ̀ о҆́сѫщьше, чѣстнѣ полѡжишѧ прпⷣбнаго въ не́и мо̀щи. въ лѣ҃ ҂ѕ҃ѱ҃ г҃. (6703—1195) и҆де́же и҆ до дн҃ешнѣго лежѧ̀ дне. разлꙋчаа ѝцѣленїа тво́рѧще всѣмъ ѝже съ вѣрѡ̀ѫ къ ни́мъ прирѝшѧщимъ. въ сла́ва Хⷭ҇ ѝстиномꙋ Бⷭ҇ нашемꙋ. е҆мꙋже сла́ва съ о҆ц҃емъ и҆ ст҃ымъ дхо́мъ. ѝнѣ и҆ присно и҆ въ вѣкы вѣкѡмъ ✝

XVII.

Жития на св. Петка.

Св. Петка е на голѣма почить у балканскитѣ народи и особито у българетѣ. За нея са запазени нѣколко жития: едно на патриаршеския дяконъ въ Цариградъ Василика отъ XII в., друго — проложно, третьо — Евтимиево и четвърто — Цамблаково, което е продължение на Евтимиевото. Досега оставаше непознатъ авторътъ на проложното житие, което е най-разпространено. Докато едни прѣдполагаха (Качановски), че проложното житие иде отъ Евтимиевото, а други налучкваха основателно (Радченко), че то е съставено прѣзъ XIV в., сега може да се каже, че както службата, тъй и проложното житие са дѣло на прочутия черковенъ учитель-съзерцатель *Григория Синаита* (+ 1346 г.), който бѣ основалъ чутовна религиозно-мистична школа въ Св. Гора и Сакаръ-планина, съ много ученици българе. Това узнаваме отъ една бѣлѣжка къмъ службата и житието (проложното) на светицата, помѣстени въ скопския миней отъ 1420 год.[1]) Бѣлѣжката е написана съ червенословки: **Творѣніѥ Грїгорїа Синаита.** Житието се нахожда всрѣдъ службата, съ която се почва и завръшва. Ето началнитѣ редове на житието, толкова пѫти печатано и прѣвеждано у православнитѣ словѣне: **Сїа ста҃а Параскеѵїа бы҃ ѿ всн҃ Ѥпифатѣ нарицаѥмн҃ ѿ гра҃ Каликратне. бл҃говѣрноу҃ родителю** и пр.

Евтимиевото житие на св. Петка сѫщо тъй е било печатано нѣколко пѫти, но по нови прѣписи или по сръбска

---

[1]) Гл. глава XXIV, при скопскитѣ надписи и бѣлѣжки.

редакция.[1] Най-старъ неговъ прѣписъ, отъ при живѣ на автора Евтимия Търновски, се нахожда въ синаксаря № 103, II г 6, листове 74ª—82ª, въ Зографъ.[2] Тука слѣдватъ само извадки, които иматъ исторически интересъ:

Сїа҃ ѹ҆бѡ сїа҃ прѣ҃бнаа, ѿъѩство и҆мѣаше ˆЕпїва́ты . . . Когато Епиватъ и Цариградъ паднали въ ржцѣтѣ на фржзитѣ, **въ тѡ́же врѣма бл҃гѡчьстїе свѣтлѣ и҆ ка҃ленѝнѣ крѣпцѣ ѹ҆дръжавшѹ бл҃гѡчьстивѡмѹ і҆рю блъгарскѡ́мѹ І҆ѡа́нѹ А҆сѣ́ню с҃нѹ ста́расгѡ і҆рѣ А҆сѣнѣ. и҆ ника́ко же тѣ҃ лаа́нїи ѹ҆жа́сшѹ са. нж҃ и҆ па́чє врѣма бл҃гѡполѹ́чно ѡ҆брѣ́тъ нечьстивы҃ ѡ҆дръжа́нїе, храбѡ́рнѣ вьскѡ́чи и҆ вьсѐ Македѡ́нское ѡ҆бьѣ́мшѹ ѡ҆дръжа́нїе. и҆ ѥ҆ще҃ и҆ Сѣ́ръ, та҃ и҆ съ вьсе́ж ˆА҆ѳѡнскѡж па́чє и҆стинѝнѣ ре́щи, Ст҃о́ж гѡрѡ́ж. къ си́мже и҆ сла́кыи Сѡлѹнь съ вьсе́ж Ѳетталїе́ж, такѡ́же же и҆ трїва́лы.[3] такожде и҆ Далматїж, ка҃ и҆ а҆рванитскаа гл҃атса дръжа́ва, да҃ и҆ до Дра́чє. вь ни́х же и҆ митрѡпѡли́ты и҆ є҆пѵ҆́скѡпы свѣтлѣ и҆ бл҃гѡчьстивѣ поста́ви, ка҃ко҃ свѣтлїи є҆гѡ́ хрїсѡ́вѹли вь сла́кнѣи Ла́вре стыѩ гѡры и҆ прѡтатѣ ѿкръве́нѡмь свѣдѣтелствѹѭ лицемъ. и҆ не тъчѭ сі́ми дова́ѥнь бы҃, нж҃ и҆ да́же до цр҃вѹѭщаго гра҃ крѣ́пкѡ и҆ мѫже́стъвнѣ вьсѣ пѡкори же̑ и҆ пѡѡ҃блада. и҆ самы́и тъ҃ цр҃кѹѭщїи гра҃ повѡю́ва же̑ и҆ покори. и҆ и҆же тамо дръжѫщѧ фржгы по҃данїа́ ѹ҆стрѡ́и. Си́це ѹ҆бо тѡ́мѹ вьсѣ ѡ҆дръжѫщѹ и҆ пока́рѣѭщѹ, приспѣ и҆ до него̀ сла́ва прѣ҃бныѭ. а҆́же вь сласть ѕѣлѡ прїе́мъ, раждѣ́же са ср҃цемъ. и҆ ка҃коже є҆лень па́лимъ на и҆стѡ́чники кѡдны́а, си́це нѣ́како бѣ́ше то́мѹ желѧ́телно є҆же насладити са сщ҃ен̾ный прѣ҃бныѭ мѡщє́н. (л. 80).**

Асѣнъ проводилъ извѣстие до фржзитѣ въ Цариградъ да иска мощитѣ на светицата, безъ каквито и да е скжпоцѣнности и украшения на ковчега. Фржзитѣ се съгласили на радо сърдце.

---

[1]) Срв. Kalužniacki, 59--77; четьи-минеитѣ; Гласник VIII, 131—141; Starine IX, 53—59 и др.

[2]) Гл. стр. 41.

[3]) Срѣщу думата **трїва́лы** стои странична бѣлѣжка: **Трїва́лы Срьбѣ́ж и҆менѹе̑ ✝.**

Тогава: Сїа̑ же ꙗ̑ко слы́шавь самодрѣ́жець, мнѣ́ше себе́ по мѣ́сѝ лѣ́тати, и̑ ѿ ѕѣ́лныѫ не и̑мѣ́аше ка́мо дѣ́ѫтѝ ра́дости. и̑ тѹ̑ а̑бїе посла̑ вьсе̑ѡ̑сщє̑нѝнаго Ма́ркѧ, митропо́лїта сѫ́щѧ велїка́лаго Прасла́ва съ мно́гоѫ чьстїѫ, вь е̑же прїне́сти тѣ́лѡ прѣ̑бныѫ ѿ Е̑пїва́тъ вь сла́вныи гра̑ Трїно́въ.

Когато вече владиката приближавалъ Търново съ мощитѣ на светицата:

И̑ ꙗ̑ се̑ ѹ̑вѣдѣ бл҃гочьстивыи ц҃рь І҃ѡ̑ Асе́нь, и̑зыде̑ и̑зъ гра̑ съ мѝтерїѫ своеѧ ц҃рицеѫ Е̑ле́ноѫ, и̑ съ своеѧ ц҃рицеѫ А̑нѝноѫ. и̑ съ вьсѣми велмѫ́жы своѝми. Съ нѝми же и̑ вьсе̑чьстыи̑ патрїа́рхъ (к҃н) Васи́лїе съ вьсѣмъ прѝчьтѡмь ц҃ркѡвнымь. съ нѝми же и̑ мѫ́жьствѡ мно́гѡ безьчи́слънагѡ на́рѡда. ц҃рь же̑ и̑ вьси̑ сѫ́щїи съ нѝмъ, пѣ́ши и̑дѡшѫ ѿ гра̑ на чєтыри пъ-прїща съ мно́гоѫ чьстїѫ вь срѣте́нїе прѣ̑пбнѣи, а̑же и̑ своѝма чьстнѣ о̑бьѣ́мше ржка́ма, д҃шеѫ же̑ и̑ късѣмъ ср҃цемь, любе́зно лѡ́бзаахѫ. и̑ прїне́сше полѡ́жишѫ вь ц҃рѣ̑ви ц҃рьстѣи. и̑де̑ и̑ до дне̑шнѣгѡ лежѝть дне̑. ра́зличнѝ и̑сцѣленїа подава́ѫщи и̑же съ вѣ́рѡѫ и̑ любѡ́вїа къ тѡ́и сла́внѣи прїтѣ́каѫщи̑ ра́цѣ.

Какъ пъкъ мощитѣ са били прѣнесени отъ Търново въ Видинъ, а оттамъ въ Сърбия и пр., това е разказалъ Цамблакъ.

Цамблаковиятъ разказъ се намира, заедно съ Евтимиевото житие на св. Петка, въ синаксаря № 103, II г 8, въ Зографъ. Паметникътъ е отъ XV в., съ сръбска и българска редакции. По други прѣписи повѣстьта бѣ печатана въ Starine IX, както и отъ Калужняцки, стр. 432—436. Тя се цѣни особено за вѣститѣ, що ни дава за послѣднитѣ години на Видинското царство на Срацимира:

97ª Та́же по мнѡ́гы̑ си̑ лѣ́тѣ̑, ц҃роу оубо̑ бльгар'скомоу не над'ѣющѹ се. лю́дем'же вьсѣ̑ мирѹ́ющимь, и̑ бл҃гочт҃ївю растещоу ради м҃тѣвь прпо̑бные се̑ѥ м҃тере. боурѹ вьзвѝжеть и метежь непостоа̑ньнь, и̑же ѿ начела самиренїа[1]

[1]) Самиренїа, сръбско произношение вм. съмиренїа.

ра́тникь. цр҃а вар'вар'скаго на славнѣиши ѹмь гра вкорѣ-
жаеть ѝже ѝ пришь҃. в'ьсѣ ѹ҃бѡ бльгар'скіе прѣдѣли ꙗко
гнѣзо̑ оудрьжа. на чѡ̑ни же гра̑ пришь҃, не дерзѣвше
кь прїетїю. мѣста ѹ҃бо̑ твьрдость зрѣ̑ ꙗже е стрьмнї-
97б намѝ горь ѝ хльмовь высокы҃ затворенно | ѝ стѣнами вели-
кыми оукрѣплѥно. ѿ вьноутрь же прпо̑бные мнѡ́го чтчыми
моцї'ми трьгѹбо̑ оутвьрьжено. ѝ ꙗко воина непобѣдима
сїе по̑срѣ̑ ѝмоущѝ. ѝже тамо жителѥмь. и по сѝ ѹ҃бо̑
вещей бѣздел'нь хотѣꙗше вьзвратити се вар'варь. кь
стѣна̑ ѿ чести нечто а҃ще вьзмог'ль би кь крѣпости
же прпо̑бные не ѝна́ко ѹспел'би, развѣ̑ ꙗко сѣ́но кь
ѡ҃г'ноу. нь и слишыть ѝ та̑ по̑бно. Мѡ́ѹ҃сѣоу̑ же Ї҆ерѣ́мїи.
ѡ҃вь ѹ҃бо̑ не мл҃ли се о̑ людѣ̑ сѝ. ѡ҃во же ѝзыди ѿ гра̑
сѣ̑го. мл҃твы бо̑ твоѣꙗ ꙗко стѣ́на медна ѥ҃ѹ кь възбра-
нѥнїѹ гнѣва моего̑. ѝ тако ѿ горкїе повѣ́сти, рѣхоу
прѣвьшь҃шоу вь роукоу бы҃ авїе. ѝже никогда̑ сїе сполоу-
чити мнѣщомоу се. та̑же что̑. а҃ще ѹ҃бо̑ подро́бноу вашеи
любвѝ. ѝже то̑гда̑ творима прѣ̑ставлю пїсанїемь вѣмь
98а ѝзвѣстно кь печали ѝ сльзамь низведѹ вас̑. | нь радѝ
трь҃жьства дню. а҃ще ѝ пол'зѹ, о̑баче рѝданїю оумльчахо̑
повѣ̑. о̑ стѣи же намь слово.

Ꙗко ѹ҃бо̑ вьса ꙗже вь граде чтнаа прѣ̑ лицемь
прино́сима бѣхоу цр҃е́вѣмь. принесено̑ бы҃ ѝ вьсе чтное ѥі̑
тѣ́ло̑, о̑бнажено̑ ѹ҃бо̑ ѿ мнѡ́гоцѣнныѝ ѡ҃дѣ́анїи. малими
же нѣкыми ѝ хоудими о̑дѣжами о̑дѣано̑. сїе̑ испросивь
ѝже на Ѝстрѣ рецѣ Бдѝн'скы҃ градѡ̑ цр҃твоуѥи цр҃ь. та́мо
вь сво́а ѿпоущаеть. ѝдеже ѝ прѣбы҃ врѣме не мнѡ́го.
Та же̑ вьгрьскомѹ кралю̑ ѝ сь ѝже по̑ нѝмь силами Доу́навь
рекоу прѣшь҃шѹ и Бдѝнь гра̑ приѥм'шоу ѝвьвль (sic)
вар'вар'скїи начелныкь. люто бо сїа̑ бораше то̑гда. ѝ на
вьгрѝ ѥ́лико скорость вьо́рѹжает'се. и сьраженїѹ бывшоу
сихь ѹ҃бо до кон'ца повѣжа́еть. вь рѣце же оу̑давити се
98б творить мнѡ́жаишои чести воин'ства. | Ѝ та́ко свѣтлими

повѣдами красѥ се исмаилытинь. на Бдин'скыи приходить гра̑. и ц҃ра оубо къ нюмоу изьшьша небоеща се их же ради къ нюмоу послаль в҃ѣ завѣщаніе. Свѣзана въ Просїискыи гра̑ ѿпоущаѣть. имѣнїа же его̑ вьсако̑ число виш'ша соуща. вьзьмь и та̑ въ своа̑ ѿтоущаѣть. Симь тако сьтвараемо̑. Тоу̑ сьлоучи се быти на видѣнїе ц҃рево пришедши, бл҃гочьстивѣишои кнегини срьб'скыѥ землї соупроужници пр҃нопоминаемаго̑ и ст҃го̑ кнеза Лазара. съ двоими тое̑ и бл҃агочт҃ивѣишими ѿрасльми, Стефанѡ̑ Деспотѡ̑, и Елькѡ̑. ѩ и великаго и храбреишаго деспота Оуглюше соупрѫжницѝ, Ефїмїиѧ бо̑ именемь. Постничьства же оукра̑шене соущи. и ѻ̑дѣанїемь и добродѣтел'ми въ
99а прѣмоудро̑сти же и ѻ̑строоуми мнѡ̑гыи̑ | прѣвъсходещи. Сѝ коупно дрьзновенїе имоуще къ царо̑у. не града. не то̑го ѿкрт҃наа. не имѣнїа. нѝ ина коа̑ ѿ сицѣви̑ просише. иже малоу оубо̑ и врѣменнѫ имоущїи̑ сладѡ̑ вескон'чнѫ же погибѣль. ѩ припаютъ любовїю крѣп'ко сьдрьжими. просеще нетлѣнныѥ мощи прпо̑бныѥ се̑ мтв҃ре. ѻ̑ни же̑ насмиав'се и почто̑ не ѿ иныи̑ мнѡ̑зѣ же и велицѣ цѣны̑ дѡ̑ныи̑ имѣнїи просите ре҃, ѩ кости тькмо̑ соухы и ѿноу̑ недвижими. ѻ̑ни же̑. ѿ бл҃женаго произво̑лѥнїа. ѿ бл҃гыи̑ дѡ̑ть бг҃ольбьзнаго пр҃ѣложенїа. а̑ще хо̑щеши рѣше вьса̑ наша прошенїа и имѣнїа измѣнити на желаемѝ намѝ мо̑щеи, го̑тови есмы̑ прѣ̑ложити. ѡ̑ни же̑ похва̑лѧѣть оубо̑ тѣхъ оусрьдїе о̑бикоше бо̑ добродѣтели и моучителю чю-
99б дити се въ роуцѣ же даеть симь просимое. | ѻ̑ни же̑ сїе ѡ̑бьем'ше рекома, лобьзаахоу̑. прилагаахоу̑ къ ѻ̑чима и дѡ̑оу коупно и ср҃це. сльзы ѿ радо̑сти изливаахоу похвалѧахоу̑, припадаахоу. не имеахоу како насладити се любочьстїа ракы. и кон'ць мѵ҃ри мнѡ̑гоцѣнными. и зла̑тими о̑дѣанныи ѻ̑прѣтав'ше въ свою землю̑ съ многою̑ чт҃їю ѿнесоше. красоующе̑ кѫпно̑ и веселеще. тако востежавше скро̑вище. е̑моу̑ же мирь вьсь неравностоател'нь. и непо-

грѣшише прѣмоудри. нь сїѐ вь стѣи цр҃кви положено
йже вь тѣ҃ домѣ, техь оубо ненавѣтно сьхраняѥть ѿ
нахѡдещїи прилогь. ибо ѥже на сьрабнаго почьсть, на
прьвообразное влкы вьсходїи. и благыми надѣжами ра-
стѹть оупространяеми. нь и сь цр҃твовати то҃и гихь
оуповаемь за ми и сьстраше тои. и ѿ варварскы изеше
100[a] роука. Бо҃у оубо вьсхотевшоу, нь си | зѣло потьщавшими
се, извѣ҃ѣ бо ре люди свое нь рѹкою Мѡѷсѣовою и Аронювю.
сьхрани Бь и прпбные ѿ варвар'скаго нейстовства мощи.
нь тьщанїемь и ревностїю сихь бголюбны и великопо-
хвалны моужїи. И не зазрите ми на женьскую слабость
моужьствьное приносеща йме. разоума бо, крѣп'кое и
моуж'ествное соудит се, а не ее҃тва видѣнїе. вь моуже҃
причитаетъ се Ан'на. и Июдїдь, и Девора. йже сили
сьтворише. йже цартва оудрьжаше. йже цре нечьстиви
посрамише. и нна тѣ҃ земла вьса свѣтла и мнѡго чтна
ю. вьсакыми образы прѣизещ'на. и прѣвьсходещи вьса
иже ѿ вьстока даже до западнаго океана цр҃твїа ѡна бо
прошьше тькмо исмаилите до конца смѣрише и едва
дихати оустроише. блгочьстїе же ѿ ре҃ди сьтвориши, и
тѣ҃ цре же и кнезе потребише. и рѣтко едва аще обрещет
100[б] се тамо | цр҃ковь или сщеникь. и се ѡтаи и в земли ськры-
тѹ соущѹ стилищѹ.

Зде же симь бговѣн'чанимь деспотѡ. колико лѣть
боримо ѡ сихь, и ꙗкоже винограа обираемѡ. и се не еди-
ною вь лѣ҃, нь на коижо дь же и ча. жител'ствѹють
ради прпобнїе млтвь, обладающю своими ꙗко же и ѿ
начела. блгочьстїю множьство и добродѣтели подещѣ.
Вь кы бѡ страна толико монастирїе рьци ми, таже велици
и славны. вь кы граовѡ. где толико числа выш'ше иночьско
мнѡжьство. аггльскоѥ и несьпрѣжное житїе живоущїи.
ѿвы оубо вь монастире, на едино зреще единомыслеще.
единодишѹще. и об'щенїемь еже дрѹгь кь дроу себе соу

ѻ́бразь и҆ пⷭ҇писа́нїе къ добродѣтели. ѿви же̑, въ безмльвїа
нбїи сто́еще, ꙗ҆ко серафїми бж҃твномоу ѹгажа́ють мысльно
101ᵃ жи|телство и наслаж̑енїе имоуще. и҆ ѻ҆дрьжещїи мл҃твы пр҃но
мнѡ́жеще. гдѣ̀ а҆рхїерее толико. гдѣ̀ оусрьдїе къ Бⷭ҇, и҆ къ
бж҃твный. гдѣ̀ бл҃гочинїе нарѡ́да, є҆лико въ властѣ̑ и҆ є҆лико
въ порѹ́чны҃ нигдѣ̀, развѣ̀ здѣ̀ и҆дѣже прпⷭ҇бнаа изволи
прѣ́бивати. идѣ̑ высхоте оу҆покоити се. ѿ̑ѣть вл҃ка бльгар'-
скѹ́ю сла́воу ѿ нюѐ. дарова же є҆и срь́б'скѹю. ѡ҆ное ни
є҆дино̑ ѿстаю́щоу. Сицево и҆мѣ̀ прѣне̑нїе дѡ́хвалнаа мⷭ҇ти.
и҆ Боу̑ и сїе сьтвор'шѹ промисльнѣ̀, ꙗ҆ко да и запа́днаа
то̑ є пришьствїе̑. ѻ҆стѣ̀т се и на лоучшаа наза̑ю́ть.

XVIII.

Жития на св. Илариона Мъгленски.

1.

Извадки отъ Евтимиевото житие на св. Илариона.

Най-старъ прѣписъ на Иларионовото житие, написано отъ Евтимия, се нахожда въ зографския синаксарь № 103, II г 6.[1] Той е отъ XIV в. По-новъ отъ него, отъ XV в., юсова редакция, напечата Калужняцки.[2] По сръбска редакция го печата Даничичъ.[3] Ето заглавието и краятъ отъ житието, по зографския прѣписъ:

† Житіе и҆ жи҆знь прп҃бнаго ѻ҆ц҃а на҆шьго І҆ла-
† ріѡна є҆пкпа Мо́гленскаго. въ нежѥ и҆ҁ̃ како
† прѣнесень бы҃ въ прѣславныи на҆шъ[4] гра҃ Тръ-
† нѡвъ. съпи҆сано кѵрі҃[5] Є҆вѳи҆мі҃емь патрі҃а́р-
† хѡмь Трънѡвскыимъ. (л. 123).

. . . . . .

по мнѡ́зѣ же крѣмени грѫьскомѹ ѻ҆скѫдѣ́кшѹ цр҃тѹ и҆ ѹ҆маленѹ въсѣѵьскы, блъгарскѡмѹ же и҆ ѕѣлѡ възкели́ѵнѣшѹ са, благѡѵьстї-вѣншїи ц҃рь Калѡ́ѧнь блъгарскѡе тѡгда̀ пра́вѣше скїптрѡ. ѕѣлѡ же хра́борствѹѫ тѡгда̀, прѣ́ать грѫьскѫа земла ѵа́сть не ма́ла. Ѳракїѫ гл҃а и҆ Македѡнїѫ, Трѣ́валы же и҆ Далматїѫ. къ си́м же Неа́дѫ и҆ ^Єла́дѫ, и҆ є҆ще же и҆ Є҆тѡлїѫ. и҆ слыша ѻ҆ блаженѣмь

---

[1]) Срв. стр. 41—42.

[2]) Werke des Patriarchen von Bulgarien Euthymius, 27—58.

[3]) Starine I, 66—85.

[4]) и [5]) Тия думи са търкани съ ножче, та едва се познаватъ.

Іларіона чюдеса и знаменія яже творить бг҃ его ради, желаніемь бж҃твнымь раждеже са. и ст҃го бг҃ти насладити са хота, съ мнозѣмь посла ѹсрьдіемь. и съ довоѧнои чьстіи мощи прпо҃бнаго Іларіона въземь, съ кадилы же и хрѡматы къ свои славныи гра҃ пренесе Трънѡвь. патріархъ же яко се҃ слыша, изыде съ въсѣмь приучьтомь въ срѣтеніе ст҃го, съ свѣщами же, и кадилы, ѹсрьдно облобыза мощи хва҃ іерарха. и слъзами довоѧными тыа облівь, въ чьстнѣи положи црькви ст҃ѣхъ и славныхъ великомѹ҃никъ. ꙗ҃. аже и до нихъ лежаще, подавлѧть исцѣленіа невъзбраннѡ въсѣмь иже съ вѣрою и любовіи къ нимь прихождащіимь. (л. 144ª).

У Евтимия е допусната една грѣшка, че ужъ Калоянъ поставилъ мощитѣ на светеца въ черквата Св. Четиридесеть. Истината е, че Калоянъ е заповѣдалъ да се прѣнесатъ мощитѣ отъ Мъгленъ въ Търново, но черквата била въздигната послѣ отъ Ив. Асѣня II, прѣзъ 1230 г. Светецътъ билъ положенъ въ новата черква отъ Асѣня II. Това се уяснява отъ Асѣновия надписъ на една колона въ сѫщата черква и отъ братското проложно извѣстие за прѣнасяньето на мощитѣ на Илариона, находеще се въ зографския прологъ № 88, подъ 21 октомври, и помѣстено надолу.[1]

2.

Кратко проложно житие на св. Илариона Мъгленски.

Мцⷭ҇ ѧ҃ктомвріе. кѧ дⷭ҇нь

Прѣнесеніе мощемь ст҃го Іларіѡна. епископа Мъгленскаго.

Цр҃ькоуюцѹ Калоѧнѹ царю блъгарскомоу. братоу стараго Асѣны цра. и прѣемшѹ грачьскѹю землю. Тракь. Македонію. Неідоу. и дошь до града Мъгенскога. и тогѣ прѣемшѹ ѹкрѣте рікоу прп҃бнаго еп҃копа Іларіѡна. и ѩ҃ктеноѹ ревностію разжегше. въстрѣте прѣнести ст҃го мощи. къ свои настѣніи

[1] Послѣднитѣ редове и тѫжо . . . са прѣписани отъ прологъ № 47, защото въ № 88 са отсѣчени. За тѣзи зрамци отъ XV—XVI в. гл. стр. 42.

цр҃тоующїи гра҃ Трь́новь. ѥ҆же и҆ повѣ́лѣ соу́щїимь ѥ҆же по҃ ѡ҆бла́стїю ѥ҆го̀. и҆ двиг̑ше мо́щи съ ра́кою прѣнѣ́соше ст҃го ѿ гра́да то́го. оу҆слы́шав̑же па́трїар̑хъ Трь́нова града, и҆ в̑сѣ́ю зе́млю бльгарскые, пришь́ствїе ст҃го. и҆зы́де съ є҆пѝкопы и҆ съ в̑се́мь при́чтомь свои́мь. съ бо́лгары и҆ съ в̑сѣмь наро́домъ. съвѣ́щами и҆ ка́диломь. и҆ съ в̑са́кыми бл҃гооу҆хан̑ными во́нгами на срѣ́тенїе ст҃го. и҆ вънесше поло́жише въ бг҃оспс҃нѣмь и҆ бохра́нимѣмь гра́дѣ Трь́новѣ. мц҃а ѡ҆кто́мв̑рїа, ка҃ дн҃ь. И҆ ми́ноувшїимь мнѡ́гымь врѣменѡ̑ и҆ лѣто̑. въспрїе́мь царт҃вїа, скѵ҃пт҃рїи, но́вы цр҃ь І҆ѡа́н̑нь А҆сѣ́нь. с҃нь ста́рагѡ А҆сѣ́нга цр҃а. и҆ бы҃ цр҃твоуюи ѡ҆бла́ю на҃ бльгары, и҆ грь́кы же и҆ фроу́гы, срь́блю же и҆ а҆р̑ва́наси. и҆ в̑сѣми гра́ды ѿ мо́ра до мо́ра. и҆зво́ли се, то́мꙋ цр҃оу І҆ѡа́н̑ноу А҆сѣ́ню, съзы́дати цр҃ковь въ име҃ ст҃ый҃ ве́ликомн҃и́кь и҆ до́бропобѣ́дный҃, м҃. и҆ та́ко цр҃кви съзи́данѣ бы́вшїи и҆ ꙋкра́шеннѣ бл҃голѣпнѣ. вънсе́на бы҃ ра́ка съ мо́щми. трѝбл҃же́ннаго ст҃гга А҆ларїѡ́на. и҆ положе́на съ чь́стїю. пода́е цѣ́лбы вѣро́ю къ нѥ́мꙋ прихо́дещїи҃. ѥ҆го́же моли́твами да спо҃бит нїи Гь҃ цр҃твию своѥ́мꙋ, : ∽

XIX.

Бѣлѣжки но българската история въ словѣнския прѣводъ на Манасия.

(Хилендарски прѣписъ).

Словѣнскиятъ прѣводъ на Манасиевата лѣтопись, направенъ по поржка на българския царь Ивана Александра, е запазенъ въ три прѣписа — единъ въ Москва, други въ Ватикана и трети въ хилендарската библиотека. Той е важенъ поради своитѣ цѣнни прибавки за българската история. Ватиканскитѣ прибавки, въ успоредъ съ московскитѣ, бидоха обнародвани въ българската книжнина, съ неразвързани думи, отъ П. Гудевъ.[1]

Хилендарскиятъ прѣписъ се пази подъ № 333. Той съдържа 157 л. хартия folio, сръбска редакция. Първитѣ 38 листа са поучения, а на останалитѣ е помѣстена лѣтописьта. На послѣдния л. 157[б] има бързописна бѣлѣжка, която изглежда да е писана не отъ ржката на прѣписвача: † сїа кнїга рѣкомá царотáв'нїй монáтїра Хїлáнра хрá вахо прéстиé Бцé ва ста стихъ пописа грéшнїй Рáхфаїлъ їермонá летó ѕá ф н (1550 г.). Припискитѣ по българската история са писани съ киноваръ по полето на листоветѣ, като се почне отъ л. 90 та до 144 непослѣдователно. Тѣ бидоха веднажъ печатани отъ Дучича въ Гласника на сръбската Академия, LVI, но съ много опущения и прѣмного погрѣшки.

---

[1]) Срв. *Чертковъ*, О переводѣ Манассиной лѣтописи. Москва 1842. *Билярскій*, О средне-болгарскомъ вокализмѣ, по патріаршему списку лѣтописи Манассіи. Спб. 1858. *Дриновъ* въ Браилското пер. сп. II., 56—64. *Гудевъ* въ Мин. сб. VI, 311—361.

Прѣмꙋдраго Манасїи лѣтописїа, сѣбранне лѣтно ѿ сꙁанїа мирꙋ наꙋнаꙋщїеѥ, и текꙋще до самого цр҃тва, кѵ҃ Никифора, Ботаниѡта: (листъ 39ª).

Цар҃тво Анастасїа цр҃а. (491—518).[1]

При Анастасїи цр҃и, наꙋеше блъгаре поѥма҃ ꙁемлю сїю. прѣшѣшꙋ Бѣдынѣ. и прѣжде наꙋеше поимати Долнѣю ꙁемлю Ѡхридскоую. и по то҃ сїю вьсꙋ (л. 90ª).

Ѡ исхода же блъгаро҃ до нинѣ. ѡ҃ о҃ (870) лѣ҃. (л. 90ᵇ).

Цар҃тво, Костентина Брадатаго (668—685).

При се҃ Костѣтинѣ цр҃и, придоше блъгаре през Доуна҃. и ѡѥше грькѡ҃ ꙁемлю сїю въ нїен же живоу҃ и до нинѣ. разбивше нїхъ прѣжде же нарицаше се ꙁемлѧ сиѧ Мисїа. Много же бесꙋисл'ни сꙋще, їспл'нише и сию странꙋ Дꙋнаву. і онꙋ до Драуа. и далеи їбѡ вл'си и срьбле. и проуїи всѝ едино соуть. (л. 105ª).

Цар҃тво. Лѣва. Иконобо́рца (717—740).

При се҃ цр҃и Лѣвѣ. кꙋмане нападоше на Цр҃иградъ, и на всю ꙁемлю. и҃, и потоноуше въ мори, и ꙁбнѣни грькы. а проуїе блъгаре съсѣкоше вьса.

Въ дни се҃ цара ѡвръже се Ры҃ къ Фрꙋгѡ҃. ꙁаради хоулѧ ѥгѡ҃. (л. 111ª).

Цр҃тво. Леа. сына. Константино҃ (775—780).

При се҃ Лѣвѣ, бы҃ кнѧꙁь бльгаро҃, Карда҃. (л. 115ª).

Цар҃тво Никїфора Геника (802—811).

Сь҃ Никїфо҃ цр҃ь изыде на блъга҃скꙋю ꙁемлю при Крꙋмѣ кнеꙁи. испрьва оубѡ побѣди его. и расхыти имѣнїе носимое

---

[1]) Годинитѣ на царуваньето прибавихъ за прѣгледность.

имь тогда. и по то же събра се: Крь съ своими оставшими о разбоиа, нападе нощїю на цра. І не тькмо разбн грькы, нь и самому грю главоу орѣза. и окова врь еѐ сребро и въливає вино в ню. дааше бльгаро пїти :· (л. 117б—118а).

Цртво Михаила. Рагавеа (811—813).

Сь си цремь па Кроу кнѣ бра състави по Одрїниѥ, и разбн ѥ. яко и самому цркви едва оутещи. Вьсе же црькое имѣнїе блъгаре възеше. и грьуьское (л. 119а).

Цртво Льва Арменїна Иконоборца (813—820).

Съ сиково цремь па Кръ бра се въ Ѳракн. испрьва оубо блъгаре побѣдише. гонящи же бльгаро грькн. не опасне. възвратише се они, разбише ихь, яко мало и самъ. Кръ не оухваащенъ бы. коню его пашу под нимъ :· (л. 120а).

Цръ грькомъ Мїхаиль :· (820—829).

При сѐ цри вста некто грь їменѐ Ѳома, и събра много унсло вонск. яко мало не всоу грьскую землю и прии хоте оѣти Мїхаилу цртво. Нь изшь бльгарскы кнзь Мортагь, разби е. и побѣдн. зане велику любовь имяше съ Михаиломъ : — (л. 120—121а).

Цртво Мїхаила сна Ѳеофилова (842—867).

При сѐ Мїхаиле цри, и при итри ѥ кртише се бльгаре. о толѣ же до инѣ лѣ. ф. и. іа. (511) некогда бо невѣ яко сестра блъгарьска княза плѣнена бы грькы, и въ црко дворѣ предана бы. и крщена бы и наоучена книзѣ. Въ цртво же си црен мирь соущу великоу между грькы и блъгари и промѣнена бысть на некоемъ болѣринѣ Ѳеодорѣ Коуфарѣ :· Пришьши же она не престаашe оучещи брата своѥ о вѣре Хва, додеже и кртн ѥго. оному же кртившоу се въсташе блъгари на нь,

хотеще оубити ѥго, ꙗко вѣрꙋ ихь ѡставльша. ны̀ ти̑н ѝзшѣ на бра̑, побѣди и̑. и ѿ толѣ крти̑н, ѻ̀бѣхъ во̀лею, а̑ дрꙋгыи̑ и ноуждею :· (125[6]—126[6]).

Цр҃тво Василїа Македонѣнина (867—886).

При сѐ Василїи ц҃ри кр҃тнише са рꙋси. (л. 130[6]).

Цр҃тво Льва прѣмр҃аго, сна Васи̑ѣ (886—912).

Сь̀ Львь ц҃рь, оугры ѝзвѣ по пѝзмѣ на Сїмеѡ̑на ц҃ра бльгарѡ̑. понѣже конскꙋ ѥго̀ многажды разбн. ѝже и разбивше ѣ̑ поплѣнише блъга. а̑ то̀ ꙁаткори се вь Дрьстѣ. Сїмеѡ̑ пакы воѣва̑ на вꙋгры поплѣ̑ ꙁемлю и̑, и самѣ̑ разбѝ и̑ възвра̑ се ѿ тоу̑ бра̑ състави съ грькы и̑ побѣди и̑. (л. 132[6]).

Цр҃тво. А̑леѯандра, бра̀та Львева, и̑ Кѡ̑стен̑тина сна Львова (912—959).

При сѐ Кѡ̑стентїнѣ ц҃ри. Сїмеѡ̑ блъгарскы̑ вънинде по мирꙋ въ Цр҃гра̑, и̑ бл҃ви се ѿ патрїарха, и̑ ѡ̑бѣдова съ ц҃рмь. и̑ съ ни̑. ѝзьшѣ̑ же ѿ ту̑ на̑ плѣновати. и̑ бра̀ни бы̀вшы, побѣди ꙁлѣ грькы подвацѝ. (л. 134[a]).

Цр҃тво Романа. Лакапїна (920—944).

При сѐ ц҃ри Романѣ, блъга̑скы̑ ц҃рь Сїмеѡ̑ многажды до са̀мого Цр҃гра̑ плѣни, паче же и̑ цр҃кы̑ дворь пожеже, і̑ Ѡ̑дри прнеть. и̑ при сѐ ц҃ри ѹмрѣ̀.

Сѐ ц҃ра внꙋкоу Пѐтрь ц҃рь бльгарскыи̑ и̑мѣ женоу̑.

Цр҃тво Ро̀мана. сна Констѣ̑тинѣ̑ Багрѣнороднѣ̑ (959—963).

При сѐ Романѣ ц҃ри, Петрь ц҃рь блъгарскы̑ оумрѣ̑. сновѣ же ѥго Борѝсъ и̑ Рома̑ — таллика сꙋща въ Цр҃градѣ ѡ̑поучена быста въ своа̑ :· (л. 137[6]).

Црьтво Никїфора Фоки (963—969).

При сє Никїфорѣ цр҃ь, плѣнише руси блъгарскую землю подвацѣ въ двою лѣтоу. цр҃ьви Никїфору изведшу Свѣсла́ва на нихь : ⸗ (л. 139[6]).

Црьтво Іоа Цимисхїа (969—975).

Съ Цимисхїи цр҃ь приѣ Праслава. и възе въса цр҃кые бѣлегы. и самого Борися ѡве въ Цр҃ьгра. съвлече его тамо съ цр҃кы и сътворы его магистра. се же єсть са́мь велии въ грьцѣхь. По приѣти же Праславѣмъ. Свѣславу кнезю руському, поплѣнившѣ блъгарскоую землю, и по себе сътворшоу. и въ Дрострѣ емоу сущоу. ше тамо Цимисхи съ многыми ратники побѣди его. самого же своеволнѣ ѡпоусти. ны и ты доше въ печенѣги, тамо сконча се съ всѣми своими : ⸗ (л. 142[6]).

Црьтва Василїа и Костантїна. сну Рома цр҃а (976—1025).

Съ Василїе цр҃ь разби Самоила цр҃а блѣгаро подва. и прїе Бдин, и Панску, и Ве Прасла и Малын, и прое градовы многы. ны и Скопїе предано бы ему Романо сна Петра цр҃а. тамо бо бѣ дань емоу Самоиль цр҃ь владати. ꙗко блъгаре до Охрида и до Драча и далее цр҃твоваше : ⸗

Съ цр҃ь Василїе много и бесоусльны плѣнокы сътвори блъгаро, и разбо́а люты. ꙗко разбивь Самоила цр҃а. ѥи хилїадъ блъгарь ослѣпи. на въсако сто єдино́го оставлѣ съ єдинѣмь ѡко. и осла ихь къ Самоилу. видѣв же ихь онъ о кда оумрѣть : ⸗ (л. 142[6]—143[a]).

Самодрьжьство цр҃а Костантїна. бр҃ Василїева (1025—1028).

О се Василїа бы блъгарское цр҃тво по областїю грьцьскою, даже и до Асѣнѣ цр҃а блъгаро прьваго : ⸗ (л. 144[6]).

XX.

Хрисовулъ на монастиря Св. Никола Мрачски (Орѣховски).

Най-цѣнната отъ старитѣ български грамоти, както по своята автентичность, тъй и по своя исторически материалъ, е безъ съмнѣние тази на Ивана Александра, дадена на монастиря Св. Никола въ мѣстѣ нарицаемѣмъ Ѡрѣховъ, на 1 декември 1347 год. Той биде издаванъ отъ Григоровича, Шафарика, Срезневски, Звънчарова (литографно факсимиле), Бобчева, но се и до днесъ оставаше неустановено за кой именно монастирь се отнася. Едни, водими отъ названието Орѣховъ, дирѣха монастиря при Горня-Орѣховица (Търновско) или при Орѣхово на Дунава; други, като гледаха, че първитѣ поменати въ хрисовула селища са софийски, дирѣха монастиря въ Софийско.[1] Сега, съ откриваньето и на втори хрисовулъ за сѫщия монастирь, съ нови подробности, въпросътъ за мѣстонахождението на монастиря се рѣшава. Освѣнъ това, новата грамота дава цѣнни вѣсти за топографията на горня Струма прѣзъ XIV в. и добъръ случай за образецъ на срѣдньовѣковенъ подправенъ документъ, каквито издирвачътъ срѣща често по монастирскитѣ и др. архиви.

Този цѣненъ за науката фалсификатъ се намира въ архивата на Хилендарския монастирь, между сръбскитѣ грамоти № 11.[2] Написанъ е на пергаментъ, 40 см. × 28 см. Печатътъ е откѫснатъ, но личатъ дупки и сиви слѣди отъ копринените нишки, о които той е билъ прикрѣпенъ. Писмото е полууставно, хубаво. На нѣколко мѣста има палимсести;

---

[1]) *П. А. Сырку*, Записки имп. рус. арх. общества II, 127—132; *Иречекъ*, Пътувания, 19; Училищенъ Прѣгледъ за год. 1902, II, 158—159, *Бобчевъ*, Старобългарски правни паметници, 160, 162.

[2]) Още Григоровичъ (Очеркъ путешествія 2 изд., стр. 42) бѣ далъ бѣлѣжка за този паметникъ, но и досега оставаше неиздаденъ и необясненъ.

тѣ са означени пó-долу въ текста. Текстътъ е копие отъ хрисовула па Ив. Александра, съ прибавки на нови селища и названия, замѣна на думитѣ *царство ми* съ *кралевство ми* и съ подписъ на Стефана Уроша, краль на всичката сръбска земя и приморска, на овчеполската и велбуждската.[1] Дата има само за мѣсеца — септември 9 день (въ Ив. Александровата грамота е 1 декември 1347 г.). Редакцията на паметника е смѣсена — срѣдньобългарска и сръбска. Прѣписвачътъ, воденъ отъ първия хрисовулъ. писвалъ думитѣ съ юсове, а сетнѣ отгорѣ поправялъ съ съотвѣтни сръбски замѣстници ѹ или є, и то не навсѣкждѣ.

По всичко личи, че паметникътъ е подправенъ. Бие на очи, че току-речи всичкитѣ дарени имоти и селища на монастиря, пъкъ и той самиятъ, не са били нѣкога сръбски владѣния, та и не е могло сръбски краль да казва за този монастирь **манастирь кралевства ми, земля кралевства ми.** Послѣднитѣ думи не биха фигурирали дори ако Стефанъ Урошъ Дечански, съ позволението на Михаила Видински, би искалъ да даде правдини на монастиря. Хрисовулътъ на Ивана Александра за сѫщия монастирь и правдини много обезсилва нашата грамота, особено като се знае, че при Урошевци (Милутина, Дечански, Душана) никакви територияли промѣни не са станали между Сърбия и България въ полза на послѣднята, та да могатъ едни и сѫщи селища да стоятъ ту въ български, ту въ сръбски прѣдѣли. Отъ друга страна пропущаньето на думата *царство ми* вм. *кралевство ми,* както и палимсеститѣ, нѣкои отъ които са писани дори и съ друго мастило, говорятъ най-краснорѣчиво за подправката на документа. Има и цѣли прѣдложения изпуснати, прѣмѣстени или други прибавени. Прѣправячътъ е билъ българинъ. При всичкото си желание да пише по сръбски, той не е могълъ да се избави отъ **ѫ** и **ѧ**, и на едно мѣсто е употрѣбилъ чисто българската дума **голѣми** вм. **велики.** Подправката ще е извършена слѣдъ 1347 г. въ самия монастирь Св. Никола отъ пеговия игуменъ, който е ималъ на разположение Ив. Александровата грамота. Но дали скоро слѣдъ тази дата или късно? Чини ми се слѣдъ много години, когато прѣправячътъ не е знаелъ дали поменатитѣ въ грамотата села са били български. Това врѣме е настѫпило при

---

[1]) Отъ тѣзи титли се вижда, че се говори за Дечански (1321—1331).

князь Константина Дѣяновъ, който слѣдъ 1382 г., като наслѣдникъ на Неманичитѣ, владѣеше всички въпросни села по Струма, заедно съ манастиря св. Никола.[1]

Ето вѣренъ прѣписъ на този втори Св. Николски хрисовулъ.

Благоѹьстивно ѹто. и ꙁѣло бо҃ѹгодно. и всѣми похвалнѡ. еже кь ст҃ымь и бж҃ьствьнимь ц҃рквамь. теплѫ(ѹ)[2] любо|вь имѣю. иꙁредно оукрасити даромь же и повелѣннемь ц҃рскыимь. тоже и вседрьжителю. бг҃оу оугодно ѥ҃ | и ѡ҃ всемь бл҃гопрнетно. тѣм же и кр҃ства ми. теплоу любовь ѧ(є) имѣю кь симь бж҃ствьнимь ц҃рквамь. и дрьꙁновл҃ние оусрь҃но. иꙁреднѣ же кь ст҃омоу и тепломоу. помощникѹ и пособителю. кр҃ства ми. ст҃омоу и великославь|номоу. ѹюдотворцоу. архиерархоу х҃воу Николѣ. еже и вь всакы бранехь. приклоюѹьшихсѧ(є) кр҃лѣтва ми. не ѡ҃|стѫпно теплѣ. помагѧщомоу. кр҃лвст҃ѹ ми. тѣмже. и кр҃стко ми. се поменоуѹше слово прр҃ка Дв҃а. еже рѣ҃ гн҃ | вьꙁлюбихь красотѹ домѹ твоего. и мѣсто кселеннїа славы твоеѥ. и нже рѣ҃ сь сими бж҃ьствьнїми ц҃рквами. ц҃рне | ц҃рюють. и рогь ц҃рскы вьꙁвишаеть сѧ(є) и дрьжава н҃. оуткрьжѧет се. и силы правдоу пишоуть. и рекноую кр҃ко ми. | семѹ словесн. и хоте сие бж҃ьстьнне ц҃ркви оукрасити. иꙁвѣстно ꙗко же ѥ҃ лѣпо. ꙗко же и сѫ(ѹ)щии мимошьдшеи | ц҃рне. соущи сьдрьжителне. скыф҃тра царьскаго.[3] оукрасишѫ(є) и ꙁаписаше. ѹьстна ко маурьтана пи|смене. иꙁбранные. ихже оуꙁрѣвше. кр҃ко ми. и поревноуѫ симь. и хота приложити. и покрасити. и ѹь҃ достоинѫ(ѹ) | бл҃годареннемь. ськрьшити хотѧ(є) ꙗко же до҃ть. просвѣтити кр҃ѹ ми. и направити коежо҃ мѣсто кою ꙗко | ц҃ркь. не тькьмо великыѫ(є). еже сѫ(ѹ)ть ст҃ыѥ лаврі. нь и҃ мали жже. в нихь же тькмо. нарицаеть сѧ и просла|влѣеть сѧ име іс҃а х҃а бг҃а нашего. и православнаа кѣра хр҃тиѧньска. и того же ради бл҃гоизволи. кр҃ко ми. | и видѣхь ц҃ркь ѡ҃ветьшакшоу. великославнаго и ѹюдотворца. архиерарха

---

[1]) Срав. *Йор. Ивановъ*, Сѣверна Македония, 125—126.

[2]) Поставената въ скоби буква е писана върху самата прѣдидеща, като поправка.

[3]) Разреденитѣ думи са палимсести.

хва Николы. Мраучскаагѡ. | разваливь нс темелнꙗ. и сьзидавь. и попнсавь. и сьврьшивь. ꙗко же ѥсть лѣпо. и видѣвь. крво ми. записа|вшее хрꙋсоволе. стопоучевшихь прьвыи ієрен. и томоу поревнова. крво ми даровати настоѧщи сьи. | хрисовуль. томоу на мастироу крво ми. стого и великославнаго ꙋюдотворца. архиерарха. хва Николїи. | еже ѥ вь мѣстѣ нарицаемѣмь Ѡрѣховь. за все ѡбласть. и сьдрьжанне. того мастырѣ и за вса(є) мꙋ | люди. и за вса моу работникы. и за вса(ѣ) мꙋ. гевгелнꙗ. и за люди Ѡрѣховлѣнь. еже сꙋть вь Срѣдьци и селиꙗ Бѣлица. до межоу Костина брода. и селище Бобовци. и селище Дрьстрѣне. и конерьзь. и сѣнокоси в Ракі|ти. и Блатеуниіоу сь всѣмь бранищемь. и митрь бжию Періколѡскꙋ с мстм и с вградо. і водица ꙋ гра ндеже аще соуть: или сꙋть парици. или ѡроци. или технитарне. или люе кавы (sic) любо. или соуть нива или виногради. или сѣнокоси. или | жрьнвы (sic). или кипоурнꙗ. или перволе. или бранища. или рибна ловища. или ѡрѣшне. или иные. каковые | либо соуть. стасн. и прилежаннꙗ тога монастырѣ. сь всѣмь да ѡбладоуеть. тьи монастирь. стаго архиереꙗ | ꙋюдотворца Николы. тоже видѣвь крв ми прѣдниии ієрен мимошьшихь. видѣвь приложенниꙗ. тоже ви|дѣвь крво мі приложихъ село Уерѣнець и Скакавицѫ. и в Перволи виноградь с овощиемь. и селище Уело|пекь. на Драговицници. до Калоугерьского брода и до Рьжавиуьского дроума, и село Драуево на Строумѣ. | и воноградь (sic) в Дѣꙗуевѣ. и дроуги виноградь вь Скринѣ. и дроуги виноградь в Житомитсцѣ. его же ѥ даль уры|ностарець за постриг си. межа ѡ Мракоу ѡ коудѣ истиуе Житуша догде втиуе Блато. и крва ми настоѧщи | работници. или севасти или прахторы. ѡбла́жщи по земли. крва ми. да не ѡбладоужть ієрквними люми. | и глоби каковы любо оустраꙗет се. вь люхь манастирьскыхь. или мали или голѣми. или фоунь. или | распоусть. или разбои. или коньскы тать. или ниє проуне глобы. да не метехаж с теми глобарієи и се|васти. крва ми разве архимоудрить (sic) настоющи оу стго Николе. да си вьзимать в манастїрь уто є пра|вина. такоже и попове кон соу

в любехь в мастирьскыи. да нимъ не пакости великаа цркви. ни про|топопа ни ексарси. ни ини проуни. нь да прѣбываѭть свободно любе того манастирѣ. крькамн. и да | имають льгьуниноу. дондеже жике. крво мн. нь и по сьмрти крва мн. кто боуде наслѣдникь. крва мн | или сн или соуродникь. крва мн. или и нинь кого бг ѿбереть и посадить на прѣстолѣ. крва мн. да не | попереть. ни да разроушить сего хрисовула крва мн. нь паче да понавлѣеть и поткрьжаеть. ꙗко же ие | лѣпо. стымь и православнимь цремь творити. ꙗко же и само. крво ми не разроуши ни пометноу. нь | па поткрьди и поновн. и проскѣти. кто ли разроушить и попереть сего крисовула (sic) крва ми таковаго да и|скоусить бг своимь праведнимь сждомь. страшнымь и некидними меуемь. и да имать клетвоу ѿ бг | и ѿ прто ю его мтре. и ѿ. ві. анль. и ѿ всѣ стихь боу оугодившихь. и сь Юдоу уесть да има. дарова. хрисовуль крво ми на всѣко изкѣстно оуткрьжение. свободоу уистьи вь оудрьжание вѣуное. манастирю стго | и великославнаго чюдотворца архиереи хва Николы. за все моу дрьжавоу и ѡбласти. и за люи и за всее | емоу правини. писа и пописа крво ми мца сект ѳ. дни.

Стефань Ѳрѡшь кра ·:· вь ха бг. кѣрни. и самодржавии. кра. всеи Српьскои земли и По|морьскои ·:· и Ѡкуепалъскои. и Велъбоужъскои ·:·

Да дойдемъ сега на главното питанье — *мѣстонахождението на манастиря.* Поменатитѣ въ хрисовула селища се намиратъ въ Софийско, Радомирско, Кюстендилско и Дупнишко. Това ни упѫтва вече допѣйдѣ дѣ да диримъ манастиря, който билъ, казва се, не отъ голѣмитѣ лаври, а отъ малкитѣ манастири. Прозвището на манастиря, нареченъ Мрачьскы, ... вь мѣстѣ . . . Ѡрѣховь, вече ни довежда прѣко къмъ търсеното. Покрайната Мрака (сега Мракàта) съ своето село Изворъ се споменава още въ 1330 год., по случай на Велбуждската

битка.[1] Тя и сега е запазила името си и обгрѫща 30 села около р. Струма, въ радомирската околия. Мрачски села са: Пещера, Раянци, Калотинци, Враня-стѣна, Жабляно, Бѣлово, Блатешница, Калища, Егълница, Дебели-лакъ, Изворъ, Негованци, Кленовникъ, Житуша, Жедна, Каси-лакъ, Кондофре, Чуковецъ, Проваленица, Долни-Раковецъ, Горни-Раковецъ, Бобораци, Бѣланица, Върба, Прибой, Пчелинци, Поцърненци, Николаево, Лобошъ, Ковачевци, Райкиловци.[2] Единственият въ Мракàта монастирь Св. Никола лежи въ землището на с. Пещера. Селото е на 3 километра сѣверно отъ р. Струма, а монастирьтъ отстои отъ срѣдището на селото нѣщо на 2 километра на сѣверо-изтокъ. Монастирьтъ е разположенъ въ малка долина, обградена съ дѫбообрасли хълмове. Наблизу, въ мѣстото *Орѣшковецъ*, което отговаря на мѣсто Ѡрѣховь, се намира часть отъ монастирскитѣ ниви. Тази мѣстность се намира на около километъръ на юго-изтокъ отъ монастиря, на 2 километра отъ срѣдището на с. Пещера. Тази мѣстность много прилича на монастирската — една падина заобиколена съ хълмове отъ три страни. Орѣшковецъ се състои отъ ливади, ниви, гора и малко овощна и зеленчукова градина, съ изворъ, който напоява ливадитѣ и градинитѣ. „Нѣкога, казва прѣданието, цѣлата тази мѣстность е била монастирска, а сетнѣ е била усвоена отъ частни лица. По границитѣ на тази и други мѣстности има изкуствени могилки, за които се говори, че били поставени за прѣдѣлъ на монастирскитѣ имоти“.

За *историята* на монастиря Св. Никола ни даватъ вѣсти пакъ хрисовулитѣ. Отъ Иванъ Александровия хрисовулъ узнаваме, какво и прѣди този царь други владалци съдръжателие скив'тра бл҃гар'скаго цр҃тва били направили подаръци и оставили хрисовули на този монастирь и че, слѣдователно, послѣдниятъ е сѫществувалъ прѣзъ врѣме на Асѣновци, ако не и по́-рано. Каква е била сѫдбата му прѣзъ турската робия, не е извѣстно. Нѣма съмнѣние обаче, че и него, по́-рано или по́-късно, е постигнала участьта на другитѣ български монастири — разорение и плѣнъ. Послѣднитѣ негови обитатели

[1]) И приде на мѣсто глаголюмо Мракоу . . . къ прѣдѣлъ землю Българьскыю къ мѣсто рекомо Извори (*Данило*, Животи краљева и архиепископа српских, 193).

[2]) Тѣзи вѣсти за Мракàта ми даде любознателниятъ учитель въ с. Пещера Е. п. Захариевъ. Нему дължа и свѣдѣнията за сегашното състояние на монастиря св. Никола Мрачски.

монаси ще да са занели въ Хилендаръ монастирскитѣ грамоти или ще са ги прѣдали на хилендарски таксидиоти, за да се съхранятъ тамъ и до днесъ двѣ отъ тѣхъ.

Запустѣлиятъ кой знае отъ кога монастирь билъ поразчистенъ и уголѣменъ съ една скромна отшелнишка колиба едва къмъ 1840 година.[1] Врѣменниятъ неговъ пръвъ подновитель билъ странствуещиятъ свещеникъ Симонъ, който дошълъ тукъ съ сина си отъ родното си село Лѣва-рѣка (Трънско). Турскитѣ власти, като узнали за новоотворения монастирь, уловили попъ Симона, обѣсили го, а сина му мжчили да се потурчи, докато най-сетнѣ той сполучилъ да избѣга въ Рилския монастирь. Скоро по това врѣме, първенци и свещеници отъ Пещера и другитѣ околни села се застжпили прѣдъ властьта и получили позволение да пристроятъ при старата малка черква още една часть. Прѣзъ 1842 г. черквата била проширена. Пръвъ управитель на монастиря станалъ дѣдо Лазо Дамяновъ отъ с. Пещера. Службата прѣзъ празницитѣ извършвали свещеницитѣ отъ близкитѣ села. Слѣдъ двѣ години дошълъ тука отъ Кратово попъ Теофанъ, постригълъ се монахъ и станалъ управитель на монастиря. Подиръ Теофана управлението поемали пакъ дѣдо Лазо, светогорцитѣ йеромонахъ Рафаилъ, йеромонахъ Юстинъ, Раде Вилаетски отъ с. Върба (бивши служитель въ Рилския монастирь), монахъ Прокопи отъ с. Радибошъ. Прокопи билъ изпърво монастирски служитель, но послѣ билъ постриганъ отъ владиката Панарета, епископъ-помощникъ на кюстендилския митрополитъ Дионисия (1845—51 и 1858—60 год.). Прокопи построилъ двуетажно здание и се поминалъ прѣзъ 1879 г. Въ врѣме на освободителната война монастирьтъ билъ оплѣненъ отъ турцитѣ.

Слѣдъ освобождението монастирьтъ се управявалъ отъ свещеници или отъ черковни настоятелства до 1895 г. Тогава, по екзархийския уставъ, монастирьтъ прѣминалъ подъ надзора на епархиалното началство и въ 1897 г. за управитель билъ назначенъ пещерскиятъ старъ свещеникъ Михаилъ Пешовъ. Дѣдо Михаилъ съборилъ слабата пристройка отъ 1842 г. и съградилъ нова по́-яка, като оставилъ древнята черквичка да служи за олтарь на новата. Той се поминалъ въ 1904 год.

---

[1]) Срв. краткитѣ бѣлѣжки за това въ издадената брошурка (16 стр.) отъ монастиря прѣзъ 1899 г. подъ заглавие — Значението на монастиритѣ и кратка история на монастиря Св. Николай въ с. Пещера (Радомирска околия).

Сега монастирски управитель е враня-стѣнския свещеникъ Дим. Петруновъ.

Монастирскитѣ имоти се намиратъ само въ землището на с. Пещера: 25 декара овощни градини, 28 декара ливади, 58 декара ниви, 455 декара гора. Добитъкъ има: 2 рала волове, 2 коня, 3—4 говеда, кози, свинье, домашни птици. Имотитѣ се обработватъ отъ монастирски ратае, на брой 7—9 души. Ратаетѣ се пазарятъ за по година. До прѣди възобновлението на монастиря, всичкитѣ му земи били взети отъ селянетѣ. Сетнѣ земитѣ били едни продавани на монастиря, други подарени, особено онѣзи, които лежали въ мѣста наричани още отъ старо врѣме „манастирски".

Старини въ монастиря сега нѣма. Прѣди години тамъ била намѣрена антична статуя. Единъ фрагментъ съ образъ на божеството Митра бикобоецъ билъ намѣренъ при копанье основитѣ на новата постройка. Пази се въ Народния музей въ София. Проф. Иречекъ видѣлъ у архимандрита Зиновия ржкописно евангелие отъ с. Пещера, отъ 16—17 вѣкъ, безъ юсове. Иконитѣ и надписитѣ на старата черквица са замазани.

Мѣстнитѣ имена, поменати по редъ въ хрисовула, са слѣднитѣ:

Ѡрѣховь, мѣстность при монастиря Св. Никола, до с. Пещера, въ Мракàта (Радомирско).

Срѣдьць. — София.

Бѣлица. Селце въ софийската околия, на з. отъ града.

Костинь бродь. Село въ софийската околия, на с.-з. отъ града.

Бобовци. Село съ такъво име сега нѣма. Може би то да е Богьовци, раздалечено отъ Бѣлица и Костинъ-бродъ на по 10 километра.

Дрьстрѣне. Непознато село.

Конерьзь ?

Ракита. Село въ софийската околия, на 7 километра сѣверно отъ Брѣзникъ.

Блатечница. Село въ Мракàта, радомирска околия, на 5 километра южно отъ Струма.

Периволь, съ своя черква **Мтрь бжиꙗ**. Село въ кюстендилската околия, на р. Драговищица, притокъ на Струма. Старинската периволска черква пази още нѣкогашното си име — Успѣние Богородично. Новата се казва Св. Димитъръ.

(Градъ Велбоуждь). Коденица ѹ гра̀. Разбира се градътъ Кюстендилъ.

Черѣнець. Селище съ това име сега нѣма, а само мѣстность на сѣверо-западъ отъ с. Скакавица.

Скакавица. Село въ кюстендилската околия, на десния брѣгъ на Струма.

Челопекь на Драговиштица. до Калоугерьского брода и до Рьжавичьского дроума. Това селище, очевидно въ кюстендилската околия, сега не съществува.

Драговиштица Голѣмъ десенъ притокъ на Струма, който иде отъ кюстендилското Крайще.

Рьждавица. Село на лѣвия брѣгъ на Струма, въ кюстендилската околия, по-долу отъ Скакавица.

Драчево на Строумѣ. Такъво село нѣма.

Дѣчево. Вѣроятно село Дяково, дупнишка околия, край пѫтя отъ Дупница за Радомиръ.

Скрино, отечество на св. Ив. Рилски. Село на десния брѣгъ на Струма, дупнишка околия.

Житомитьскь. Положението на този нѣкогашенъ градецъ остава за сега неизвѣстно. Той се споменава прѣзъ 1189/90 год., когато Стефанъ Неманя, слѣдъ отминаванье на кръстоносцитѣ, нахлулъ въ византийскитѣ области и разсипалъ градоветѣ Срѣдецъ, Перникъ, Земенъ (укрѣпление на Струма Землнь), Велбуждъ, *Житомитскъ,* Скопье и Лешскъ,[1] и послѣ се повърналъ. Тука Житомитскъ е поставенъ между Кюстендилъ и Скопье, а въ грамотата той слѣдва по редъ нѣйдѣ по̀долу отъ Скрино на Струма. Иречекъ го търси на мѣстото на сегашния Пастухъ, надъ Скрино.[2]

Межа ѿ Мракоу ѿ коудѣ истече Житѹша догде втиче Блато. За Мрака̀та (покраина въ Радомирско) се каза по-горѣ. Рѣка Житуша извира отъ планина Колошъ, тече прѣзъ село Житуша (въ Мрака̀та), село Негованци и се влива въ р. Блато, лѣвъ блатистъ притокъ на Струма.

Св. Никола Мрачьски. Прозвище на монастиря споредъ покраината (Мрака), въ която лежи.

Като оставимъ на страна обяснението на цѣнниттѣ за срѣдньовѣковното държавно устройство термини, които се за-

---

[1]) *Л. Стојановић*, Споменик III, 124.

[2]) Срв. *Иречекъ*, Пѫтувания, 608. — *Ивановъ*, Сѣверна Македония, 82, 83.

ключаватъ въ нашия хрисовулъ, ще се спремъ само на двѣ-три особености, които не личатъ въ Иванъ Александровата грамота:

Гевгелїа. Въ Ив. Александровата грамота стои зевгелїа. Въ други паметници се употрѣбява формата зевгарь, която и до днесъ се е запазила въ народнитѣ говори. Думата е гръцка (ζευγάριον) и ще рече чифтъ, рало волове, а сѫщо тъй и оратна земя за едно ступанство. Формата гевгелию, ед. ч., е твърдѣ важна за обяснение името на едноименния македонски градъ Гевгели. Този градъ, допрѣди прокарваньето на крайвардарската желѣзница, билъ малко чифлишко село съ нѣколко зевгара.

Ръждавичьскы дроумь. Срѣдньовѣковното съобщение между Велбуждъ и Мракàта е вървѣло край Струма: Кюстендилъ—Стѣнско—(Ръждавица)—Скакавица—Земенъ (крѣпость)—Мракàта. То е работѣло до прѣди половина вѣкъ.[1] Още въ 1330 г. българскиятъ царь Михаилъ се упѫтилъ срѣщу сърбитѣ прѣзъ Мракàта, Земенъ за велбуждското поле. Въ Земенъ е било главното укрѣпление, което пазѣло този стръменъ пѫть. Срѣдньовѣковни укрѣпления стоятъ още и между Земенъ и Ръждавица. Новостроещата се желѣзница отъ Радомиръ за Кюстендилъ минава сѫщо тъй покрай този старински ръждавишки друмъ (δρόμος).

Интересни са и титлитѣ на краля Стефана Уроша Дечански, който владѣе освѣнъ сръбската земя и приморската (до Адриатика), още и овчеполската и велбуждската, като не сръбски. Часть отъ Овче-поле бѣше взелъ още Милутинъ, но срѣдището на Овче-поле, градътъ Щипъ, падна подъ сърбитѣ едва при Дечански, слѣдъ войната въ 1330 г.[2] Сѫщо и Велбуждско цѣло биде закрѫглено за сръбскитѣ владѣния при Дечански. Пасажътъ Стефань Урошь кра҃ ·:· въ Х҃а Ба҃. вѣрни и самодр҃жавни. кра҃. всеи Срьпьскои земли и Поморьскои ·:· и Швчепїлъсоки. и Велъкоужъскои ·:· е цѣненъ за историческата етнография. Овчеполско (Щипско) и Велбуждско (Кюстендилско) право са поставени като не сръбски земи.

---

[1]) Срв. *Ивановъ*, Сѣверна Македония, 279.

[2]) *Данило*, Животи краљева, 197.

XXI.

Зографска българска история.

ІСТОРІЯ

вкратцѣ ѿ Болгарословѣскѡ народѣ.

Болгарскій народъ ѿзыде древле ѿ Чернаго мора, ѿ рѣки Волги ѿз великіа Скандинавіи и звахꙋ са тамо гимери и кимери, егда оумножиша са, ѿзыдоша первое на ѿвыа страны, и еще пред' 'Алеѯандромъ македонскимъ. 'Иллірикъ первый краль баше. потом же на ҂гфкв (3522 г.) по сотворенїи міра, кралевіше ими краль Бладилїй, ѻнь Филїппа македонскаго цра побѣди и подданна его сотвори. послѣди же паки на ҂гхпе (3685 г.). бахꙋ два брата имъ кралеве Бремъ и Болгъ, понеже многѡ кралеве над'воевваша, и многѡ землю оусвоиша, той народъ назва са по своемꙋ именемъ. а той Бремъ повоева западнꙋю странꙋ, и ѡсташа тамо, по край западнаго мора, Блатїйскаго оу Померанїй, назваша са пеми словацы потом же и брандибꙋри. а Болгъ | на восточныа страны и земли повоева 1[6]
и оусвои. и со своимъ народомъ посели са, и назваша са болгары. кой потомъ со 'Алеѯандромъ Македонски воюай има имъ ѡста са македоняне. но паки, по христовомъ рождествѣ в' царство Оуалента царя царегра́дскаго, паки ѿ Волги прїидоша, и даде им' Оуалентъ да са населиша покрай Дꙋнавъ. паки на ҂оуче (495 г.). по хр҃тѣ в' царство Анастасїа царя греческаго прїидоша с великимъ воинствомъ ѿ Волги, и люто разбиша греческое воинство,

над рѣкою Зѹртою, и ѹсвоиша Ѳракію, и ѣдва царь гре-
ческій со многими дарами смири са съ ними, и ѿидоша ѹ
Сремъ, и тамо Ѳеодори^ра^ко^ѵ^ готскимъ италійскимъ кралемъ
облади осташа в'лѣто хр^с^тово ѳг (503 г.). Потомъ паки
в'лѣто, ѳд і (514 г.). пріидоша ѿ Волги с' **Виталіаномъ**[1] а[2]
вождомъ своимъ, и биша Царь градъ, и царь дарами смири
са с ними, и ѹ Ѳракію пріидоша и поселиша са. и по немъ
вождъ бѣ, **Вѹкичь**, а по Вѹкичи **Драгичь**. паки в'лѣто, к г
хѯѕ (666 г.). множайшій ѿ Волги из' великіа Скандинавій
с вождомъ своимъ. **'Орбатомъ**. в'царство Константина д
четвертаго, тимъ именемъ ѹсвойша всю Ѳракію. и Мисію, 2а
и много кратъ поразй воинство греческое той 'Обратъ,
и на всакое лѣто дань взимаше ѿ царѧ греческаго. и пре-
столъ кралевскій во 'Охритѣ постави; а прежде ѹ Т^р^ново
владахѹ, и вси идолопатри бахѹ сирѣчь идолослужители,
и той Орбатъ велми храбръ баше, и на всѧ страны, а най-
паче с'грѣки. и тогда разумѣша грецы како ѿ Волги
великіа пріидоша, и назвахѹ їхъ Волгари. по смерти
'Орбата настѧ на кралевъство. **Бѹтѧ** сынъ егѡ и ѻнъ е
велми баше храбръ, и тажкій рать творяше. со 'Іѹстиніаномъ
вторымъ, и всегда побѣждаше, и землю ѹсвоеваше, и дань ѿ царѧ взимаше, дондеже живъ баше. по
него же настѧ на кралевство сродникъ егѡ велми храбрій.
Тревеллій ѻнъ баше мѹдръ и свободъ щасл^ѵ^и всюдѹ на ѕ
войскѹ и непреодолимъ: ѻнъ поможе 'Іѹстініанѹ третіемѹ,
когда баше А'зими^ѵ^ егѡ изгналъ с п(р)естола из' Царѧ града,
и въ Херсонъ заточилъ. Тревеллій же пойде на Цр^ь^ъ
градъ и силою взѧ и предаде 'Іѹстиніанѹ вѣрно, и паки
дрѹгій пѹть безчисленніи арапи | бахѹ ѹдарили на царе- 2б
градскѹю державѹ, превели(ій)[3] ѿйде с воинствомъ своимъ

---

[1]) За прѣгледность, имената на българскитѣ царье поставихъ съ по-тлъсти словѣнски букви. Съ изключение на главнитѣ букви при собственитѣ имена, всѣкждѣ запазихъ правописа на оригинала.

[2]) Буквенитѣ числа отстрани посочватъ реда и броя на българскитѣ царье: Виталианъ, Вукичъ, Драгичъ и пр., които царували на югъ отъ Дунава.

[3]) Вм. Тревеллій.

ѿтаи, и нападѐ на нихъ, и посѣчѐ ѿ нихъ тридесатъ
и двѐ тысащи. и прогна̀ ихъ ѿ всеѧ держа̀вы гре́ческїѧ,
но ца́рь 'Іѹстїнїа́нъ забы̀ толи́кое добродѣа́нїе, ꙗ̑же ѻ̑нъ
е̂мꙋ сотворѝ. но воздви́же бра́нь ве́лїю, и завоева̀ болга́р-
скѹю зе́млю, тогда̀ и Триве́ллїй собра̀ своѐ во́инство и би́ сѧ
с̾ ним̾ и побѣдѝ, и е̂два̀ са́мъ ца̀рь 'Іѹстїнїанъ с̾ неколи́ко
ѹтечѐ в̾ Ца́рь гра́дъ. пото́мъ. по́слѣ то́й бра́ни, Треве́ллїй
позна̀ Бг҃а и крести́ сѧ, и бысть хрс̾тїа́нинъ: ѻ̑нъ пе́рвый
ѿ болга́рских̾ крале́въ с наро́домъ свои́мъ вѣ́рова, и мона̾ты̾
ѹстро́и бли́зъ 'Охри́да, и бы́сть мона́хъ. и на
крале́вство поста́ви старѣ́йшаго сы̀на своегѡ̀ и̂менемъ,
Тервѐлѧ, и ѻ̑нъ бѧ́ше хра́бръ в̾ во́инствѣ, но по не́кое ѕ҃
вре́мѧ ѻ̑брати́ сѧ на і̂дѡлослѹже́нїе, тогда̀ Треве́ллїй, па́ки
взѧ́тъ крале́вство, и сы̀на своегѡ̀ ѧ̑тъ. и и̂збодѐ е̂мꙋ ѻ̑чи:
и речѐ почто̀ погѹби́лъ е̂сѝ ѻ̑чи душе́в̾ныѧ, и не ви́диши
свѣ́тлость вѣ́ры хр̾то́вы, и не́ си досто́инъ. да зри́ши тѣлес-
ныма ѻ̑чи́ма, сл҃нце и м̾цъ, и поста́ви на крале́вство с̾на |
своегѡ̀ ю̂нѣ́йшаго и̂менемъ **Моѷсе́ѧ**, и речѐ е̂мꙋ стр҃жи́ сѧ 3ª и҃
сы̀не да не творѝши ꙗ̑коже братъ тво́й. занѐ не ѻ̑чи то́кмо
и̂збодѣ́ти хощꙋ, но̀ и главꙋ̀ ѿрѣ́зати. по се́мъ па́ки воз-
врати́ сѧ в̾ монасты́рь сво́й, и бы́сть с̾ты́й, и̂мѧ е̂мꙋ в̾
мона́шествѣ Ѳеѡкти́сть в̾ лѣто ѱг҃ (703 г.). ѻ̑нъ бы́сть
пе́рвый хр̾тїа́нинъ и с̾ты́и ѿ бо̾га́рскаго наро́да. и Моѷсе́й
сы̀нъ е̂гѡ̀ до́бръ бѧ́ше и си́ленъ на бра́нъ, и дадѐ вели́кѹю
по́мощъ Лвꙋ̀ 'Іса̀ѵрꙋ, когда̀ бѧ́ху срацы́ны пришлѝ на
Ца́рь гра́дъ, и̂зсечѐ два́десатъ и̂ двѐ ты́сащи срацы́новъ,
и прогна̀ и̂хъ и̂з гре́ческои ѻ̑бласти. по сме́рти е́гѡ̀ прїѧ́тъ
коро́нꙋ, сро́дникъ е̂гѡ̀, **Ѧ̑сѣ́нь Великїй**, во вре́мѧ того̀ ѕ҃
же Лва̀ 'Іса̀ѵра, и и̂мѣ́хꙋ любо́вь ме́ждꙋ собо́ю с̾ царемъ
Лво́мъ, и по́мощъ е̂мꙋ вели́кꙋ сотворѝ, поне́же а̂ра́пи взѧ́ли
'Арме́нїю, и Ми́дїю лѹ́чшїѧ зе́мли царе́ви. того̀ ра́ди молѝ
'Асѣ́нѧ, и а̂бїе 'Асѣ́нь ѿи̂де с во́инствомъ свои́мъ на а̂ра́пы,
и безчи́сленныѧ поразѝ, и прогна̀ и̂хъ, а̂ 'Арме́нїю и Ми́дїю
ѹсво́и, и предадѐ ке́сарю Лвꙋ̀, и дрѹгѧ̀ а̂ра́пы ѹбоѧ́ша сѧ,

и҆ не покꙋси́ша сѧ про́чее би́ти сѧ с҆ гре́ки. и҆ за таковꙋ́ю | по- 3б
бѣ́дꙋ дадѐ є҆мꙋ̀ ке́сарь ти́тлꙋ и҆ коро́нꙋ ца́рскꙋ. а҆ по не́мъ
наста̀ на ца́рство сро́дникъ є҆гѡ̀, и҆менемъ **Добре**, ѻ҆нъ г҃
не бѧ́ше ми́ренъ и҆ мно́гѡ кра́тъ сотворѝ бра́нь, с ке́саремъ
гре́ческимъ за зе́млю, и҆ за гра́ды, и҆спе́рва побѣжда́ше, а҆
по́слѣ побѣжда́ше сѧ, поне́же ѡ҆скорби́ша сѧ болга́рскїѧ бо-
лѧ́ре на него̀ и҆ ѹ҆би́ша є҆гѡ̀. и҆ ѡ҆коронѝ сѧ. **Телѐзкїѧ**, а҃і
и҆ ѻ҆нъ не бѧ́ше щастли́въ в҆ побѣ́дѣ, и҆ бо́лше гꙋбѧ́ше, не́-
жели добыва́ше. того̀ ра́ди и҆ є҆гѡ̀ господа̀ ѹ҆би́ша. и҆ ѡ҆коро-
ни́ша **Саки́на**, ѻ҆ же сластолюби́въ бѧ́ше: миръ с ке́са- в҃і
ремъ сотворѝ, и҆ не радѧ́ше да возврати́тъ зе́млю ю҆̀же бѧ́хꙋ
ке́сари ѹ҆свобо́или: того̀ ра́ди болгарскїѧ господа̀ ѹ҆чини́ша
совѣ́тъ да ѹ҆бїю́тъ є҆гѡ̀, ѻ҆́нже разꙋмѣ́въ, ѹ҆бѣжѐ в҆ Мисим-
врїю и҆ та́мо до сме́рти поживѐ. и҆ прїѧ́тъ коро́нꙋ **Тага́нъ** г҃і
но и҆ ѻ҆нъ не ѹ҆го́денъ и҆ нещасли́въ ѹ҆ во́йскꙋ. по не́ко-
лико вре́ма и҆згна́ша є҆гѡ̀. и҆ прїѧ́тъ коро́нꙋ. **Телѐрика**: во д҃і
вре́ма Копрони́ма ке́сара, и бѧ́ше си́ленъ и҆ би́ сѧ много
кра́тъ с҆ царе́мъ, и҆ зе́млю свою̀ взѧ: но болга́ры развра-
ти́ша сѧ, в҆ то́е вре́ма ѿ і҆кѡно|бо́рцевъ, и҆ па́ки ста́ша 4а
і҆долослꙋжи́тели, защо́ бѣ, Теле́рикъ ми́ръ ѹ҆чини́лъ: и҆ рѣ́ша
да ѹ҆бїю́тъ є҆гѡ̀, ѻ҆́нъ же разꙋмѣ̀ то̀й совѣ́тъ и҆ бѣжа̀ в҆
Ца́рь гра́дъ: и҆ крести́ сѧ и҆ прїе́мъ є҆ре҃ і҆кѡнобо́рскꙋю, того̀
ра́ди дадѐ є҆мꙋ̀ Копрони́м҆ сестрꙋ̀ свою̀ в҆ женꙋ̀, и҆ са́нъ маги-
стрїа́нства, а҆ господа̀ болга́рскїѧ да́ша коро́нꙋ, **Карданꙋ**. є҃і
и҆ бѣ́ старъ и҆мꙋ́ще лѣ́тъ се́дмь десѧ́тъ, но си́лный во бра́ни,
и҆ мно́го кра́тъ би́ сѧ с҆ царе́мъ гре́ческимъ и҆ побѣжда́ше,
и҆ мно́го зе́млю в҆ за́тъ, и҆ в҆ ста́рости ѹ҆мре. по не́м же наста̀:
Крꙋ́нъ ѻ҆́нъ весма̀ сла́венъ бѧ́ше и҆ лю́тъ, но і҆долослꙋжи́- ѕ҃і
тель, и҆ не возмо́же є҆мꙋ̀ ни́к҆тоже проти́вити сѧ̀, ѻ҆́нъ разширѝ
болга́рскꙋю держа́вꙋ да́же до францꙋ́скїѧ землѝ, и҆ ѹ҆бѝ
Бо́рна долматїйскагѡ кралѧ̀, и҆ возврати́ сѧ, и҆ ѹ҆да́ри Ца́рь
гра́дъ, и҆ би́ є҆гѡ̀ го́дъ є҆ди́нъ, и҆ и҆з҆сечѐ ше́сть со́тъ ты́сѧщъ:
и҆ взѧ̀ ꙗндрїанопо́ль си́лою и҆ всѧ̀ поробы̀: понеже ке́сарь
Никифо́ръ сь ѧ҆ростїю поѧ́тъ си́лное во́йско своѐ, и҆ ѿ

Козль ба́ша, и҆ ѿ татаръ ха́на, и҆ би́ сѧ с҆ Крꙋ́номъ, но
Крꙋ́нъ во́йско є҆гѡ̀ посѣ́чѐ, и҆ є҆гѡ̀ самогѡ̀ ѹ҆зѧ́тъ жи́ва,
и҆ посѣ́чѐ, и҆ ѿ главы̀ є҆гѡ̀ ча́шꙋ напра́ви, и҆ ѻ҆ковà ю҆ зла́- 4б
томъ и҆ ка́менїемъ драги́мъ, и҆ во вре́мѧ весе́лїа господа
здра́вїицꙋ пїа́хꙋ. пото́мъ па́ки прїи́де на Крꙋ́на с҆ вели́кою
си́лою Михаи́лъ, но и҆ є҆гѡ̀ Крꙋ́нъ порази̇. и҆ є҆два̀ Ми-
хаи́лъ ке́са с҆ не́колико ѹ҆бѣжа̀ в҆ Ца́рь гра́дъ: по́слѣ Ми-
хаі́ла наста̀ ца́рь Ле́въ ’Арменѝнъ, и҆ ѻ҆нъ собра̀ вели́кое
во́инство: и҆ ѹ҆да́ри болга́рскꙋю зе́млю, но и҆ є҆гѡ̀ Крꙋ́нъ
прїѧ̀ лѣ́по, и҆ во́йнство є҆гѡ̀ порази̇, и҆ ’Андрїа́нополь пора-
боти́: и҆ мно́ги хр҃тїа́ны посѣ́чѐ и҆ поработѝ, и҆ в҆ болга́рскꙋю зе́млю ѿведѐ, тогда̀ плѣ́нѝ и҆ с҆та́го Васи́лїѧ ’Ан-
дрїанопо̀лскаго и҆ с ни́мъ много с҆щє́нницы, и҆ хр҃тїа́ны,
и҆ ѿ сі́хъ плѣ́нникѡвъ, мно́гїѧ болга́ры вѣ́роваша в҆ вѣ́рꙋ
христїа́нскꙋю, и҆ в҆ то̀ вре́мѧ. с҆ты́й Кѵри́ллъ филосо́въ
написа̀ болга́рѡмъ кни́гꙋ по своѐмꙋ ꙗ҆зы́кꙋ сꙋ́щимъ при̇
Дꙋна́и рѣ́цѣ живꙋ́щꙋю, хр҃тїа́нѡмъ. По Крꙋ́на наста̀ бра́тъ
є҆гѡ̀ **Мꙋрта́гѡнъ** что̀ зова́тъ гре́цы Волгари́съ, а҆ лати́ны,
Богари́съ и҆ **Бори́съ**, ѻ҆нъ бѣ̀ сла́венъ с побѣ́дами, и҆ велико-
мꙋ́дръ в҆ дѣ́лахъ, всѐ своѐ во́инство нача́лницы положѝ,
и҆ сꙋдїѝ ѹ҆твердѝ, и҆ зра́ше | на всѧ́къ де́нь, ꙗ҆́кѡ ѻ҆́бра- 5а
ща́хꙋ сѧ болга́ры въ вѣ́рꙋ хр҃то́вꙋ по наꙋче́нїю Васи́лїа
владики ’Адрїанопо́лскаго, и҆ дрꙋги́хъ с҆щє́нникѡвъ, и҆ раз-
гнѣ́ва’сѧ, и҆ мно́гими мꙋ́ками погꙋбѝ ѧ҆: и҆ ми́ръ сотворѝ
с ке́саревою жено́ю в҆довицею Ѳеѡдо́рою. Ѳеѻфила і҆конобо́рца, и҆ на по́мощъ с во́инствомъ свои́мъ и҆́де да́же до
вели́кїѧ ’Арменїи проти́вꙋ ѿме́тника є҆ѧ̀ Ѳомꙋ̀: и сра-
цы́новъ всѣ́хъ посѣ́чѐ и прогна̀ и Ѳомꙋ̀ жи́ва ѧ҆́тъ, и҆
мꙋ́ками ѹ҆бѝ: ѻ҆нъ є҆щѐ ѿ бра́та своегѡ̀ и҆мѣ́аше под҆
ѻ҆бластїю всю̀ гре́ческꙋю зе́млю да́же до ’Ита́лїи, и҆ и҆́де
с во́инствомъ в҆ Пано́нїю то̀ є҆́сть во ѹ҆ Сре́мъ, и҆ би́ сѧ с҆
кесаремъ неме́цкимъ Лꙋдо́викомъ, и҆ зѣ̀ло̀ побѣ́дѝ ке́сарево
во́йско, и҆ поробѝ и҆ ѹ҆свои́ тꙋ́ѧ страны̀, пото́мъ и҆ слава́ны
покорѝ за́падныѧ и҆ ѹ҆свои́: сꙋдїѝ и҆ нача́лницы поста́ви

ѝмъ ѿ своихъ болга́ровъ, и̂ па́ки возврати́ сѧ на сво́й престо́лъ, и̂ по ма́ло позна ст҃ую вѣ́рꙋ и̂ крести́ сѧ, поне́же и̂мѣ́аше сестрꙋ̀ плѣне́нꙋ в҃ ца́рскїй дво́ръ в҃ Царѣ̀гра́дѣ, ба́ше крещ҃е́на и̂ наꙋ̀чена хр҃тїа́нскѡ̀ вѣ́рѣ, и̂ прїи́де ко бра́тꙋ своемꙋ: и̂ и̂ма́ше | с҃ собо́ю е̂ди́наго і̂конопи́сца: 5а
и̂менемъ Меѳо́дїѧ мона̀ха, а̂ братъ є̂ѧ̀ ба́ше ца́рскїй дво́новъ созда́нъ, и̂ повелѣ̀ є̂мꙋ̀ да напи̑шетъ дво́ръ є̂гѡ с҃ разли́чными дꙋбра́вы и̂ ловцы̀ ка́ко ло́ватъ: а̂ Меѳо́дїй написа̀ разли́чны і̂сто́рїи хр҃тїа́нскїѧ. и̂ на еди́ной стѣнѐ вели́кѡ̀, написа̀ стра́шный сꙋ̀дъ хр҃товъ, и̂ ꙋ̀боѧ́ сѧ, и̂ сестра̀ є̂гѡ̀ ꙋ̀ча́ше, Меѳо́дїй же и̂мѣ́ѧ нѣ̀коегѡ секра́тара гре́ка Ѳеѡ́дора, и̂ то́й Мꙋртаго́на ча́сто ꙋ̀ча́ше вѣ́ры хр҃тїа́нскїа, и̂ ѡ̀брати́ сѧ и̂ вѣ́рова, и̂ посла̀ в҃ Ца́рь гра́дъ Мꙋртагѡ́нъ, и̂ѧ̀кѡ да по́шлютъ є̂мꙋ̀ а̂рхїере́ѧ и̂ с҃ще́нницы да крести́т сѧ, но тогда̀ ба́ше смꙋще́нїе в҃ Царѣ̀ гра́дѣ; за ца́рство и̂ патрїа́ршество когда́ Фо́тїй патрѣ҃а́рхъ прю̀ и̂мѣ́ѧ на ст҃а́го Ігна́тїа, того̀ ра́ди никтоже прїи́де и̂з҃ Царѧ̀ гра́да, ца́рь болга́рскїи посла̀ в҃ Ри́мъ к҃ па́пѣ Николаю̀, и̂ посла̀ а̂рхїере́а Формо́са ко́й по́слѣ, и̂ па́па бысть, и̂ Па́вла, и̂ крести́ша царѧ̀, и̂ всю Болга́рїю, и̂ нарече́нъ бы́сть Мꙋртаго́нъ во ст҃о́мъ креще́нїи Михаи́ль Ї҆ѡа́нъ, по трїе́хъ лѣ̀тѣхъ по ꙋмире́нїи молвы̀ в҃ Царѣ̀ гра́дѣ, наста̀ ке́сарь | Васи́лїй македо́нанинъ. тогда̀ патрїа́рхъ ст҃ы̀ Ігна́тїй посла̀ 6а
а̂рхїеп҃копа Ѳеофїла́кта пе́рваго со мно́го с҃ще́нницы, в҃ Болга́рїю и̂ прїѧ́ша и̂хъ ч҃тно, латы̑нскихъ же попо́въ и̂згна́ша, и̂ нача́ша гре́цы мно̀гꙋ да́нь взима́ти за по҃тавле́нїе а̂рхїеп҃копа. того̀ ра́ди ца́рь болга́рскїи, собра̀ собѡ́ръ и̂ поста́ви в҃ Т҃рновѣ патрїа́рха, да́бы про̀чее не ходи́ли в҃ Ца́рь гра́дъ за пос҃ще́нїе а̂рхїеп҃копа, и̂ зато̀ по́слѣ бы́сть молва̀ не ма́ла ме́ждꙋ гре́цы и̂ латы́ны. и̂ ꙋ̀твердѝ ца́ръ Михаи́лъ престо́лъ сво́й в҃ Т҃рновѣ, и̂ поживѐ б҃гоугодно, и̂ с ми́ромъ ꙋ̀спе. по него́же ста̀ на ца́рство сы́нъ є̂гѡ̀ **Сѵ҃меѡ́нъ** и̂ ѻ̀нъ ба́ше крѣ́покъ и̂ славодобы́тливъ: но ѝв
никогда̀ не и̂мѣ́аше ми́ръ с҃ четы́ри ке́сари: цареграда́скими,

с Кѡнстантѝномъ седмы́м', Лво́мъ, 'Алеѯа́ндромъ, Рома́номъ, и҆ всегда̀ побѣжда́ше Х҃, и҆ мно́го и҆мѣ́нїе взѧ̀, и҆ во́йско и҆зби̑. и҆ с' мажари бра́ сѧ и҆ хорва́ты. и҆ по него̀ наста̀ ца́рь
сы́нъ е҆гѡ̀ **Пе́тръ**. ѻ҆н' и҆мѣ̀ любо́вь с' гре́ческими ке́сари, ѯ҃і
и҆ взѧ̀ внꙋ́кꙋ ке́сареву в' женꙋ̀, и҆ в то̀ вре́мѧ бѧ́ше гла́дъ
вели́къ в' болга́рской земли̑, и҆ и҆ма́ше сто́лъ | царе́въ в 6[б]
Софі́и, и҆ в то̀ вре́мѧ бѧ́ше. с҃тый 'Іѡа̑ прп҃бный в' ры́лской пꙋсты́ни, ро́домъ бѣ̀ ѿ софі́йска села̀, и҆ царь Пе́трь и҆́де
к немꙋ̀ благослове́нїѧ ра́ди, и҆ мн҃трь е҆мꙋ̀ ѹ҆стро́и, и҆ гра́мотꙋ с' ца́рскою злато́ю печа́тїю даде̑ е҆мꙋ̀ ї҆а́же и҆ до дне́съ
е҆́сть. по сме́рти е҆гѡ̀ прїѧ́тъ престо́лъ сы́нъ е҆гѡ̀. **Бори́съ**, к҃
ѻ҆́нъ и҆ма́ше ра́тъ с' ке́саремъ маджа́рскимъ, и҆ со Свето-
сла́вомъ кралѐмъ се́рскимъ, и҆ побѣди̑ и҆́хъ и҆ смири́ сѧ,
по́слѣ прїи́де на него̀, нечаѧ́нно с во́инствомъ си́лнымъ
ке́саръ гре́ческїй 'Іѡа́ннъ Цїмисхі́ѧ, и҆ ѧ҆́тъ е҆гѡ̀ и҆ ѿведѐ
в' Ца́рь гра́дъ, и҆ почтѐ е҆гѡ̀ в' чи́нъ магі́стрїанства, но
ѻ҆́нъ в'скорѣ̀ ѹ҆тече̑ и҆з Царѧ̀ гра́да, и҆ и҆дꙋ́щꙋ е҆мꙋ̀ чре́съ
Болга́рїю бѧ́ше ѻ҆бле́ченъ в' гре́ческое ѻ҆дѣѧ́нїе, ви́дѣвше
же е҆гѡ̀ болга́ри реко́ша се нѣ́кїй гре́къ ша́шитъ и҆ ѹ҆би́ша
е҆гѡ̀. по него́же **Селе́вкїѧ**, и҆ ѻ҆́нъ бѣ̀ сла́венъ на во́йскꙋ. к҃а
и҆ всю́дꙋ добива́ше, и҆ мно́го, кеса́рское во́йско поразѝ,
и҆ ѹ҆сво́и То́плицꙋ, и҆ Сарди́кꙋ бли́зъ Царѧ̀ гра́да. по не́мъ
наста̀. **Субботи́нъ**, ѻ҆́нъ неꙋго́де̑, и҆ нещасли́въ, на во́йскꙋ, к҃в
и҆ мно́го кратъ во́йско | е҆гѡ̀, гре́ческїа ке́сари поразѝша, 7[а]
и҆ зе́млю мно́го ѹ҆сво̀иша, и҆ та́ко ѹ҆́мре смꙋще́нъ. по него
прїѧ́тъ престо́лъ сы́нъ комиста́ловъ. **Даві́дъ**, ѻ҆́нъ бѣ̀ до́бръ к҃г
во все́мъ, и҆ с҃то́е житїе̑ и҆мѣ́ѧше, и҆ ми̑ръ творѧ́ше ко всѣ́мъ,
а҆, поне́же болга́рскїи господа̀ не могѡ́ша терпѣ́ти ѹ҆мире́нїѧ, нача́ша злѡ̀ бѣсѣ́дити. ѻ҆́нъ же разꙋмѣ̀ самово́лно
оста́ви ца́рство: и҆ и҆́де в' мн҃трь и҆ бы́стъ мона́хъ, и҆ с҃ты́й
мо́щи цѣлокꙋ́пны ѡ҆ста́ша. по не́мъ, **Самꙋі́лъ** ста на ца́р- к҃д
ство. и҆ ѻ҆́нъ бѣ̀ си́ленъ и҆ свобо́дъ, но ѕо҃ и҆ зави́стливъ, в'
пе́рвое и҆мѣ̀ та́жкꙋ бра́нъ с' царѝ цареграда́скими, и҆ побежда́ше и҆̑, и҆ болгарскꙋю зе́млю свободѝ ѿ всѧ́кагѡ зла̀, и҆ и҆́де

на западныа страны в латынскꙋ землю, и едва ꙋмирина
его сдарами, и ꙋдари на Далмацію, и ꙗть крала Вла-
димира, и зароби, пред градіе же Рагꙋско попали, и Кото
разби. и вза ѿ греческихъ царей Солунь, и Енишехеръ,
и Карафери, и Ларса, и Берію, и всю Теталію, и пре-
сели тамо кацовласи, и арнаꙋты, а грецы насели ꙋ Трново.
и ꙋ Варнꙋ, и баше долматійскаго крала ꙋ тавницꙋ | по- 7ᵃ
стави, и возлюби баше дщи его Коссара, и ꙋмоли
оца своего и свободи е и даде емꙋ старѣйшꙋю дщерь
Косарꙋ в женꙋ, и ѿдаде емꙋ паки кралевство, и честно
проводи ꙋ Далмацію, послѣ позавидѣ, на фамилію царскꙋ,
и многихъ неправедно изби. а Гаврїила брата своего за-
точи ꙋ Влахію со двѣма сынома, 'Асѣномъ и Петромъ,
и 'Ааронна, брата же его 'Іоанна синъ Владимиръ дивно
сохранѣнъ бысть ѿ ꙋбивства. а зане же Самꙋїлъ про-
гнѣва гда; и подвиже на него царь Никифора Фокꙋ,
и собра силное войско; и пойде на Самꙋила, и хожда́ше
нощи а в день почиваше ꙋ горы, и обрѣте Самꙋїла въ
единомъ ровѣ при рецѣ с воинство весь день бахꙋ пили
и играли, и поспали аки заклани, и ꙋдари имъ спащымъ,
пре самꙋю зарею, и изсѣче двадесать тысащь, и ꙗть
живїи пать на десать тысащь, и избодѣ имъ очи, на сто
единаго остави, со единымъ окомъ да и води: а Самꙋилъ
с сыномъ своимъ, и с нѣколико войны бѣжа, обаче азвенъ
баше, и когда сказаше емꙋ | ꙗко Никифоръ поразꙋ воинство 8ᵃ
его, в третїи день, ѿ болѣзни и скорби ꙋмре, и тогда
Никифоръ вза тыа жезлы що сꙋ ꙋ Царъ градъ и до
днесь, ꙋ столпъ нѣкїи. зане болгарскїи цари, всегда сѣть
имѣли по неколико тысащи войны з жезлами да разбиваю
крила ѿ страны, и егда смѣшаются да біютъ на ꙋстрем-
лѣніе. но Самꙋила же ста на царство синъ его, Радомиръ, кѣ
и онъ бѣ силенъ и жестоко ѿмсти царю Никифорꙋ: много
войнство его изби и землю плѣни без милости, зане не
може Никифоръ противити са но посла тайно нѣкоего

Владисла́ва ѹби́ти ѥгѡ̀ неѿмѣ́нно, и҆ ѻ҆бѣща̀ ѥ҆мꙋ̀ да́ти
цар'ство болга́рско, и҆ ѻ҆нъ и҆́де при Радоми́ра, понеже и҆
ѻ҆нъ бѧ́ше ѿ болга́рска ро́да, и҆ и҆до́ша на ло́въ и҆ ѹби́ ѥгѡ̀
та́мо, и҆ бѣжѐ ѹ҆ Ца́рь гра́дъ, а҆ болга́рскїи господа̀ ѡ҆корѡ-
ни́ша, **Ї҆ѡа́нна Влади́мира**, сына 'Аро́новa брата́нца ка҃
Самꙋи́лова, и҆ Давы́дова, и҆ царствова три лѣ́та ст҃о и҆ бг҃ого-
го́дно, и҆мѣ̀ женꙋ̀ ѿ гре́ческихъ царе́й сро́дницꙋ, и҆ бра́тъ
ѥ҆̀ дво́рный генера́лъ бѧ́ше, и҆ бѧ́хꙋ ѥ҆ретицы̀ | новатїане 8б
и҆ ра́ди ст҃а́гѡ житїѧ возненавидѣ́ша Влади́мира бра́тъ
и҆ сестра̀, и҆ совѣ́товаша, нѣ́когда и҆дꙋ́щымъ чре́съ нѣ́кꙋю
го́рꙋ и҆ обнажѝ ме́чь шꙋ́ра ѥгѡ̀, и ѻ҆бзагла́ви ѥгѡ̀ ѻ҆нъ же
взѧ̀ гла́вꙋ свои́ма рꙋ́кама, и҆ сѣ́де на конѧ̀, и҆ и҆́де но́сѧй
главꙋ̀ свою̀, даже до Елбаса́нъ ѹ҆ сво́й монасты́рь, и҆ тамо
са́мъ с' конѧ̀ сле́зе, и҆дѣ́же и҆ до дне́сь мо́щы ѥгѡ̀ а҆ ѹ҆сѣ-
че́нъ бѣ ѹ҆ 'Охри́дскїѧ горы̀: тогда̀ Ники́форъ ке́сарь посла̀
того̀ Владисла́ва ѹ҆ Се́рбїю, и҆ преставѝ кла́твы, и҆ ѹ҆би́ кралѧ̀
се́рбскагѡ Влади́мира за́тѧ Самꙋи́лова и҆ ѡ҆короно́ сѧ за царѧ̀
болга́рскаго то̀й **Владисла́къ**, и҆ а҃бїе и҆дѐ с во́инствомъ ка҃
и҆ поразѝ и҆ ѹ҆свои̇ се́рбскꙋю зе́млю и҆ ѻ҆блежѐ зад' нѣ́кое
дре́во да ѹ҆бїе ѥгѡ̀, и҆ тꙋ̀ за дре́вомъ, наве́черъ ѹ҆ ѹ҆ лицꙋ
Влади́мировꙋ а҆г҃гелъ поразѝ ѥгѡ̀, и҆ болга́рское во́инство
воз'рати сѧ без' царѧ̀, тогда̀ па́ки Ники́форъ завоева̀ всю
Болга́рїю, и҆ поста́ви сѹдїи̇, и҆ во́ин'во по гра́ды свои́хъ, и҆ бѣ
Болга́рїѧ под' вла́стїю гре́ческою ка҃ лѣ́тъ. по то́мъ ѹ҆мре
ке́сарь Михаи́лъ Пафлаго́нскїй, и҆ бѧ́ше нѣ́кїй плѣ́ненъ |
болга́ринъ и҆́менемъ Доланинъ, и҆ бѣжа̀ и҆з' Царѧ̀ гра́да 9а
ѹ҆ Болгарїю и҆ ѻ҆брѣ́те ѹ҆ Стрꙋ́мница во́йны болга́рскїи,
и҆дѣ́же бѧ́хꙋ со́брани, и҆ ре́че ꙗ҆́кѡ а҆́зъ є҆́смъ бра́тъ Вла-
дисла́ва пре́ждебы́вшаго царѧ̀: ѻ҆ни́ же поста́виша **Дѡ́-** ки
ника (sic), царѐмъ, ѻ҆нъ же а҃бїе показа̀ свою̀ силꙋ, и҆ собра̀
во́йни, и҆ поразѝ и҆ прогна̀ всю войскꙋ гре́ческꙋ, и҆ в' Бол-
гарїи взѧ гра́дъ На̀пꙋлꙋ, со всѣ́мъ держа́вомъ ѥгѡ̀ и҆ мно́гꙋ
зе́млю ѹ҆свои̇ и҆ всегда̀ побѣжда́ше во̀и ке́саревы, тогда́
посла̀ ца́рь Михаи́лъ, бра́та Владисла́вова ѹ҆ Болга́рїю,
дабы̀ взѧ́лъ ца́рство, ѻ҆нъ же сказа себе бы́ти Владисла̀ва

царѧ̀ бра́тъ, и҆ позна́ша ꙗ҆́ко ѻ҆́нъ є҆́сть, тогда̀ ꙗ҆́ша Доланика и҆ и҆звертѣ́ша є҆мꙋ̀ ѻ҆́чи, и҆ ѡкорѡни́ша, **А҆лѵсїа́на** бра́та кд
Владисла́вова ѻ҆́нъ не бѣ̀ си́ленъ и҆ ꙋ҆бо́л сѧ да не ꙋ҆бїю́тъ
є҆гѡ̀ и҆ ше́дъ в҆ Ца́рь гра́дъ даде̑ своѐ ца́рство ке́сарю,
и҆ па́ки бѣ̀ под҆вла́сть царе́й гре́ческихъ де́сѧть лѣ́тъ. па́ки
болга̑ры не могꙋ́ще терпѣ́ти вели́кое наси́лїе ѿ гре́ковъ но
по́йдоша всѝ | и҆ и҆збі́ша всю̀ греческꙋю во́йскꙋ: що бѧ́хꙋ ꙋ҆ 9б
Болга́рїю и҆ нѐ бѣ̀ таковы́й досто́инъ человѣ́къ за царѧ̀ тогда́
ꙗ҆ви́ сѧ с҃ты́й Дими́трїй Солꙋ́нскїй патрїа́рхꙋ терно́вскомꙋ
Ї҆ѡа́ннꙋ, и҆ речѐ є҆мꙋ̀, ’Асѣ́на Гаврїи́лова сы́на що̀ є҆ за-
точи́ Самꙋи́ломъ ꙋ҆ Влахі́ю приведи́те є҆гѡ̀ на ца́рство,
и҆ ѻ҆́нъ ꙋ҆мири́ти бꙋ́детъ всю̀ Болга́рїю. почита́хꙋ бо бол-
гарскіи царѝ велмѝ с҃та́гѡ Дими́трїа и҆ і҆ко́нꙋ є҆гѡ̀ ꙋ҆краша́хꙋ.
ѻ҆́нъ ра̑ди помога́ше и҆́мъ. тогда̀ всѝ и҆зво́лиша и҆ призва́ша
на ца́рство ѿ[1]: **Асе́на Калима́на** про́званагѡ, в҆ лѣ́то л҃
хр҃то́во ҂ахпє (1185) в҆ ца́рство гре́ческаго царѧ̀ ’Алеѯі́а:
и҆ ѻ҆́нъ свободи́ Болга́рїю, и҆ ꙋ҆свои́ гре́ческꙋ зе́млю мно́гꙋ
и҆ сербскꙋ̀ да́же до Вене́цїю, и҆ до Бꙋ́димъ и҆ до Лехі́ю
и҆ до Тата́рїю и҆ ’Амо́рїю, а҆ бра́та своегѡ̀ Петра̀ поста́ви
над҆ всѐ во́инство, магїстрїа́на, и҆ чи́ны ꙋ҆ во́инство рас-
положи́: ’Алеѯїй ке́сарь би́ сѧ с҆ Асѣ́номъ но ѻ҆́долѣ є҆мꙋ̀
’Асѣ́нь и҆ ѿтъ ’Алеѯі́а и҆ ꙋ҆би́ егѡ̀ и҆ назва́ сѧ ца́рь гре́-
кѡмъ: посме́рти патрїа́рха Ї҆ѡа́нна призва̀ с҃та́го Ѳеофи-
ла́кта втора́го а҆рхїеп҃копа ѻ҆хри́дскаго и҆́столкова́тела с҃та́го
є҆вѵ҃лїа, и҆ поста́ви на патрїа́ршество ꙋ҆ Те́рново, | тогда̀ 10а
и҆ с҃ты́й Ї҆ларїѡ́нъ Меглѝнскї а҆рхїеп҃кп҃ ба́ше: и҆ ѻ҆́нѝ два́
с҆ ца́рскою по́мощїю и҆скорениша и҆з Болга́рїи є҆ресь нова-
тїа́нскꙋю и҆ а҆рме́нскꙋю, и҆ навыко́ша не чита́ти латы́нски,
но болга́рски. поживѐ, п҃, лѣ́тъ ца́рствова бо́лше м҃ лѣ́тъ,
и҆ ꙋ҆би́ є҆гѡ̀, еди́нъ бола́рин҃ ’Іва́нко кото́рый бѣ̀ ѡ҆сꙋжде́нъ
ѿ него̀ на сме́рть. по него́ же наста̀ бра́тъ є҆гѡ̀ **Петръ**, ѻ҆́нъ л҃а
до́бръ бѣ̀, и҆ ми́рно поживѐ на ца́рствѣ, є҃, лѣ́тъ и҆ преста́ви
сѧ. по не́мъ наста̀, **І҆ѡа́нна Калима́на** сы́нъ ’Асѣ́новъ, л҃в
ѻ҆́нъ бѣ̀ до́бръ крѣ́покъ, и҆ приведѐ на него Рꙋ́се. Гми́трь

[1]) Вѣроятно вм. ’Іѡ:

брáта 'Івàнкова, но 'Іωáннъ, Рѹсата прогнà, и҆ Гмúтра ѹбѝ.
тогдà ѻдолѣ́ша латы́ни и҆ взáша Цáрь грáдъ, и҆ постáви
своегѡ̀ кéсарѧ Балдвúна, а҆ грéческїй кéсарь бáше Кàлò
'Іωáннъ, и҆з'бѣ́глъ бѣ̀ ѹ҆ Виѳúнїю, и҆ны́й же в' Солѹ́нъ
Ѳеѡ́доръ Лáскарь, а҆ дрѹгíи болáры бѣжáша ѹ҆ Болгáрїю
к' царю̀ болгáрскомѹ 'Іωáннѹ, а҆ Балдвúнъ хотáше прогнàти
и҆хъ, тогò рáди воздвúже брáнь и҆ и҆де ѹ҆ Болгáрїю хотàше
плѣни́ти ю̃ тогдà 'Іωáннъ пóйде протúвѹ е҆гò, и҆ вóйскѹ
е҆гѡ̀ посѣ́чѐ и҆ | е҆гѡ̀ прогнà и҆з' Царú грáдъ: и҆ взà и҆ дадѐ 10б
егѡ̀ Калò 'Іωáннѹ и҆ арнаѹ́ти побѣ́ди и҆ ѹ҆свóи, в тò врéмѧ
прїйде с҃тый Савва ѹ҆ Тéрново, и҆ престáви сѧ, братáничъ
стáго Сáввы Вл҃дислáвовъ крáль сéрбски, дщéрь е҆гò
и҆мѣ́аше в' женѹ́, и҆ по смéрти е҆гѡ̀ бы́сть Петрóвъ сы́нъ
Борúсъ ѻ҆́нъ дóбръ бѣ̀ и҆ мúрно поживѐ, ѕ҃, лѣ́тъ на ѧ҃г
цáрствѣ, и҆ ѹ҆спѣ̀ ѻ҆ г҃дѣ ѹ҆ Тéрново. по нéмъ настà **Мúрѵо** ѧ҃д
цáрствова ѯ҃е лѣ́тъ и҆ не бѣ̀ благополѹ́ченъ и҆ и҆згнáнъ
бы́сть, и҆ ѡкоронú сѧ **Кѡнстантúнъ** зéко Шишмá҃ внѹ́къ ѧ҃е
Петрóвъ, ѻ҆́нъ вóзрáстомъ велúкъ, и҆ лицéмъ крáсенъ бѣ̀
и҆ сúленъ и҆мѣ́аше женѹ̀ ѿ царéй грéческихъ, ѻ҆́нъ пéрвѣе
живàше ѹ҆ Вúдинъ, и҆ брáнь и҆мáше с' крáлемъ Милѹтúномъ
сéрбскимъ, и҆ по смéрти тéста е҆гѡ̀ Ѳеѡ́дора кéсарѧ, разúма
с' Михаи́ломъ Палеолóгомъ, рáди що шѹ́рѹ е҆гѡ̀ 'Іωáнна
ѻ҆слѣ́пѝ, но по смéрти сестры́ 'Іωáнновы коѧ̀ бáше е҆мѹ̀
женà а҆ дщѝ кéсарѧ Ѳеѡ́дора, дад҃ѐ Михаі́лъ кéсарь свою̀
внѹ́кѹ в' женѹ̀ и҆мене҃ Марíю, и҆ тáко ве мúрно поживѐ,
и҆ ѹ҆бѝ е҆гѡ̀ нѣ́кто чобáнъ, и҆менемъ Лагáнъ, | и҆ взà цáрство, 11а
но а҃бїе прогнáша е҆гѡ̀, и҆ бѣжà к Татаръ хáнѹ, и҆ тáмо
ѹ҆бúша е҆гѡ̀ по Костантúна 'Асѣ́новъ сы́нъ бы́стъ, **'Іѡ҃ннъ** ѧ҃з
Дóбри сúрѣчь **Калò 'Іωáннъ** ѻ҆́нъ поѧ́тъ женѹ̀ кéсарѧ
Михаи́ла дщѐрь 'Ирúнѹ, и҆ мúрно поживѐ со всѣ́ми ѻ҆́нъ пре-
сѣлѝ грéцы ѹ҆ Болгáрїю, и҆ Болгáры ѹ҆ грéцы, и҆ заповѣ́да
да жéнат сѧ грéцы ѿ болгáры, а҆ болгáры ѿ грéцы, и҆ тáко
ѹ҆мирѝ да бы сѧ̀ не бúли прóчее, и҆ сестрѹ̀ и҆мѣ́аше за
пéрвагѡ болáрина своегѡ̀, и҆менемъ Тертéрѹ и҆лѝ Петрѹ̀,
ѿ негò понѹждéнъ бѣ̀ зà цáрство и҆ ѡ҆стáви и҆ и҆де з'женóю

ѹ Цари градъ, поживѐ мирно до смерти, и по нем зетъ
ѥгѡ **Петръ**, на него воста татарханъ Нога с войска ве- ла
лика, но Петръ, побѣди, и Ногу ѹби и понѣкое время
возненавидѣша ѥгѡ господари и хотяху ѹбити ѥгѡ, онъ
же разумѣ, и бѣжа во 'Андріанополь, и по нем **Свети-** гн
славъ, ѻ поятъ жену дщерь кесареву, и даде ему помощь
войны, противъ Казльбаша, и побѣди; и возврати ся, и
срѣтоша войску ѥгѡ казльбаши, и люто поразиша ѥдва
мало ѡсташа, а Владиславъ ѡбвини патріарха терновскаго 11[б]
'Іѡакима ꙗкы онъ реклъ Казльбашу. и ѹби ѿ высокъ
камень низверже неправедно, зато болгары и ѥѡ ѹбиша,
и окорѡниша Константинова сына. **Михаила** онъ имаше лд
жену дщерь сербскаго крала, Милутина, онъ с воинствомъ
ноиде на 'Италію, и многими дарами ѹмолѐнъ бѣ воз-
врати ся, потомъ возненавидѣ Неду жену свою и посла ю
ко ѻ цу роди с нею сына Стефана, за то краль Милутинъ
ѡскорби ся, и посла сына своегѡ с воинствомъ и побѣди
Михаила и его ѹби по немъ наста **Алеѯандръ**, братаничь м
Светиславовъ, и брань имѣ краль сербски ради постав-
леніе сына своегѡ Стефана на царство, Неда що баше
родила, ѿ Михаила: онъ имѣ бранъ с кесаремъ греческимъ
'Іѡанномъ Кантакузиномъ, послѣ ѹмири ся, и поятъ дщерь
'Іѡанновы в жену, и роди с нею два сына, 'Іѡанна и Стра-
жимира, по некое время послѣ ѡстави жену свою, и поятъ
едину еврейку | в жену себѣ, и роди ему два сына и едину 12[а]
дщерь Марію но даде ю султанъ Мурату въ жену, тогда
баше Брусу ѹсвоилъ, в лѣто ҂ѧтѯг (1363 г.) по хрстѣ,
и еврейка отрави старѣйшаго сына ѥгѡ 'Іѡанна ѿ первыа
жены: а онъ ѹбояся да не ѡтравленъ будетъ и Стражи-
миръ, и даде ему Видинъ, и всю Загору. и иде Стражи-
миръ с матерію своею ѹ Видинъ. по смерти 'Алеѯандровы,
ста старѣйшій сынъ ѥгѡ рожденный ѿ жидовини **Шишманъ** ма
онъ ѹзе и Видинъ ѿ брата своего, и посла брата своегѡ,
'Асѣна с войны на Видинъ, но Стражимиръ поразиі ихъ,
и 'Асѣна брата ѥгѡ ѹби, послѣ Шишманъ бѣжа ко зету

своемꙋ царю тꙋрскомꙋ, и моли его и даде ему войска, и иде и би Видинъ, но паки Стражимиръ побѣди и прогна, а бнъ тогда с тꙋрскою войскꙋ прїиде оу Влахїю да плѣни, но оудари на нихъ Мирче воевода влашски, и порази люто, и едва избыша, тогда иде паки в затю да возметъ болше войны, а Мꙋрать виде якѡ можетъ взати царство егѡ, и пойде со вся сила, и оудари | первое на него и взя 12а
Терново, и иде на Видинъ и взя егѡ, а Шишманъ бѣжа оу Софїю, Стражимиръ иде с матерїю оу Влахїю при Мирчета, а Мꙋрать ѿ Видинъ иде оу Софїю, и би са с Шишмана и оуби егѡ, и царство оусвои, идѣже есть и до днесъ послѣ иде на сербскаго кнѧза Лазаря, на Косово и егѡ оуби, и войскꙋ порази. но и самъ погибе ѿ Милоша Кобилитбѧ. по него ста царь Пазитъ, и сѣде оу 'Андрїанополи. а Царь градъ еще греческїи цари владѣхꙋ. а 'Охридъ. и Прилепъ тогда владаше Кралевичъ Марко синъ Вꙋкашинов: защо бѣ поклонил са царю, и погибе оу Влахїю, тогда би са царь с Мирчета, и оудари егѡ стрелою Мирчета в самое горло

Вꙋкашинъ бѣ родомъ арнавецъ, племеномъ из Ерцеговине ѿ село Ѡпанцы.

Стїи ѿ Болгарскагѡ народа. 13а

Прпбный	Ѳеоктистъ краль	а
Прпбный	Дꙋдъ црь Болгарскїй	в
Црь	'Іоаннъ Владимиръ Болгарскїй	г
Црь	'Іоаннъ Михаилъ Болгарскїй	д
Патрїархъ	'Іоаннъ Тернoвскїй*	є
Патрїархъ	Ѳеофилактъ Тернoвскїй	ѕ
Патрїархъ	'Евѳимїе Тернoвскїй	з
Патрїархъ	'Іоакимъ Тернoвскїй	и
Архіепкпъ	Климентъ 'Охридскїй	ѳ
Наꙋмъ,	'Охридскїй	і

Ера́змъ	писе́цъ болга́рскїй	аї
Аггела́рїй	писецъ	вї
Сав҇а́тїе	предво́дчикъ (sic)	гї
Никола́й	архїеп҇кпъ ʼОхри́дскїй	дї
ʼІларїо́нъ	Мегле́нскїй еп҇кпъ	єї
Никоди́мъ	ʼОхри́дскїй	зї
Прп҇бный	ʼІѡа́ннъ Рылскїй	зї
Лѹка̀	отроча̀	иї
Прп҇бный	Гаврїи́лъ Лесно́вскїй	ѳї
Прп҇бный	Про́хоръ Пши́нскїи	к҃
Прп҇бный	ʼІѡаки́мъ Сарандопо́лскїи	к҃а
Прп҇бный	ʼІѡа́ни́кїе Дѣви́ческїй	к҃в
Ѳеѡдо́сїе	Терно́вскїй	к҃г
Прп҇бный	Ма́рко Преславскїй	к҃д
Прп҇бная	Пе́тка Параске́ѵа	к҃є
Прп҇бный	Козма̀ Зографскїй	к҃ѕ
Прп҇бный	Филоѳе́й С҇тогорскїй	к҃з
Сѵ́монъ	Петръ С҇того́рскїй	к҃и
Пи́менъ	Зографскїй ѿ Софїа	к҃ѳ
Михаи́лъ	Во́инъ що̀ ѹ҆би́ змїа	л҃
Дими́трїй	но́вый Басербо́вскїй	л҃а
Мч҇никъ	Геѡ́ргїй но́вы Софїйскїй	л҃в
Мч҇никъ	Никола́й но́вы ѹ҆ Софїа	л҃г
Мч҇никъ	Аг҇глъ ѹ҆ Бито́ла	л҃д
Мч҇цы к҃є	Зогра́фскїи ѻ҆гне҇ с҇горе́ны	л҃є
Мч҇нца	Ви́сса в Солѹнѣ	л҃ѕ

Кѣсари ѿ Болга́рѡвъ.

Маѯїмъ мч҇нкъ и҆з҇ ʼАндрїанопо́ли	а҃	
ʼІѵстинъ Ц҇регра҇скї из Андрїанопо́ли	в҃	
ʼІѵстинїа҇ вели́кїй ѿ ʼОхри́дъ	г҃	
ʼІѵсти́нъ сестри́чиѝ ʼІѵстинїанѡ҇	д҃	
ʼІѵсти́нъ младїй ѿ ʼОхри́дъ	є҃	

Тази кратка българска история, Історіа в кратцѣ ѿ болгарословенскѡмъ народѣ, се намира въ ржкописния сборникъ № 701 на зографската библиотека.[1] Въ този ржкописъ, 61 листъ in 8°, съ извънредно красиво полууставно писмо, е помѣстена още историята на Атонъ, прѣписана отъ печатаната въ 1659 год. книга Рай мысленный; прибавенъ е и образецъ за условно, сключено въ Солунъ прѣзъ 1708 год. Цѣлиятъ ржкописъ е прѣписванъ въ 1785 г. отъ краснописеца монаха Якова, въ параклиса Св. Апостоли, който отстои на 20 минути източно отъ Зографъ. На л. 31б прѣписвачътъ добавя: Писалъ монахъ Ꙗковъ при церквы Сꙋтыхъ Апⷭ҃лъ: в предѣлѣхъ мнⷭ҃тра Зографа: повелѣніемъ тоѧжъ ѻбители. Всепреподобнѣйшемꙋ господинꙋ проигꙋменꙋ кꙋръ Кѡнстантію. в лѣто ҂ѧѯ҃ѳ҃є (1785). мⷭ҃ца декемврія. Сѫщиятъ Яковъ е прѣписалъ прѣзъ сѫщата година и една служба за архимандрита Акакия — Зографскіѧ ѻбители повелителѧ, както четемъ на зачалния листъ на ржкописа № 139. Проигуменъ Константи подарилъ прѣди своята смърть, 1802 г., българската си история на отца Илариона, който много пѫти му услужвалъ съ прѣписванье.[2] На листове 1—17 на ржкописа № 701 е разхвърлена приписката: Сію книжицꙋ даровалъ ѧ҃зъ проигꙋмⷭ҃ Константій при смерти своей ѻ҃тцꙋ Іларіѡнꙋ понеже ѻ҃нъ мнѣ писаніемъ многажды послꙋжи 1802 года іюнія: 18:

За сѫществуванѣто на нашата история, която Златарски добрѣ нарече „Зографска“ [3], пръвъ оповѣсти Раковски въ своята Българска старина, 1865 год., стр. 200 и сл., и помѣсти началото ѝ. Сега, съ обнародванье на цѣлата Зографска българска история,[4] ще се даде възможность на ученитѣ да направятъ своитѣ заключения за нейното потекло и извори, за явнитѣ връзки на отецъ Спиридоновата българска история съ Зографската, за отношенията между Паисиевата история и Зографската и т. н. За улеснение на бѫдещитѣ издир-

---

[1]) Историята се помѣства на л. 39а—52а на ржкописа, но си има отѣдна пагинация ѧ҃, ѥ҃ и т. н.

[2]) Че Иларионъ се занимавалъ съ прѣписванье, увѣряваме се отъ приписката на л. 97б въ № 152 (Каноникъ): Сей параклиси два писа азъ Іларіонъ мона богатій во гресехъ, оубогій в добродѣтелехъ. в лѣто 1797 года: маій мⷭ҃ць.

[3]) *Спиридонъ*, Исторія во кратцѣ о болгарскомъ народѣ славенскомъ. Обн. В. Н. Златарски. София 1900, стр. XIII.

[4]) Неотколѣ тя биде напечатана и отъ С. Аргировъ въ Псп. кн. LXVIII, но съ промѣнени прѣпинателни знаци и безъ придихания.

ванья ще приведа нѣкои указания, които се намиратъ въ зографскитѣ ржкописи. 1-о. Книгата Рай мысленный се нахожда въ зографската библиотека, подвързана заедно съ друга книга Діоптра или Зерцало, № 332. Отъ нея компилаторътъ на № 701 е взелъ историята на Атонъ. 2-о. — Чудото на св. Георгия на 1714 г., станало въ полуострова Лонгосъ, дѣто Зографскиятъ монастирь има владѣния, е прибавено въ № 701 отъ № 136, дѣто то е записано най-напрѣдъ, т. е. около 1714 год. — 3-о. Другата прибавка въ сборника № 701, дѣто е помѣстена Зографската история, именно продавателното (ходжетъ), е отъ година 1708. — 4-о. Въ прибавкитѣ за българскитѣ светци е поменатъ, както и у Паисия, битолскиятъ светецъ Ангелъ, който билъ мжченъ прѣзъ 1750 г. Споредъ това, прибавката за светцитѣ ще трѣбва да се отнесе слѣдъ тази дата. — 5-о. Прибавката за българскитѣ светци се срѣща и въ другъ зографски ржкописъ, № 124 (Мали патерикъ), писанъ къмъ края на XVIII вѣкъ. Прѣписвачътъ ѝ билъ дошълъ, както се казва на листъ 64[б], въ Зографъ прѣзъ 1793 г. и се покалугерилъ прѣзъ 1795. — 6-о. Характеренъ е единъ изразъ въ историята: по нѐмъ настà. Ἰωáнна Калимáна сы́нъ Ἀсѣ́новъ. Явно е, че компилаторътъ е ималъ прѣдъ себе си словѣнски текстъ, чийто форми Ἰωáнна Калимáна той тука е схваналъ въ именителенъ падежъ. — 7-о. Въ зографската библиотека се намиратъ съчиненията на Барония, Дим. Ростковски, стари и нови издания отъ минеитѣ, лѣтописни сборници, словѣнски прѣводъ на Зонара, Паисиевата история (ржкописъ) и др. източници. — 8-о. Още отъ първа сличка се вижда, че отецъ Спиридонъ, който написалъ своята история въ 1792 г., е ималъ на ржка Зографската история и се ползувалъ много отъ нея, като е взелъ дори и заглавието ѝ. — 9-о. Изобщо цѣлата редакция на Зографската история, съобщенитѣ въ нея вѣсти, нѣкои гръцки и други форми и думи показватъ на отдѣленъ трудъ по българската история. Особено личи, че Паиси и авторътъ на Зографската история са черпѣли, но всѣки по своему, отъ нѣкои общи извори. Внимателната критика ще рѣши кога е била съвокупена Зографската история; а това ще стане по-лесно, когато се издаде първообраза на Паисия и се оповѣстятъ и други исторически извори и лѣтописи.

XXII.

Първообразътъ на Паисиевата българска история.

Историята на отца Паисия бѣше позната само по прѣписи, и ученитѣ бѣха изгубили надежда да се намѣри първообразното дѣло на бащата на българската история. Голѣма бѣ обаче изненадата и радостьта ми, когато, прѣзъ декември 1906 г., между ржкописитѣ на Зографския монастирь открихъ туй, което се смѣташе за изгубено. Три нѣща изпърво ме наведоха на мисъль, че имамъ работа съ първообраза на Паисия: 1-о въ заглавието се посочва кога е дошълъ авторътъ въ Св. Гора, именно въ 1745 г., нѣщо което не се срѣща въ другитѣ познати прѣписи на Паисия; 2-о въ правописа се забѣлѣзватъ повече особености отъ самоковски говоръ, отколкото въ другитѣ познати прѣписи на Паисия и 3-о ржкописътъ съ нѣкои зачеркванья и отпращанья напомня повечето работа на първомайсторъ, отколкото на простъ прѣписвачъ.[1] Но това не стигаше да убѣдя напълно себе си и още повече другиго. Знаехъ, че въ Ягичовия Archiv (XXII, 620—621) бѣ обнародвана една разписка, подписана саморжчно отъ отца Паисия,[2] и че сравнението на почерка въ историята и подписа въ разписката ще рѣши най-лесно въпроса. Прѣзъ юли на слѣднята 1907 г. посѣтихъ за втори пжть Св. Гора и имахъ възможность да сравня фотографската снимка на подписа съ прѣдполагаемия му ржкописъ. Приликата излѣзе съвсѣмъ еднаква въ всичкитѣ

---

[1]) Твърдѣ е възможно тази тетрада да е самата черновка.

[2]) Разписката е писана въ Карловецъ на 21 май 1761 г., въ увѣрение на това, че Паиси, проводенъ отъ хилендарското братство, е получилъ паритѣ и вещитѣ, които останали слѣдъ смъртьта на хилендарския архимандритъ Герасима въ Карловецъ, и че ще ги прѣдаде въ монастиря. Разписката е дадена на карловецкия сръбски архиепископъ Павла Ненадовича. Съдържанието ѝ е писано отъ друга рака, а само подписътъ и печатътъ са отъ ръката на Паисия.

1. Фотографска снимка отъ Паисиевата история, листъ 16.

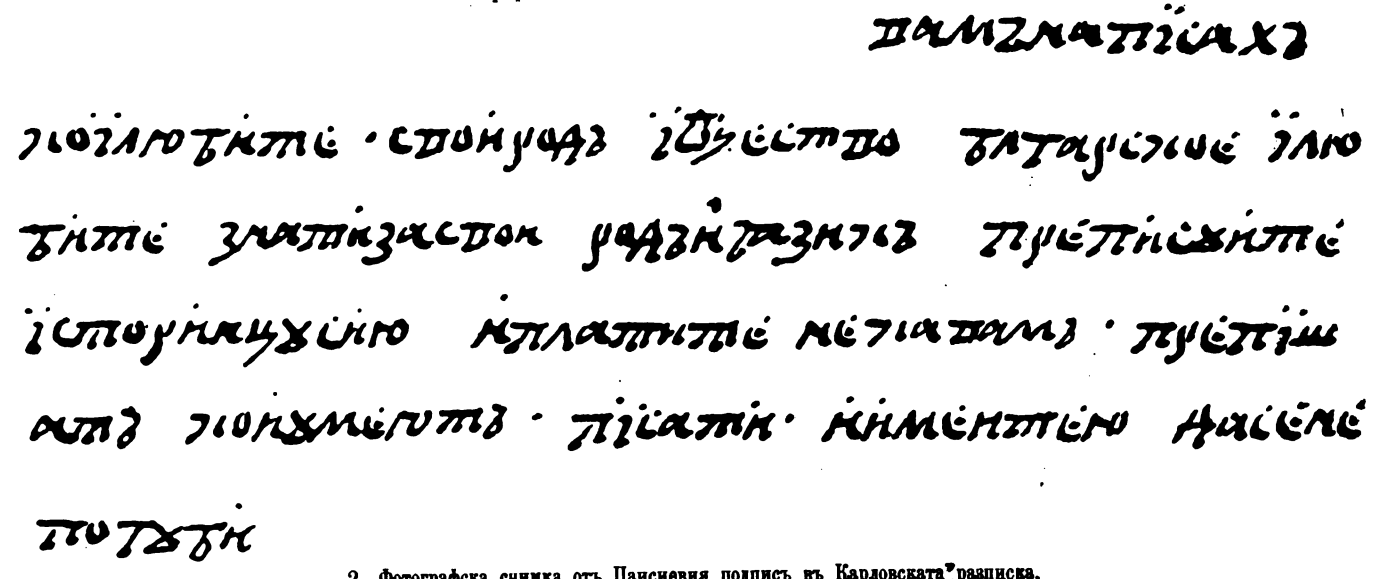

2. Фотографска снимка отъ Паисиевия подписъ въ Карловската разписка.

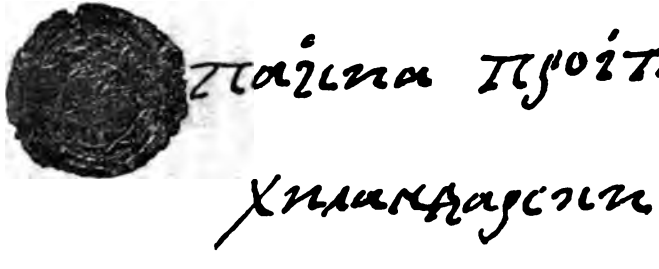

букви и тѣхнитѣ части, и въ менъ не остана никакво съмнѣние, че първообразътъ на Паисиевата история е намѣренъ. Читательтъ самъ ще може да види това отъ приложенитѣ тукъ (стр. 176) фотографски снимки отъ ржкописа на историята, 1[6] листъ, и подписа въ разписката.

Първообразната ржкописна Паисиева българска история се пази подъ № 169 въ книгохранилището на Зографъ. Тя е написана на тетрада, 61 листъ, форматъ in 8°, 21·5 × 15·5 см. Въ срѣдата и края липсватъ нѣколко листа. Писмото е прѣходъ между полууставъ и скорописъ, мжчно четливо и некрасиво; отъ страницата захваща 18·5 × 11·5 см. Като оставямъ на други да издадатъ и проучатъ паметника както подобава, тука ще се задоволя да дамъ вѣренъ прѣписъ отъ първитѣ му 4 страници и да сведа въ едно датитѣ отъ живота на Паисия. Паиси е роденъ около 1722 г. въ самоковската епархия. Отъ диалектичнитѣ особици на ржкописа ще се опрѣдѣли отъ коя именно покраина на бившата самоковска епархия (Самоковско, Дупнишко, Ихтиманско) е билъ Паиси. Прѣзъ 1745 г. Паиси отишълъ въ Хилендаръ, дѣто билъ по-стариятъ му братъ (10 год. по-старъ) игуменъ Лаврентий. Прѣзъ 1760 г. се заелъ да събира материали за българската си история. На слѣднята 1761 г. мѣсецъ май той билъ пращанъ, вече като проигуменъ, по монастирски нужди въ Карловецъ, дѣто, покрай друго, мислѣлъ да намѣри нѣкои вѣсти по българското минало (и оу Нѣмска землѧ повече за то намерѣніе ходихъ). Поради монастирски неуредици, прѣзъ сжщата 1761 или слѣднята 1762 г., Паиси напусналъ Хилендаръ и се прѣхвърлилъ въ Зографъ. Тамъ намѣрилъ нови извѣстия за българетѣ и довършилъ историята си въ 1762 г. Вѣроятно, като зографски таксидиотъ, той е билъ пращанъ изъ Българско, та въ 1764—1765 г. го виждаме въ Котелъ, дѣто прѣзъ януари 1765 г. историята му била прѣписана отъ бждещия български дѣецъ и владика Софрония Врачански. Кои други български крайща е посѣщавалъ Паиси, за това ще се научимъ отчасти отъ старитѣ, непосрѣдни прѣписи отъ неговата история, какъвто напр. може да е самоковскиятъ отъ 1771 г. Прѣзъ 1785 г. сръбскиятъ скиталецъ архимандритъ Герасимъ Зеличъ срѣщналъ, както четемъ въ неговия животописъ, въ Зографъ единъ монахъ Паиси, който разпалено му говорилъ за народнитѣ

работи и който досѫщъ подсѣща за нашия историкъ и духа на неговата история. Въ поменицитѣ на Зографъ отъ края на XVIII в. вѣрвамъ да се намѣри поменъ и за бѣлѣжития български историкъ; а въ непроучената още архива на сѫщия монастирь отъ XVIII—XIX в. може би ще се намѣрятъ и нѣкои други вѣсти или таксидиотски писма, които да засѣгатъ Паисия.

Ето прѣписъ отъ началото на Паисиевата история и фотографія на 1ª страница:

1ª Істориѧ. славѣноболгарскаѧ. ѿ народе. и ѿ цареи и ѿ ст҃ыхъ. болгарскихъ и ѿ въсехъ деѧніа і битіа болгарскаѧ. събрано. и нареждено Паисіемъ. іеромонахомъ бившаго и пришедъша^го ва Ст҃ые гори Ѧдонские ѿ епархіи. Самоковские въ лето ҂ах҃ѱмє (1745) и събравшаго. історию. сию. в лѣто. ҂ах҃ѱзв (1762) на ползѹ. родѹ болгарскомѹ.

Предословіе къ хотещімъ читати и послѹшаті напісанаѧ. въ історииці. сию. Внемлите. ві читателі. и слишателі. роде болгарскі кои ревнѹете и ѹсердсвѹете. по своего. рода и по свое. ѿтечество болгарское и желаете. разѹмети и знати извѣстно заради своего рода болгарскаго. и за ваши ѿци и преѿци и царове. и патриарси. и ст҃ыхъ како са испрво поживели. и преишли и въмъ потребно. и полезно єстъ да знаете извесно. деѧніа ѿцъ вашихъ. како що знаютъ. сві дрѹги родовѣ и ѩзици за ніхенъ родъ і азикъ имаютъ істории и сваки кніжнікъ ѿ нихъ знаетъ и сказѹетъ. и хвалит се за свои родъ і азикъ(.) Тако и азъ вамъ напісахъ. по редѹ извѣсно за в(а)шъ родъ и ѩзикъ читайте и знайте да не бивате ѿ дрѹги родове и
1б ѩзици под"метаеми і ѹкораеми(.) | Азъ излиха поревновахъ. по рода. и по ѿтечесво. болгарское и много трѹдъ. съ(т)ворихъ. събирати ѿ различни книги и істории дондеже. събрахъ и съв(ъ)кѹпіхъ деѧніе рода болгарскаго въ кніжицѹ сію ради ваша полза. и похвала. вамъ напісахъ кої любите свои родъ і ѿчество блгарское і лю-

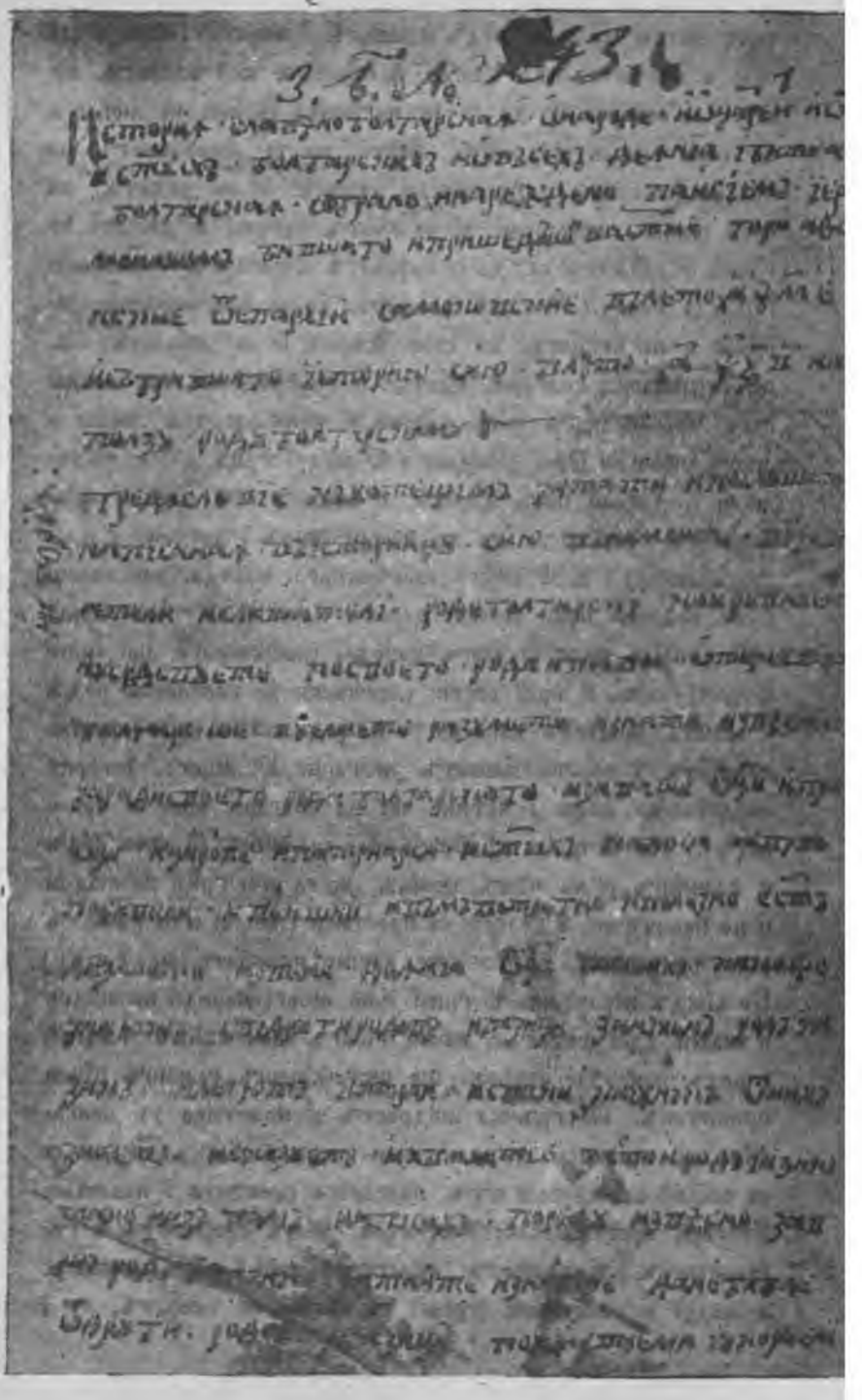

вите знати за свои родъ и ꙗзикъ преписвите історицѣ
сию и платите нека вамъ. препишатъ кои вмеютъ. пи-
сати. и имените ю да се не погуби(.) И кои не любатъ
за свои. родъ болгарски знати но се ѡбращаютъ на
чужда политика и на чужди ꙗзикъ. и не радатъ. за
свои ꙗзикъ болгарски. но се учатъ четати и думати по
грчки и сраматъ се. да се наречатъ бѡлгаре ѡ неразумне
і юроде поради что се. срамишъ да се наречешъ волга-
ринъ и не четишъ. по свои ꙗзикъ и не думашъ или
не са имали. болгари. царство и г(о)сподство: за толіко
лета царствували. и били славни и чени по сва земла и
много пути ѿ сілні римлане и ѿ мудрі грци данъ възи-
мали и давали имъ царовѣ. и кралеве свої царски дъ-
щери въ супружесво да би имели миръ і лю(бо)вь с царі
2а болгарскіе(.) | И ѿ всѣго славѣнскаго. народа. наи славні
били болгари прво се ѡні царовѣ нарекли наі боле земла
ѡні ѡсвоіли тако ѿ свего. народа. славѣнскаго. наі силні
и чесні били и прві свети славѣнски ѿ болгарски родъ
и ꙗзикъ просіалъ како за то по реду све въ сию історію.
написахъ і за то имеютъ болгари. ѿ много. історіи
свидетелсво защо е истина све за болгари како и поме-
нухъ(.) Но ѿ що се ті неразумне. срамишъ ѿ свои родъ
и влачишъ се на чужъ ꙗзикъ. но са рече грци по мудри
и по политичні. а болгаре са прости и глупаві и не имеѧтъ
речи политичні. зе то рече лучше пристати по грци(.)
Но віждъ неразумне ѿ грци има много народи по мудри
и славні далі ѡставъѧ некои грътъ свои ꙗзикъ. і ученіе
і родъ како ти безумне що ѡста(в)лашъ немашъ никои
прибитокъ. Ѿ грътка мудростъ и политика ти болга-
рине не прелащаі се знаи свои родъ і ꙗзікъ и учи се
по своему ꙗзику боле естъ. болгарска простота и незлобіе.
Болгари прости. свакого оу свои. домъ приимаютъ и го-
2б штаваютъ | и даруютъ. мілостину. кои у ніхъ просатъ.
а мудрі и політични (грци) то никако не творатъ. но і

ѿимаютъ ѿ прости ї похїщаютъ неправѣдно и вїше грехъ а не полза ѿ нїхна мѹдростъ и полїтика приемлютъ(.) Или се срамишъ предъ мѹдри и трговци. и славнї на земли. ѿ свои родъ и ꙗзикъ. защо са болгаре прости и нема ѿ нїхъ много трговци и книжнїци и и хїтри и славнї на земли на това време. но са повѣче ѿ нїхъ прости ѡраче и копачее и ѡвчаре и прости занаꙗтлии(.) Азъ на то въ кратце ти. скажѹ. ѿ Адама. до Давїда ї праведного Іѡакима. Иѡсифа ѡбрѹчиїка колїко биха правѣднї и ѿты пророци патрїарси нарекоха се велїки на земли. и предъ Бога. не беше ѿ нїхъ нїкои. трговѣцъ или прехїтръ и гръделивъ како сегашни хїтрци що гї ти имашъ за почестъ и чѹдиш се ѹ нїхъ и влачиш се на нїхенъ ꙗзикъ ї ѡбичан(.) Но ѿни правѣднї праѡцї свї са били землоделатели ї ѡвчаре и били богати съ съкоти и с плоди земланї и били прости на землї и незлобиви. и самъ Хрїстосъ оу домъ простаго и нїщетнаго Іѡсифа слезе и поживе. Еїждъ како повече Бгъ мїлѹе прости и незловиви ѡраче и пр.

XXIII.

Надписи и бѣлѣжки отъ Зографъ.

Тука събрахъ всички по-важни за езика и историята бѣлѣжки и надписи, които намѣрихъ въ Зографския монастирь, по ржкописи, стѣни, каменни плочи, кръстове, икони и др. Наредихъ ги, по древностьта имъ, въ номера — 1, 2, 3 и пр. Датитѣ стоятъ въ начало на бѣлѣжкитѣ. Ржкописитѣ са поменати споредъ номера на библиотечния каталогъ.

№ 1. 980 г.

† Макарие еромонахъ. игоуменъ Зоуграфъскыі: за исоуниѫ подъписахъ

(Подписъ въ гръцко продавателно писмо на пергаментъ. Срв. стр. 10 и сл.)

№ 2. 1251 г.

Твоа мати твоа гн въспоѫ въ рѡ и рѡ въз'вѣщаѫ истиниѫ (ѕ)(з)(н)(ѳ) (9759—1251).

(Бѣлѣжка въ триодъ № 1. на послѣдния 299б листъ).

№ 3. XIII в.

† Пиши ѡкаяніуе Драгане яко за грѣхы твоѫ бъ твои мѫчнтъ та. пиши страмнуе.

(Приписка [1]) въ миней № 55, л 94б).

№ 4.

† Сіа служба прѣведена ѿ гръцкыі. книгъ ·:·

(Приписка въ сѫщия миней, на л. 16б).

---

[1]) Подъ „приписка" разбирамъ извънтекстова бѣлѣжка отъ писача на ржкописа.

№ 5. 1359 г.

Бѣ великы, бѣ мл҃рдїи, бѣ безмѣрал'ный. в'сѣхь милоуа҃ и҃ спсла҃, своимь бж҃твомь и ни единомоу ѹ҃коу погыбнѫти хота. нж҃ всѣмь сп҃ти са, и҃ вь разоумь истин'ный прїити. спси и҃ помїлоуи рака своего, многогрѣш'наго, Младена. послоужив'шаго ти згод'но вь кѣрѣ семь, и҃ не ѡ҃слабо троудив'ша са вь в'сѣко дѣло дхов'но. къспомнила а҃ бж҃ьнихь бл҃гь наслажѣнїе. и҃ пакы малокрѣмен'наго сего прѣхожѣнїа. Того ра҃ подвизала са, повелѣ прѣложити сна҃ кингж глѣмжа҃ а҃пль прахи. рек'ше дѣанїа҃ и҃ посланїа҃ ст҃хь а҃пль х҃вѣхь. иже вьселенжа҃ просвѣтишж, и҃ приведошж ѿ т'мы кь свѣтоу. Въ пама҃ и҃ вь кѣу'ни пои҃ своимъ родителемь, и҃ на славо'словїе бж҃їе. Тога҃ прѣдрьжаше ску҃фтро цр҃тка бльгар҃каго прѣстола бл҃говѣрни и хо҃любини и҃ самодрьжавнїи, Їѡ҃ а҃лехан'дрь ц҃рь. Лѣтоу сжщоу тога҃ текжщоу. ҂ѕ҃ѡ҃ѯ҃. (6867—1359) ен'диктиѡ҃нь. ї҃ ·:·

Грѣш'ни и҃ непотрѣбни и м'ногострѣтный, иже недостоинь марещи са рабь хо҃у. Малое, писа сие, иже и прѣложихь си҃ а҃ помощна҃ вл҃ы моего х҃а, и҃ ст҃го и҃ прѣслав'наго Вьзнесенїа҃ г҃а и҃ бг҃а и҃ спса нашего і҃у х҃а. емоуже слава вь вѣкы и҃ вь вѣкь вѣкѡ҃ амн҃ ·:· —

(Приписка въ апостолъ № 49, на послѣдния 227ª листъ).

№ 6. 1331—1365 г.

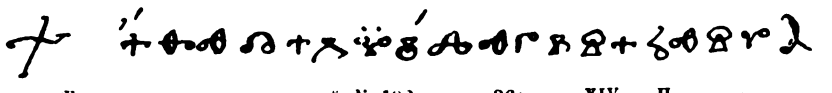

(Глаголска приписка въ миней № 102, листъ 36ª, отъ XIV в. Прочетено: † ѧ҃лъ Данїилъ писахъ сіе).

№ 7.

† Оуткрьди бе вѣрж хрїстїанскжа, и҃ спси бл҃говѣрнаго г҃арѣ на҃шего Іѡ҃нна А҃лехан҃ра.

(Бѣлѣжка на листъ 179ª въ сжщия паметникъ).

№ 8. 1367 г.

† К л҃ѣ ҂ѕ҃ѡ҃ѳ҃е. (6875—1367) напи҃са са —.

(Приписка въ правила на св. Василия Велики № 3, л. 298б, отъ ржката на прѣписвача).

№ 9. 1375—1393 г.

..... **азъ Брата многогрѣшны писахъ. въ дны бло(вѣ)рнаго (ца)р(ѣ) б(лъг) Іоанна Шишмана. при вь .....**

..... **патр(иар)се, Еѵѳимии. в лѣ ѕ....**

(Приписка въ минеи № 109, на послѣдния листъ 310, отъ ржката на самия прѣписвачъ).

№ 10. 1397 г.

Литургіа Еѵѳиміа Търновскіи патріархъ. въ лѣто 1397.

(Бѣлѣжка отъ ново врѣме на първия листъ на Евтиниевата литургия № 46).

№ 11. XIV в.

Кѐ ѩ҆́ха ѹ

(Бѣлѣжка съ червено мастило въ поучения на Ив. Дамаскина № 119, листъ 3а, паметникъ отъ XIV в., срѣдньобългарски изводъ. Прочетено:

Кѐ δόξα ѹ (вм. σοί) = Κύριε δόξα σοί = Господи, слава тебѣ).

№ 12. 1483 г.

(Въ новия надписъ, подъ иконата на св. Георги, подарена нѣкога отъ Стефана войвода, е поставена стара дата ѧ҃ѹ҃ пд — 1484 г., вѣроятно прѣписана отъ по-стария надписъ. Войводата подарилъ тази икона на Зографъ слѣдъ една своя побѣда надъ турцитѣ).

№ 13. 1494 г.

† Съ тетроеѵ҃ль коупиль гнь Іѡ҃ Стефа҃ воевѡ снь Богдана воевѡ и҃ Ѡлти. и҃ положи҃ его въ мобѫ себѣ в' храмѣ Оуспеніе, прѣтеи влуци нашеи бци и҃ прѣподѣви Мріи. въ гркѡ҃ ѡ҃ Бѡзеци на Тотрѹ. ꙗко да бѫдѐ ему памѧ҃. непоколѣбима дѡдѐ стои съ хра҃. а҃ кто имѐ рушати и҃ поколѣбати сіа҃ памѧ҃. или ѐпкпь. или по҃ или бо҃у кто таковыи да му боудѐ съпрни҃ стѫа бцѫ в' дь страшнаго сѫдища хва. а҃ лѣто гпство его, ли҃ (38) текѫщеи. В лѣ ѕ҃г (7003—1494 ноември 3) м҃ца ноѐврїа г҃ д...

(Бѣлѣжка въ четвероевангелие № 76, на л. 214б).

185

№ 14. 1495 г.

ꙗ҃ | х҃с
ѡ҃н | ка҃ Иже въ х҃а б҃а вѣрѣ. Іѡ҃ Стефан воевода матїѫ | бл҃ѥю
гдарь ѕемли Молдовлахїнскои. с҃нь | Богдана воеводы. сьтворы
сїю трапезарїю. въ | л҃ѣ ѕ҃г. (7003—1495) съѕда се и съвръшин
се мц ю҃ ѕ | а҃ гдтва его текꙋщи л҃ѣ, м҃ (40) :·

(Надписъ на мраморна плоча, която стояла надъ вратата на старата зографска трапезария. Плочата се пази въ ссидохранилницата. Въ десния доленъ жгълъ на плочата е изписанъ молдовлахийскиятъ гербъ, какъвто билъ прѣзъ 1495 г.).

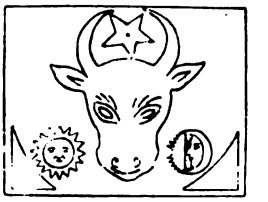

№ 15. 1500 г.

† Ѡ страстотрьпче и побѣдоносче. великїи Геѡргїе иже въ бѣдѣ и въ напастѣ скорїи прѣдстателю. и топлїи помошнче. и скрьбѣщїи ѡ радости неизглаганнаа. прїими ѿ нась и се молене | сьмѣренаго своего раба на Іѡана Стефана воеводы. бл҃ѥю мл҃тїю грѣ[1] ѕемли Мѡлдавскои. и съхрани | его невредимь въ съ вѣкъ. и въ бѫдѫщїи. мл҃твами чтѫщїи та. ꙗко да прославлѣе҃т а въ вѣкы аминь. и сътвори е въ ѯто ѕи (7008—1500). а гдка своего лѣта. м҃ г҃. (43).

(Надписъ около везената икона на св. Георги, който седи на прѣстолъ и е настжпилъ ламя. Отъ двѣтѣ страни на прѣстола стои надписъ

— Г — Ѳ Й Г Є Ѡ Р Г О І С

С Й О К И П Й Д К І О

т. е. ὁ ἅγιος Γεώργιος ὁ Καππαδόκιος. Размѣрътъ на цѣлата икона е 1.16 м. × 1 м. Монастирското прѣдание казва, че иконата била везена отъ дъщерята на Стефана войвода).

№ 16. XV в.

† Сїе м҃, тетра҃ съписа й п҃ Іѡ҃ Милошевъ ѿ Дѣвра ѿ селѡ Пїскопїе: ⸗ й при краи бра҃ мѹ Никола ⸗: —

(Приписка въ прологъ № 47, л. 307б. Воденъ знакъ — стъба съ 4 прѣчки. Срв. Лихачевъ, Палеографическое значеніе бумажныхъ водяныхъ знаковъ. Спб. 1899, т. II, 278; т. III, № 4239).

---

[1]) Грѣ = господарѣ.

№ 17.

Сиꙗ рꙋка Гюрина † сїю книгꙋ исписа бжєвни панагирикь ꙋ гра Кратовꙋ єродиаконꙋ ꙋчєнїй бо да ї прости вь цртвє си вь вѣки амїнь: свѣщєникь ли:· диꙗкон ли:· диꙗкь ли:· прост ли:· ако тко оузме. да препише. илы да чьти. молю вы се:· и коленємь касаю:· испра(в)ꙗите:· а не кльнєте:· а вась бь да простить:· амїнь:·:

ї҃с х҃с
нї ка

(Приписка въ синаксарь-панегирикъ № 103, отд. II г 8, на л. 307а. Паметникътъ и приписката отъ XV в., ако се сѫди между друго и отъ воднитѣ знакове на хартията: кѫпони въ кржгъ и звѣзда. Срв. Лихачевъ II, 122; III, № 1446, 1447. На листове 287—293 изводътъ е срѣдньобългарски).

№ 18. 1503 г.

Ѵисписа сє. вь лѣ. ѕ҃.аї (7011—1503), писа многрѣшнїи. папа Стама. да до ко доидє сїа книга. четѣте съ мирωмь.

(Приписка въ служебникъ № 171, на послѣдния л. 120б).

№ 19. 1517 г.

† Блгочѣстивы й хωмωбївы Ѵїω Бода воєвода създа пиръ. съ. въ имѣ стмꙋ Николає. в лѣ. зкє (7025—1517).

(Надписъ на мряморна плоча, зазидана надъ вътрѣшната врата на кулата при Арсенията т. е. пристанището на Зографъ. До кулата се намира подновена черква св. Никола).

№ 20. 1533 г.

† Ѵїω Пєтръ вωєвода: господар: земли Молдовьской: йскꙋпї водѣниц: й є близ метоха Каламарскаго: й приложи своємꙋ монастирю: Изꙋграфꙋ: въ свою. вѣчнꙋ па(мєть) въ лѣ. зма: (7041—1533). Сїмєω. ієрм йсправникъ:·

(Надписъ на мряморна плоча, прибрана въ ссѫдохранилището на Зографъ).

№ 21. 1543 г.

† Ѵизволюнїємь ѿца й поспешєнїємь сна й ꙋтвержєнїємь стго дха. сы стыи тетравангль сьписа грѣшнїи по Петръ ѿ-

Баню въ лѣ· ѕ҃ѝа (7051—1543). въ то лѣто вы҃ кѵ҃ ѡ҃наха (?) въ дни цр҃а Ѳеоулеймѧ҃ егда воинствова на Бечь: ⸗

(Приписка въ четвероевангелие № 28, л. 276б).

№ 22. 1544 г.

Изволеніемь ѡ҃ца и҃ поспѣшеніе҃ сн҃а. и҃ съвръшеніе҃ ст҃аго дх҃а. съписа се сіа книга четворобл҃говѣстіе. рабоу бж҃іемоу и҃же въ доврі҃и҃ делѣ҃ хр҃тіанства, жупа҃ Ива҃ велики вистіа҃. ѿ мѣста нарицаема҃ Рівни҃. въ по҃крилїе горы глемые Папуша. въ монастире нарицае҃ Бистрица. при игоумени кѵ҃ Ѳеуфѵ҃ію. Въ лѣ ѕ҃ѝѝѝѵ (7052—1544). кроу҃ слн҃цоу к҃д. а҃. лоуни, г҃. Ѳемеліе ѕ҃ ипахѳа. в҃. Въ дни бл҃гочѣстиваго и҃ хр҃толюбиваго гн҃одина. Іѡ҃. Петръ воеводы. и҃ сн҃а его Іѡ҃. Ела҃ воєвы. въ тожде времѣ начал҃ствоуєщѵ, и҃ ѡбла҃ дръжещѵ, многыми страна҃ми, великомоу а҃міре соуѳа҃ Ѳеілема҃ бегу. въ славнемь граде новѣмь Рымѣ Цр҃иградѣ ·:· ⸗

(Приписка въ четвероевангелие № 18, сръбл. изводъ, на послѣднитѣ два листа).

№ 23. 1550 г.

Сла҃ съвръшителю бѵ давшемѵ кнізѣ се҃ нало и конець. Сіевицѵ бѵ прѣблгомѵ сла и величіе дръжава и ѡбласть въ безконеныѧ вѣкы а҃минъ: ⸗

Изволеніемь ѡ҃ца и҃ поспѣшеніемь сн҃а и дѣйствѣ҃ ст҃а дх҃а и҃зволи҃ сіа книга написати рѵкою мнѡгрѣшна҃ раба бж҃іа. ерea҃ Лѵкы и҃ника҃. Въ лѣ ѕ҃ѝѝ (7058—1550). при е҃пкпѣ Премыско҃ и҃ Сановско҃ кѵ҃ Арсеніи

Помяни ги дш҃ж ра҃ свои҃ іереа Лѵкы. Даниліа. Василисы. Леѡ҃тіа. мі҃ Есифа. мі҃. іермонаха Едиміа. Семіѡна. Стефана. и҃же въ бл҃гочестивѣи вѣрѣ скончавшисѧ: ⸗

(Приписка въ четвероевангелие № 33, л. 582б).

№ 24. 1558 г.

Писа сіе ст҃ое и҃ бж҃ствное е҃ѵ҃ліе послѣдны҃ въ сірениыцѣхъ, по҃ Іѡанъ. въ мѣсто Кратово: въ лѣто, ѕ҃ѕ҃ѕ (7066—1558). міца генвариа кр҃ѵ слн҃цѵ і, лѵнны ж҃ ѕі҃: ⸗

(Приписка въ четвероевангелие № 26, л. 317б).

№ 25. 1562 г.

† Съ҆и тетроє҆ѵ҇ль, Па҆вль начне, и҆ ѻ҆фре҆ и҆спра҆ви: ⸗ и҆ и҆спра҆ви сѧ въ ст҃ѫ гѡрѫ҆ ѻ҆дѡ҆скѫ въ лѣ ҂ѕо ·:· (7070—1562).

(Приписка въ четвероевангелие № 30, л. 288б послѣденъ).

№ 26.

† Сїю҆ те҆троє҆ѵ҇ль ѿкѡва҆ є҆ ѿ жꙋпа҆ Дрѫгѝ ѻ҆ѡфѣ. и҆ а҆зь ѻ҆ва҆ко ло҆ ро҆ѡ҆тѣ є҆ свѣ жи҆ю҆. простити ни ѿцѝ ст҃и: ⸗ ле

(Бѣлѣжка слѣдъ горната приписка, но отъ друга ржка).

№ 27. 1563 г.

† Сїа книга҆ гл҆емы ст҃ы тетроє҆ѵ҇ль коупи҆ жоупань Н҆ѣгоє҆ великѝ бань кралевскѝ. и҆ жоупаница є҆го҆ ѻ҆нка҆. и҆ приложише ю҆ въ хра҆ ст҃аго а҆рхїе҆рє҆а и҆ чю҆творца҆ ѿца нашего҆ Николає҆. въ село҆ Кога҆нѝ. ꙗко҆ да работи҆. за тѣ дше. и҆ за дше҆ родителе, их҆ и҆ чедѡ҆, их҆, въ ст҃ы хра҆. Въ дни бл҆гочт҃иваго и҆ хо҆любиве҆ гн҆е наше҆ ѻ҆ѡ҆ Петроу҆ воє҆во и҆ г҃ ⸗ сн҆ь прѣдовраго҆. ѻ҆ѡ҆ Мирча҆ воє҆во. Въ лѣ ҂ѕ҃.ба. (7071—1563) мца. гє҆. а҃і. дн҆ь.

(Бѣлѣжка въ четвероевангелие № 33, листъ 354б).

№ 28. 1567 г.

Иже и҆зволѧнїе҆ ѿца и҆ съпоспѣшенїе҆ сна и҆ съвръшенїе҆ ст҃аго дха. сла҆ и҆ хва́ла гꙋ ѥꙋ и҆ прѣчто є҆го ѥжїе мт҃ери. и҆ си́ль ст҃ї҆и бесплѣ́тны҆и а҆рха҆гг҃ль и҆ а҆гг҃ль гны҆и и҆ всѣ҆ ст҃ї҆и ѥжї҆и гь ѥь наче и҆ сьвръ́ши сла҆ мꙋ и҆ хва́ла. Сїа и҆ста́а и҆ ѥжтвнаа кни́га є҆ѵ҇лїе поче́ло ска . . . прсловїа и҆ . д҃ . гла́вѣ Матде̑и, Марко, Лꙋ́ка. І҆ѡ҆анна, .. мцъ. ін҆ ст҃ыи є҆ѵ҇лїсти. Писа҆е сїа ст҃аа кни́га кодь храма Ѹспѣнїа прѣстїе вл҆чце на́ше ѥце и҆. пр҆но дѣви Ма́рїе є҆ине госпожѣ. И҆ тога҆ прѣѡ҆блаю҆щꙋ ѿцꙋ и҆ ѹчителю и҆ ѥа бо́ещаго се. а҆рхїе҆пѣкпа ста мꙋжа срѣвскїе зе́млю кѵръ и҆ме̑рѣкъ Макарїа :· И ѿца прѣзвитера вл҆женаго попа Сїмона. трꙋдившаго се съ ѥжїею помощїю и҆ сь брато҆ Стѣпано҆ и стрїко҆ Раѡ҆. и҆ съ сѹпружницами и҆ сь всѣ҆ домомъ. И҆ съ приложив҆ши

на сїю книгꙋ съ ꙋсръдїе҃ и веѡ҃ погóвора любо мáло лю́мнѡ҃. (?) бгъ дá ихъ прóсти въ сѝ вѣкъ и въ бꙋщи. áминъ :·

Съвръши се сїа книга бóжїею помощїю въ ѧ҃ѣ. ꙁ҃. тїсꙋшно и. ѳ҃ е҃. (7075—1567) ѧ҃ѣ въ хра҃ ѹ҃спѣнїе на е҃лꙋ при еказе҃. и кто е ꙋзме ѿ се҃ хра҃ весо҃вкы҃ прихоженїе҃ да е прѣкле҃. ѿ гáба и всѣ҃ ст҃ї и. Писá сїю книгꙋ мнѡ҃грѣшни и мáнши пáче все҃ чл҃къ дїакъ Сїмѡ҃ дóбримѝ дéли ꙋвогїи á злѝ бóгати. И къ ꙋвакой пакóти д҃шегꙋвїтел'неи ꙋхїщрени и врьзѝ á г добрꙋ делꙋ лéниви и тешкїи. ѿцѝ и врáтїе мóлю е҃ и кóлене и глáвꙋ прѣкланꙗю до ст҃їе зéли ѡ҃вщеѐ м҃ре. áще вꙋдоу̀ что̀ погрѣшѝ и́лѝ ѡ҃писал се á ви ѡ҃вхо҃ещи и́лѝ прѣчтꙋщим илѝ прѣписꙋющѝ. и́справите вашѝ доврѝ ѿ бá данѝ ꙋмо҃. блвите á не клъни́те ре҃ х҃с блж҃ни мл҃тиви ꙗ҃ ты̀ помиловани бꙋдь. не може҃ рꙋка врѣна и ꙋ мꙋтань ч҃таа слóвеса възáти бꙋ не клѝните нь̀ блвите мéне трꙋйвша е҃ рáва бжїа Сїмонꙗ а вá бь вь вѣ҃, áмúнь :·

Съписа се сїа истаа и бж҃твнаа книга е҃влїе бжїею помощїю и прѣч҃те и всѣ҃ ст҃ї и слава и хвала имь ѿ почелꙋ и ѿ съвръшению и мéне трꙋйвша е҃ блвите á в'сь бь и мти хвавь си вѣкь и вь бꙋщи, áмиинь :· писá сїю книгꙋ и́зь кривазо(в)ода пáки дóниеше дро̀у правїю на почело исправѝ Мадеевꙋ глоу. писá ꙋ днь цра сꙋлтань Селима крьвник. блꙋ҃ник' винопїта. тѐ гойне по всеи зéли своеѝ врá ꙗ҃ничаре за те҃ трав'нинꙋ. и лютó злó приепивѣль е҃мѝ тело҃ и на многа зла ꙋ то ѧ҃ѣ люта и прискрьвна врѣна то рá немо҃ доврѣ сьписати протѝте áмин' : бь да прости ковача Тóмꙋ ере́ ми скова манстóрию и приложи и полá и ты̀ попе Сїмоне тако те бь протѝ плати ми сїю книгꙋ с'миро҃ á немо како Тóмо ꙋ Девѝꙋ ере бь неправѝ не ѡ҃щеть : ⸗

(Приписка въ четвероевангелие № 39, на послѣдния 192ª листъ).

№ 29. 1569 г.

Сїы̀ ст҃ы̀ и бж҃твны̀ тетроеѵ҃лъ по дáрꙋ ст҃го д҃ха. пи́са послѣ҃нїи и мъни́шїи въ ст҃ѣ́нницѣ҃ та҃ пѡ҃ І҃ѡ҃. въ мѣ́сто глюмо Крáтово, въ ѧ҃ѣ ꙁѡ҃ꙁ. (7077—1569) м҃ца мáртїа, ї, кроу̀ слицоу ка. лоу́ны, і ·: ⸗

(Приписка въ четвероевангелие № 26, л. 316ª. Срв. приписка № 24).

№ 30. 1578 г.

Сла̑ съвръшителю̀ бꙋ на́шемꙋ въ вѣкы̀ а̑минъ. Сїю ꙋ҆ра̑гїю писа̑, а҆зъ гра̑тї Ѳеѡ̑рь, ѿ се́ло Ко́на̑, при є҆пїкпа прѣсла̑ска̑, кѵ̑, Грїго́рїе, и҆ при цр҃а тѵ҆р'ска̀го соу҆л'тань Ми̑ратъ, Силимовь синь.

Въ лѣ̑т, ҂зпз (7086—1578) ·: кр҃ꙋ, а҃. а҃ лꙋ. ѕі. зла̑. а҃. є҆па̑. в҃. и҆нди̑, ѕ҃. де̑, г҃ ·: сьвръши се̑ мѝца а҆вгꙋ, кд. дн҃ь ·:

(Приписка въ служебникъ № 226, листъ 277б).

№ 31. 1585 г.

† Се̑ а҆зь ра́бъ х҃а бл҃а моего̀ Мала́хїа еродїа́кѡ. съпи́са̑ сїю кни́гꙋ гл҃емѝ ѱа́л'тї. и҆ съ синаѯаре̑. и҆ съ и҆немѝ потре́бамѝ цркѡ́нїими и҆ келїи́нимѝ приложї̑ ꙗ҆ко бы̀ мо́гъ бо̑у съ є҆ди́но̑ є҆ю слꙋжї̑ и҆ молити се. кѡмꙋ бѫде̑ ꙗ҆ прочи́тати, и҆лѝ преписѡва̑ мл҃ю сѧ ва̑ чтны̀ ѿцѝ и҆ братїа. прощенїю на̑ спѡ̑блѧйте а҆ не клѧвою, поне̑ пише̑ проклинаꙗ̑и проклѧ̑. а҆ блꙋда́ꙗ̑и бл҃ве́нъ. є҆. бо̑ не писа а҆гл҃ъ и҆ чл҃къ гроуби, и҆ ѹ҆момъ разсѣꙗ́нїи. вра́жими в'трѝ а҆ по сма̑рти моє̑ да бѫде̑ сїа кни̑ монасѝрꙋ Ѝзѡгра́ф въ Ѧдѡ̑скѡ̑ гѡрѣ. да бѫде̑ проклѧ̑ во бж҃їе натѡ̑ чл҃ка кто̑ ке̑ ꙗ҆ ѿ мона̑тї оузѧ̑ пи̑ в'лѣ҂ ҂ѕ҃. ц҃ г҃. (7093—1585) мѝца ма... ѕ҃ дн҃ь :

(Приписка въ псалтирь № 184, листъ 152б).

№ 32. 1589 г.

† Сїи ѿ'той съвръши̑ въ Ст҃ѣ гѡрѣ Ѧдѡ̑стѣ. въ ст҃ѣ ѡ҆би̑тѣ Ѝзоу́гра ѝде̑ є҆ хра̑ вѣ̑м Геѡ̑ ражко́ѫ мнѡ̑ грѣ́на̑ мона̑ Силиѡ̑ роу́сї. Пр҃ ї҆гоу́менѣ кѵ̑ Пав'сїе є҆мѡна̑. в'лт ҂ѕ҃ ц҃ з (7097—1589) :

(Приписка въ осмогласникъ № 29).

№ 33. 1591 г.

† Сїю книгꙋ пѣ̑никоста̑ кѝпи̑ а҆зъ смѣре́нїи Васи́лїе митрѡ̑лї̑ и҆ приложї̑ є҆го монастѝрꙋ смѝрнѣмꙋ хра́мꙋ Вѣзнѣнїа гѡ бл҃а и҆ сп҃са на́ше̑ і҆ѵ х҃а. И҆ кто̀ є҆го хоще̑ ѿнети ѿ сїе цр҃кви.

да е проклѣтъ ѿ гда бга и то... порожьшее. и ѿ въсѣхъ стіи амн: ⸗

Поѿписа сіе своєю рѫкою, въ лѣ ѕзс҃д, (7099—1591) мца ма. ѕ днь.

(Бѣлѣжка въ осмогласникъ № 82, л. 226а последенъ).

№ 34. 1593 г.

† Многа лѣта сътвори гн блженномꙋ, и прѣѡсщенномꙋ архіепкпꙋ въ бльгарскые земли влцѣ и гднꙋ нашемꙋ, кѵ ім многа лѣта влко.

(Бѣлѣжка въ служебникъ № 180, л. 105 последенъ).

№ 35. XVI в.

Григорію дꙋ паніерѡтатꙋ, имѡ афендѡ кю деспотꙋ, митрополитꙋ, ди агиѡтати. митрополѣѡ Софіа иперѡдимꙋ. кю ѥарѡхꙋ паси Сарѡдыки. кю то допо ѥхонѡдꙋ сарѡдеѡнь, пола та етыи: ⸗

Ѳеѡлипѡтꙋ тꙋ панагіотатꙋ, кю икꙋменикꙋ. патріарѡхꙋ пола та етіи: ⸗

(На Григория, прѣосвещенѣйши нашъ господарь и владика, митронолитъ на светѣйшата Софийска митрополия, прѣчестнѣйши екзархъ на цѣла Сардика и на зависещитѣ мѣста сардикийски, за много години.

На Теолипта, всесветѣйши и вселенски патриархъ, за много години).

(Приписка въ служебникъ № 238, л. 10а. Има двама патриарси съ име Теолиптъ, единъ прѣзъ 1514—20, други прѣзъ 1585—86; спередъ това и софийскиятъ владика Григори ще да е живѣлъ прѣзъ XVI в.).

№ 36.

† Сіа книга благовѣстіе, чтнагѡ и слѣднагѡ прѡка прта крстителꙗ Іѡа више се Стрежево кто да ꙗ оукраде вѣди емꙋ анадема въ си вѣкъ и въ бꙋдꙋщи ами аминъ: ⸗

(Приписка въ четвероевангелие № 34, на листове 15—35 разредено).

№ 37.

Книга Грачаница велика патриꙗршиꙗ Ипески сиꙗ божествено гаюми евачелиѣ искосава Богичь манастирь Успение то е манастирь подь Пекь Ирсюниꙗ пачаре и ѥ҃ве срнели до Бѹдима и до Беча мл҃исти .. аставиче благоѹтровиꙗ скровище нищимь висть застѹпникь светителѹ Ирсюниѣ Сава Данило Євремь.

(Приписка на 1 листъ въ четвероевангелие № 39. Срв. друга приписка въ сѫщата книга, отъ год. 1567).

№ 38.

† Понеже бл҃говолен(ї)емь оца. и поспѣшенїе҃ дх҃а въсе ст҃аго ѐдинорѡдныꙗ сн҃ь и̑ сло́во бж҃їе. ѐдинь сы̑и ст҃ыѫ троицѫ. бл҃гоизво́ли исплънити своѫ цр҃ковь, ра́зличными книгами, ѿвы оу̑бѡ чьтѫще православнїи хрїстїане. паче же и̑ ино́ци, прие́мати оу̑тѣшенїе ѿ ра́зличны҃. напасти и̑ ратоуѐми ѿ съпостата, приходити къ оу̑миленїоу и̑ къ покаанїоу. ѿвы же, въспѣвати величїе бж҃їе славимомоу въ тронїци. и̑ того пр҃чтѫѧ м҃тер҃ь ѐдинѫ вц҃ѫ. и̑ стыѫ ѐго и̑же ѿ вѣка томоу оу̑гождиши҃.

Видѣвь а҃зь ѿкаанныи и̑ послѣдныи въ чл҃цѣ҃. чьтець и̑мене҃ Василїе. цр҃ковь Зѡграфскаго монастирѣ. ꙗ҃ко съ̑и ѐдинь мц҃ь не достатъ чьствоуаше къ славословиоу бж҃иоу. прийдо҃ въ ревность ни ѿ кого понѫжѐнь. и̑ написа҃ а҃ще и̑ грѫбыми словы сиѫ книгѫ. и̑ приложи҃ цр҃кви ст҃го великомн҃ника и̑ повѣдоносца Геѡргїа. ꙗ҃ко же ѿна вдова двѣ лептѣ. тѣ҃ же молѧ рабьскы въсѣкого чьтѫщаго и̑ прѣписоуѫщаго, не злословите, нѫ паче поминайте и̑ мое ѿкаанство въ мл҃тва҃ ваши҃. да и̑ вы̑ спо҃обите сѧ мъздѣ, ѡ҃ даѫщаго мл҃твѫ мл҃ѧщи̑сѧ. и̑ бл҃вѧща лѣта праведны҃, а҃минъ: ⸗

(Приписка въ миней за октомври № 62, л. 149б. Отъ писмото и запаренатa отчасти дата (ѕ҃ р...) на л. 149а личи, че приписката е отъ XVI в.)

№ 39. 1612—1620 г.

† Цона Милчовь плати за сию книгѹ і за повезию даде (р) и (л) (130) да слоужи за неговѹ доу дш҃ѹ и за вашинѹ дш҃ѣ

и за Тошинꙋ дшꙋ оу҃ ст҃аго прбока Илию лѣ зрк ... коги ... ꙋзе Дꙋпницꙋ.

(Приписка въ прологъ № 5, на послѣдния 341б листъ)

№ 40. 1617 г.

Книга сїѧ октай написа сѧ смиренъимъ чърноризъцемъ Цвѣтаномъ пꙋ повелѣнїю господара Гергїѧ блаженѣйшаго архїепископꙋпа Пьрве Їꙋстинїѧне всѣмъ българомъ срьблемъ Македонїи Ѧлбанїи Боснїи Ꙋгровлахїи и прочимъ дакїйскимъ земълѣамъ патрїархъ и обладатель. въ лѣто ѿ рожества христова ҂аѯзі.

(Приписка въ осмогласникъ псалтикия № 112, на първия листъ, вѣроятно послѣ прибавена споредъ друга по-стара. Самиятъ паметникъ е отъ руска редакция).

№ 41. 1622 г.

сїа кни҃ преповѣ҃ Лаза҃ ѧ҃хїма҃дри҃ Прилѣ҃ски. и Зѡграѳскы҃. в҃ лѣ҃. ҂ѕ҃.р҃.л҃ (7130—1622). мц҃а. ма҃. кв҃. дн҃ъ. и в҃ то лѣто бы҃ чоума въ мона҃ти҃ Ізѡграѳ҃. мнѡзи прѣта҃виша сѧ. бѫди и҃ вѣчнаа памѧ҃. а҃ дне҃ лежа҃ ..л҃. брат҃їа. мц҃а ма҃ кд҃. оу҃ мона҃ти҃ Зѡграѳ҃ .... съ бы҃ сѧ ѡное҃ за непослꙋшанїе съмр҃тъ и запоустенїе . . . . . .
. . . . сїа кни҃ тога҃ . . . . . .
. . . . ѡ мно҃. и инїи братїа . . . . . .
. . . . ѿ ны҃ что бѫде҃ бъ . . .

(Бѣлѣжка въ псалтирь № 124, на послѣдния л. 365б).

№ 42.

Въ лѣ҃ ҂ѕ҃р҃л҃ (7130—1622) мц҃а ма҃. л҃ дн҃ь при дике҃ Силвестрꙋ ѥр҃мон҃ꙋ. преповеза҃ сїю книгꙋ пѧтѡгл҃никъ съ свои҃ ха҃чѡ҃ за своѫ грѣшна дшѫ смѣренй Лаза҃ ѧ҃хїма҃дри҃. на съвона келїꙗ бѣше вѣ҃ми расипана. тѣ҃же мл҃ю сѧ ва҃ братїа і ѡ҃ци прочитанте и на҃ спо҃блайте прощенїю ꙗко да и самѝ прощени бѫде҃. въ то҃ лѣто и то҃го мц҃а бы҃ чоума въ мона҃ти҃ Ізѡграѳ҃ за грѣхи наши. и мнѡзи ѿ братїа ѿтидоша къ ґоу бѫдй и҃ вѣчнаа пѧмѧ (sic).

(Бѣлѣжка въ осмогласникъ № 118, л. 146б).

№ 43.

† Ѿ ро́ство хво. лѣ. ҂а҃х҃к҃. (1620?) въ лѣ текꙋщ ѿ сътворе́нїи свѣта. сьгре́чъ ѿ Ада́ма. до сего̀ дн҃ѣ лѣ ҂зрл. (7130—1622) мца ї҃ю. д҃. днъ. сѐ азъ ра̀ вжїи Леѡнтїе а҃хїма̀дрѣ Прилепскы. дадѡ̀ и̇ дарѡ̀хъ сїю книгꙋ гле́маа, ѱалти̇ тлъкѡва́нїе и̇же въ ст҃ы̀ ѡ҃ца на́шего Ада́насїа а҃хїепкпа але҃ѯандрьскаго. ст҃мꙋ мона̀тирꙋ Ізѡгра҃ въ гѡ́рꙋ Адѡ̀скѡю и̇дѣ́ е̇ хра̀ ст҃го и̇ сла̀наго ве́комѡнка и̇ побѣдѡно́ца хва Геѡ̀гїа.

(Бѣлѣжка въ псалтирь № 117, л. 212б. Годината отъ Адама е по́-положителна у старитѣ, слѣдов. тукъ 1622—7130).

№ 44. 1627 г.

† Съ тетрое̇ѵлїе, ѡ҃бнови̇. и̇ ѡ҃кова̇.... блгочьстиваго̀ и̇ хр҃толюбиваго̀ сн҃ъ.... Мѵрѡ̀ Брънов'скїи Могила воевѡда.... гн҃ръ землѝ Молда̀скѡѝ. радѝ дш҃а ρ..... и̇ за дше гн҃ва си̇, и̇ за здра́вїе гн҃ва си̇.... мти гн҃ва си̇ Елисаведа. и̇ даде а҃ ꙋ̀ ї҃рков.... прѣжде̇ ꙋ̀ хра̀ Пр҃тѣи вл҃цѧ на́шеи бцѝ, и̇ пр҃н... Мрїи. ꙋ̀ се́ло Бѡзещи на Тотрꙋ. да бѫд.... памѧ̀, да помѣнѫтсѧ на въсѣкѫ слꙋжбѫ цр... ꙗко же помѧнѫтсѧ и̇ поко' на сн҃ъ Іѡ҃ Ѳ.... вѡевѡда̀ сн҃ъ Бѡ̀дана вѡевѡ̀. и̇ мти е̇го Ѡт҃а... а̀ кто̀ и̇мѣ̀ рꙋша̀ти, и̇ поколѣба́ти сїѧ̀ па..... ѿ сїѧ̀ цр҃ко̀ дон'деже стои̇̀ съ хра̀ ꙋспе́нїи Бцѝ. и̇лѝ... и̇лѝ попъ. и̇лѝ вѫде̇̀. кто бѫде̇̀. а̇ тогоже да бѫ.... е̇мꙋ съпе̇́ни̇̀ съ ст҃жѧ бцѫ въ дн҃ь стра̀наго сѫдища хва а҃ми̇̀: ⸗

в лто ҂зрле́ (7135—1627) ⸗ мца а̇вгꙋта ѕі̇ д...

(Бѣлѣжка въ четвероевангелие № 76, л. 215а).

№ 45. 1630 г.

(Съвръ)ши се сїа книга гле́ми (апостолъ) монастирь Чи́рѣпи̇̀ .....е бцѝ. роу́кою грѣш'нꙋю..... на̀ въ лѣто. ҂зрли (7138—1630) поче.....зі. и̇ съвръши се мца̀..... ве́ли̇̀ пн҃е́ни̇̀. д҃ ча̀ дн҃е..... (погрѣ)шено а̇ вїе и̇справите (и не) клѣнѣте кꙋпи ю̀ Ико(въ) (з)а свою дшꙋ: ⸗

(Приписка въ апостолъ № 7, л. 238б послѣденъ).

№ 46. 1638 г.

† Сиꙗ книга. монастїра. Изꙋграфа. ст҃аго. великомꙋченика. хв҃а. Геѡ҃гиꙗ. смерени егꙋмє҃нъ Паисей. иер҃монах҃. да се знаѥ кога ста҃ егꙋмє҃нъ. семꙋ. монастирꙋ. вишеречє҃номꙋ азъ Паисей въ лѣто ҂з҃.р҃.м҃.з҃. (7147—1638) м҃ц҃а. априлиꙗ к҃.г҃. дн҃ь.

(Бѣлѣжка въ лѣствица № 2, л. 204б).

№ 47. 1640 г.

Слава въ тр҃ци славимомꙋ бг҃ꙋ. По зал҃ѣ довшемꙋ конець. сьврьши сѧ мѣсечникъ рекѡмы' ма҃ѧ. мнѡгѡгрѣшны'. Кирѝ, Хлꙋбѡча҃. свѧщ҃ꙋ емꙋ ѿчьства ѿ землѣ Мо҃дѡвлахїискои. и при ігꙋменѣ ки҃ Паисїе —

Въ лѣто҃ ҂зрм҃и. (7148—1640) м҃ца, ꙗ҃нѡ

(Приписка въ минеѝ за май № 68, л. 157а).

№ 48.

Изволенїе ѿца и сь поспѣшенїе с҃на и сьвръшенїе ст҃го дха. Поча҃ сїа бговьразꙋмлѣемаа книга рекомаа тлькованїе ѱ҃а҃тирнѡе, повелѣнїе҃ прпвнейшагѡ прьс҃щеннѡинѡцѣ҃ ѿца нашего іеромонаха Паисїа ігꙋмена Звгра҃скѡго :.

Съписа сѧ рꙋкою мнѡ҃грѣшнаго и недѡ҃инаго раба бжїа, Кирѝ, свѧща҃ рѡдѡ҃ земли Мѡ҃влахїискїѧ племене҃ ѿришахамана. с҃нь Урсулѡ҃. тѣ҃ же млю и милѣ дѣѧ въсѣкомꙋ бл҃гчтивѡмꙋ чл҃кꙋ прикасающѡмꙋ и чита҃ше въ книзѣ ки бг҃одхновеннѣ. Старешѡмꙋ ꙗко ѿцꙋ, равнѡ м҃ꙋ ꙗко братꙋ, аще ли что ѡбрѣщете неисправленнѡ или погрѣшено. вы свои҃ бл҃горазꙋмїе҃ исправлѣите а не кльнѣте. поне҃ не писа агг҃ль ни прр҃къ. нѫ бреннаа и грѣшнаа рꙋка ч҃ча. или свои҃ неврѣнїе҃ ѡписа҃ сѧ или ѿ извода бѣше не исправленно. оуво прѣвѡдѝ ѿ срѣбскїи изво҃ на влъгаскїи. того ра҃ бѣше ми оу҃ гони҃ помысли. и ва҃ х҃с бь бл҃вить и простѝ.

Лѣтꙋ текꙋщꙋ ѿ създа҃нїа мира. сѣмь тысꙋ҃ное и сто҃. и четирыдетно деветое. м҃ца декр҃їа, тридесѧ҃го, дн҃ѧ : Писано въ Ст҃ѣи Горѣ Ѧдѡ҃стѣи въ мона҃тиры Звгра҃, сирѣ҃. самописе҃ :

(Приписка въ тлк. псалтирь № 86, л. 194а).

№ 49. 1642 г.

† Сѝ минéи йписа̀ и҃ Вѣсѝлиа. Сѻ҃фианиѝ въ место ^Йтропо҃ оу҃ монастѝръ. рéкоми Трѡѝца и҃ принéсе и҃ въ Ст҃оую гóрѹ въ монастѝръ Зѡ҃гра҃ и҃ приложи и҃ оу҃ црк҃ва. въ даръ ст҃гоѧ҃ника Геѡргїа. ҂з҃. р҃. н҃ (7150—1642).

(Приписка въ миней за септември № 69, на началния бѣлъ листъ).

№ 50. 1644 г.

Писá се сїà книга глéмѝ петоглаѧ҃ни҃ въ йме чт҃наго и҃ слáвнаго въ мѝницѣ҃ и҃ побѣдонóсца Геѡ́ргїа. и҃ того̀ чьстнѣ҃й ѻ҃витѣ҃ли, глемѣ҃й Зоградѣ. въ спенїé же и҃ полѕ̀ѫ ймѧщимь и҃ пѣваѧщи҃ тѣ̀. и҃ въ въспоминáнїе писавшоумоу се по҃. Ѯдедѡвн,[1] недостòйни ѿ гра҃ Тръ̀новъ, глéми Трапезóтѣ, ѿ сéло, Ѕцюелил.[2] мл҃ю ва҃ ѿцѝ и҃ врáтїа чѣтоущѝ и҃лѝ прѣписоу́ѫщѝ. а҃ще чтѡ̀ ѡ҃брѣщéт се погрѣшéно. и҃ вы̀ принесѣ́те тръ̀ов̀скы и҃зво҃, и҃ ресáв̀скы. и҃ съглéдайте добрѣ̀, понéже бѣ̀ велѝка мльва оу҃ монастѝрь. ѥ҃гда почéхь писáти и҃ писáхь мáло. и҃ прїидóше фрéн̀ци, и҃ ѡ҃плѣнѝхѫ ^Яръсанѫ. и҃ того̀ рáди не ѡ҃стáвихѫ мѣ҃ писáти. и҃ъ съ велѝкою ноу́ѫжею мѣ҃ послáхѫ на пѫть. и҃ пѫтѡ́ва҃, едѝно лѣ́то и҃ по҃ и҃ пáкы прїидо҃ и҃ почé҃ писáти. и҃ пóмощїю бѫжїю, съвръшѝ҃. въ лѣ́то ҂зрн҃в. (7152) и҃ ѿ ро҃ хва҃, а҃хмд (1644): ⸗

(Приписка въ петогласникъ № 96, л. 251[а]).

№ 51. 1650 г.

† ^Изволéнїе҃ ѡц҃а и҃ поспѣшéнїе҃ с҃на и҃ свръшéнїе҃ ст҃гоѧ҃ха :· поѝóки се и҃ създá се сы̀ а҃рхондарѝка. к҃. и҃ црк҃ва. и҃ келѝ҃. ѿ ѡ҃снованїе. до покрова. настóанїе҃. и҃живéнїе҃. дикéа Костáнтїа. м҃. Ї҃рисòграскаго. въ л҃ѣ. ѕ҃. р҃. н҃. и҃ (7158) ·:· а҃ ѡ҃ ржество х҃во. ꙗ҃з. ѕ҃. ѝнді҃. 2.

(Надписъ изрѣзанъ на мраморна плоча, прибрана въ ссѫдохранилището на Зографъ. Отъ двѣтѣ дати, тази отъ създание мира е вѣрната и се схожда съ индикта).

---

[1]) Манасиѝ.

[2]) Дрѣново.

№ 52. 1653 г.

Бл҃говолю҃ніемъ ст҃ие тро́ици и҃спи́са се сі҃а бж҃тв(н)а кни́га въ ѻ҃бители Рил'скые хра҃ прѣпо҃бнаго ѻ҃ца настоѧніемъ и҃ потрѹ҃жені҃емъ і҃ермона҃ і҃гѹ́мена хаці҃и ^Ѧданасі҃а и҃спи́са и҃ сво́ею рѹ́кою а҃ поза҃ а҃зъ по҃ Ми́лен'ті҃е да слѹ́же ст҃моу Геѡргі҃ю въ манастиръ гл҃ѹми ^Изѹ́гра҃ въ ле҃, ҂з҃.р҃ѯ҃а҃. (7161) кр҃ѹ сл҃нцѹ. к҃. а҃ лѹ́ный ҂ѕ҃і. и҃ по́ си҃ бра́ті҃е а҃ще что бѹде҃ погрѣшено҃ а҃ вы̀ исправлѧ́йте а҃ нѣ кл'нете поч'то не писа дх҃ъ ст҃и ны а҃гг҃лъ нъ рѹ́ка грѣшна и врѣна. ам҃ъ : ⸗

(Приписка въ минеѝ за февруари № 62, л. 157б).

№ 53.

Бл҃говолѥ́ні҃емъ ст҃ие тро́ице и҃списа се сі҃а бж҃тва҃ кни́га въ ѻ҃бители Рил'скые настоѧні҃емъ и҃ потрѹ҃жені҃емъ і҃ермона҃ і҃гѹ́ме҃ хаці҃и ^Ѧданасі҃а а҃ повѣза҃ а҃зъ по҃ Мелен'ті҃е. да слѹ́же ст҃мѹ Геѡ́ргі҃ю въ манастиръ гл҃ѹми ^Изѹ́гра҃ въ ле҃ ҂з҃р҃ѯ҃а҃. (7161—1653) кр҃гѹ сл҃цѹ ҂к҃. а҃ лѹнѣ. ѕ҃і. и҃ по си҃ бра́ті҃е а҃ще что бѹде҃ погрѣшено а҃ ви и҃спра́влайте а҃ не клъне́те сп҃и ви̇ х҃с ами́нъ : ⸗

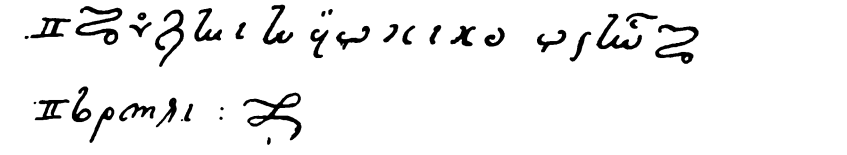

(Приписка въ минеѝ за ноември № 67, л. 172а).

№ 54. 1655 г.

† Да се знаетъ. си минеи. пѡпоу Димит'рию. ѿ село Стръменикъ за. т҃. и л҃ (330) аспри. мар'тири. по́пъ Питрѡ́ниꙗ и ѿс вла́ка. въ лето. ҂з.р.ѯ.г. (7163—1655) амѝ и то щоми даде. минеи поп' прѣзвитеръ :· Пет'кѡ.

(Бѣлѣжка въ миней общъ № 93, л. 404б послѣденъ).

№ 55. 1656 г.

† Да се знае сїꙗ книгꙋ гл҃еми пролѡ. принесохъ а҃зь грѣшнѝ Сава хаѱїи. кꙋпи ю ѿ попа Петра на Враца. за хк҃. (620) и принесо ю. оу манасти. ^Изографъ хра. сѵго великаго мѝника ха. Геѡргїа. а҃ще кто покꙋсити. хоще йзнестї ю ѿ вишерѣнаго хра́ма. да бꙋде проклѣ ѿ сѵтаго Геѡргїа. ѱоз'зд. кхѱхїд. ивлпъ[1]. не ѡ҃брето ничесо. сбꙋд иоѧпд. ѡлфѣѡпи кцлѡїѡ[2] въса. а҃зь грѣшни. сѱвзл. ед ицдрд[3]. блгодари ба и сѵго Геѡргїа. Въ лето ҂зрѯд. (7164—1656) при дикеꙗ. ^дпдпїд.[4]

(Бѣлѣжка въ прологъ № 4, л. 250б. Срв. бѣлѣжкитѣ въ № № 56—59).

№ 56.

† Бе оу твое йме да з(н)ае цѡ съ паднѫ. Савй. книже. прогъ. два ѡфтаика. а ега а дрꙋги. а. аптолъ. и мл҃твьникъ ·: — :

(Бѣлѣжка въ сѫщия прологъ, л. 246б).

№ 57.

† квцн. всдеъ. ѡвꙗ. ѡолїд. псв хѯнѥ. зд ꙋв. мдѱнѥ. дпсв. ен хѯнѥ. зд ѡд мхзв: [5]

(Бѣлѣжка съ тайни букви въ прологъ № 4, л. 250б).

---

[1]) тогда. пѣтꙋка Бисокъ

[2]) ..... клка. софиски .....

[3]) ѡтидо. на Враца.

[4]) ^Якакїа.

[5]) Пише Иѡанъ сиꙗ слова кѡи ꙋмѥѥ да хи чате а кѡи не ꙋмѥѥ да са чꙋдѣ

№ 58.

† Бе҃ ѹ҃ име ти҃. да҃ (се) знае коги҃ седели҃ Сава и ^Ѡванъ зве Сѣа къщаѿъ голѣмаѫ. и ^Ѡванъ малкѹютѹ҃. и придаде Сава Иѡанѹ ѓа (1000) аспри. а земникъ имъ е заедно. Сави голѣмиѡ конь. и здрѣбе. а Иванѹ е҃ по ма҃и. міца а҃гста҃. а҃ на Макавеи: ⸗

(Бѣлѣжка въ прологъ № 4, л. 251а).

№ 59.

(. . . . Сава) хаци оѹзе҃ ѿ Іакова. и при-
(несо҃ оу҃ Зо)графъ. хра҃ ст҃го велико-
(мѝника Геѡргіа въ) лето ѓзрѧд. (7164—1656) аще кто̀
(хоще҃ и҃знести ю ѿ виш)ерѣнаго храма да бѹдеть
(проклѣ҃ ѿ ст҃го Геѡргіа): ψлазд кхψхид. и вѡл҃ [1]
. . . . . шл. сбуд. вл҃ка. ѡлфкѡпв. [2]
. . . . . и тврьдо злѣ бл҃годари҃
. . . . . въсѣми писа бл҃годари҃
хаци ѹзехъ ѿ Иакова [3]

(Бѣлѣжка въ апостолъ № 7, л. 238б послѣденъ. Часть отъ листа и отъ бѣлѣжката съдрани. Допълнението е споредъ бѣлѣжка № 55, писана отъ сѫщата ржка).

№ 60. 1666 г.

† Сіа҃ кн҃ига Мелѣтіа настоа҃тель бы́сть е҃же е҃ ѿ Зне́поле поиде въ Ст҃ѹю го́рѹ ^Ѧдона си҃ре҃ кѹпі ю тьжде ^іеромона҃ Мелетіа и҃ ѿне́се ю въ Ст҃ые го̀ры ^Ѧдона сы́и дх҃о́вникъ Мелѣ́тіа ^іеромона҃ сѹхорѹ́кы поклонникъ ст҃мѹ гра́дѹ ^Іер҃ли́мѹ. е҃ е҃ по нашемѹ ^имени хаціа. и па҃ е҃ще воденичарь Зѹграфскы́и: ⸗

---

[1]) Тогда пѹтѹва. Бисок

[2]) . . . . . вл҃ка Софински

[3]) Послѣднитѣ два реда писани отъ друга ржка.

† Сѣи воденичарь Мелетїа съгради воденици ѿве въ лѣто ҂зрод. (7174) а ѿ рⷭ҇ гⷭ҇а нашего ꙗ҇ісꙋ хⷭ҇а ҂аѯаз (1666): ⸗

(Бѣлѣжка въ псалтирь № 77, л. 153б послѣд. Може да е писано 3 до 4 год. по-сетнѣ отъ 1666 г.).

№ 61.

† Въ лѣто зрод (7174—1666) повеза се сїѧ книга при дїкеїа Кисарїѡнъ. а клисаръ Паисїѧ попъ, а повезанїемъ Кѵрїлъ монахъ, ѿ града Краца, и бысть въ тѡ времѧ воевахꙋ тврци на Критъ и бысть нѹжда велїѧ по всей земли нъи паче на Стѣй горѣ по морѣ и по сꙋхо, прїйде везиръ оу Солѹнѧ и дадохмо многѡ пешкешъ ѿ многы вещїи. мца їѹлїа. вї днѧ.

(Бѣлѣжка въ сборникъ № 80, на нач. листъ).

№ 62. 1669 г.

Роука начрьтавша псалты съи грѣшнъи и мъниши Аврамъ ꙗ҇ерей Димитрїеви.

† Съвръши се въ лѣто ҂зроз. (7177) а ѿ рⷭ҇ га нашеꙗ҇ ісꙋ хⷭ҇а. ҂а.ѯ.ѧд. (1669) мца їюлїа дї. крⷭ҇ слнца д. а лѹнны дї. дв҃, з. злато число, нї. індїкто з. епа лѣтꙋ д: ⸗ въ ѿбласті Пловивскые покрылїе Старїе планинѣ се Свшица. именѹемо касаба Карлово:

(Приписка въ псалтирь № 77, на посл. л. 153б).

№ 63. 1680 г.

† Да се знае кога пратихме. тиꙗ пролози по дѹховника. Митрофана: в ѯо .ѕ.р п.и. (7188—1680) и ти дѹховниче Етимие. що се молѝ за тиꙗ книги та хи пратихме по дѹховника Митрофана. нека работа паки да знаешъ. да хи препишете. що ѿтиде. харачъ а ти пиши та ни прати. ние щеме платити така да знаетъ по поповъ. ерⷭ҇. Стако. Радъ. Калина ерⷭ҇. Илиꙗ Михаилъ Бока. Елчо Дѡда Цветко Елкана Рада Раѣа Стана Калина Дмитра. Нехра Герго Ѥкна препишите тиꙗ. имена и поменете. и васъ бъ да помене и помилѹе.

(Бѣлѣжка въ прологъ № 5, на л. 341б послѣденъ).

№ 64. 1687 г.

Прочетено: Сѿи Геѡрги

† Сіи. печать. монастира. Зѡграфа. сѿто. Геѡргіа. въ Сѿкн. горѣ. Ѧдона. 1687.

(Старъ печатъ на Зографския монастиръ).

№ 65. 1688 г.

Къ лто. ҂ѕ҃.ѯ з.

† да сѣ знаетъ кога. помрѣкна. лоуна мца. сѣктѣврїа. дї. дн҃ь. вльзь: при дн҃ъ и тога. тѣрци агарѣ родъ. поганї воевашѣ на нѣмцй. и царъ Сѹлѣмаанъ. тогй ѿ Софїа сѣдшѣ нартъ. съ во.сѣми силамй.

(Бѣлѣжка въ сборникъ индийски разкази № 91, л. 176б).

№ 66. 1695 г.

† Сїа книга глѣмы синаѯаръ ѣсть. покоинагѡ Козма ѥрмона рѹсина йже прѣстакй се въ лѣто ҂ѕсд (7204—1695) мца ноѥ ѣ. й положй ю во цркви Зографскоѥ въ нѣкнйца да слѹжй за ѥговѹ дшѹ донелѣ вѹдѣ. а которы бра полаколй се йзнесѣ ѿ црквѹ й присвой себѣ. таковы да вѹдѣ прокѣ ѿ га ва вьседрьжйтелы й ѿ сты тй вгоносны ѿца и въ Никен й ѿ сѣгѡ вѣ м Гш й ѿ вьсего сьбора бра́ска тѣчїю до припра за нѹждѹ да исходй аще дрѹ не йма па на свое мѣто да ѿнѣть: ꙮ

(Бѣлѣжка въ синаксарь № 160, на листове 1—12 разхвърлена. Може да е писана и по-послѣ отъ 1695 г., слѣдъ като умрѣлъ Козма).

№ 67. XVII в.

Ѡ прѣбл҃вены҃ ча҃сы҃. Йсидоръ мнѡ҃грѣшныи. (Съ друга ржка):

† Сив гнигв. приложи г҃нъ Костади҃. сн҃ъ г҃на Костадина. внвкъ великаго воеводж Десимира свт҃моу Іѡ҃ Ѳеѡлогоу.

(Бѣлѣжки въ правила на св. Василия № 120, л. 266б послѣденъ).

№ 68.

† Послѣднѣйши҃. и҃ грѣшнѣйши҃ въ сщ҃еннойноцѣхъ Бенедиктъ. пи́са сїю кни́гв дх҃овникв кѵ҃ Герасу́мв: ⸗ а и҃ме Прави́лж: ⸗

(Приписка въ законникъ № 87, л. 454а послѣденъ).

№ 69. 1705 г.

† Изволе́ніе ѡ҃ца и҃ дѣ́йствѡ҃ сн҃а и҃ съвръшение ст҃го дх҃а сїе зда҃ніе възви́же а҃рхїмандри҃ Маѯ҃и ктиторскі҃ поможе́ніе ѡ҃ основа́ніе да́же и҃ до въ́ха дохїа и҃ свдїа҃нца и҃ аї кѥлїи и҃ ст҃л ст҃го прѣѡбраже́нїа и҃ въвѣ҃ніе потврьд҃ и҃ г҃ кѥлїи ви҃ пирга и҃ д҃ вънвтрь пи́рга. лѣ҃ ѡ҃ х҃а ҂аѱе мц҃а ма́р а҃ дн҃ь.

(Надписъ на мряморна плоча, пазена въ ссждохранилището).

№ 70. 1710 г.

† Сїю ст҃вю кни́гв гле́мвю словеса́ ст҃го сла́внаго вели́коми҃ника и҃ побѣдонѡ҃ца х҃ва Ге́ѡргїа сьписа́ да́ка҃ль по҃ Макарїа йже пожи́ве на пе́щера близ ст҃а А҃нна гле́маа Карвлъ и приложи́ ю҃ ст҃о́мв зограф҃ско́мв на праз҃никь вь прочита́ніе вь паме҃ и҃ спе҃ніе д҃ши е҃го и҃ роди́телїе, и кто҃ ке ѡ҃лвчити ю҃ и҃ли продати и҃ли посвои́ти да бж҃де҃ проке҃ ѡ҃ ба и҃ ст҃го Геѡ́ргїа лѣ҃ ҂зсг҃і. (7218—1710).

(Приписка въ житие на св. Георги № 194, л. 84 послѣденъ).

№ 71.

Помѣни г҃н ра́ба своего́ Кѵріла монаха родители его лѣто 1710.

(Подписъ на икона на Сергия Вакха 25×20 см. Пази се въ одеждохранилището).

№ 72. 1713 г.

Бл҃говоле́нїемъ ѿца̀ дѣ́ствѣ҃ сн҃а и҆ съвръше́нїемъ ст҃го дх҃а. а҃зъ у҆́бо о҆бременѐный грѣ́хꙋвнагѡ ꙗ҆рма̀ ра́бъ Кѵ҃рилъ. бы́въ е҆ко́содїа́сть ст҃ыѧ о҆ви́тели Зограф҃скыѧ м҃ (40) л҃ѣ. желанїемъ въжелѣ́х҃ и҆ потѣща̀ се съ вели́кымъ тр̾ꙋ́дѡ҃ и҆ млъ́вами мнѡ́гыми, поне́же не и҆мѣ́х҃ о҆сла́бꙋ ни поко́и въ дѣ́лѣ се́мь. и҆̀ъ о҆у҆пражнѧ́х се въ слꙋ́жбѣ монаѳи́р҃скои, и҆ не мого҃ писа́ти по о҆у́ставꙋ и҆ подобїю, о҆́вогда ѿ млъ́вою и҆ногѧ̀же ѿ о҆ни́нїем҃ и҆ метѐжа мнѡжъ́ство съгрѣ́шенїа и҆справлѧ́ите, а҆ мнѣ̀ тр̾ꙋ́дившомꙋ се грѣ́хѡ҃ прощѐнїю спо҃блѧ́ите, да и҆ сами̑ възмѣ́зїе ѿ ба҃ полꙋ́чите. а҆ спо҃би́вы̑ се се́й кла́дене живоно҃́ны по моеѝ с҃мръ́ти наслѣ́дникꙋ бы́ти заклина́ю е҆̀ въ ба҃ сло́ва да не и҆ма̀ о҆бла҃ продѧ́ти ю҆̀, и҆ли̑ ѿ мона҃ѳі́р ѿтꙋ́жи́ти, и҆̀ъ прочитати и҆ мене̑ грѣ́ѧго Кѵ҃рилла помина́т҃, и҆ о҆ца̀ моего Сїме́ѡна е҆́ромо҃, и҆ мт҃ре Ста́менꙋ не забыва́ти. л҃ѣ ҂зс҃ка. ҂аѱг҃і. (7221—1713).

№ 73.

† Лѣто ҂зс҃кв (7222) м҃ца ѡ҃ є҃. вь ча҃ д҃ но́щи пре҃тавѝ чє҃нѝ Са́ва бы́въ челнѝ о҆ве́ца҃ і҃ л҃ѣ: 1731.

(Приписки въ псалтирь № 136, първата на л. 533ᵃ, втората на първата корица отвътрѣ. Датата 1731 = 1713, защото 31 е на написано по буквения цифренъ редъ г҃і = 13).

№ 74. 1764 г.

† Ко сла́вꙋ ст҃ыѧ е҆диносꙋ́щныѧ и҆ нераздѣ́лимыѧ тр̾ицы о҆ца̀ и҆ сн҃а и҆ ст҃а́гѡ дх҃а а҆́минь. возѡбнови́ сѧ ст҃аѧ о҆би́тель сїѧ ст҃а́гѡ великомѡ́чника Геѡ́ргїа, гл҃емаѧ Зѡгра́фъ въ лѣ́то ѿ рожт҃ва хрт҃о́ва ҂аѱн҃и (1758): ктїторство҃ и҆ и҆ждивенїе҃ бл҃горо́днаго гд҃и́на хацѝ Ко́лчѡ ѿ села̀ Ба́нскѡ, ради дꙋше́внагѡ егѡ̀ спасе́нїѧ и҆ вѣ́чныхъ бл҃гихъ воспрїѧ́тїѧ. паки же въ лѣ́тѡ ҂аѱа҃д (1764): и҆ждивенїемъ и҆ ѹ҆се́рдїемъ тогѡ́жде ктїтора бл҃горо́днагѡ г҃дина хацѝ Ко́лчѡ, возгради́ сѧ ст҃ый хра́мъ вѡ и҆мѧ прест҃ыѧ бг҃ома́тере, чт҃на́гѡ и҆ сла́виагѡ е҆ѧ̀ ѹ҆спе́нїѧ. тщанїемъ же и҆ тр̾ꙋ́ды̑ рече́нныѧ о҆би́тели Зѡгра́фа, че́стныхъ

проистѡвъ архимандрита Ꙗкакіа, и дѹховника Даніила. скеѵофѹлака Ꙗрсеніа.

(Надписъ на мряморна плоча надъ входната врата на черквата Св. Богородица, която е въ монастирския дворъ).

№ 75. 1768 г.

1768, года ктѹторъ сеѧ стыѧ цркви хаѵи Василій ѿ Ловичь.

(Ликъ и надписъ на сѣверната външна стѣна въ параклиса Св. Ив. Прѣдтеча, който се намира въ източното крило на монастиря).

№ 76. 1770 г.

† Сіе записахъ. азъ. рекомѝ Ѿвѫнлеѳ[1] да се знае кга прочатѡ сіе стое. еѵе и онѵл[2] ѕ. с. ѡ. и (7278—1770).

(Бѣлѣжка въ четвероевангелие № 34, на прѣдпослѣдния празенъ листъ).

№ 77. 1776-7[3] г.

† аноікодомиди ѹтос о іерос. к(аі) севасміос, наос тіс деотокѹ, діа дапаннс, тѹ паносіотатѹ проигоѵменѹ, кѵ Діонѵсіѹ ек тіс епархіас Сісаніѡ, еіс мнимосѵни тѹ ·:· аѵѱоі к(аі) ек хорас Крмни.

(Поднови се този свещенъ и честенъ храмъ на Св. Богородица съ иждивението на всепрѣподобнѣйшия проигуменъ господинъ Дионисия, отъ епархията Сисанийска, отъ село Криминъ, въ год. 1777, за негово въспоминание).

(Надписъ на мряморна плоча, поставена въ западната стѣна на гробарската черквичка Св. Благовѣщение).

№ 78. 1781 г.

Сей прологъ разсмотрехъ и прочтохъ азъ грѣшнїй архїмандрїт Ігнатїй и прошѹ опрощенїе ѿ всѣхъ братїй 1781: марта 4:

(Бѣлѣжка въ прологъ № 47. л. 307б).

---

[1]) Симіонъ.

[2]) к' лето.

[3]) Въ датата аѵѱоі послѣдната цифра ще е арабско 7 или турско 6.

№ 79. 1783 г.

Во слáвꙋ ст҃ыѧ единосꙋ́щныѧ животворѧ́щныѧ и҆ нераздѣлимыѧ тр҃цы ѿц҃а и҆ сн҃а и҆ ст҃аго дх҃а аминь: создá сѧ чешмà сїѧ за и҆ждивéнїемъ гдⷭ҇ра[1] кі҃ хаци Ѳеѡ́дора и҆ гн҃жа егѡ̀ ханикѣ Драгни ѿ славнагѡ грⷭ҇а Рꙋщꙋ́къ ради дш҃внаго своѥ́го спасенїѧ и҆ вѣ́чнихъ бл҃гъ[2] воспрїѧ́тїѧ: лѣ́та: а҃ ѱ ѡ҃ г: ізнїа а҃ дн҃ѧ.

(Надписъ на мраморна плоча на четвъртата ю.-и. отъ черквата Св. Богородица, въ манастирския дворъ).

№ 80. 1785 г.

Сéй. крⷭ҇тъ поклонúха оу҆ мнⷭ҇тръ Зѡграфскїи стóмꙋ Геѡ́ргїю, ѿ Негóтинъ обрс кнѣжúца госпогѧ̀ Сáрра и҆ чéда ѥ҆ѧ̀ Нїколáй, Михаи́лъ и҆ Ѥ҆лисавѣ́та 1785 гѡда.

(Надписъ на дъното на сребъренъ кръстъ, позлатенъ, дъл. 47 см., съ цѣнни камъчета. Пази се въ одеждохранилището).

№ 81. 1792 г.

1792, гóда.

Сїà книжица Харїтѡ́на і҆е(ро)монáха рꙋ́лца, ѿкꙋ́пи на... ѻ҆ц҃à Ѳеѡфила когда седéше на посница, и҆ и҆списа ѧ҆ а трꙋ́д егѡ̀ платї҃, а҃зъ Харїтонъ.

(Бѣлѣжка въ ржкописа чудеса на св. Богородица № 155, л. 11а).

№ 82. 1793 г.

† Ѻ҆ц҃и́ и҆ бра́тїѧ ст҃ѣ́ѧ е҆г҃á кои́ прочитáете сїá чꙋдесá прⷭ҇тїѧ Бц҃ы помени́те и҆ мѐне грѣ́шнаго Ѳеѡ́фила еросхимонáха писáвшаго и҆́хъ на пóстница въ лѣ́то ҂зт҃а (7301) ѿ х҃а ҂аѱч г.

(Бѣлѣжка въ сѫщия ржкописъ и листъ).

---

[1]) Господаря.

[2]) Благихъ. Срв. № 85.

№ 83. 1795 г.

† Да сѐ знаѐ кога̀ дойдо̀хъ на Свѣта̀ гора̀ въ лѣто 1793 мца̑ о̂ктомрїа а̑ дн҃ь покалѹгерих сѧ в҃ лѣто 1795 мца̑ септемрїа ѕ҃і де́нь.

(Бѣлѣжка въ патерикъ № 124, л. 64б).

№ 84. 1797 г.

1797 гѡ года̀ мца̑ фервѹарїй 22 д... великїиѡ пѡ́стъ первѹю неде́лю бы́сть трѹ́сь многоча́стный, и̂ стра́шный и̂ паки бы́сть трѹ́сь того́жде поста̀ и̂. лѣтѡ вторы́ѧ семи̑цы в҃ сѹвотѹ в҃нощи̑ пятыи часъ.

(Бѣлѣжка въ сѫщата книга, л. 65б).

№ 85. 1801 г.

† Во сла́вѹ: ст҃ыѧ · единосѹ́щныѧ животворѧ́щїа и нераздѣли́мыѧ тр҃цы о̂ца̀ и̂ сн҃а и̂ ст҃гѡ дх҃а созда́ сѧ ѿ ѡ̂снова́нїѧ сїще́ный се́и храм на мѣ́сто ста́рагѡ во и̂мѧ ст҃а́гѡ сла́внагѡ великомч҃ника побѣдоносца и̂ чѹдотво́рца Геѡ́ргїѧ ктїторствомъ и̂ждиве́нїемъ же и̂ настоѧ́нїемъ честны́хъ проїетѡ́въ е̂пїтропствѹющагѡ г҃дина проигѹ́мена Є҃вдѡ́мїа и̂ г҃дина проигѹ́мена Порфѹ́рїа и̂ трѹдѝ про́чїихъ ѡ̂ Хр҃тѣ̀ о̂бщебра́тїи ради дѹше́внагѡ и̂хъ спасе́нїѧ и̂ вѣ́чныхъ бл҃ги́хъ воспрїѧ́тїѧ въ лѣ́то ѿ рж҃тва хр҃това ѕаѿа.

(Надписъ на мряморна плоча, надъ входната врата въ съборната черква Св. Георги).

№ 86.

† Іѡрда(ки) Єѵдѵмїи ѡ (Багл)атъ: Ѧни Димитрїи ѿ Ѧрванасите ѿ Баглатъ: 1801.

(Надписъ на горния мряморенъ прагъ на сѣверната врата въ сѫщата черква).

№ 87. 1802 г.

Никола хаци Михаиловичъ ѿ Девина 1802.

(Надписъ на горната мряморна рамка на лѣвъ прозорецъ въ сѫщата черква).

№ 88. 1804 г.

† Сеи свѣтилникъ приложиль г: кѵръ х. Іωанчо, съ сопрѵгою х: Калѧ ѿ Рѵсчѵкъ въ свѧщен: обит. Зωграф: с: Геωргїа ѕа ѿ д.

(Надписъ на бронзовъ свѣтилникъ въ сѫщата черква).

№ 89. 1806 г.

† Петръ Михаилъ Семко Мана ѿ Тетевенъ: 1806.

(Надписъ на бронзовъ свѣтилникъ въ сѫщата черква).

№ 90.

Сен свѣтилникъ приложи въ соборнѣи церкви с: в: м: Геωргїа: геронта Зωграфскїи кѵ Софрωнїи: 1806.

(Надписъ на бронзовъ свѣтилникъ въ сѫщата черква).

№ 91. 1815 г.

Мai 22 1815 г. Еидинлиї
Петръ абаци Чобанъ ѡлѵ
Петко абаци
Радѵлъ берберъ
Петаръ бакалъ Бенчовъ
Михаилъ абаци "Єванови . . .
Стефанъ бодци
"Єѿнъ абаци
Ванчо кюрчи Синовичь
Найденъ ширади

(Надписъ съ мастило по страничната мраморна рамка на лѣвъ прозорецъ, въ сѫщата черква).

№ 92. 1817 г.

† Здѣ написана сѵть имена и прочїихъ церковнѣи зωграфїи помогшихъ проигѵмена: х: Серапїѡна, "Аверкїа іеромо геронтъ Паісїа: х: Неофѵта: х: Еикеѵтїа, Галактїѡна; Нїкифора іеромо, "Анамо, Рамада, герѡ Неофѵта дохїарскагѡ,

великаго постѐлника Манѡилаки Мановъ, и Павла ѿ Копрѝвщица, въ лѣто аѿѕі. и Тїмодѐа монаха 1817. дїа хѣроѯ Митрофанѹ.[1])

(Надписъ надъ входнитѣ врата отвѫтрѣ на сѫщата черква).

№ 93. 1818 г.

Проигѹмена Захарїа Зѡграфскагѡ и кѹръ Мила ѿ Окната: 1818 года:·

№ 94.

Проигѹмена Іѡаннїкїа Зѡграфскагѡ и кѹръ Мила ѿ Окната: 1818:·

№ 95.

Въ памѧть хажѝ Кїкѹтїа Зѡграфскагѡ йже ѿ Тернова ѿ села Бѣлѧковецъ: 1818:·

№ 96.

Въ памѧть архїмандрїта Андїма Зѡграфскагѡ йже ѿ Сѐрреза: 1818: года:·

(Надписи на мряморни прѣстоли въ папертата на сѫщата черква).

№ 97. 1820 (вм. 1821) г.

† Знайно бѹдетъ ва летѡ ѕаѿк. на месецъ мартъ к. чїслѡ — на ѿрство на Сѹлтанъ Мамѹда на днитѣ как са разбрѹка та обесїха патрїхара Грїгорїа на Царї гратъ и йсклаха беовете и много ротъ хрѿтанскї и моранїте вдїгнаха главї ѿ тѹгава †

(Приписка въ сборникъ отъ слова и поучения № 283, на послѣдния листъ).

№ 98. 1822 г.

Сїа чѹдотворнаѧ ікѡна стаго славнагѡ великомѹчника, побѣдоносца и чѹдотворца Геѡргїа, неизслѣдимыми бжїими сѹдбами йзъ Аракїи морємъ преплыла во стѹю Адѡнскѹю

[1]) Дїа хѣроѯ Митрофанѹ = съ ржката на Митрофана.

торꙋ, и҆ въ пе́рвыхъ возсі́ꙗла ꙗ҆́кѡ лꙋ́чи со́лнечныꙗ, въ пристáницѝ Ватопе́дскагѡ монастырѧ̀, оу҆ви́дѣши же сі́ю монáси и҆ и҆с прочихъ мн҃тыре́й ˙Ѧ҆дѡ́нскихъ стеко́ша сѧ на сі́е чꙋ́до, желающе всѧ́къ ѿ нихъ приѡбрѣ́сти ю҆ во свои́ мт҃ы́рь; но во́лею бж҃і́ею и҆ страстотéрпца Геѡ́ргїа па́ки чꙋде́снѣ ѿ та́мо пре́йде и҆ всели́ сѧ въ сі́ю Зѡгра́фскꙋю оби́тель ꙗ҆́же и҆ до нн҃ѣ и҆ко́на сі́ѧ непреста́ннаѧ чꙋдеса̀ точитъ оу҆серднимъ бг҃омо́лцемъ съ вѣ́рою приходѧ́щимъ во ст҃ꙋ́ю оби́тель сі́ю на поклоненіе: ⸗

Въ чт҃ѣ и҆ па́мѧтъ ст҃а́гѡ сла́внагѡ великомѝнка Геѡ́ргїа, сі́ѧ риза сре́бренная оу҆стро́ена стара̀ніемъ преп҃бныхъ ѻ҆ц҃е́въ Зѡгра́фскагѡ мн҃тырѧ̀ Ви́кентїа и҆ ˙Ѧ҆нато́лїа, и҆ подаѧ́ніемъ хр҃толюби́выхъ рабѡ́въ бж҃і́ихъ ѻ҆де́сскихъ кꙋпцѡ́въ Славено-болгарскихъ Ма́кедо́нскихъ оу҆рожде́нцѡвъ и҆зъ ра́зныхъ епа́рхїѧхъ, и҆хже почте́ннаѧ и҆мена̀ напи́сана сꙋ́ть въ сѵнода́лнꙋю кни́гꙋ ра́ди вѣ́чнагѡ спомѧнове́нїѧ съ достоблж҃е́нными кти́торами ст҃ы́ѧ ѻ҆би́тели сі́ѧ. ҂аѿкв: ⸗ въ Санктпетербꙋ́ргѣ.

(Подписъ на метална плоча подъ „арабската“ икона на св. Георги, въ съборната черква).

№ 99. 1825 г.

Знайно бꙋде ва̀ лето̀ ҂аѿке (1825) на месецъ септеврїѧ̀ ка̀ са̀ беше родїла̀ кꙋюрꙋ́клїѧта̀ звезда̀ п.. че са̀ заг҃ꙋ́вї слетъ малко времѐ †

№ 100. 1826 г.

Знайно бꙋде ва̀ лето ҂аѡкз на месецъ їанꙋарїй ки҃ чи́сло как са̀ потрї́сї земѧта̀ три пати́ пресъ нощ† и҆ потрꙋ́сї са̀ и҆ апрїла̀ ГТ҃ на̀ воскрї́сенїе ѹ҆ неделя на ꙋт....

№ 101.

† Знайно̀ бꙋде̂ ва лѣто̀ ҂а҃ѿкз на месецъ їꙋнїй денъ ГТ҃ какъ и҆зви́ха̀ ени́черетъ на Цари́гратъ та станаха низамъ ѣдитъ и҆зви́ аа па. —

(Бѣлѣжки въ сборникъ № 283, на послѣдния листъ, срв. № 97).

№ 102. 1837 г.

Бл҃гословéніемъ высокопр҃щéннѣйшагѡ Серафіма митрополіта Новогорóдскаго и҆ Санкт-Петербýрскагѡ оу҆сéрдіемъ хр҃толюбивѣйшихъ бл҃готворителей, попечéніемъ же бы҆вшаго є҆пітропѡмъ сегѡ҆ А҆дѡнско-Зѡграфскаго мн҃тырѧ а҆рхімандрита А҆натѡлїа, оу҆строи́ сѧ ри́за сїѧ чꙋдотвóрной и҆кѡнѣ ст҃агѡ вл҃комꙋ́ченика Геѡ́ргїа побѣдонóсца здѣ҆ ꙗ҆вльшей сѧ, ꙗ҆кѡ стóлпъ ѻ҆гненный, трéмъ оу҆сéрдно молившим сѧ бг҃ꙋ є҆диноꙋтрóбнымъ ведꙋ́щимъ рóдъ свóй ѿ І҆ꙋстїнїáна великагѡ, и҆же на сéмъ мѣстѣ, въ 898мъ годꙋ́ своимъ и҆ждивеніемъ пéрвые воздви́гнꙋша ст҃ꙋю ѻ҆би́тель сїю, и҆ по живопи́санномꙋ ѻ҆бразꙋ чꙋдотвóрца, прóзванномꙋ и҆здрéвле Зѡграфосъ. нарекóша ю҆ Зѡграфскою ѻ҆бителїю. С.П. ꙗѿлз года.

(Надписъ на метална плоча, прѣдъ самописната икона на св. Георги, въ съборната черква).

№ 103. 1848 г.

І҆еродей і҆еросїмонáхъ проигꙋ́менъ Зѡграфскїй, прежде бы҆вшїи І҆ѡаникїй ѿ града Софїѧ. 1848. го = года.

(Надписъ на бронзовъ свѣтилникъ въ черквата Св. Богородица).

XXIV.

Надписи и бѣлѣжки отъ разни мѣста на Македония.

Охридъ.

1. Черква (сега джамия) Св. София. Тухленъ едноредовъ надписъ, взиданъ въ външната западна стѣна на притвора:

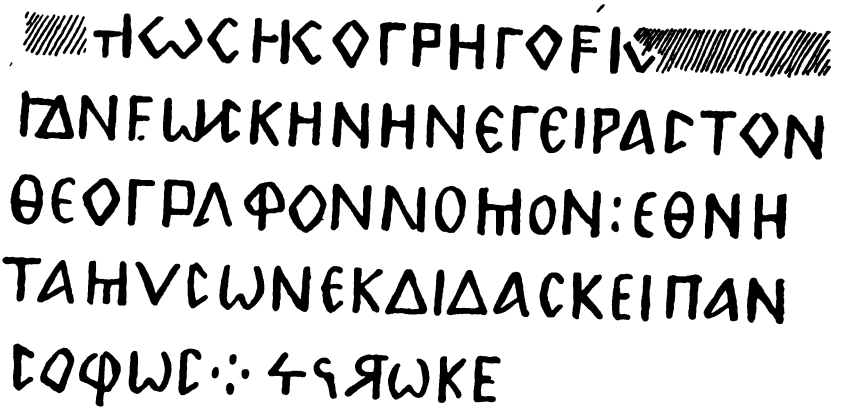

Прочетено: .. μωσης ὁ Γρηγόριο(ς) ..... σκηνὴν ἐγείρας τὸν θεόγραφον νόμον: ἔθνη τὰ Μυσῶν ἐκδιδάσκει πανσόφως ·:· ἔτους ϛϡωκε΄ (6825—1317).

Прѣведено: ..... Григори, като въздигна храмъ, мизийскитѣ (български) народи поучава всемждро на богописания законъ. Година 6825 (отъ Хр. 1317).

2. На амвона въ Св. София стоятъ 4 монограма, на които се чете: 1-о Γρηγόριος, 2-о Γρηγόριος, 3-о ἀρχιεπίσκοπος, 4-о Βουλγάρ(ων) т. е. Григори, архиепископъ на българетѣ.

3. Черква Св. Богородица, позната у населението съ име Св. Климентъ. Надписъ надъ входната врата, за основание на черквата прѣзъ 1295 г.:

† Ἀνηγέρθη ὁ θεῖος καὶ πάνσεπτος ναὸς οὗτος τῆς πανυπεραγίου δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου τῆς περιβλέπτου. διὰ συνδρομῆς κ(αὶ) ἐξόδου κυρίου Προγόνου τοῦ Σγούρου μεγάλου. ἑταιριάρχου κ(αὶ) τῆς συζύγου αὐτοῦ κυρ(ᾶς) Εὐδοκίας κ(αὶ) γαμβροῦ τοῦ κρατίστου κ(αὶ) ἁγίου ἡμῶν αὐτοκ(ράτορος) βασιλέως. ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως κ(αὶ) αὐτοκράτορος Ρωμαίων Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου κ(αὶ) Εἰρήνης τῆς εὐσεβεστάτης αὐγούστης. ἀρχιερατεύοντος δὲ Μακαρίου τοῦ παναγιωτάτου ἀρχιεπισκόπου τῆς πρώτης Ἰουστινιανῆς κ(αὶ) πάσης Βουλγαρίας ἐπὶ ἔτους ͵ϛ҃ ω҃ ϊ҃ ἰνδ(ικτιῶνος) β҃.

(Въздигна се този божественъ и всечестенъ храмъ на всепрѣсветата владичица наша Богородица Перивлепта, съ съдѣйствието и разходитѣ на господина Прогона Сгура, великъ стериархъ, и на съпругата му госпожа Евдокия, зеть на силния и свещенъ нашъ самодържецъ царь, въ царствуваньето на благочестивѣйшия царь и самодържецъ на ромеитѣ Андроникъ Палеологъ и благочестивѣйшата му съпруга Ирина. Прѣзъ архиерейството на Макария, всесветѣйши архиепископъ на Първа Юстинияна и всичка България, въ год. 6803 (отъ Хр. 1295), индиктъ 2-и.)

4. Надписъ отъ 1365 г., надъ вратата на сѣверното крило:

† Ἀνηγέρθη καὶ ἀνιστορίθη ὁ θεῖος καὶ πάνσεπτος ναὸς. τοῦ ἐν ἁγιοις πατρὸς ἡμῶν ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως Γρηγορίου τοῦ θεολόγου. διὰ συνδρομῆς καὶ ἐξόδου τοῦ πανιεροτάτου ἐπισκόπου Διαβόλεως Γρηγορίου ἤτοι Σελασφόρου. ἐπὶ τῆς βασιλείας Στεφάνου τοῦ Οὐρέσι. ἀρχιερατεύοντος δὲ τῆς πρώτης Ἰουστινιανῆς τοῦ πανιερωτάτου ἀρχιεπισκόπου Γρηγορίου. ἐπὶ ἔτους ͵ϛ҃ ω҃ ο҃ ϊ҃ : ἰνδ(ικτιῶνος) ιγ΄.

(Въздигна се и изписа този божественъ и всечестенъ храмъ на нашия между светцитѣ отецъ архиепископъ цариградски Григори Богословъ, съ съдѣйствието и разходитѣ на прѣосвещенѣйшия епископъ на Дѣволъ т. е. Селасфоръ Григорий, въ царуваньето на Стефана Уроша, въ година 6873 (отъ Хр. 1365), индиктъ 13).

5. Надписъ на плащаница, подарена отъ Андроника Палеолога (1282—1328) на охридския архиепископъ:

† Μέμνησο ποιμὴν Βουλγάρων ἐν θυσίαις:·
ἄνακτος Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου:·

(Пастирьо на българетѣ, спомни си, при жертвоприношенията, за владѣтеля Андроника Палеолога).

6. Надписъ отъ 1379 г., въ притвора отлѣво, надъ гроба на Остоя:

† Преставн се рабь бжіи Остоꙗ Раꙗковикь по гоуслоѩь Бгарꙋнкь. и сродникъ кралꙗ Маркл. зеть жꙋпанл Грꙋпе. лѣтꙋ ҂ѕ҃. ѡ҃. п҃н. (7888) **мсца октѡмвріл. г҃. инд. г҃. Вась же млю братіꙗ моꙗ любимаꙗ проꙋнтающе простите р҃л б҃а**[1] **ꙗко вы можете б(ы)ти како ꙗ҃. а ꙗ како въі҃ никол҃іже.**

7. Надписъ на бронзовъ кржгъ на голѣмия полиелей, отъ 1549 г.:

† Прохѡ҃ млстию бжию архіепкпь прьвь ѹстініиани бльгром и срьблюмь и грꙋ҃ вь лѣт ҂ѕнѕ (7057—1549).

Отъ странитѣ на горния кржгълъ надписъ са прибавени два реда букви:

† с	χ с ф
е к	р е и
л и	п е т
с і л	а р ь
р χ ь	і е р
г е.	о д
о р г	і ꙗ
и е	к ѡ
і е	

т. е. Исоусъ Христосъ, φῶς (свѣтлина), Єклисіархъ Георгие Іерен Петарь Іеродіꙗкѡ(нь).

---

[1] Ф Ба = ради Бога.

8. Слабо запазенъ надписъ на Прохоровия дървенъ тронъ. Възстановенитѣ мѣста споредъ горния надписъ № 7:

† Прохорь ми(лост)ію божіею архіепкп(ь) пръ(ви) ю(стініани) ..... в(ь) лѣто зми (7048—1540) мца[1] ....

9. Надгробенъ надписъ на св. Климента, на каменна плоча, прибрана въ черквата. Правописни и старописни бѣлѣзи показватъ, че надписътъ е дълбанъ много по́-късно:

† Въ лѣто ѕгѹкд' (6424—916) месеца їѹли . . .
прѣстаніше
сть Климѣть
ѡхритьскн.[2]

10. Надписъ отъ 1550 г. за смъртьта на архиепископа Прохора, на сѫщата Климентова плоча на горния крайчецъ:

Въ лѣто ѕзнѹи (7508) прѣстави се ..... гнъ архіепкпь кр. Прхѡ мц Іюл.[3]

11. Черквичка стари Св. Климентъ въ махалата Болница. Надписъ отъ 1378 г., надъ южната врата отвѫтрѣ:

† Ἀνηγέρθη καὶ ἀνιστορήθη ὁ θεῖος ὗτος ναὸς, εἰς ὄνομα τοῦ αὐθέντου ἡμῶν καὶ θαυματουργοῦ μεγάλου ἁγίου Κλήμεντος, διὰ συνδρομῆς, ἐξόδου Ϝ΄ κ(αὶ) κόπου οἰκείου τοῦ θεοσεβαστάτου ἱερέως Στεφάνου τοῦ προφήτου ἐπίκρατύσις τῆς λαμπρὰς πόλεως ταύτης Ἀχρίδας θεοσώστου τοῦ, πανευγενεστάτου αὐθέντου ἡμῶν μεγάλου ζουπάνου κυρ Ἀνδρέα τοῦ Γρώπα[4]. ἀρχιερατεβοντως παναγιοτάτου ἀρχιεπισκόπου τῆς πρώτης Ἰουστϊνιανῆς καὶ πάσης Βουλγαρίας κυρ Γρηγορίου. μηνὶ ἰουλίῳ ἰνδ ⅄ ἔτους ϛωπβ (6856—1378).[5]

---

[1]) Архимандритъ Антонинъ прѣзъ 1865 г. прочелъ: Прохоръ, милостію божіею Первые Іустиніаніи пр.ъ бчини сіи дронъ въ лѣто ѕзлв (7036—1528), мѣсяца маіа, индіктіона а. Изъ Румеліи, стр. 40.

[2]) Надолу е повторено отъ друга рѫка сѫщото, като са размѣстени редоветѣ: 3, 4, 1, 2.

[3]) Писмото е много дребно; писано е слѣдъ голѣмия Климентовъ надписъ.

[4])

[5]) Криво е прѣдадена датата у Милюкова: ѕѡнѕ. Отъ тамъ произтичатъ и прѣсиленитѣ му тълкувания. Извѣстія IV, 95—96.

(Въздизна се и се изписа този божественъ храмъ въ името на нашия господарь и чудотворецъ свети Климента, съ съдѣйствието, разхода и труда на богочестивия свещеникъ Стефана пророка, при владѣнието надъ свѣтлия този и богоспасаемъ градъ Ахрида ..... на всеблагороднѣйшия нашъ господарь, великъ жупанъ киръ Андрея Гропа, при архиерейството на всесветѣйшия архиепископъ на Първа Юстинияна и на всичка България киръ Григория, мѣсецъ юли, индиктъ 15, година 6886—1378).

12. Книгохранилище при черквата Св. Богородица — Св. Климентъ. Приписка отъ 1550 г., на послѣднята корица на номоканонъ № 1, прѣводъ отъ Матея Властара:

† Въ лѣто ѕ҃ний. (7058) ѹмрѣ архиепископъ, кѵ, Прѡръ, по его прѣставлениѥ бы митрополитъ Рашкы Симеѡнъ, архиепископъ. по лѣта, нѣ съмрътию, нъ неволни ѡставленнемъ.

По-долу отъ друга ржка:

† Да се знаетъ ѿ петога събора, иже бы при великъ Іустиніанъ, лѣтъ ѱѱѵ. (992) до нинга настоѣть до лѣта ѕ҃ний (7058).

Още по-долу:

† Рѹка проча да не дързнет писати ѿ прѹта доле храни се клет(в)и. понезе бъствѹет. застѫпнице хртіанѡ(мъ) великаа.

13. Приписка съ тайни букви въ прологъ № 7, отъ XIV в., юсовъ изводъ, на стр. 805:

..λпоонигоѯа ѕоѯѣоно ѿѯѹ, ѯоккуа кнла ѹѡѯъѕке:

(Т. е. ..окаан.аго Дамиана трѹ, ран..хо не о ѹсръдие).

14. Приписка отъ 1446 г. въ сѫщия прологъ, на стр. 806:

К лѣ ѕчнд (6954) въ дни блгочтиваго и хртолюбиваго гна деспота Гюргіа и с(ы)нѡ него азъ смерени Никадиі и по мати бжини патріархъ приложи сиа книгѹ великои цркви патріарски Жичи кто го ки ѿнѣти ѿ цркве да б(ѹде) проклет аминъ.

15. Приписка отъ 1598 г. въ прологъ № 11, юсовъ изводъ отъ XIV в., на стр. 27:

† Ѣл лѣто. ҂зрѕ. (7106) мца майа. кн. данъ архиепископоу ѿхрискомꙋ крь Баламоу главꙋ емоу ѿсѣкоше тврцꙋ ꙋ градоу оу Белѣсꙋ кои створіха велианъ моука. а нѣмꙋ вѣчна ѥмоу паметъ.:

16. Въ сѫщия прологъ, стр. 196, на края въ проложното-житие на св. Ивана Рилски, стои обръщение къмъ светеца:

... мли сл въсемлтникомꙋ клцѣ сти твоа сръдникы ѥдинорѡдныи ти ѫзыкъ блъгарскыи. и помоѕи дръжавноѡмꙋ црю нашемꙋ и пр.[1]

17. Приписка отъ XIV в. (между 1345—1355) въ миней за августъ № 14, сръбски изводъ, стр. 504:

Бжтвныі мти промысломь хе. всѧ добра изволивше. мьздовьздатель боудн, благовѣр'номоу црю нашемоу Стефаноу и крлюнашьмоу дроѩоу. и троудив'шомꙋ се, игоуменꙋ Хилан'дар'скомоу іеромонахоу Іѡаноу.:

18. Приписка въ жития за декември, гръцки пергаментенъ ржкописъ отъ XII в., № 23. На стр. 50 прѣписвачътъ българинъ прибавя:

† конъчахъ за млитвѫ деспотинѫ аминъ.

19. На дъсчена икона (триптикъ) е написанъ малограмотно поменикъ на архиереи, свещеници, монаси и мирски. Ето списъка на архиереитѣ:

Ἀντέγραφα. 178 μαρτίᾳ κα' σὺν... τῶν ἀρχιερέων καὶ ἐπισκόπων τὰ ὀνόματα: μνήσθητι κ(ύρι)ε:

Πρωχώρου.	ἀρχιερεύς	Δαβίδ	ἀρχιερεύς
Παυνουτίου.	„	Χριστῶφορος	„
Ἰγνατίου	„	Ἀρτεμιου	„
Κυπριάνου	„	Ζωσιμὰ	„
Δανιηλ	„	Μελετίου	„
Νεοφητοῦ	„	Γερασίμου	„
Διονησίᾳ	„	Ἀνθήμου	„
Διονησίᾳ	„	Παχωμήᾳ	„
		Παρθενιᾳ	„
		Νικηφώρου	„
		Ρυζωθέου	„
		Κοσμα	„

[1]) Срв. стр. 110.

20. Надписъ отъ 1674 г. на иконата на Спасителя (донесена отъ другадѣ), въ старинската черква Св. Богословъ, надъ самото езеро:

† Пописаше се сие сте иконе при игѹменѣ (sic) иерѣмонахѣ (sic) Иосифѣ ва лето ѕзрпв. (7182).

Монастиръ Св. Наумъ, на южния брѣгъ на Охридското езеро.

21. Кирило-глаголски надписъ, издълбанъ съ острие на една (южната) отъ мряморнитѣ старински колони, що отдѣлятъ притвора отъ главния храмъ:

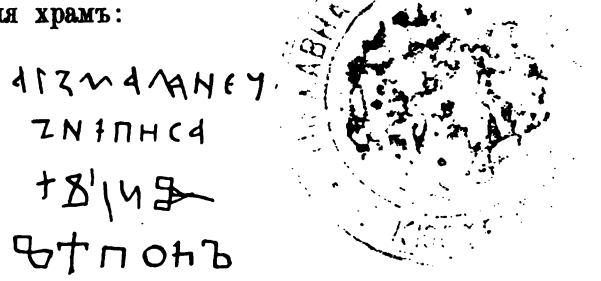

Положително може да се прочете само думата писа въ втория редъ. Въ третия и четвърти редъ се съдържатъ и глаголски букви ⰼ, ⰸ, ⰾ, ⰸ, ⰼ, покрай кирилскитѣ — п, о, ъ и др. Трѣбва да се забѣлѣжи, че двѣтѣ колонки се различаватъ по капителитѣ си и изглежда, че първото имъ прѣдназначение не е било за сегашното имъ мѣсто. Тѣ ще са отъ пó-стара постройка (прѣди XII в.), а сегашниятъ храмъ подсѣща за постройки отъ XIII в.

22. Надписъ издълбанъ съ острие на сѣверната мряморна колонка въ сѫщата черква. Втората дума е попа или по гръцки παπά.

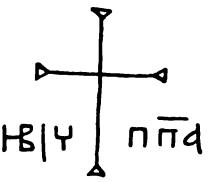

23. Надписъ надъ входната врата на черквата Св. Наумъ, отъ г. 1806:

Ἀνιστορήθη ὁ παρῶν ὗτος καὶ σεβάσμιος ναὸς τοῦ ὁσίου κ(αὶ) θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Ναοὺμ τοῦ θαυματουργοῦ διὰ ἐξόδων καὶ ἐπιστασίας τοῦ πανοσιοτάτου καθηγουμένου κὺρ Στεφάνου ἐκ Φιλιππουπόλεως. τοῦ καὶ νέου κτήτορος ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ πανιερωτάτου μητροπολίτου ἁγίου Πρεσπῶν κυρίου Καλλινίκου, καὶ τοῦ συνδρομίτου χατζὴ κυρίου Ἰακώβου, καὶ τοῦ ἐπιτρόπου τῆς ἱερᾶς ταύτης μονῆς κύρ Ἰωάννου Γαβριήλ. Διὰ χειρὸς ἐμοῦ Τέρπου ζωγράφου υἱοῦ Κωνσταντίνου ζωγράφου ἐκ Κοριτζᾶς. ἐπὶ ἔτους ͵αωϛ: σεπτεμβρίου ϛ΄:

(Изписа се този честенъ храмъ на прѣподобния и богоносенъ отецъ нашъ чудотворецъ Наумъ, съ иждивението и надзора на всепрѣподобния катигуменъ господинъ Стефана отъ Пловдивъ, новъ ктиторъ, прѣзъ днитѣ на всесветѣйшия митрополитъ на Прѣспитѣ господина Калиника, съ помощьта на хаджи киръ Якова и епитропа на свещения този монастирь господина Иоана Гавриловъ. Написа се съ ржката на зографа Търпо, синъ на зографа Константина отъ Корица (Корча), въ год. 1806, септември 6).

Монастирь Заумъ, на юго-източния брѣгъ на Охридското езеро.

24. Надписъ отъ 1361 г., надъ входната врата отвжтрѣ:

Ἀνηγέρθη ἐκ βάθρων ὁ θεῖος καὶ πάνσεπτος ναὸς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Ζαχλουμήστισας δι' ἐξόδου τοῦ πανευτυχεστάτου καίσαρος Γούργουρα καὶ κτήτωρος, ἀνιστορίθη δὲ παρὰ τοῦ πανιερωτάτου ἐπισκόπου Δεαβόλαιως καὶ πρωτοθρόνου κύρ Γρηγορίου καὶ κτήτωρος ἐπὶ τῆς βασιλείας Στεφάνου τοῦ Οὔροσιοι μηνὶ αὐγούστῳ κε΄. ἔτους ͵ϛωξθ ἰνδ. ιδ΄.[1]

(Въздигна се отъ основи този божественъ и всечестенъ храмъ на прѣсветата Богородица Захлъмска,[2] съ иждивението на всеблагочестивѣйшия кесарь Гургуръ и ктиторъ. Изписа се отъ прѣосвещенния епископъ на Дѣволъ, първопрѣстолния господинъ Григория, въ царуваньето на Стефана Уроша, мѣсецъ августъ 25, год. 6869, отъ Хр. 1361 г., индиктъ 14).

---

[1]) Надписьтъ е пострадалъ, та тукъ го прѣдавамъ по пó-прѣжнитѣ прѣписи, у Милюкова, у Мсб. X, 570.

[2]) Оттукъ и названието на монастиря — Заумъ.

Прѣспа.

25. С. Германъ. Надписъ отъ 993 г. отъ българския царь Самуила, за споменъ на родителитѣ си и брата си Давида. По-подробно гл. стр. 24 сл.

† В(ъ) имѧ ѡтьца и сънна и стаго доуха азъ Самоилъ рабъ бж(и) полагаж памать (ѡтьц)ꙋ и матери и брат(ꙋ и)а кръстѣхъ си(хъ) имена оусъпъш(ихъ Ни)кола рабъ бжи (Ри-ѱими)ѣ Дав(и)дъ написа (са въ) лѣто отъ сътв(оренїа мира)ꙋ ҂ѕ ·: ф а. иньди(кта ѕ).

26. Надписъ надъ вратата на притвора, въ черквата Св. Германъ:

† Ἐδὸ[1] ἐγράψαμεν τῶν παλεων ἔτος ἀνηκοδομίθη εἰς τὸν κερῶν τȣ̃ ἁγίȣ Γερμανȣ̃ πατριάρχου Κονσταντινȣπόλεος. κε παλην ἡ δευτερα ἱστορία εὑρηκαμεν τον ἔτος ἀπὸ Χριστοῦ ҂ασ (1006) .. χρονι ... κε ἐ τȣτη ἦνε τρίτη οἱστρία εἰς ҂αψμγ (1743).

(Тука написахме нѣкогашната дата. Въздигна се въ врѣмето на свети Германа, патриархъ цариградски; втори пѫть се изписа прѣзъ година отъ Христа 1006; това е третьото изписванье, въ година 1743).

27. Надписъ на западната стѣна на сѫщата черква:

† Ἀνιστορήθη ὁ θεῖος καὶ πάνσεπτος ȣ̃τος ναὸς τȣ̃ ἐν ἁγίοις πατρος ἡμῶν Γερμανȣ̃ πατριάρχȣ Κωνσταντινοπόλεος διὰ ἐξόδον τῶν χριστηανων τῆς χόρας Γερμανις ἀρχηερατεύοντος τȣ θεφιλεστατȣ κυρίȣ κυρίȣ Παρτενίȣ τȣ̃ ἁγίȣ Πρεσπὸν κε τȣ̃ εὐλαβεστάτȣ ἐφημερος κυριȣ Κωνσταντινȣ ἐν ἔτε ἀπὸ Χριστου 1743 ἐν μηνι σεπτεμβρίȣ.

(Изписа се този божественъ и всечестенъ храмъ на нашия между светцитѣ отецъ Германа, патриархъ цариградски, съ иждивението на християнетѣ на селото Германъ, при архиерейството на негово високопрѣосвещенство господина господина Партения свето-прѣспански и при благочестивѣйшия ефимери господинъ Константина, въ година отъ Христа 1743, мѣсецъ септември).

---

[1]) Германскитѣ надписи (буквален прѣписъ, съ грѣшкитѣ) №№ 26—28 вземамъ отъ Милюкова.

28. Списъкъ на дарителитѣ за възобновление на черквата прѣзъ XVIII в., въ жертвеника, отъ лѣва страна:

† Σηνδρομίτε δια τῆς ἱστορϊαν Κωνσταντινος ἱερεύς παπ 600 [1])
Σταση Δάμο Μίλε Ὀγνέν, Δήμο, Ἀγγέλκο, Στοίκο, Ιοβανε,
2000 8000 400 3000 2000 1300 8000 2000
Καραφήλ Πέτρε Ταρπέν Γροσδάν Βλαίκο Νετέλκο Γιώβαν
1200 1000 1000 1000 700 50
Κρόστα Ιδάνα Βολκο.

29. Островъ Ахиль. Списъкъ на епархиитѣ, подчинени на Прѣспанската българска патриаршия, написанъ отвжтрѣ на абсидата на черквата *Св. Ахиль:*

1.	. . . . .	(.	
2.	. ρον . . π . . . πεδ . . .	Прѣстолъ	
3.	† ϑρόν . . π . Βιδήνη .	„	Видински
4.	† ϑρόν . . Κεφαλονίας.	„	Главинички (Кефалонийски)
5.	ϑρ . . . . π . Βερ . . ίας	„	Берски
6.	† ϑρόν . . πο Ἡρακλ . . .	„	Битолски (Ираклийски)
7.	ϑρ . . . πο Β . . υδ . ȣ (?)	„	Велбуждски?
8.	. . . . . π	„	. . . . .
9.	ϑρόν . . Σελασ	„	Селасфорски
10.	. . . . νος πȣ Σκωπίων	„	Скопски
11.	† ϑρόν . . πο Σαρδικῆς	„	Срѣдешки
12.	. ϑρόν . . πȣ ἑδρου (?)	„	. . . . .
13.	. ϑρο . . . πȣ ισρις (?)	„	. . . . .
14.	† ϑρόν	„	. . . . .)

30. Надписъ отъ 1524 г., надъ входнитѣ врата на монастирската черква Св. Богородица:

† Ἀνηγέρθη κ(αὶ) ἀνιστορήθη ὁ ϑεῖος κ(αὶ) πάνσεπτος ναὸς: ȣ̃τος τῆς ὑπεραγί(ας) ϑ(εοτό)κȣ διὰ συνδρόμοις κόπȣ κ(αὶ) ἐξόδου τȣ̃ τιμιωτάτου Θεοδοσίου ἱερομ(ονάχȣ) σὺν τῷ γαμπρῷ αὐτȣ̃ Νικολάȣ ἱερέος. κ(αὶ) ἑτέρου Νικολάȣ ἱερέος Θεοδοσίȣ ἱερο(μονάχου) αὐταδέλφȣ ἐπὶ ἔτους ϛȣ̃ λ̃κ̃ ἰνδ. ιε̃.

(Въздигна се и изписа този божественъ и всечестенъ храмъ на всесветата Богородица съ съдѣйствието, труда и иждивението на честнѣйшия свещеномонахъ Теодосия и зетя

[1]) Цифритѣ, вѣроятно, посочватъ подаренитѣ пари или грошове.

му свещеникъ Николая, и другия свещеникъ Николая, братъ на свещеника Теодосия, въ година 7032 или 1524 отъ Хр., индиктъ 12).

31. Надписъ отъ 1741 год., подъ южното прозорче на монастирската черква Св. Богородица:

Ἀνηστορήθη δὲ τὸ ἅγιον βῆμα καὶ τοῦτο τὸ δεξηὸν μέρος, ἐν ἔτη ,αψμα διὰ ἐξόδον ὅλων τῶν χριστιανῶν τῶν περιχορήων ἀρχηιερατεύοντος δὲ κῦ κῦ Παρθενίυ, καὶ ἐφημερέβοντος δὲ παπα Ταρπένος πρὸ τυτον τὸν χρόνον ἕναν ἔτος ,αψμ ἔγινεν ἡ μεγάλι γήνα το κηλὸ σιτάρι δέκα γρόσια. ὄκαδες. λε̃. εἰς ὅλην τὴν Ρύμελη.

(Изписа се светиятъ алтарь и тази десна страна въ година 1741, съ иждивението на всичкитѣ християне отъ околностьта, при архиерейството на господина господина Партения и при ефимерството на папа Търпена. Прѣзъ миналата 1740 г. стана голѣмо плодородие: кило (по 35 оки) жито 10 гроша, по цѣлата Румелия).

32. Островъ Градъ. Слабо запазена часть отъ словѣнски надписъ, на юго-източнитѣ канари на острова, 5 метра надъ водитѣ:

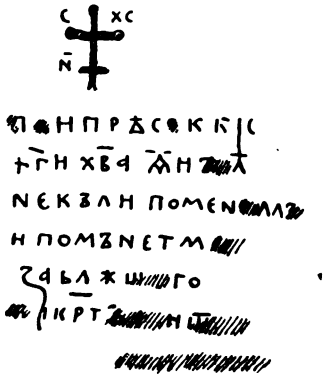

33. Островъ Мали-Градъ. Надписъ отъ 1607 г., надъ вратата на черквата Св. Богородица, съградена въ голѣма пещеря:

† Ἀνεγέρθην ἐκ βά(θρου καὶ ἀν)ιστορήθη ὁ θῆος καὶ πάν-σεπτος ναὸς τις θ(εο)τ(όκου) δηὰ συνδρομῆ(ς) . . . κ . . . . . ἐπ᾽ ἔτ(ους) ,ζ ρ ι ξ μηνὶ δηκεβρηος εἰς τȣς. λ

(Въздигна се[1]) отъ основа и изписа този божественъ и всечестенъ храмъ на св. Богородица, съ съдѣйствието на . . . . въ година 7116 или 1607 отъ Хр., мѣсецъ декември 30).

34. Надписи на западната стѣна, около образитѣ на ктитора Новака и сѣмейството му, въ сѫщата черква:

1. Πανευτυχέστατος κέσαρης ὁ Νόβακος.
   (Всеблагочестивѣйши кесарь Новакъ).
2. Πανευγενεστάτη κεσαρισα κυρ(ία) Καλῆ.
   (Всеблагороднѣйша кесарица госпожа Каля).
3. Πανευγενεστάτη κυρ(ία) Μαρία θυγ(άτηρ αὐτοῦ).
   (Всеблагороднѣйша госпожа Мария, негова дъщеря).
4. Ὁ πανευγενέστατος Ἀμηράλης υἱὸς αὐτοῦ.
   (Всеблагороднѣйшиятъ Амиралъ, неговъ синъ).

35. Надписъ (безграмотенъ) отъ 1369 г., на вѫтрѣшната десна стѣна, за сѫщия ктиторъ Новака:

Ἀνηγέρθη ἐκ βαθρȣ κ(αὶ) κοπȣ. κ(αὶ) μόχθȣ ὁ θῖος κὲ πανσεπτος ναῶς. ȣτος. τῆς ὑπεραγίας δεσπίνης ἡμῶν θ(εοτό)κȣ κ(αὶ) ἀνηστορίθη παρὰ τȣ̃ αυφθέντȣ αὐτȣ̃, πανευτυχεστάτȣ. κέσαρος Νοβάκȣ, ἡγȣμενέβωντος δὲ Ἰωνὰ μ(οναχοῦ). αὐφθεντεύβτος πανυψιλοτάτȣ κραλήȣ. τȣ̃ Βελῆκασίνȣ. ἀρχαιερατεύων(τος) δὲ τῆς ἁγιοτάτης ἀρ̃επησκοπῆς τῆς πρότης Ἰȣστινηανῆς ∽ ἔτους ,ς,ωοζ: —

(Съгради се отъ основа[2]) (съ трудъ) този божи и всечестенъ храмъ на прѣсветата владичица наша Богородица и се изписа отъ господаря, всеблагочестивѣйшия кесарь Новакъ, при игуменството на монаха Йона, при владичеството на прѣвисокия краль Вълкашина и при архиерейството на светѣйшия архиепископъ на Първа Юстинияна . . . . Година 6877 или 1369 сл. Хр.).

---

[1]) Тогава е само възобновенъ храмътъ.

[2]) Срв. по-долу надписъ за по-стари ктитори, отъ 1345 г.

36. Надписъ отъ 1345 г., въ абсидата на сѫщата черква.

† Δέησης τȣ̃ δȣλȣ τȣ̃ ϑ(εο)ῦ Μπῶεϊκȣ καὶ Εὐδῶκείας, τῆς εὐγενεστάτης. καὶ τὸν τέκνον αὐτῆς. ἀνηστωρϊϑὲν. τὸ βῖμα παρ' αὐτὸν :· ἔτους ,ϛ ,ω νὲ.

(Моление на божия рабъ Бойко и на благороднѣйшата Евдокия и на чедото ѝ. Изписа се олтарьтъ отъ тѣхъ, въ година 6853 или 1345 отъ Хр.).

37. Надписъ (безграмотенъ) отъ 1604 год. въ абсидата:

Δεῆστον δȣλος ον . . . τȣ̃ ϑέȣ Проданȣ ἔτος ζριβ.

(Моление на раба божия Продана, година 7112 или 1604 отъ Хр.).

38. Село Сливница. Надписъ отъ 1607 г., надъ входната врата отвѫтрѣ, на сливнишката монастирска черква:[1]

† Изволением ѡтца и сапоспешением сина. и савьршением стго дха. и сиї божестьвни. храмь прѣстеї владичицѣ наше Бце. сагради се и пописа се трȣдом и сапотьщанїем. и настоѧнемъ кр̃. Никанȣр. ермонахь. егȣмень. манастир.скї и ктиторь. ва лѣто ,зріє (7115—1607). и ва тоо лѣто пописа се. и владичествȣѭше тогда́ же кр̃ Мадеа Пресопскиї. и ктитор. приложи. ,г (3000) и бисть мастор. Наварь: и иниї ктитори що сȣ приложиле. кр̃ Михаило. Петков. ѡт Битол. ,д (9000). и брата ему. Грȣю. ,а (1000). Ѡ̃н. Милешево. ,в (2000). Стоико Мїлевь. ,а (1000). ѡт Слимница. Стоѩнь. и Милко. ,а (1000). ѡт Рохотино, Тодор Ельчево. ,в (2000). ѡт Любоино. Ельчинь Петковь. ,г (3000). ѡт Трескавець. еромонахь Иѡсафь. ,а (1000). ѡт Харвати. Стефань. еромнахь. ,а (1000) ѡт Кономлати, Ꙗкакна монахь. ,а (1000). и брата мȣ. Сотир. ф҃ (500). и брат мȣ Никола. ф҃ (500) ѡт Бохȣна. попь Михаило ,а (1000). ѡт . . . . ромо ,а (1000). ѡт Градешница. еромонахь Стефань. ф҃. (500) и Михаило. ѡт Пȣстець. мали. еромонахь. Никанȣрь ф҃ (500).

---

[1]) Сливнишкитѣ три надписа помѣстямъ по прѣписа у Милюкова.

39. Надписъ отъ 1614 г. за довръшванье на черквата, надъ входнитѣ врата отвънъ. Началото както въ по́-горния надписъ до думата **Бце**. Краятъ разваленъ:

. . . и преподвы Марие съи . . . съгради се въ лето ҂зрк в (7122—1614), а пис . . . . владичествваше тогда кѵр Маден а настоѧнием игѵм . . .

40. Надписъ до лика на ктиторския синъ Купена, на сѣверната стѣна долу:

Престави сѧ рабъ бжій Кѵпенъ в лѣто ҂зрз (7107—1599) синъ кѵр Михаиловъ и Стоине отъ града Битоль, ктиторъ манастырски.

41. Село Янковецъ. Надписъ на алтарната врата, въ старинската черквица Св. Атанасъ:

Пророк Соломо прѣкѣста царица пророкъ Дави слиши дьщерь и вижди.

Прилѣпско.

42. С. Варошъ. Старобългарски надписъ отъ 996 г., на мряморенъ стълбъ, въ черквата на монастиря Св. Архангелъ. Подробно срв. стр. 27 сл.

Къ лѣто ҂ѕ ф҃д поѡч(н) Андри(є) еп(и)с(ко)пъ фетр(оѵари) з҃ї.

43. Запазена часть отъ гръцки надписъ отъ 1299 г., въ черквата Св. Никола:

† ἀνιγέ(ρθη) ..... ἔτους ҂ѕѡζ...
(Съгради се ..... година 6807)...

44. Часть отъ надписи около лика на Крали-Марка и този на единъ бѣловласъ старецъ, — вѣроятно Вълкашиновия, на западната стѣна на монастирската черква Св. Архангелъ:

К(ѫ)рень кра̑л въ ха ба
Марко

45. Надписъ отъ 1438 г., надъ входната врата отвънъ на черквата Прѣчиста:

...вѫ голе...агаго....си свзидас и пописа сьи ѡбраз прстиѥ владце наше бїе сь потрѹ.... кѹпо раба бжїѥго Павла и врата мѹ Радослав сновє Ѳеѡдорови и подрѹжи ѥго Добрѹ ро.....нови ктитори стаго мѣста сего вь вѣчнѹю их паметь вь лѣто ѕцмз (6946—1438): —

46. Монастирь Трескавецъ. Ктиторски надписъ надъ входната западна монастирска врата, на долнята мазилка:[1]

(Μιχαὴλ) παντοκράτωρ Ρωμαίων Κομνηνὸς ὁ Παλαιολόγος.

(Вседържитель на ромеитѣ Михаилъ Комненъ Палеологъ).

47. Слабо запазенъ триредовъ надписъ, на десно отъ входната западна врата въ притвора. Наумѣва за ктиторството на краль Милютина:

Στέφανος ἐν χῷ τῷ Θεῷ πιστὼς
κράλης καὶ αὐτωκράτωρ πάσης Σερ-
βίας καὶ Παραθαλασίας.

(Стефанъ въ Христа Бога вѣренъ краль и самодържецъ на цѣла Сърбия и на Приморието).

48. Надписъ отъ 1362 г. на камъкъ, въ сѣверната външна стѣна на черквата:

·:· Нѣца гемара: оуспе
рабь бен Дабижи-
вь: енохнжрь: цра
Оуроша: вь срьбь-
скы-ѥ земьле: грьчь-
скѥ: и поморьскѥ
вь лѣ: ѕ:ф:о: —
єнькто:· єі:·

[1]) На втората (горня) мазилка, изронена на мѣста, стои новъ български надписъ. Името на Михаила въ него подсѣща за Михаила Комнена (1295--1320) на първия доленъ надписъ.

49. Надписъ въ алтаря, на десно отъ абсидата:

† Йзволенїемь ѿца. и съпоспѣшенїемь сна и съвръшенїемь стго дха съ и стыи бжтъвн олтарь .... оукрасн рабь бжїи Стоань ....

50. Изъ Трескавския поменикъ, на стр. 1:

Помѣни ги рабь своихъ.
епкпы православныю:

Генадїа епкпа
Іакова „
Іакова „
Герасима „
Неѡфита „
. . . . . .
Іѡаникїа
. . . . . .

На стр. 45 са поменати:

Болѧре молдовлахїискыю

ха ма Димитра
Індїмїю
толи Іѡнь
Никорж
лѡфе Гаврїила и др.

Между поменатитѣ прилѣпчане срѣщаме имена:

Клъка, Милкж, Радж, Бишж, Иванж, Станж, Владж и др.

Воденъ.

51. Надписъ отъ 1659 г., на сребърнитѣ кори на евангелие, пазено въ гръцката митрополия:[1]

Каскрнсение Христово сиѥ евангелиѥ .... светомꙋ Атанасиѥ ѿ Кохрица[2] **манастрѥ ктитор кир хачиѧ попъ Димьче**

---

[1]) По прѣписа у Милюкова.

[2]) Кохрица=Къдрица, село въ пазарската каза (Пазаръ=Енидже Вардаръ).

и ктитор кир иѥромонахъ Ѩкимь и положише ф҃ (500) драма сребро те имь ста денадесет хилѧде аспре мастор Панаіотъ ѿ Скопиѥ и Ѩно ѿ Пазар и почеше иѹни дни і҃е и се направи ѥлиа к҃е дни ѿ Христово роздаство ахнд и богородице преставлениѥ...

52. Надписъ отъ 1619 г. на мряморенъ ссждъ за св. вода, въ грѫцката митрополитска черква:[1]

† Δέησης τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Ἀγγελάκη καὶ μέγα λογοθέτα τῆς ᾱ (πρώτης) Ἰουστινιάνης καὶ πάσης Βουλγαρίας ἔτους ζρκζ. дїмос.

(† Моление на божия рабъ Ангелаки, великъ логотетъ на Първа Юстинияна и цѣла България. Година 7127. Димо).

53. Изъ списъка (въ алтаря на лѣво) на ктитори и спомощници на черквата Св. Врачъ. Черквата е поправяна въ 1843 г.:

Μποζὴν, Στουί̯ᾱν, Στόϊѹ, Πέτкѹ, Μπίνω, Σφέτας, Μπίνας, Δήμου, Δέλιѹ̯, Βελίκας, Ζλάτας и др.

Солунско.

54. С. Нáръшъ. Два надписа за границата между българе и ромеи, отъ врѣмето на българския царь Симеона.

1° Ἔτο(υς ἀ)πὸ κτ(ίσεως) κ(όσμου) ѕѵіѥ ἰν(δικτιῶνος) ζ҃ ὅρος Ῥωμαίων κ(αὶ) Βѹλγάρ(ων) ἐπὶ Συμεὼν ἐκ Θεοῦ ἄρχ(οντος) Βѹλγάρ(ων) ἐπὶ Θεοδώрѹ ὄλγου τρακανѹ̃ ἐπὶ Δρίστрѹ κομίτου.

2° ...ς Ρωμ...ν καὶ Βѹργαρ.....θῦ... βου..... γου τρακανοῦ .... ου κομίτου.

Срв. повече на стр. 7 и сл.

Велешко.

55. Надписъ на мряморна плоча, въ монастиря Св. Димитъръ, при стария Велесъ (Долни градъ):

Прѣдстави (с)е рабь бж҃и. Геѡ́ргіе а рекомы Мирослáвь Нлиниь сн҃ь а вьноукь жоупама . а Стра́цнимра и Алтнимра[2] мц҃а се҃. кѕ҃. дн҃ь, в ѩ҃лю на Іѡ҃а бо҃словац. еѵ҃анста.

---

[1]) По прѣписа у Милюкова.

[2]) Писано: и алнимра.

56. Бронзовъ кржгълъ печатъ съ кръстовидна дръжка, отъ 1705 г. На печата стои образъ на архангела Михаила (Я М) и надписъ въ два кржга:

† Сиꙗ печать ва Велешьки предели ва гори Клепа близѹ река. Карьдарь. Света и свещена обитель глеми монастирь Орьле храмь светаго Арьханла.[1]

Надписъ около дръжката:

Писа то печать масторь Симѡнь. Костадиновь вь лато (sic) ҂ѕсгї (7213) мць генарь дьнь кѣ.

57. Бронзовъ кржгълъ печатъ съ образа на архангела Михаила и надписъ въ два кржга:[2]

---

[1]) Монастирьтъ Св. Архангелъ или Чичевски се намира въ мѣстностьта Клепа, при с. Чичево (Горно и Долно). Печатътъ се пази въ Велешката българска митрополия.

[2]) Пази се въ Велешката българска митрополия.

58. Надписъ отъ 1670 г. на стѣната на монастиря св. Иванъ Вѣтерски, при устието на р. Пчиня (лѣвъ притокъ на Вардаръ):

† Изволѣніе ѿца и сьпоспешеніе сна. и сьвръшеніе стго духа. сн бжевні хра Ѡрѣшічь зовоми. стго славнаго прка и прѣдитеча и кратителѣ Іѡана. сьзда се, ѿ темель и попи са се, трвдо и настоꙗниемь сь своею спензв. вголвбиваго. епископа кирь Иѡсифь ве(ле)шького ѿ манастира Зографь. вь врѣме патріꙗрѣтввюще тога блаженѣишомв и велеречеваго господина и вла прьви Юстиниꙗни Охрида кр Зосима. и при нечьстиви цри амирѣ солтань Мехьметь тога и Гирить вазеть висть и бисть ктитори ѿ Рвдникь Іѡве Неда Нераньца Продань Степана Касе Угринь Дамче Таса † в ло ѿ ро ахо (1670) новар Иоан зрпд (7184—1676) і҃і҃ь.[1]

Щипъ.

59. Надписъ отъ 1601 г., отвжтрѣ надъ вратата на черквичката *Св. Спасъ,* между Щипъ и махалата Ново-село:

† Изволеніемь ѿца і поспешеніемь сна і сьвршеніемь стго духа сьпись се сиї бжствьні храмь свтое Вьзнесеніе гнѥ и спасв нашемв їсв христв прї смѣренаго Рввіма епіскопа і прї свещеникь Доіко. Помени гй ктітора Павла мвтаччіи. ва лѣто ѕрд (7109). Поче се міца маіꙗ: ї҃ї дні ї саврьші се міца лвніꙗ з дні ⁓.

60. Записи по зидоветѣ на сжщата черква:

Да се знае кога се престави Филаретъ архиереꙗ — 1788. вѫниꙗ на два сахато на денъ . . .

Престави се архиере Ефрем въ цркв҃ бдпничкв (sic) погребенъ бисть аг ки ѕлѧ< (1734)

---

[1]) Датата ахо т. е. 1670 ще е вѣрната. Тя се схожда съ извѣстието че тогава Критъ (Гирить) билъ прѣвзетъ, което станало въ 1669 г.

61. Хубавата старинска черква Фитията (Св. Архангелъ) съхранява още фрески и словѣнски надписи. При лика на св. Козма напр. стои: сѣ Козма и пр.

Скопье.

62. Бѣлѣжка отъ 1650 г., въ ржкописна палея на послѣдния листъ. Пази се въ библиотеката на свещ. Евтимъ Икономовъ:

† Лѣтꙋ мимотекꙋщꙋ ҂з҃. и р҃.н҃.ѕ҃ (7156—1648) прѣставн се гн҃ь срѣблемъ. арх҃еп(ископь) кѵ҃рь Паисеи вꙋде моу̀ вечна памет... и расхїщено бы҃ събранѐ ѐго ѿ неко та.... рекомаго проклети чифꙋть Ахмеі..... и многи потрѣкви красни цр҃квъ вел... и петрахили и кн҃ге и ѿбрѐто҃ сию кн...га деливаш... Скопїе. мънши въ челц҃ъ.. иноцѣ҃. Кдплнь[1] іермон҃ и ѿкꙋпи҃ ю... и приложи҃ ..... Николе ѥже.... Аще ли се ѿкто ѿбрещетъ ктиторъ да възвратить ю въ вишереченаго хр(ама)... пꙋстиніа да бꙋдеть. да подастъ еже ли аще ли нань стране да не бꙋдеть аще ли к... хощеть лꙋкавѣтвомъ ѿѐти ю или сило... тамо да ѿветь да҃ въ дн҃ъ страшнаго сꙋда. Пи҃ ꙋ лѣто ҂з҃.р҃.н҃.и҃ (1758—1650).

63. Бѣлѣжка въ сѫщата книга на прѣдпослѣдния листъ:

† Сїа кни҃ глѣма палѐа, естъ была, Катакꙋзина госпо҃ра. Андроника[2] и Моусѣа, и подаше ю своѐмꙋ манастирꙋ храмꙋ ст҃го арх҃іерѐа Николи зово҃ Юниѣ пꙋстиніа, и да нѣстъ ники҃. ѿемлюма ѿ сеѐ цр҃кви нь҃ да слоу҃ зде за.... оного дѿꙋ трꙋдившаго се.

---

[1]) Т. е. Иакокь.

[2]) Андроникъ Кантакузинъ, виденъ велможа и управитель въ Сѣрско при Душана. Гласник XXXII, 280.

64. Бѣлѣжка на български езикъ съ гръцки букви, на сѫщия прѣдпослѣденъ листъ:

ıc	χc
ни	ка

† Такѡ̀ да се знае сиа книга светое Палеа книга да е проклетъ ко(и) . . извади отъ светого Спаса и отъ майка и ѻ̀тъ татка и майчино млѣко заради йе хубава книга.

† Како се завезала книга има 189(?) години).

65. Приписка въ слова на св. отци, ржописъ отъ XVI—XVII в., намѣренъ въ Скопската Черна-Гора, сега въ Скопското българско агентство:

До зде трꙋдѝ се ѿ сѣ̀ мнѡ́гогрѣшнїи. Пахо́мїѝ ѝ при́ложї ю монасти́рꙋ Ѻ҃тыѥ̀ Троѝце зово́ма Рꙋси́ница̀ [1]) Бг҃ да̀ го̀ про́стыи: ѝ кто̀ ю ке ѿеть ѿ монастира. да мꙋ ѿмѣ́сти ѻ҃таа Троѝца: ∽

66. Послѣсловна приписка отъ прѣписвачката калугерка, въ миней отъ 1420 год. Намира се въ Скопското българско агентство:

Ѻ҃ла҃ съвръшителю ѥ҃ѻу ѥ҃ ѥ҃ѣ аминь :· Гдⷭ҇ѣ ѥ҃е на́шь йже Петровиѝ ѝ блоудны҃цы҃, сльзамиѝ грѣхь҃ ѿставлювѝ. ѝ митара познав҃ша своꙗ̀ прѣгрѣшенїа̀ ѿправдав҃ъ. да милꙋѥ̀ть калогерицꙋ Ѥ҃лисаведꙋ̀, вь сїѝ вѣкы҃ ѝ ѝ вь бꙋ̀ѹщїѝ. понеже творааше добраа҃ дѣлаа҃ ѝ блгаа҃ ѝ многымь блгѝ приобѣщи сѣ̀. за не пишеть йщеѝ ѻ҃брѣще тꙋкоуѹомоу се ѿврьзоуть̀. великоу во҃ кротость йме҃ѥ. пишеть во҃ сѣ̀. блженны крот҃ци ꙗ҃ко ты҃ наслѣдѣть землю̀. блженны҃ плачюще ѝ ꙗ҃ко ты҃ ѹ҃тешет҃сѣ̀. блжен҃ны҃ млтивиѝ ꙗ҃ко ты҃ помилованы҃ боудꙋть. да

---

[1]) Въ Призрѣнско.

йзволитъ гь бь ѣю на страшномь й нелицемер'иомь соудищѹ. ѣгда хощѣ назы прѣстати да дѣснїе страни.. й прочтаа бгомти да ю помилѹѥ.

Исписа ѥыхь (sic) оу си ю кныгоу стыихь слоужьвами да ю помилоую. й кто прочте р'ци бь да ю прости вь вѣкы аминь. бь да прости калоугерицѹ дрѹю Єлисаведѹ, понеже великымь й стымь образѡ Марина нарицаѥт'се. вь боуци вѣкь аминь да ѥ блвена ѿ. тии стй ѿцьь йже соуть вь Никей. Одѣꙗ бо наготѹ стоуднаго тѣла моюго й кто прочте р'ци. бь да ю прости. бь да прости Калиноу коꙗ приношаа ше овощїа вса блгаа на снѣдѣнїе намь й многаци бо ни оупокой винѡ да ю помилѹѥ гь бь й прочтаа бгомти й стыи ѿць ишь чютвор'ць Николаѥ й кто проч'те р'ци бь да ю помилѹе. ѿци й братїе поне не писа дхь стыи нь роука врѣн'наа да ѥда боудѣ срока недосталѥна или слово исправлꙗюще пойте. а мене блвлꙗйте.

Почи ни оубоги мивою ѿ велика го троуда писа се сїа книга вь лѣ ѕ. ц. к. й (6928).

67. Приписка въ сѫщия миней отъ прѣписвачката, на л. 154[а]:

Бк да прости й помилѹѥ калгериця Ѳеѡсїю вь сї вѣк ыи й вь бѹщи поне желаше апльско житиє й приношаа ше на снѣднаа блгаа й ѹтешаше ни поне великиме трѹдь постиже вь дь пишѹки ѡна же ме напой вина ѻочи ми се йсправише а рѹцѣ ѹкрѣписта й кто проч'те ѿци да ю бь прости вь вѣки ами ами прсте ами а ва бь :·

68. Приписка въ сѫщия миней отъ притежателя му попъ Любана, л. 182[б]:

Си мїнеї попа кѵ Любана. за. р. ї єі (115). коуп є оу С'винища.[1] оу Димитра. Прости бе доб'ро т'ворещи и любещихь ха пописа . . .

[1]) Свинища е село въ Кумановско.

69. Титуленъ надписъ на краля Вълкашина:

Вь х҃а б҃а благовѣрни краль Влькашинь.

Излѣнъ е въ бронзовъ кржгъ, 16 см. въ диаметра. Билъ е окаченъ на голѣмата полиелея, подарена отъ Вълкашина на

Марковия монастирь Св. Димитъръ въ Скопско. Пази се въ Скопската българска митрополия. Втория екземпляръ, безъ висулкитѣ, видѣхъ въ Бѣлградския държавенъ музей.

70. Бѣлѣжка на листъ 87б въ пергаментенъ псалтирь, сръбски изводъ, въ Скопското българско агентство:

Ѱа̑лтирь Да̑видо̑въ ѿ ца̑ра̑ Шишмана. еванѣлие.

71. Бѣлѣжка отъ друга ржка, въ сѫщия псалтирь на л. 79б:

† Гн҃ѹ мн҃ преѡ̑сѣ̑номѹ кѵ̑ митрополитѹ Гра̑нскомѹ . . .

72. Бѣлѣжка на л. 28б въ сборникъ отъ XIV вѣкъ, въ Скопското българско агентство:

Въ л҃ѣ ҂ѕцд҃і. (6919—1411) ѡбьстоаніе гра̑ бы҃ Ном҃ѹ Брьдѹ.

73. Бѣлѣжка на края на пендикостарь, сръбски изводъ, въ Скопското българско агентство:

† Сїю̑ книгѹ напра̑ви кї҃ Герасї҃ въ л҃ѣ. ҂ѕо̑д҃ (7074—1566). м҃ца а̑прилїа. ѹ̑ мо̑настирѹ Стене во̑да бѣ̑ да га прости. Кто̑ ке ѿе̑ти ѿ ст҃го монастира Стене во̑дѣ да̑ мѹ е҃ прчт҃аа съпрънїца на стра̑шномь соудѣ.

Двѣ по̑-нови бѣлѣжки, едната на първия бѣлъ листъ, а другата на послѣдния:

Сїѹ книгѹ пи̑шетъ пендикоста̑ръ Дѹко̑ пи̑сиихъ писа̑хъ азь грѣ̑шних и̑ недостоини... Дѹко полагани ѣакь ... ѿх миого согрѣшеное. Трпко Стамнко 1818 ....

---

† Село Ѧракаре. Писа се Миладеновь Пеѡ ѹ свети поменикь и ѡста дльгь н҃

Село .икита Илиꙗ Ѡвкинь поклони. въ рьницѹ Бл҃аговещению.

Тетовско.

74. Надписъ отъ 1577 г., надъ вратата на черквата Св. Никола, въ албано-българското село **Нова̑ке:**

† Ізволенїемь ѿца ї҃ поспешьнїемь сѣниа (sic) і҃ саврьшенїе ст҃аго дѹха. сапїса се̑ сїѵ̑ ст҃ы̑ храмъ божѣ̑ставнї ст҃аго ѿца. Нїколае: пр҃ѵ васехьѡ̑сфещенаго. мїтрополїтъ. кїр Нїка̑норь:

ктїторь. Стамать. Бог да прости потрѹдї се во за сїты Никола. Петрь. Авраамь. Елка. х. ни ї крстѐ: зпє. (7085—1577).

75. Лѣшечки монастирь. Бѣлѣжка отъ 1737 г., въ тълковенъ псалтирь, л. 12[а]:

ѓаѱлз Да се знае когда беше вь Нишѣ войска тогаа немци...

(Друга ржка) Да се знае к'да беше ва Нїшъ войска т'гаꙗ нем'цъ сѹдева тѹръкомъ и велїкї стра беше, а Кратовъски попови скѹвехѹ телїꙗ та се хранехѹ.

76. Бѣлѣжка отъ 1620 г., въ сжщия псалтирь, л. 12[б]:

† Макарїє. епископъ Кратовѹ. и Шипѹ, въ лѣ. ѓѹрк' ї и. 7128—1620) мца мар'та. и. дни. да се з'на. како продадо сиїо кїї... кр ь Гєѡргїю. за оу а. ѹ Древеньско лозьѣ за харачь ѹ д (69).

Приложенъ е печатъ, на който лїчатъ думитѣ: ..пера...ю вжїєю єпкпъ .... Шипѹ. Има и турски нечетливи думи.

77. Бѣлѣжка отъ 1788 г., въ сжщия псалтирь на послѣдния листъ [б]:

Да се знае ког'да беше рана шиꙗка ...ѓаѱпи ... и главиде шїнїкь по гро и тогаї слнце зайде и плеии се Нишевачко и Клаш'ко и тѹй летѹ шип'скї вака Дїѡнїсиꙗ дїг'наха га ѿ масаг'.

78. Приписка отъ прѣписвача на послѣдния [б] листъ, въ миней отъ 1623 г.:

† Изволїнїємь ѻца и поспешенїємь сна и съвръшенїємь стго дха съписа се сы минѣи сѐ ѿкѹпо ма Злата въ ха ва вѧговѣрнаго ра бжїа кр Авра́ма Кѹтрек'чевика и приложї ѹ цркви славны архистратигь Михаила и Гаврїила. и кто е ѣ ѿтимити да мѹ ѹ съпарнїкь славни архистрати на страшномь сѹдици въ мѣсто мтн. Въ лѣ ѓѹрлв. (1732—1623) мца ноємврїа ї дїнь ѹ Кѹчевицѹ: — повелѣнїємь въсеѻсщеннаго митрополита Скопскаго влкы кр Сѹмеѡна.

79. Бѣлѣжка отъ 1626 г., на послѣднята корица на сѫщата книга:

Къ лѣто ҂зрлд. (7134—1626) въ тов'ръ п'шеница цѣною сребра. ѿ. (600) аспрїи.

80. Образъ на Кирила Пейчиновичъ отъ ученика му Арсения, на първата корица на сѫщата книга. При лика Арсени написалъ: Кѵрилъ ѿ Теарце Аризановъ мѵчителъ,[1] а при своя ликъ: ѿвѧ е Арсениа вѹдалйната Теаречка.[2]

Ликъ на Кирила Пейчиновичъ.

---

[1]) Аризанъ ще да е билъ нѣкой монастирски послушникъ, често наказванъ отъ К. Пейчиновичъ.

[2]) Почеркътъ на Арсения се повтаря и въ други ржкописи. Срв. по-долу № 81, 83.

81. Бѣлѣжки за историята на единъ ржкописенъ минеи (за февруари) и за монастиря Лѣшекъ, на първата корица, отъ ржката на Пейчиновичевия ученикъ Арсения:

По запвстѣніе мнтрѧ стаго великомчнка Георгіа ꙗже во подкрыліе Свхіе горы сирѣчь К'лковскіи мтръ бѣ книга сіѧ во Скопско во мнтръ стаго Николае лета: рбв: (175) и по запвстѣніе егѡ пребыстъ въ мнтръ стыи Архагглъ паки лѣта: р: (100) по тѡмъ игвменъ Лешечкаго мнтрѧ. принесе ю во Долни Пологъ по ѡбновлѣніе Лешечкагѡ мнтрѧ стагѡ Иданасіа положи ю во свои мнтръ во лѣто ѕаѡкв (1825): и бѣ игвменъ той Кѵріллъ іермонахъ ѿ селѡ Теарце и неговъ поплоти ѡцъ Пименъ монахъ и Пименовъ по плоти братъ Далмантъ монахъ постриженъ во Свтвю горв во Хілендарѣ.

82. Бѣлѣжка отъ 1733 г., отъ патриарха Арсения Черноевичъ, на 1ª листъ на сѫщата книга:

Въ лето гнѳ ѕаѱаг, маіа во а днъ ми нижеймѣновати придохѡ на видѣніе стомв манатирв иже въ нире х'рамв стлагѡ чвдотвѡр'ца хва Николаѧ, съ прѣѡсщени митрѡлито Скѡп'ски кѵ Кѵріло, ѡ тог'да лютіе бе и насиліа православномв нарадв ѿ чедъ Иагари, а най пачѣ пастире христоимѣнитаго с'тада: ꙗко же и на, бжіа крѣп'каа дѣница да избави за ходатайствомь прѣчтіе Бце и стагѡ Николаа скорагѡ помощ'ника, и васе стыі:

Бжі'ею мтіію Ар'хіепкпъ Пек'скы и васе срьвліе болгаро, и въсегѡ Іл'лиріка патріархъ смѣр'ній Ар'сеніи Чет'в'ртіи рвкою.

83. Бѣлѣжки за историята на Лѣшечкия монастирь, стъкмени отъ Кирила Пейчиновичъ и прѣписани отъ ученика му Арсения, въ житието и службата на „царь" Лазаря.

На л. 57ᵇ се посочва за основател на монастиря князь Лазарь:

Оуще мало нещо да кажемо що направилъ манастиръ во Тетоски вылаетъ Легена града оу место Лешокъ выше кале-

Лешечко[1]) созыда мн҃тирь во ѝма сто҃му ҆Аѳанасїю ѝ тамо що му беше потребно ѹстрои намести и подъ калето чифликъ му направи ѝ ѻколо со зитъ го загради и четири врати му остави: ѝ во дворотъ другый храмъ созыда Ѹспенїе прес҃тыѧ Бц҃е[2]) ѝ нюгѹ го исписа со всѧкимъ бл҃голепїемъ и ѹще дохадокъ мѹ вр҃за мѹ кѹпи село Ратае го поклони на манастиротъ да емъ идетъ доходъ на тиѧ б҃гомолцы що седатъ во мн҃тротъ.

На 2ª листъ:

Преписахъ сїю книжицѹ ѧ҃зъ грѣшни и недостоипи во їеромонасѣхъ ҆Арсенїа со повеленїемъ їегѹменомъ Кѵрїломъ тогоже ѡбителa ст҃аго ҆Аѳанасїа ѧ҃иратъ ст҃аго мч҃ника кнѣза Лазара ср҃бскаго во лѣто ѿ хр҃та ѧ҃ѡ҃м҃ѧ (1841).

На л. 2б шаблоненъ ликъ на св. князь Лазара.

На л. 3ª: ... ҆Исписа се книга сїѧ Правило ст҃омѹ ѹгодникѹ гд҃ну ѝ мѹченикѹ. книга сїѧ преведе се ѿ соборникъ сербскїи, преписахъ сїе правило ѧ҃зъ недостойнїй во їеромонасѣхъ Кѵрїллъ родѡмъ ѿ Тетовско ѿ Долнагѡ Полога ѿ село Теарце недостойнїй ѝгѹменъ Лешечкаго мн҃трѧ ст҃агѡ ҆Аѳанасїѧ выше село Лешокъ мн҃тръ хайратъ ст҃омѹ кнезѹ Лазарю ѻбаче пребиваше мн҃тръ той во запостенїе разорѣнъ лѣто ѹ҃к҃: (120) по томъ ѝзволенїемъ бж҃їимъ по моемѹ желанїю во лѣто ѧ҃ѡ҃їѝ (1818) ѿ ст҃ою Горѹ ѿ мн҃тиръ Хїлендаръ ѝ взѧхъ бл҃гословенїе ѿ ст҃ый ѡц҃ы хїлендарски ѝ ѿ моегѡ роднагѡ ѻц҃а Пимена монаха ѝ ѿ ѥгѡ брата моего. ѝстго. срика. Далманта монаха: посриженнїѧ во Хїлендаръ, ѝхже бл҃гословенїемъ ѝ помощїю бж҃їею во вїшеписанїе лѣто прїйдохъ ѧ҃зъ вишесказанѝ Кѵрїллъ придохъ ѝ ѻбновихъ ѿ части мн҃сръ той ѻбаче ѕѣлѡ мало

---

[1]) Надъ с. Лешокъ или Лешокъ стои една зидина и основитѣ на калето, което прѣзъ 1189 г. разрушилъ сръбскиятъ жупанъ Стефанъ Неманя. Монастирскитѣ развалини, собствено на черквата Св. Атанасъ, се нахождатъ още по-горѣ, въ Шарскитѣ хълмове. Сегашниятъ монастиръ е съвсѣмъ на ново въздигнатъ въ началото на XIX в., долу надъ селото, дѣто е билъ нѣкога чифликътъ на монастиря.

[2]) Тази черквичка е запазена на изтокъ отъ сегашнитѣ монастирски сгради.

нещо понеже последно време хр҃тані́те що беа ѹ вилаетъ Тетовски Долнї Пологъ и҆ Го́рни҆ По́логъ све беха мошно голи ѿ (та) голотата ба́шка стѹдѐни ѿ каде ревностъ домы̀ бж҃їа того ради велі́къ трѹдъ бистъ во ѡ҆бновленїе мн҃тра того. во това време и҆маше прьви люди по селата що хоще́а и҆ радеа да се ѡ҆бнови́ мн҃тротъ радеа ко́и со ср҃це ко́и со ѹста̀ и҆ ко́и со рѹка ко́и со па́ра ко́и како беше мѹ кѹветотъ и҆лѝ ср҃цето и҆лѝ верата и҆лѝ ѹсердїето си́речъ ре́ностъ домѹ бж҃їа.

И҆ма́ше во ви̇лаетъ по села що ра́деà за мн҃тиротъ да се ѡ҆бнови, перви во село Лешо́къ попъ Петре ѡ҆нъ ра҃ше со све ср҃це а҆ма недочека̀, но бр҃го по́чина Бг҃ъ да го, проститъ, и҆ по него Паѹнъ, Ма́заракъ, ра́деше: и ’Ї҆ѡанъ Дабо́ви҆ѣ̀ъ со све, си́нови́, него́ви́ и҆ по него Ї҆ѡвче и҆ Ми́тре Големъ и҆ Геѡрѣ̀иа. ’Огнанъ. Маринко ко́ларъ. Тра̑нъ гое́даръ, Санда́ровцѝ Стайко и҆ Тр҃пко ѿ Старо село. Гюро, ѿ Вратнїца. Петре ѿ Шишко. ѿ Белоища попъ Милошъ попъ ’Аѳанасїа и҆ попъ Деспотъ и҆ Кр҃сте и҆ Анѣелко коларъ ѿ Ѡ҆дры никой и҆ ѿ голоѣ̀и и҆ ѿ ’Елошнїкъ и҆ а҆ко и҆маше некой да поради попотъ нихни ги бранеше да не поможѹватъ ѿ ’Отѹшища Никола Вѹчевиѣ̀ъ сосе браѣ̀а и҆ ѹще некой ѿ село ѿ Теарце ’Ендреа Дурлевиѣ̀ъ и҆ Грѹї̀ѡ Лазарче, во ѹспенїе е҆гѡ Грѝгорїа, монахъ ѿ Слатина Никола Оу҆рошко ѿ Брезно Ендрїа. Милеиѣ̀ъ и҆ ѹще некойцина ѿ село негово порадиле Бг҃ъ да и҆мъ поможе а҆ ѿ Варвара Пр҃нцовцы свите и҆ Ковачовцы саде еденъ Ї҆аковче що некеше хичъ ни мало и҆ велеше по харно да етъ пѹсто а҆ не ѡ҆бновено такожде рѣша и҆ сви градски попови и҆ нѝхни кметъ хаци̇̀ Сто́йче и҆ по нихъ ѹще некой безѹменъ мѹжъ во градъ и҆ по села сїречъ, неразѹменъ а҆ горни пологски попови сви и҆ мирани сви́ све сатъ радиле велайкимъ и кои радилъ и҆ кой на радилъ све бг҃ъ да́ гѝ проститъ понеже должни смо да се молимо и҆ за брати̇̀ наша̑ а҆ма ѿ то́гаѝ до сега е҆дни́ до́и҆доха на покаанїе а҆ е҆дни се пре́ставиха со чифотского ср҃це: е҆дни ѹще сатъ. жи́вы а҆ непокаани ѡ҆ба́че и҆ тїа попови да ги донесе на покаанїе и҆ на́съ и҆ сви̇̀ хр҃тани ’ами́нь. И҆маше горни

пологски сщ҃ѐницы тїа сщ҃енството го имаатъ свите ѝакоже подобаетъ сѝречъ хоѝеа ѝ радеха свѝтѐ мн҃тирѝ що сатъ пѹсти да са ѻбновать ѧ тетовски граждани свѝте помогнѹаа кой со ѿ що беше кадръ во Лешокъ ѝмаше неволцина що радеа да го расипатъ мн҃тиротъ ама не можеа защо не ѻставаше мл҃итвата преч҃тыа двы҃ бц҃ы ѝ ст҃агѡ 'Аѳанасїа мнозина беха таквиа безвѣрницы ѝ бездѹшни ама вѻ нѝхъ имъ беше прьвъ дѹшогѹбецъ го викаха Петре Жарко ѧ дрѹгїи села свѝ сѧтъ помогнале ѝ радїиле ѝ най напредъ ѝ най многѹ порадиле наши забити рахметлѹ[1] старъ паша ѝ по него негови любезни чеда негови честни 'Абдилъ Рахманъ паша ѝ честни Хъвзи паша ѝ честни 'Асанъ паша ѝ честни Вели бегъ ѝ честни Ѿеладинъ бегъ ѝ нихни дайцо честни Мехметъ ѧга ѻни най многѹ се радиле ѝ наи много марифетъ ѹчиниле ѝ нимъ Гдь҃ъ да ѝмъ дарѹватъ ѹгѹрлїе години ѝ конаците да ѝм сатъ бл҃гословени на чедо и пречедо нихно да седитъ во нихни конацы ѿедъ бе ѿедъ сїречъ во вѣки 'амѝнъ.

84. Надписъ и стихове на надгробната мряморна плоча на Кирила Пейчиновичъ, игуменъ на Лѣшечкия монастирь:

і҃с х҃с

По запѹстеніе монастирѧ ст҃агѡ Ѝданасїа пакн се обнове во лѣто а҃ѡ҃ (зі?) (1817) трѹдомъ и иждивеніемъ Кѵріла іеромонаха бнвшагѡ егѹмена монастирю семѹ иже и написа плочѹ сїю своею рѹкою еще во животѣ своемъ во лето ѿ Хрта а҃ѡ҃л҃е҃ (1835) пак обнови се ктиторіѧ ст҃агѡ кнеза Лазара сѹбскагѡ †

Стиховы . . . гласъ трапезечки

Тѣарце мѹ негово рожденіе
Пречиста и Хиландаръ постриженіе
Лешокъ мѹ е негоѿ воспитаніе
Подъ плочава негоѿ почиваніе

---

[1]) Рахметлѹ = покоенъ.

Ѡ негово свое ѿшествіе
До Хрⷭ҇тово второ пришествїе
Молитъ васъ браѣа негои любимиѧ
Хотѧщїѧ прочитати сіѧ
Да речете Бг҃ъ да ви го простидъ
Зере оу гробъ цркните гостилъ

ъ ъ
ъ л л ъ
л л і л ъ
л л і р і л ъ
ъ л л і р ѵ р і л ъ
ъ л і р ѵ к ѵ р і л л ъ
ъ л і р ѵ і л л ъ
ъ л і р і л ъ
ъ л л і л ъ
ъ ъ л ъ ъ
ъ ъ ъ ъ
ъ

Овде лежи | Кирїлово | тело
оу манастири оу | Лешокъ село
Да Бъ за дѹброе дѣло.

85. Надписъ на Кирилъ Пейчиновичевия надгробенъ кръстъ:

Зде почиваетъ рабъ божи Кирілла іеромонахъ ігѹменъ во монастїр стго Ѧданасіѧ во се́ло Лешекъ преста́вї сѧ во ле́то 1845 марта:[1] 12 пріложи его попъ Хрїсто ѿ Ѳкопѣ.

86. Заглавие и извадки отъ много рѣдката книга на Кирила Пейчиновичъ — „Огледало“ отъ 1816 г.

А. Заглавенъ листъ на Огледалото (фотогр. снимка):

[1]) Може да се чете марта и маіы.

КНИГА СІЯ ЗОВОМАЯ

ОГЛЕДАЛО

Описася ради потребы и ползованія
препростѣйшымъ и не книжнымъ языкомъ
Болгарскимъ долніа Мусіи, много-
грѣшнымъ во Іеромонасѣхъ и недостой-
нѣйшымъ Игуменомъ Краль Маркова-
гѡ Монастыра; иже во Скопіе
оу Маркоа река храма стагѡ ве-
ликомученика Димитріа

КУРІЛЛЪ ТЕТОВЦЪ НЕЙЧИНОВИЋЪ

И издася на тупъ иждивеніемъ и потщаніемъ
Благоговѣйнагѡ во Овященницѣхъ
ГДНЯ КОСТЕ СТОШИЋА
Попа ѿ Призрена града.

ВЪ БУДИНѢ ГРАДѢ,
Писмены Кралевск: Оуніверсітета Пешанскагѡ.

1816.

Извадка отъ текста на Огледалото, стр. ѐ—ѕ̃:

Овое сказа́нїе да чатѝ ѝлѝ са́мъ себѣ̀ ѝлѝ дрꙋ́гомꙋ на главꙋ̀, ко́и е̑ мощно бо́ленъ, ѝлѝ во го́лемъ саклетъ се наокатъ ѝлѝ во длабоки грѣ́хови не́кои влеголъ, ѝлѝ нека́ква на́пасть го нашла ѿ грѣ́хотъ свои ѝлѝ во стоката̀ ѝлѝ во кꙋ́ѣта̀ ѝлѝ во чела́дъта̀, ѝлѝ во ни́вата̀ ѝлѝ во лозѣ̀то, ѝлѝ во дрѣ̀та̀ ѝлѝ во ба́хчата ка́ква невола да бꙋ́де прво да се ѝсповѣ́даатъ свѐ че́ладъ ѝ да се ѿпро́статъ мѣ́ѣу себѐ ѝ да се пока́атъ ѝ да ѿставатъ да не чина́тъ лошо ка що чини́ле ѝ да се помо́латъ попу ѝ попъ да ѝмъ ча́ти ѿвал мл҃тва ѝ да зна́а цвр̑ство е̑лѐ ѝма́атъ селаметъ кꙋртꙋлꙋсъ си́рѣчъ спасе́нїе, ѝ да се ча́ти чл҃вѣ́кꙋ на главà когà бере дꙋшà ѧ̀ когà примѝра си́рѣчь на ѝсходъ дꙋшѝ ѐмъ грехоите му се простꙋ́атъ ѿ Хр̑та Ни́фонта ѐмъ лесно мо́же да се преста́ви си́речь да ѹ̑мре рахатъ.

Стр. ρмд — ρмѕ (Наставление за първитѣ земни плодове):

Ако сакашъ да ти се раѣатъ бо́станъ, бахчалакъ, ѩ̀блки, крꙋ́ши, сли́вы, ло́зницы, ѹ̀раси, косте́ни, ми́гдали, хе́ръ що да бы́детъ да разда́дешь за Бо́га ѿ првата ко(ш)ница, що ѣе забе́решь, ѐмъ ѿ най-хꙋба́во ме́сто да забе́решь п̑рвото, ѝ челното да го да́дешъ на некои просїакъ, ѝли во цр̑ква ѿнеси, ѝ разда́ди по сиромасы, ѝлѝ ѹ̑ некои ма́настырь херъ каде-го́деръ да да́дешь, а̑ма̀ най-хꙋба́то ѐмъ най-че́лното за ѝме Бо́жїо пр̑во да да́дешь после са́мъ да заиа́дешь, ѝлѝ пешкешь да да́дешъ ѐмъ да да́дешь, а̑ко̀ ѝмашь бо́станъ най-сефте, най-голе́мата лꙋбени́ца, на про́сацы да ѧ̑ да́дешь, после на забита пешкешь по ма́ла да ѿне́сешь, та́ка ѝ ѿ гро́зѣ̀, та́ка ѝ ѿ ѹ̑воѣ̀ки, та́ка ѝ ѿ жи́то, зере про́сакотъ ѣе го но́ситъ Бг҃ꙋ, а̑ забитотъ ѣе го ѩ̀детъ са́мъ, ѝли кого се боишъ помошно да ѿ Бо́га ѝлѝ ѿ чое́ка що е̑стъ ѝ ѹ̑нъ по́дъ Бг҃а, ѐмъ ѿ прво най-чесното най-едрото, най-големото най-напре́дъ за Бг҃а да го да́дешь . . . .

Кратовско.

87. Кратово. Надписъ надъ западната врата на черквата Св. Иванъ Прѣдтеча, въ махалата Варошъ.

Во славꙋ ст҃ыѧ и жывотворѧщіѧ тро҃ци. ѡбнови сѧ сей ст҃ый хра́мъ. ст҃аго Іоанна Предте́чи. трꙋдомъ и иждиве́ніемъ ѻ҆бщымъ христіа́нскимъ, и҆хже да помѧне́тъ Бг҃ъ во ц҃рствіи своемъ. в лѣ́то ѿ ⁘ада́ма. з҃т҃м д. а ѿ Хр҃та. 1836. маи.

88. Надписъ надъ западната врата на черквата Св. Никола:

† Сие божественни храмъ великаго свѧтителꙗ Николаѧ обнови сѧ иждивениемъ общимъ христиѧномъ. во царство сꙋлтанъ Абдꙋлъ Мецитово: при Захариѧ архиереѧ во лето господне 1848. †.

89. Бѣлѣжка въ недѣлно ржкописно евангелие отъ XVI—XVII в., листъ 76°—77ª. Пази се въ черквата Св. Иванъ Прѣдтеча:

Да се зна́е когда приде іереі Лаза҃ ѿ Ко́вачевци въ Лесновски ѡ҆бителъ хра҃ архи́стратигъ Михаи҃л и ст҃ихъ прѣподобни҃ ѿцъ Гаврилъ Лѣсновски пꙋстинѡ́житѣ҃ еже постившаго се въ горꙋ Ѡбловскꙋ та́ко҃ да се знае ко́га до́ходи Ла́заръ при́ егꙋмена Іса́іе ермо́нахъ Филодеі мл҃ б҃ бл҃гѡ҃сти вл҃ка Ѣостендилски і҃ про́чі҃. Бѣ́то ти бꙋди ті҃ по́пе Христо въ Ко́чане да́ зна́ешъ сщѣнеі́шемꙋ и словеснеищемꙋ ѿцꙋ и господи́нꙋ кѵ҃ Кисарі́ѡнꙋ і҆ермонахꙋ въ Рилска ѡ҆бителъ.

90. Бѣлѣжка въ миней, срѣдньобългарска редакция, слѣдъ службата на 8-и поември. Пази се въ сѫщата черква:

Си҃ѧ ло́за҃[1] по́пъ Келко҃ напи́са 1789 го҃ лета.

91. Лѣсновски моиастирь. Надписъ на каменна плоча, зазидана отвънъ въ абсидата на монастирската черква. При посѣщението си въ Лѣсново, забѣлѣжихъ отъ надписа нѣколко букви. Като разкъртихъ зида, излѣзоха два реда писмо, не-

[1]) Нарисувана е лозница.

довършено. Сегашната черква е прѣзиждана прѣзъ 1341 г. Надписътъ е слѣдователно отъ по́-ранно́ врѣме, отъ по́-стария монастирь, както се вижда и отъ начъртанието на буквитѣ:

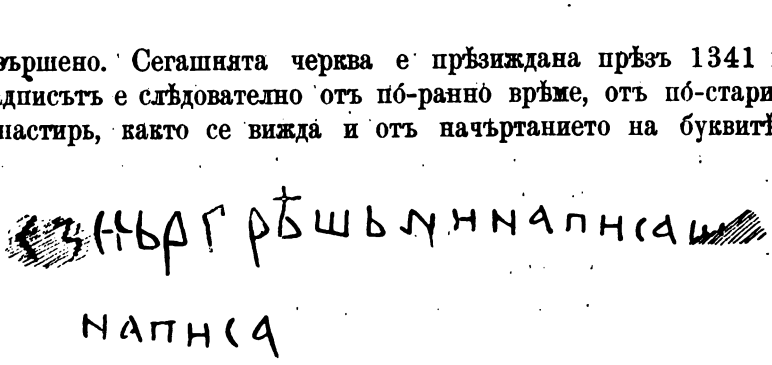

92. Надписъ отъ 1341 г., на мряморенъ хубавъ горенъ прагъ на срѣднята черква, за възобновлението изцѣло на храма отъ Ивана Оливера и владѣнията на монастиря:

✝ Сьзд҃ те сїи свѣтлыи и чьн҃ый храмь великаго воеводе вышии(хь) силь. арн҃стратїга Мїхаила. Сьзда се и сьвръши се. вь дни Стефа҃ кра҃. сь трьдомь і подаланиемь раба Бг҃а Їоа҃ великаго воеводе Оливера. и подроужиа его рабу бж҃ию Анноу҃ Марь. и вьзлюбленнаго ему сна Кранка. в. лѣ҃ ѕ҃. ѡ҃. м҃. ф҃. (6849). Се же села и метохїе село конь цр҃кве Лѣсново. сь заселкомъ Лукову и у Баковѣ цр҃квь ст҃га Николе сь селомъ. ї на рѣцѣ заселькь Глобица и село Добрьево и у Дрѣвено҃. ст҃ь Їелисеи҃ и засель(кь) Пещ҃ник(ь) ст҃ы Прокопие. и катунь Вла҃ на строн(?)и у Шипѣ ст҃ы Никола поп Сїфиевь. и. к҃. кукен :·

Че и прѣди Оливера (1341 год.) е имало храмъ и монастирь, личи отъ писаното тука житие на светеца прѣзъ 1340 год.[1] Оливеръ е утвърдилъ старитѣ монастирски владѣния и, може би, нѣкои нови приложилъ. Отъ поменатитѣ въ надписа мѣста сега се знаятъ:

1. Лѣсново, село, дѣто стои и сега монастирьтъ.

2. Луково, селце подъ Обловъ-върхъ, на с.-и. отъ монастиря 1 часъ пѫть. Има 11 кѫщи и е турски чифликъ.

3. Баково, мѣстность на $^1/_2$ часъ източно отъ Лѣсново. Има монастирски ниви, горичка и развалини отъ черква, съ храмъ Св. Спиридонъ.

---

[1]) Срв. Йор. Ивановъ, Сѣверна Македония, 95—105.

4. Глóбица, селце отъ 4 кѫщи (2 турски и 2 монастирски). Намира се на 2 ч. на югъ отъ Лѣсново. Монастирьтъ притежава тамъ повече отъ 300 уврата ниви и ливади.

5. Добрéво, село на 1 часъ на западъ отъ Лѣсново. Черква Св. Варвара.

6. Пéщникъ, мѣстность на $^1/_4$ ч. на югъ отъ Лѣсново. Развалена черквичка.

7. Черквичка Св. Прокопия се намира между Лѣсново и Пéщникъ.

8. Черква Св. Никола въ Щипъ, поправена, служи сега за съборна.

93. Надписъ отъ ктиторитѣ отъ г. 1349, надъ вратата на срѣднята часть на черквата и слѣдователно надъ пóгорния (№ 92) надписъ:

Ἀνηγέρθη ἐκ βάθρων, καὶ ἀνηστορίθη ὁ θεῖος καὶ πάν(σε)πτος ναὸς τοῦ ταξιαρχε Μιχ δι' ἐξόδε τȣ̃ πανευτύχεστάτε δεσπότου Ἰω τȣ̃ Λύβερί. κ(αὶ) τῆς πανευτυχεστάτης βασιλείσης Μαρί τῆς Λυβερτσης καὶ τῶν τέκνων αὐτῶν, Κράϊκȣ κ(αὶ) Δαμιάνȣ. ἐπὶ τῆς βασιλεί Στεφάνȣ κ(αὶ) Ἐλένης, κ(αὶ) τȣ̃ υἱȣ̃ αὐτῶν κράλη τȣ̃ Ὀροσι, μηνὶ αὐγȣστῳ ϛ'. ἔτȣς ϛ.ϡ.ηϛ: ἰνδ β : †

(Съгради се отъ основи и се изписа божествениятъ храмъ на военачалника Михаила съ иждивението на всеблагочестивѣйшия деспотъ Иоана Ливеръ и на всеблагочестивѣйшата царица Мария и тѣхнитѣ чеда Крайка и Дамяна, прѣзъ царуваньето на Стефана и Елена и тѣхния синъ краль Уроша. Мѣсецъ августъ 6-и, година 6857 (1349 отъ Хр.) индиктъ 2-и).

94. Надписъ при лика на Оливера, на сѣверната вѫтрѣшна стѣна, въ срѣдния корабъ на черквата:

Азь рабь хвь Ѡоань Ѡливерь по мл҃ти бж҃ии гна ми крала Стефана бихь ѹ срьблемь велико начелника. по҃мь великы слѫга по҃мь великы воевода по҃мь великы ..... за вѣрное ему поработание по мл҃ти бж҃ией и великы деспоть всеа срьбскые земле и поморьские и ѹчестника грькомь.

95. Надписи при ликоветѣ на Оливера и жена му, на сѣверната вжтрѣшна стѣна, въ прѣдния корабъ:

ἡ πανευτϋχαστάτη βασίλεισσα. Μᾶρϊα. ἡ Λϋβερίνα
ὁ πανευτυχέστατος (δεσπό)της ....

(Всеблагочестивѣйшата „царица“ Мария Оливеровица).
(Всеблагочестивѣйшиятъ деспотъ...).

96. Надписъ на горния мраморенъ прагъ на южната врата, за границитѣ на монастирскитѣ земи прѣзъ врѣме на Оливера:

.... ѡвни . ѡ .. є ѿ ... о низ доль до . ом . а подь Гдко лозне. до дѣла. и по дѣлу к Волукку. та изь доль та из Корнтницу до Пуак ..... сѣіє .. кь на Блатце. и на Пламу и на Ѹхо на Букову равьнь и путемь написаны корь на Брѣзу на Планину на Клобучець. до пута на долѣ та ..... єнне прѣз Липовець подь присадь низь колинкь надь гско лозне подь пешно на доль пѡ Злетовскаго р .... сто перперь .....орь. изь Малтьєвь потокь и прѣз Равьниникь по дѣлу. кь камену на Кисѣлицу и прѣко прѣзь брьдо. прѣз .... доль на дрѹмь кь Прьчеву и изь дрмь ѡ Крта низ доль к' Бимашу и прѣз брьдо кь Кртѹ. и прѣко на Мраморь. и низь дѣль кь Млатѣеву долу прѣзь рѣку .....

Отъ поменатитѣ мѣста въ този слабозапазенъ надписъ, който замѣстя грамота за владѣние и граници, сега се знаятъ слѣднитѣ:

1. Волу́якъ, хълмъ до Злетово, $^1/_4$ часъ.

2. Кори́тница, суходолица, $^1/_2$ часъ отъ Злетово.

3. Па́яковица (Пѹаковица), мѣстность при с. Щалковица.

4. У́о (Ѹхо), мѣстность надъ с. Бли́зънци.

5. Брѣ́за, планинска мѣстность между с. Мушково и с. Нежи́лово.

6. Колни́къ се нарича всѣки коларски пжть по тия мѣста.

7. Мла́кье е селце надъ с. Горно Кратово.

8. Раваникъ, хълмисто мѣсто между селата Ратевици и Неокѣзи.

9. Киселица е рѣка при с. Раваникъ.

10. Прьчево може да отговаря на Прчикракъ, мѣстность въ Раванишко.

11. Бунешъ е село.

12. Крсъ е мѣстность между селата Бунешъ и Врбица.

97. Надписъ отъ 1627 г., на мряморна плоча, зазидана отсетнѣ отвънъ въ южната стѣна на черквата:

† Бь лѣтѡ ѕрле (7135—1647) създа се сіа магерніца троудомь и потьщаниемь раба бжіа Михаила и сна его Іѡана. при игумена Маѯима й ко що приложи Бь да прими въ свою рукѹ и Бь да помѣнеть братію кои се трудише вь цство небное.

98. Надписъ отъ 1581 г., на оловенитѣ плочи на покрива на черквата:[1]

Препокрие кнѧзь Кратовски Никола Боичикь, при игумене Спиридона и масторъ Даманъ и Богое. Петъръ. лѣто отъ Адама 7089, отъ Христа 1581.

99. Надписъ отъ 1635 г., на монастирската чешма:

† Привѣде се сіа вода трудѡ и потьщаніемъ блгочьстьваго хтытора нашего ку Симона и подроужіе его Бесса ѿ гра Шипа и гь да подасть имъ источникь воды блгь вь животе вѣчне. и кои що приложи бь да прим(и) вь свою роу. вь лѣ ѕз. р. м. г. (7143).

100. Надписъ отъ сѫщата 1635 год., до кладенеца на монастиря:

† Прівед(е) с(е) вода сіа троудѡ и потьщаніе блгочьстьваго хтьтора хажи ку Михаила и Анна гь да подасть имь сторицею вь цртво небсное ѕз. ѕ м. г.

---

[1]) При моето посѣщение въ Лѣсново (януари 1908 г.) имаше снѣгъ на покрива, та се задоволявамъ съ прѣписа на Е. Карановъ.

101. Бѣлѣжки[1]) отъ кривопалаичанина Стоянъ (Стефанъ) Ивановъ по мряморнитѣ подпорки на южната черковна врата:

† Стоіанъ Ивановъ в лто ҂з҃.с҃.єі (7215—1707).

† Стефанъ Ивановъ в лто ҂з҃.с҃.кд҃ (7229—1721), мѣсъ авгъ . єі дн҃ь торнїкъ ѿ Крїва река Палка.

102. Надписъ надъ група светци въ южното преддверие на срѣдния корабъ, отъ врѣме на зографисванѣто при Оливера:

вьсхвалѧ҃ прїбни вь слаѣ.

103. Поменични бѣлѣжки въ пергаментенъ служебникъ отъ XIV в. (листове 42б, 43а, 43б, 44а, 75б, 76а)

. . . поменѣ гь бь рабь свои Дѣана и Вишоу. и покои идеже присѣщлѣ свѣть лица твоюго гн

. . . поменѣ бь гь рабъ свои . . . . . ѡфи

Помени гн рабоу свою Євгенію. и поко ю. идеже присѣщлеть . . свѣть лица твоюго . . .

Да помѣнеть гь бь рабъ свои. Иконте Докрѣва. сна подроугъ ѥмоу Сеславоу . . .

104. Извадки отъ житието на св. Сава Сръбски, написано отъ Теодосия. Това житие е познато по нѣколко прѣписа. По прѣписъ отъ XV в. го издаде Даничичъ въ 1860 г., и по погрѣшка го отдаде на Доментияна. Освѣнъ неиздадения хилендарски прѣписъ отъ г. 1336, въ Лѣсновския монастирь се намира другъ, който открихъ тази година. Лѣсновскиятъ прѣписъ е отъ началото на XIV вѣкъ, и може би най-старъ отъ досега познатитѣ. Сравненъ съ обнародвания отъ Даничича, той показва нѣкои малки отклонения въ изразитѣ. Тука изваждамъ опѣзи запазени редове, които се отнасятъ до българската история, именно за Стрѣза, за Калояна, за идваньето на св. Сава въ Търново:

---

[1]) Писмото е много хубаво, издълбано съ острие въ мрямора.

Єтерь убо Стрѣзъ на(рицаємыи.[1]) аще и ꙁ'лоумьнь, нь благорôнъ (сы) ѿ бльгар'кыіе страны царьскаго рода (сы), ужика бо сы, Калоѡаніи цра Ꙁагорскаго, (єг)о же глю убн сты Димитрие. Ть бо Ка(ло)янь царь загорскы повн'гь се, и многыхъ (гра)довь грьскыхь, по в'сем Т'ракы'ни. и по всеи (Ма)кедоныи раꙁорн, тьгда бо ф'ругомь (цр)твующіи Костадиновь гра предръжещіи, и не поболѣвшиимь ѿ раꙁореныи (проуі)и градовь, якоже и не своихь пом(ышляю)щіихь, ть же пустѣхь и безь помощ'ни (обрѣ)таіе раꙁараше в'се же ѿ ба бываемо (быва)ше, Приде же сь многы'ми си́ла(ми яко)же Синахеримь дрѣв'лие на божии гра, на крани ꙁем'ле православнюмь словущи се. богохранимии, великыи гра Со́лумь, на ѿутѣко великомини́ка стратоносца Димитриа. вь нюже и утьни'ие его мощи, муро и таѧющые лежетъ. (Калоянъ, като искалъ да разори и Солунъ, както другитѣ градове, св. Димитъръ забранилъ града, та) купно же сь пришьствии'ємь къ граду. божиимь судомь. ꙗꙁвы невидимы, въ срдци своємь сьмрть приємь, напрасно скон'ча се. (Изпоплашенитѣ отъ св. Димитрия български войски искали да се разбѣгатъ, но като не искали да оставятъ царското тѣло на поругание на солунскитѣ граждане или на звѣроветѣ и птицитѣ, то) пришьшеіе же сили . . . сь собою мртва цра понесоше Дльгаго же ра пути боеще се утроби его раꙁрѣꙁаюше, и вьнутрьнии в'са йзьметак'ше и тѣло его пресолнк'ше въ скоꙗ донесоше.

Ть же вышерѣен'ыи Стрѣзо по умртвыи цра Калоѡана ѿ прѣемшаго цртво Борила цра гоимь бѣаше, яко ужика цревь убн се. Бѣ бо и ть готинь, Стрѣзо глюмьіи. мужствомь удив'лиень много. Того бо ра паче и въ зависть бѣше и сьмрьтию искаху дшю его. боꙗху бо се да не ѿнь въцриисе ѿнѣхь убиіеть, и убо го́нимъ ѿ ни́хь. и ѿнуд ѿгнань бы. И не ими гдѣ пристранити се. прибѣгь бы къ благоуьстивому великому жупану и самодрьжцу Стефану . . . . . Прежде же

[1]) Възстановенитѣ мѣста са по изданието на Даничича.

того. гⷭ҃мь въз'мог'шимь, и̑ мног(ыихь) градовь грьскыїхъ, ꙗко же̑ свазахо҃м пустыхь и̑ безьпомощны̑хь ѡ̑брѣтьше̑. и̑ прѣиѣм'ше дрьж(ахоу ть) вьмѣщахꙋ же̑ се и̑ ѡкр҃тьны̑хь градовь̑ Со̑лꙋн(а) и̑ Ѡхри̑дь прѣдрьжеще̑, благоꙋьсты̑вы̑ же̑ Стефа(нь) мѣкьїхь властель загорьскы̑хь и̑же̑ тьгда град(є) прѣдрьжа̑хꙋ. къ̑ семꙋ Стрѣзꙋ, ꙗко къ сꙋро̑н(ыкоу) цр҃ѣвꙋ. и̑ себѣ братꙋ приве̑ща̑, и̑же и сь̑ градовы (къ ие)мꙋ присвойше се. И̑ прьвѣиѣ̑ же къ гра̑ ѥд(ини) тврь̑, Просѣк'ь нарицаиѣмыи̑ Стѣ̑фаномь (вь)вѣ̑нь бы̑. дав'ше ѥмꙋ конскꙋ свою̑ къ̑ пом(ощь) и̑ самь помогь ѥ̑мꙋ, і̑ ꙋтврьдив'же и̑ ѡ(госпо)дивь̑ дрꙋга себѣ и̑ брата имѣти ꙋдосто̑ивь. помощь всакꙋ. къ̑ жо̑ ко̑мꙋжо̑ ѡ̑брѣтати. Ѡ̑ семь ꙋвещав'ша. и дрꙋгы̑х̑ же̑ градовь̑ пр(иемь) и̑ лю̑ди ꙋмножив'се, знаахꙋ бо ѥ̑го Ꙁагорїцѝ л(юдие) и̑ прихожа̑хꙋ к' ѥмꙋ мнозѝ. Хощꙋ же зѣ̑ безꙋмиие ѥ̑го сказати. а̑ще и̑ ꙋдльжимь повѣсть.

М'ного ꙋбо раз'богатѣвь̑ ꙗко рещи ѡ̑ниемь по̑бно ꙋтни̑ и ꙋтльстѣ и рашни̑рѣ безꙋмиемь. и̑ заби ба. възвьїсив' се ꙋмомь. ꙋбнїца є̑ и̑ немл҃ти ар҃же и̑ не краткь и зѣло и безь-ꙋьстивь̑ показа се. Ѡ̑твьрдивь бо себѣ домь на камени̑, въ вы̑шерѣ̑ньномь Просѣцѣ. ѥ̑же камень ть̑ и̑ зѣло вы̑сокь, ꙗко двѣстѣ сꙋжаный. и̑ болие̑. по̑ ини̑же прилѣплающїи се рѣка ѥ̑. текꙋщїи велика Варьдарь нарицаиѣмы̑и, на то̑ ꙋбо камени дрꙋвиемь по мости въ позорище своє сьтворѝи̑. Вьиѣ̑гда же веселити се бѣше ѡ̑каи̑номꙋ, прѣсѣдѣ̑аше ꙋпи̑ваиѣ̑се мрьз'ко̑мь томь и̑ сьмртномь сꙋдищи̑. играиѣ̑ и̑ веселе се, веселие же ѥго сь̑мрть бѣаше ꙋавꙋа. и̑ за малꙋю бо вы̑нꙋ сь̑грѣшьшагѡ̑. сьмртню ѡ̑сꙋжа̑ше. и̑ низь камень ѡ̑нь страшни̑и висотою ѡ̑ позорища ѡ̑ного. низьринꙋти повелѣваше.

Вьиѣ̑гда же кого низьринѣа̑хꙋ, кесель би̑ к ѥмꙋ вьсклинѣаше. блюди да си кожꙋ̑ не искваснишь. нигдѣ же бо тьꙋню въ самꙋю рѣкꙋ ѡ̑нꙋ пасти бѣа̑ше низькрьжем'но̑мꙋ. и̑ а̑ще кто кого своихь и̑мѣль би, или ꙋловѣци боещїи се ба. ѡ̑бьхожа̑хꙋ ѡ̑нꙋ рѣкꙋ и̑щꙋще. А̑ще би гдѣ вода низькрьгла, ꙗко да приѣм'ше. ꙋлкꙋ̑комꙋ подобеть погребенню, аще̑ ли гдѣ въ глѣбинѣ дрьжа̑ би би̑. то̑ рыбамь вьснѣдь быкаше. Сице

бо ꙗко же рекохо. кеселение его сьмрть бѣше ѵлвуа. Сицева ѿ таковаго ѹ него сьдѣвахѹ се. на свою бо крѣпость, и вь твердинѹ высокаго камене каменоѹмьны, и не на бл ѹпва себѣ ре. и ктѡ ѥ иже ѿ здѣ мене сьврьжеть, непоменѹвь ѿкаляньный: вь таковомѹ реньноѥ, понѥже всѹьстивь ѥсн зѣло, и презорь срца твоѥго възнесе те. Вьзвизаѥи храм свой на висотѹ. и вь срци своѥмь глѥи ктѡ ме сьврьжѥ. Аще и ꙗко ѡрль вьзнесешисе. и срѣ звѣзьд гнѣздо створши. и ѿ тѹдѹ сьврьгѹть те глеть гь:·

Си ꙗже слыше ѿ нѥмь благоѹьстивьі Стефа, скрѣбѣаше и свѣстню бл боѥсе ѡсѹжаше се, ꙗко таковаго ѭнца сверѣпоѹмна. ѿ сьмрьти сиса ѣсхраниѹша же и ѿгосподивша. вь мрѣзостѣ, и ѥже вь нѥмѹ брастка помышлꙗше, Многаши же поѹчаѥи писаше вь нѥмѹ, молеи ѿ таковиѣ прѣстати. Ны ꙗкоже Соломо сказаѥ глѥ. ѡбличаи мѹдраго и вьзлюбиѣ те. безѹмнаго же и вьзненавидить те, Сицѥ и ть по истинѣ безѹмныи любещаго и вьзненавидѣ вса бо ꙗже хь нѥмѹ Стефанова. вь забі положі. и ѡблагодѣти не вьзьблагодѣть, вь нѥмѹ бывь, поправь бо заповѣ бжію. клетвопрѣстѹпникь бы и еуаскоѥ братотворение прѣѡбидѣвь, ѿбѣже ѿ него любовню, ѿстѹпи же и вѣрою, закисти же и злобѣ ра бывь и бестрашнѥмь бжиѥмь растьлнвь дшю свога (Слѣдватъ дълги реторични излияния противъ Срѣза, задѣто се отметналъ отъ сърбитѣ. Стефанъ провожда брата си Сава да го моли. Легендата посочва какъ Стрѣзо бива убитъ отъ ангелъ) ꙗко ѥтерь ѭноша страшь, Савомь ре повѣлѣнь, на спеща ме приха, исхытивь мь мой промьѵе нмь вьнѹтрьнна моѧ скоростию же великою, Савѹ звати, всѣ оумнаѥнь нъ молꙗше, тѣкѹщеи же притекши, и ѡшѣшага стго не ѡбрѣтоше, тако бо и ѹсмотріи бь. ꙗко не ѡбрѣсти се нецѣлꙗющаго и тако страшномь стенаниѥ и вимѹю. ѡбьдрьже срѹнѹю ꙗзвѹ тои нощи напрасно испѹсти дхь .....

(Слѣдва за пжтуваньето на св. Сава отъ Цариградъ въ Търново, при Асѣня II) Ѿ Констан'диновa же гра, пакы вь

корабли подвигъ се, на Загорскую землю, моремь шьствие творн, хоте видѣти свата своего, Асанка царя загорскаго, сего бо дьщи, за Владислава кра посагъшн бѣше. Прійде же въ гра Несебръ. и къ ренъному Асанію пославъ. свое възвѣсты пришьствие. царь же благороны хъ слугъ своихъ, и съ своими пославъ коми. яко съ всякаю поуьстию, стго, и съ потребами его о мора подвигнути. Пришьшу же стму, въ гра Трьнову, и цроу срѣтьшу и и любезно того приемшу, трьжьство же велико, о пріишьствы его створшу, и въ свойхъ топлыхъ полата, настоящие. ради студени, пребыватн ему повелѣвша :·: Свѣтлому же и великому празнику, бостьнаго, бога вплениа, пришьшу, цръ, и блаженьнїи Іоакимъ патріархъ, прѣпоуитающе стго повелѣша ему, въ наверие бога вплениа, службу стую, съвръшити, въ оутрени же паки патріархоу. такоже съвръшити, стыи же цра и патріарха, послушавъ, и въ наверие бога вплениа. стоую службоу съвръшае. (Св. Сава гостувалъ въ българскитѣ дворци, а царь Асѣнъ II излѣзълъ на ловъ. Гостътъ, като заболѣлъ, проводилъ ученицитѣ си да си идатъ въ Сърбия. Той се поминалъ въ Търново, на 12 ян. 1236 г. Тѣлото му било положено въ монастирската черква Св. Четиридесеть. Асѣнъ не заварилъ въ животъ скжпия си гостъ. Слѣдъ година врѣме краль Владиславъ сръбски дошълъ въ Търново и взелъ, не слѣдъ малки молби, останкитѣ на св. Сава).

105. Приписка въ ржкописенъ сборникъ отъ XIV в. На послѣдния листъ прѣписвачътъ е забѣлѣжилъ:

Благоколенїемь ота. и съпоспешенїемь сна. и съвръшенїе стго дха. иже и предасть на писанїа. (Слѣдва за ползата отъ божественитѣ книги, а слѣдъ това) **Азь смѣренїи іеромонах Филимонь, о области Злетовьщнуькїе. въ храме иже въ сти ота наше Никола, мѣсто рекомое Войнегь. Съписах сїю книгоу, при всеосщенномь іепкпѣ Морозвиске, кѣрь, Мѣсеи** (Слѣдва обръщание къмъ четцитѣ за опрощение на грѣшкитѣ).

106. Бѣлѣжка въ сѫщия сборникъ на края:

Да́ се́ зна́е́ гога́ приидо́хъ а҃зъ грѣшикъ Ива́нъ ѿ Кратово́ ѹ Лесно́во́ мо́настръ ҂аѱод (1779). Тогаинъ веше еремiеръ монахъ попъ Хрито ѿ Стрѹмица.

107. Бѣлѣжка въ сѫщия сборникъ на края:

Кисарiѡнь iепкпь Баскьi. въ пѡкрилiе горы Ѡсогов'сцѣи. пи своею рѹкою, лѣ҃. ҂зскг (7223—1715) а҃ рѡ, ҂аѱоі[1] мца. Тюнiа. кз.

108. Бѣлѣжка въ сѫщия сборникъ на края.

Да знае кога приохъ азъ грѣшнихъ и мниши Иѡннiкiе въ греехъ гра Сараѣска́го въ монати Лѣновски при игѹмѣна Iсайе iермона ҂аѱме (1745). ѡ і҃

109. Бѣлѣжка въ сѫщия сборникъ на края:

Да се знае. кога. приохъ. азь. грешни. папа. Иѡвань. ѿ нахию. Тикьвешкѹ та доидо. ѹ село Лесново. ѹ манастиръ. Лесновски. ҂а. ѱ. п. а. (1781).

110. Бѣлѣжка въ сѫщия сборникъ на края:

Здѣ придѡ: а҃зъ грѣнiхъ и маши, ва слѹжилихъ сщен'иѡ. диакѡ, — Иѡв'анъ п'ри котихъ гна блажен'неишагѡ: кѵ. Арсенiта Иѡановы въ тiи хобитъ. глема Лѣновацъ :· Тог'да пѹть. шатева. въ бгох'ранiмо'ю епарх'iю Колаискѹ. при гнѹ митрѡлитѹ. кѵ Ефремѹ Станiсоичѹ: — летѡ. битiта: ҂ѕ҃с҃л҃ѕ :· ѿ рождат'ва: га бга: и спа наегѡ. Iса Хрта а҃ѱ. к. и: — (1728) рѹкою : ⸗

111. Бѣлѣжка въ сѫщия сборникъ на края:

Да се знае гога веше житѡ . р . (па)ри. ва летѡ ҂з. ҂с. мз. (1739).

112. Приписка въ миней отъ XVI в., на послѣдния листъ:

Язь смѣренiи iерѡдiаконь Силивестръ ѿ страны Дечан'скые. съписахъ сы' миней въ монастыры глюмомь Пыргь. въ лѣт. з. тысѹщ'но м҃. ѕ҃ (7046—1538).

---

[1]) Единицитѣ и десетицитѣ по турски ѳі т. е. 1715.

113. Бѣлѣжка въ сѫщия миней, на послѣднята дървена корица:

Да сѣ знае кога прийде гѫкъ Смиле ѿ Рокѫрци на манастиръ Лесновски ѿ Миховци Георгиевъ синъ: месеца априлиѧ і҃ѕ дьнъ ҂ѱпз (1787).

114. Бѣлѣжка отъ старческа ржка, на сѫщата корица:

Смиренїю наше Филаретъ Шипъски Кочанъски Кратовъски Кеостедилъски.

115. Бѣлѣжка въ пендикостарь, на послѣднята корица:

† Сию книгꙋ. пендикосрь кꙋпи прѣзвитеръ Стоико въ лѣ. з. тїсꙋшне и р҃и.к.д (7124—1615) за триста и 4 ∽ ∽ аспри. и за странꙋ жїто · мѣць секвриа. д і днь ∽ ∽ ∽

116. Бѣлѣжка въ миней, на послѣдния листъ:

† Сїа книга Лѣсновскагѡ монастира. подпихъ азъ многогрѣш'ни мїтрѡли'. Михаи Баскы' Кратов'скы', и Шй, да несть. никы' ѿем'люма ѿ сеѝ цркви. въ. лѣ. ҂з.р҃н.з. (7157—1649) мца. гѣ кѣ.

117. Приписка отъ прѣписвача (листъ 21[6]) въ Акатїстъ стѡмꙋ архангелꙋ Михаилꙋ, грозномꙋ воеводе силы небныѧ, която била написана при йеромонаситѣ Теодосия, Гаврила, Неофита и Евтимия: при си слꙋжебникомъ стомꙋ архангелꙋ Михаилꙋ списа се сиѧ божественаѧ книжица ҂аѡаі (1811):

Знано бꙋды како спреписахъ азъ, попа Нико сию божественꙋю книжицꙋ, акадистъ стомꙋ архангелꙋ Михаилꙋ, в'Лесновскіѧ стыѧ Лаври, да слꙋжи за мою дшꙋ и за мои родители, кои гꙋ извади ѿ техъ стиѧ ѡбители да ѥтъ проклетъ ѿ триста и. иі. стїи богоносніи ѡцїъ, и ѿ стаго архангела Михаила силы небниѧ, да мꙋ естъ сопроти никъ, всего вѣка, и бꙋдꙋщимъ веце аминъ ·:· ∽

попа:
Нико: ·:· в'лѣто: ҂аѡаі ·:·

118. Бѣлѣжки въ апостолски дѣяния, на първата 'корица:

ѕ҃сді (7219—1711) ѿ създаніе міра въ то време цртвующі беше великаго амира без'бож'наго сіна пагуб'наго сул'танъ 'Ахмедъ и подвіже бранъ на М'сковъ. То време прідоше ѿ въсдоч'ніе странї съкач'кі[1] множ'ство когда летахѹ великі се гледахѹ ꙗкоже некої птіце и сън'чн'нѹю зарѹ закрівахѹ ꙗкоже ц҃блакъ м҃ца ав'гѹста д д҃нъ пет'къ и҃ много ѿ нї фатас'мо и҃ їмахѹ ѿ четірї ката крїла на колїко чатїс'мо пїсано беше на лево крїло д҃нъ цртвуїющї ї дрѹгї слова прїлїчехѹ како елїн'ска ї жїдо́в'ска не е л'жа него истїна а немаше съвакомѹ пїсано и҃ по много места жїта ꙗзеде гѹ.

119. Бѣлѣжка въ сѫщата книга, на послѣднята корица:

Да се знае що самъ далъ на́ вера за ракїѧ оу Лесново оу Маркоте (кд҃) пари҃ за ѡпинци и҃ оу Ѧтанаса дї пари оу҃ Павна д҃ пари ѹ Стоилкоте а҃ пара оу Иѡвана гърьчира (а҃) пара ѹ Стамена а҃ пара ѹ Цветана Станболиевика д пари ѹ Златана ѥ пари ѹ Маринкоте ѥ пари ѹ Кр҃тъте ї пари ѹ дедо Гáлаба ї пари ракиѧ ѹ попъ Ѧндреѧ (ї) пари. Месеца иулиѧ иї денъ ѕаѱпз (1787).

120. Бѣлѣжки въ сѫщата книга, на л. 26ª и 30ª, отъ „даскалъ Петка“:

1) Знано бѫдú кога беше даскалъ Петко ѹ село Довезенцú лета ѿ сотворенúѧ мира ҂ѡмо2[2]:

2) Знáтú сѧ кóгá бешé мѫкá ѿ áрнáѹтú мнóгó пô землâ мнóгó рúстанú ѹзгúнѹше нá еднú стôкá ѹзедóше нá еднú чáдá ѹзедóше сúлòмахъ на еднú хрсъ[3] рáсúпáше ú рóдú се цáрô нâ нúхъ мнóгó сúлá бúхъ ҂ѡмо4 гóдá (1844?) пúса áсъ Петко ѿ село Дóвезенцú ѹ сúх кнúгá ѿ мáнáстúрь Лесно́вски.

121. Бѣлѣжка въ псалтирь, на първата кора:

Ѣь лѣ҃ зскд (7229—1721) кога ꙗзидо҃ азъ грешнї Гаврїлъ Дїꙗконъ ѡ Лесновѡ.

---

[1]) Скачки = скакалци.
[2]) Датата изглежда да е ѧѡмв (1842) отъ Христа.
[3]) Честь.

122. Бѣлѣжка въ сѫщия псалтирь и мѣсто:

Да сѣ зна какѡ приде пѡпъ Стѣфанъ йермонах Стѹденийанинъ ѹ манастирь Лѣсновѡ храмъ стии архангелъ: — лѣто ѕскд (7229—1720) дѣтѣмриа днъ д.

123. Бѣлѣжка въ миней, на послѣднята кора:

Приде Софронїє срблинъ ѿ Пеѣи ѹ мастир Лесновскѝ мца фер 28 днъ 1726 лето гоп. дне.

124. Бѣлѣжка въ края на триодъ:

Лѣтъ ѕѯѣѯ (7257) а летъ ѿ рожста ба слова. аѱми (1748) съписа азъ дїакъ Христѡ ѹ селѡ Ѡрїзаръ за знаменїє ѿ ..ѹ Хамеда проклетаго, ѕарда (1161).

11˘11[1] 1161[2] 1748

125. Първата печатна книга на новобългарски езикъ. Тя е Хаджи Якимовата Пóвѣсть рáди страшнагѡ и̑ вторáгѡ пришéствїа Хрїстóва. Будинъ 1814 г. Освѣнъ тази книжка сѣверомакедонскиятъ книжовникъ и учитель е печаталъ още три други: Митарства отъ 1817 г., Чудеса прѣсвятия Богородици (изъ Амартолонъ сотирия) отъ 1817 г., Различни поучителни наставления отъ 1719 г. „Повѣстьта“ е малка книжица, 46 стр. на малка осмина. Съдържа двѣ слова, едното за страшния сѫдъ, другото — слово на пророкъ Данила. Отъ Повѣстьта до сега се знаятъ запазени само два екземпляра; единъ отъ тѣхъ видѣлъ Ал. Теодоровъ въ Кюстендилъ,[3] а другиятъ, у менъ, намѣрихъ въ Щипско Ново-село. На първата корица въ моя екземпляръ стои бѣлѣжка: Сїѧ книга на Цветана сапѹнцїю Манасїѧ Дїмитрїѧ Стѡѧне Пецѡ аѱѧ (т. е. хаджия). Книжката ще е останала у рода на Пецови. Хаджи Пецо, който се подписва на корицата, е сътрудничилъ за издаването на книжката заедно съ други търговци отъ сѣверна Македония, както личи и отъ заглавния листъ:

---

[1]) и [2]) Турско лѣточисление, отъ сгира 1161 г., отъ Хр. 1748.

[3]) Списъ. LXI, 202.

ПОВѢСТЬ РАДИ ОТРАШНАГО И ВТОРАГО ПРИШВОТВІЯ ХРІСТОВА,

СОБРАННАЯ ѿ РАЗЛИЧНЫХЪ СТЫХЪ ПИСАНІЯХЪ, И ПРЕВЕДЕННА НА ПРОСТѢЙШІЙ ЕЗЫКЪ БОЛГАРСКІЙ, ПОЛЗОВАНІЯ РАДИ ПРОСТѢЙШЫХЪ ЧЛВѢКѡВЪ И НЕКНИЖНИХЪ:

СПИСАННАЯ
ѿ
ХАДЖИ ІСАКІМА ДАСКАЛА,
И ПРЕВЕДЕСА НА ТУПЪ ПОТЩАНІМЪ
ГОСПОДАРЯ
КУРЪ ХАДЖИ Піца ѿ Щипъ,
И
КУРЪ ХАДЖИ СТАНКО ѿ КРАТОВО,
И
КУРЪ ДИМИТРІЙ ФІЛІППОВИЧЪ
ѿ Вгри Дере Паланка
ЗА
ДУШЕВНОЕ ИХЪ СПАСЕНІЕ
Настоатель бысть
ДИМИТРІЙ ІСАННОВИЧЪ
Вѹзѹра ѿ Сѣчища.

ВЪ БѢДИНѢ ГРАДѢ
Печатаны Кралев: Всеучилища Оунгарскаго
, 8 1 4

Ето извадки отъ словата, за да се види какъвъ е билъ езикътъ на българския учитель-писатель, който почналъ пръвъ да печата книги на новобългарска рѣчь[1]:

... Ѝма́ло това̀ вре́ме царь невѣ́ренъ: той̀ ца́рь не́що мꙋ̀ зави́дѣлъ ѿ га́расъ на того̀ ст҃а́го пр҃о́рока Данїи́ла, и̂ го фръли́лъ на а̂рсла́ни: жи́въ да го̀ изе́датъ: ѻ̀ле чу́до ди́вно, и̂ мно́гꙋ голе́мо! та́ковїи си́лнїи, и̂ стра́шни а̂рсла́ни, а̂мѝ мꙋ̀ сѐ поклони́ле, и̂ но́ги мꙋ̀ лиза́ле, и̂ кро́тки мꙋ̀ сѐ ѹ̂чини́ле, ка́кѡ ѿвцы на ѻ̂вча́рь; гле́дайте сега̀, ко́й ѝма вѣ́ра и̂ чи́сто живе́е... Те́шко и̂ го́рко вамъ кѣ̀ да̀ би́де на ва́ше ѹ̂мира́нѣ; се́кїй де́нь дава́те на дїа́вола хїлїа́ди: ва́шы грѣ́шни ре́чи и̂ збо́рови и̂ си́те ва́ши ре́чи гре́шни ги̂ пи́ше дїа́волъ ѹ̂ него́ви тевте́ри; вы̀ е сле́пъ ѹ̂мъ не ви́дите ти́е ѹ̂здыѝ, що вы̀ заѹзди́лъ дїаволъ; и̂ вы̀ влечѐ ѹ̂ вѣ́чна мꙋ̀ка, сега̀ чове́цы ка́кѡ сле́пи на се́ко зло̀ трѣ́чатъ, ка́кѡ ти̂ на сиджи́ри пси́те, ги̂ ви́катъ, да ги̂ врѣ́затъ, и̂ ѻ̂ни̂ ходатъ, и̂ трѣ́чатъ да ги̂ врѣ́затъ ѹ̂ сиджи́ри, та́ка и̂ дїа́волъ трѣ́га и̂ хо́ди по чове́ци, ско́рѡ да и̂мъ връзе ѹ̂мотъ, да не познаѧ́тъ свои́те грѣ́хови; мно́гꙋ сѐ ра́дꙋе дїа́волъ за ти́е чове́цы, кои не мы̑слѧтъ грѣхо́вите и̂ ѹ̂мира́нѣ тїе ко́и ѹ̂ми́ратъ безъ пока́ѧнїе (отъ стр. 26—28).

Паланешко.

126. Криворѣчна (Егри-дере) паланка. Турски стихотворенъ надписъ на мряморъ, за съгражданьето на криво-паланешката крѣпость, стои надъ входната врата на керванъ-сарая, сега правителственъ домъ, конакъ. Срв. за това въ моето дѣло Сѣверна Македония, 192. Ето фотографска снимка на надписа и съотвѣтенъ прѣводъ:[2])

---

[1]) Книгитѣ на Софрония Врачански още не могатъ да се броятъ за написани на новобългарски езикъ. Тѣхната рѣчь е словѣно-болгарска.

[2]) Направенъ отъ г. Гаджановъ.

Негово прѣвъзходителство далновидниятъ Байрамъ-паша, който е въвелъ редъ въ цѣлата държава, най-първо положи голѣми старания и реорганизира войската, принуди държавнитѣ сановници да не се отклоняватъ отъ правдата, а сетнѣ, когато се научи, че въ страната има бунтъ, той нотуши и него безъ бой и война. Кой ли герой е минавалъ безъ бой

прѣзъ главния държавенъ пжть въ егридеренската клисура? Прѣзъ единъ петъкъ пашата, като събра безработни хора и жътваре, съ умнитѣ си мѣрки, турна край на бунта, прѣдизвиканъ отъ заблудения народъ. Неизвѣстниятъ пѣвецъ възпѣ тѣзи му добри дѣла, а пъкъ безсмъртниятъ Богъ нека запази вѣчна паметьта му. Година 1043 (отъ Христа 1633).

127. Отъ ктиторския образъ на Хаджи Якимовия синъ, въ черквата Св. Тройца (градена 1833 г.) въ Паланка, отъ надписа при него и надгробната му плоча узнаваме, че йерей Давидъ хаджи попа Якимовичъ, билъ роденъ въ Паланка и се поминалъ прѣзъ 1844 г. Това извѣстие хвърля свѣтлина върху биографията и на Якима.

128. Осоговски монастиръ Св. Якимъ. Надписъ отъ 1350 г., на два кѫса красиво дѣланъ мряморъ.

1°. ..... и ... цвє ...
... ѕрѣлъ єси млр҃дніє ѿца .
... горко сльѕєщи . т ....
... єм҃ прикры .....

2°. ... вера[1] во дворѣ цр҃кы ...
... ѣдє мѣѕандєм .....
... ѫкѡ остакни .....

† въ лѣ ѕ҃ѡ . нн....
ы своими вєсє....
свѣ .. ми . ѕ
.. ѡмр .. и ...

129. Въ пергаментната служба на св. Якима, запазена въ монастиря, въ единъ отъ канонитѣ (д гласъ, листъ 3б) четемъ обръщението: ѿменьства во свѣтлою ѡдеждею оукраси се. Явно е отъ това, че св. Якимъ е билъ йеромонахъ, както и право го изобразяватъ съ благословеща ржка. Въ житието не се поменава за този монашески чинъ, който прѣдставя св. Якима не като изпостникъ само, като егоистъ отшелникъ, а книжовенъ, просвѣтенъ свещеномонахъ.

130. С. Търново. Надписъ отъ 1505 (или 1605) г., надъ вратата на селската стара черква:

† Изволеніе ѡц҃а. и поспешение и съвръшеніе ст҃а дх҃а, і съвръши се с҃и. бжствни. храмъ. ст҃а. і чѹдотворьца христова. Николае. і саграді се трѹдомь. и съпіса се. въ лето ѕ҃ї҃ї҃і (7013 или 7113) презвитера. Пеи. і подрѹжіе. Проіка.[2]

---

[1]) Може би да е (Оли)вера. Цѣлиятъ надписъ ще е билъ надгробна плоча на нѣкой Оливеровъ близъкъ. Оливеръ, сѣверомакедонски владѣтель, се чува до 1355 г.

[2]) Прѣписъ ми достави г. В. Димитровъ.

Дойранъ.

131. Надписъ отъ 1362 г., на голѣма мряморна плоча, зазидана въ притвора на черквата Св. Илия. Съдържа четири монограма и двѣ стълбчета надписъ, едно на словѣнски и друго на гръцки.

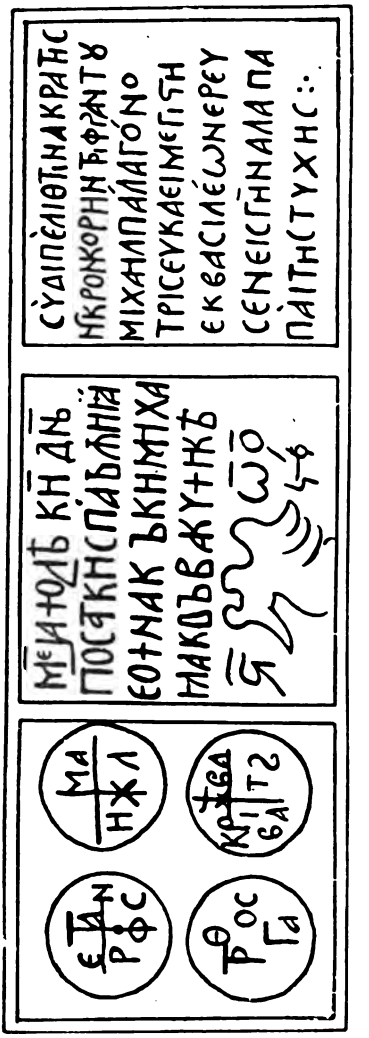

Начъртанието на буквитѣ колкото и да е ясно, словѣнскиятъ текстъ не може да се прочете удовлетворително, защото дълбачътъ на писмото несъзнателно е рисувалъ дадената му епитафия.

Монограмитѣ могатъ се развърза тъй:

1. Ἀφιέρωσεν 2.Θυγατρὸς 3. Μιχαήλ 4. Кр.ва..т.. т. е. Посвети на дъщеря си Михаилъ Кр.ва..чъ.

Словѣнскитѣ редове могатъ се проче тъй:

М(ѣс)еца юл(и)ѣ ки (28) **дьнь пр(ѣд)стави с(е) (ра)ба б(о)жиа .о..на къки** (т. е. **дъщи**) **Михаила Кръва....кѣ ҂ѕ ѡ б** (6870—1362 г.) ἔτος.

Гръцкитѣ редове:

Σὺ δ' (ε)ἰπὲ, λίθε, τίνα κρατεῖς; νεκρὸν κόρην .... Μιχαὴλ πάλαι γόνῳ τρις εὐκαλ(λ)ει μεγίστῃ ἐκ βασιλέων ἔρ(ρ)ευσεν εἰς γῆν ἀλ(λ)ὰ παπαὶ τῆς τύχης.

(А ти, камъко, кажи кого съхранявашъ? — Починала дѣвойка ..... Михаила отъ древенъ царски родъ, най-благороденъ и могѫщъ. Отиде въ земята, но уви, каква злочестина!)

132. Къмъ съчиненията на архимандрита Теодосия, български писатель и печатарь отъ Дойранъ. Едни отъ съчиненията на папà Теодосия са твърдѣ рѣдко запазени, а други са познати по единствени екземпляри. Въ Дойранъ намѣрихъ двѣ-три отъ неговитѣ книги. Ето, на слѣднята страница, заглавния листъ на Теодосиевия букварь отъ 1838 г.[1]):

Арх. Теодоси написалъ и прѣдисловие къмъ книгата Утѣшение грѣшнимъ на Кирила Пейчиновичъ и я печаталъ въ своята солунска печатница. Ето страница отъ това прѣдисловие:

Блажéнъ ѐсть ѿ любочитáтели христїáны, и҆ ѿвой человѣ́къ преподобнїй і҆еромонáхъ Кѵрїллъ что ѡ҆брета́етсѧ во монасты́ръ ст҃áгѡ ѐѳанáсїа, ктїторъ бы́сть кнѧ́зъ Лáзаръ сéрпскїй. за ѻ҆вой ѻ҆тéцъ глаго́лю: а҆́ще не бы̀ би́лъ онъ помо́гналъ: не бѝ би́ла ѡ҆пра́вена и҆ тѵпогра́фїа на́ша, оти бéше и҆згóрела, и҆ сега надеѣ́ме на Бг҃а ѻ҆́ти нéли то́лкѡ ѧ҆ ѡ҆пра́вихме, и҆́ма

[1]) Пръвъ оповѣсти за тази начална книжка Шоповъ, въ съчинението си Изъ новата история на българитѣ въ Турция, Пловдивъ 1895, стр. 13 сл.

Начало Оучение

съ молитвы Оутренїя

Славѧнобо́лгарскїи и гре́ческыѧ

напечатасѧ во гра́дъ со́лунъ,
со и҆зновъ ту́пъ:
при хацѝ папа́ Деодѡ́сїа а҆рхїмандри́та Сина́йтскагѡ.

лѣта а҆ѿли

Бг҃ъ и҆ за по́више. Но ѡ҆вой блаже́нїй человѣ́къ: со то́лко трꙋдъ и҆ со любо́въ, седѐ и҆ приведѐ ѻ҆ва кни́жица, глаго́лемаѧ: Оу҆тѣше́нїе грѣ́шнымъ, какѡ седѐ и҆ собра̀ слово ѿ бж҃веное писа́нїе, ѿ ѥва́нге́лїе, ѿ вѣ́тхаѧ завѣ́тъ ѿ ѱалти́ръ, и҆ ѿ кни́ги глаго́лемїа Илїа Минїа́тъ, и҆ ѿ грꙋ́ги примѣ́рными і҆стори́ами. да приведе́ ги со толкова́нїе на прости ѧзы́къ болга́рскїй долнїа Мѷ́ссїй Ско́пскїй, и҆ Те́товскїй да ѧ ча́тать и҆ про́стїю на́родъ да ѹ҆блажа́етъ на такѡ́въ правосла́внїй ѹ҆чи́телъ, ѻ҆ти мо́жатъ да позна́ѧтъ ѿ сїе ѹ҆че́нїе. и҆ не мо́жатъ да ре́чатъ, по що не́можеме да позна́еме ѻ҆ти є҆́сть по сла́ванскїи и҆лѝ по рѡссїи́ски ѧзыкь, є҆́ве ключъ что̀ ѡ҆творꙋ́тъ се́рдцето ваше: не ключъ ѿ ѕлато и҆лѝ ѿ сре́бро, но ключъ ѿ же́лезо и҆ чили́къ, что̀ да не се віи, ѻ҆ти сре́брото и ѕла́тото є҆́сть меко и҆ се віе скорѡ и пр. (л. в—г).

Сѣръ.

133. Тухленъ надписъ, взиданъ въ сѣверната стѣна на кулата на сѣрската стара крѣпость. Не изглежда на гръцки:

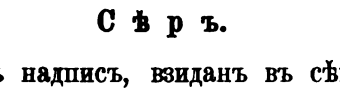

134. Гръцки тухленъ надписъ, малко по́-горѣ отъ първия и по́-надесно отъ него:

Може да се прочете положително само: † Πύργος ..... ἔκτησεν (Кула ..... съгради ...). Папагеоргиу иска да прочете: „Πύργος αὐγούστου βασιλέως ὃν ἔκτη(ι)σεν Ὀρέστης(?)„ Срв. Byzantinische Zeitschrift III, 239.

Филипи (Кавалска каза).

135. Надписъ отъ врѣме на първото българско царство, говорещъ за походъ на българетѣ въ земята на смолѣнетѣ. ... ον βου ....., ἐκ Θεοῦ ἄρχων ... άνος ἀπέστ(ε)ιλε(ν) ... ούλον τὸν καυχά(ν)ον δώσας αὐτὸν φοβά(τον) τακτὸν ..... κ(αὶ) ... κο-(λ)οδρὸν κ(αὶ) ὁ καυχάνος (ἐπὶ) τοὺς Σμολεάνου(ς) ... Гл. повече на стр. 1 и сл.

Разлогъ.

136. Черковнословѣнски букварь отъ 1792 год., издаденъ въ Вѣна, съ иждивението на Марка Теодоровичъ, бѫлгара родомъ ѝзъ Разлога. Отъ запазени писма и тефтери на разложки търговци знаемъ, че, къмъ края на XVIII в. и първото десетилѣтие на XIX, главната износна търговия съ сѣрски и драмски памукъ се е намирала въ рѫцѣтѣ на български търговци отъ с. Банско (Разложко). Въ Вѣна е било главното стоварище на памука. Тамъ се намирали едни отъ търговцитѣ, а други въ Бѣлградъ и Сѣръ. Срв. Мсб. XII, 256—258. Къмъ тѣзи български търговци ще е принадлежалъ и Марко Теодоровичъ. Любородни сърби, съ които е билъ въ търговски връзки, ще са го подканили да се заеме съ изданието на поменатия букварь, главно за полза на сръбскитѣ дѣца, както това узнаваме и отъ прѣдисловието. До тогава сръбчетата употрѣбявали киевски и московски букваре. Нѣма съмнѣние, че Марковиятъ букварь ще да се е пръскалъ и изъ българскитѣ земи, дѣто не бѣ прѣстанала да се учи словѣнската книга. Въ това се увѣряваме отъ разпространението и на други сръбски учебни книги въ Българско и прѣзъ XIX вѣкъ. Освѣнъ това, единственият познатъ у насъ екземпляръ на Марковия букварь се намѣри въ Самоковско.

Марковиятъ букварь е напечатанъ на малка осмина, на 130 страници. Той съдържа упражнения по черковнословѣнската азбука, срички, думи; наставления и уяснения за вѣрата; молитви; кратки понятия отъ числителницата; понятия отъ историята и географията, и на края календарь по септемврийската година. Ето прѣписъ на цѣлия заглавенъ листъ (Въ каталога на Бѣлградската библиотека, при описа на сѫщата книга, са изхвърлени думитѣ: бѫлгара родомъ ѝзъ Разлога):

ПЕ́РВОЕ ОУ҆ЧЕ́НІЕ

Хотѧ́щымъ оу҆чи́тисѧ кни́гъ пи́смены Славе́нскими, называ́емое.

БУКВА́РЬ.

Съ мно́гими поле́зными и҆ потре́бными Наставле́ніѧми, по кото́рыма возмо́жно въ кра́ткомъ вре́мени ѻ҆́трока, не то́кмо Церко́вныѧ, но и҆ Гра́жданскіѧ

СЛАВЕ́НСКАГѺ І҆ЗЫ́КА ПИСА́НІѦ

совершéнно чита́ти ѻ҆бꙋчи́ти; къ прѧ́момꙋ Бг҃опозна́нію и҆ Бг҃опочита́нію наста́вити; и҆ къ поѧ́тію ра́зныхъ въ Гра́жданскомъ жи́тіи нꙋ́жныхъ вещéй привести̑:

И҆ждивéніемъ

Г. МАРКА ѲЕОДОРОВИЧА

Бꙋлгара родомъ и҆зъ Разлога.

Въ Вѣнѣ,
при Г. Стефанꙋ ѿ Новаковичъ,
въ Славенно-Серской, Влахі҆йской и Восто́чныхъ І҆зыкѡвъ Привилег. Тѵ҆пографі҆й
1792.

XXV.

Зографски поменикъ.

Монастирскитѣ списъци па вѣруещи, прочитани при божествена служба за упокой или за благословение, се наричатъ поменици. Стариятъ Зографски поменикъ, който поради това, че изрежда царски имена и може да се нарече Царски поменикъ, е билъ обнародванъ отъ Хилфердинга по прѣписъ отъ 1502 г.[1] Този Царски поменикъ, съ заглавие **Помени Господи въ православной вѣрѣ царе българскые**, съдържа въ избърканъ редъ, поради честото прѣписванье, имената на слѣднитѣ владѣтели: Борисъ, Симеонъ, Петъръ, Борисъ, Романъ, Шишманъ, Давидъ, Самуилъ, Гаврилъ, Радомиръ, Фружинъ, Иванъ Шишманъ (два пѫти). Отъ епохата на второто българско царство поменикътъ не е запазенъ. Само имената на ктиторитѣ Иванъ Асѣнъ, Иванъ Александъръ се поменаватъ въ съврѣмени прѣписи.

Нашиятъ (втори) поменикъ, помѣстенъ цѣлъ по́-долу, обхваща епо́хата отъ 1527 до 1728 год. т. е. цѣли два вѣка. Оригиналътъ е запазенъ.

Трети поменикъ, отъ XVIII и XIX вѣкове, е много обширенъ. Той е запазенъ, по новъ прѣписъ, въ алтаря на Зографската съборна черква. Освѣнъ имената на поклонницитѣ, той съдържа и мѣсторождението имъ и датата на записваньето имъ, и поради това прѣдставя голѣмъ интересъ не само за историята на Зографъ, но и за издирвачитѣ по българското народно свѣстяванье, градове и села.

---

[1]) *Гилфердингъ.* Сочиненія I, 270. Списъкътъ билъ съобщенъ на Хилфердинга отъ К. Д. Петковича.

Вториятъ Зографски поменикъ е написанъ на една тетрада отъ 21 листъ, първитѣ 16 отъ които иматъ голѣмина 27·5 см. × 19 см., а останалитѣ 25·5 см. × 18 см. Тетрадата е прошита и облѣпена съ ясносини корици. На врѣме още поменикътъ билъ прѣписанъ на чисто, и старата тетрада захвърлена извънъ книгитѣ на библиотеката. На нѣколко мѣста листоветѣ са проядени отъ молци, а долниятъ десенъ край на всичкитѣ е почернѣлъ отъ често прѣобръщанье. Отъ отбѣлѣзанитѣ тукъ-тамѣ дати, както и отъ имената на познати войводи, владици и патриарси, узнаваме, че поменикътъ захваща отъ 1527 г. Прѣзъ 1706 г. цѣлиятъ паметникъ билъ прѣписанъ на чисто съ хубавъ почеркъ. Слѣдъ тази дата, още двадесетина години, до 1728 г., били дописвани нови имена съ различни почерци. Тѣ са печатани съ звѣздица (*).

Въ поменика са записани имената на християнетѣ, които били дали по 10 сребърника. Понеже между имената срѣщаме и женски имена и такива на монахини, явно е, че записваньето не е ставало само въ Зографъ отъ поклонници, които са бивали само мѫжье, но и изъ областитѣ, дѣто са сбикаляли монастирски таксидиоти. На послѣднитѣ петь листа, писани отъ друга рѫка, са помѣстени имена само на покойни зографски монаси: Ѿ оупокоѥ́нїи прѣста́влшихсѧ рабо́въ бж҃їихъ мона́ховъ Зѡгра́фскїи. Тѣ по́-долу не са печатани.

Първитѣ 16 листа са разпрѣдѣлени на по 4 стълбчета — двѣ и двѣ, въ които са се вписвали имената на вѣруюещитѣ и роднитѣ имъ мѣста. Всѣко стълбче е обградено въ рамки отъ жълтъ цвѣтъ. Въ началото отгорѣ на страницитѣ са поставени общи киноварни заглавия: страната (българска, сръбска, гръцка и пр.), областьта и градътъ, отдѣто били записалитѣ се за поменъ лица. Съ киноваръ са записани имената на градоветѣ и селата и началнитѣ букви на собственитѣ лични имена.

По мѣстожителство и рождение, записанитѣ въ поменика лица са разпрѣдѣлени на слѣднитѣ групи: Св. Гора, Българска земя, Гръцка земя, Сръбска земя, Патриаршия Ипекъ, Угровлахия и Молдовлахия, Русия. Българската и сръбска земи са още и подраздѣлени на свои области: Загорье, Срѣдецъ, Пелагония (въ ориг. Пефлагония) т. е. Битолско, Бачка,

Срѣмъ и др. Това придава на този старъ поменикъ голѣма важность за етнографското прѣдставянье на балканскитѣ страни прѣзъ срѣдата на турското владичество и особено къмъ началото на XVI в., когато билъ почнатъ Поменикътъ.

Правилото обаче — на всѣка отдѣлна страница да се записватъ имена отъ една само область, не е могло да се спази навсѣкждѣ, защото послѣдуещитѣ записвачи са помѣстяли имената кждѣто е останало праздно мѣсто, безъ огледъ къмъ заглавието на страницата. Слѣдователно, положителни са само свѣдѣнията за първитѣ градове и села, писани като заглавия или слѣдватъ непосрѣдно слѣдъ заглавията. Само тѣ могатъ да иматъ цѣна за историческата етнография, тамъ нѣма никаква погрѣшка. Такива са напримѣръ областитѣ и градоветѣ, посочени за „българска земя“ въ самитѣ заглавия: область Загорье, Търново, Ловечъ, Габрово, Етрополе, Враца, Чирепишки монастирь, Касинецки монастирь, покраина Високъ съ градъ Пиротъ, область Пелагония, Енидже Вардаръ, Битоля, Прилѣпъ, Велесъ, Струмица, Радовишъ, покраина Долня Прѣспа, Полошки монастирь, Трескавецки монастирь при Прилѣпъ, область Разлогъ, область „Пловдивско поле“, Пловдивъ, Пещера, монастирь Св. Теодоръ. Областитѣ, градоветѣ, селата и монастиритѣ, които са поменати въ поменика и се намиратъ вжтрѣ въ прѣдѣлитѣ на горнитѣ български краища, са още повече. Ето, споредъ това, общия списъкъ на познати български земи, споменати въ паметника:

Загорье: г. Търново, с. Габрово, г. Свищовъ, с. Трѣвна, с. Присой, с. Елена, монастирь Дрѣновски, маданъ Костенецъ, Ямболъ, г. Ловечъ, мѣсто Етрополе, мон. Св. Тройца, г. Видинъ, г. Силистра, Русчукъ, с. Тетевенъ, с. Митрополия, с. Брѣстъ, г. Враца, мон. Чирепишъ, мон. Касинецъ, мѣсто Кипровци, Червена-вода, Орѣховица, Малко Търново.

Срѣдецъ (область): г. София, с. Връбница, с. Драгалевци, с. Локорско, с. Желенъ, мон. Кремиковски, мон. Дивотински, мон. Драгалевски, с. Перникъ, с. Мещица, мон. Желѣзнички, с. Корубляно, с. Челопечани, с. Кривена, с. Желява, с. Поноръ, мон. Рила, с. Дрѣнъ, г. Самоковъ, Палакария (покраина), маданъ Рила, с. Рила.

Знеполье:[1] мон. Св. Архангелъ на р. Ерма.

Високъ:[2] г. Пиротъ.

Пелагония:[3] г. Енидже-Пазаръ, Сермепинъ, Хума, с. Въдрища, с. Гвоздово, Хайватово, с. Кракопеци, Тиквешъ, г. Прилѣпъ, Велесъ, Струмица, Радовищъ, с. Дедино, с. Чичево, Оризаре, с. Расоманъ, с. Грънчища, Криволакъ, Златаре, мон. Янков(ецки), Скопье, г. Битоля, Маловища, Гръляни, мон. Кованецъ, мон. Орле, Долна-Прѣспа, мон. Свети Илия, мон. Бигоръ, г. Щипъ, Ново-село подъ Щипъ, мон. Полошко, мон. Продромъ, мон. Дихово, с. Рѣсенъ, мон. Трескавецъ, мон. Дзръзей, мон. Бошава, мон. Градище, мон. Крънино, мон. Буковецъ, мон. Стрежево, г. Кичево, с. Пл . . . ва, Гомендже, Струга, Върбани, Дебъръ, мон. Лѣсново, Небръдско, Криварѣка, с. Косоврасти долно, Пожарско, Костуръ, Беръ, Полянинъ, Кукушъ.

Разлогъ: с. Магарево, с. Банско, мон. Св. Теодоръ на Трълизъ, г. Неврокопъ, Бѣлица.

Пловдивско поле или **Пловдински** (sic) **кадилъкъ:** с. Пещера, г. Пазарджикъ, Кричимъ, с. Перущица, мон. Св. Теодоръ, мон. Св. Врачи, Кара-дере, Райково, Чокманово, г. Пловдивъ, Станимака.

Къмъ сръбската земя са отнесени, като положителни:

Бѣлградъ, с. Корморанъ (ягодински окржгъ), Ибаянъ, Смедерево, (Темишваръ), Бечкерекъ, с. Хоросинъ, с. Комлоушъ, с. Селеушъ, Срѣдня Бачка.

---

[1]) Тръпско.

[2]) Така се нарича и сега източната пиротска покраина до Стара-планина.

[3]) Въ оригинала Пефлагония. Подъ тази область са поставени всички македонски градове.

Ста книга глетсе кѵ́новїѡ сирѣ́ ѡ҆бщїи листь. и҆же поминаесе на въсаку Бжтъвную лѵ́ргїю и҆же здѣ въписуейсе, даетъ г҃ сребръ. и҆ никто кромѣ бл҃вєнїа настоющаго да не дръзнѣ въписати, да не въ бл҃вєнїи мѣсто клеѵ прї:

Здѣ въписуютсе Стые горы монастыри и҆ скѵтоѵ

Лавра Зеропотаски скиѣ	Дїѡнисїе патрїарх[1]	Никитїа ермо	Хїлиндарь
	Длиниа еромо	Геѡргїа ермоѣ	
	Козма	Кисарїѡна дхо	Кареа
	Силоима монах	Нектарїа дхов	
Кареа	Антонїа	Длиниа ерм	
	Митрофана ерм	Длиаскѵна ер	
	Кѵ́рїлла монах	Никанора дхов	Сїсова ко
	Геннадїа ермо	Стефана ермо	
	Кѵрїла	Мина ермо	
	Стефана еромо	Петронїа монах	Кареа
	Сїмеѡна ермо	Кисарїѡ архїерє	Зено
	Исаїа еромонах	Никодїи архїереа	Каре
*Дїонисї	*Митрофанъ	*Климеѣ архї	*Клашка
*Карловах	*Никетїю митрополїт[2]		
*Никеский монах	*Парѳенїе їеромонах		

[1]) Дионисий III, патриархъ цариградски (1663—1665). Той прѣкаралъ старинитѣ си въ м. Лавра. Срв. Γεδεών. Πατριαρχ. πίνακες, 588—590.

[2]) Викентий Йоановичъ. Подъ това име са познати двама карловецки митрополити, единъ прѣзъ 1731—1737, а другъ прѣзъ 1774—1780 г. Срв. Голубинскій, Краткій очеркъ, 618, 620.

Ст҃аѧ горѧ

Ѯенѡ	Никѡрѧ ѧрхіе	Ісаіа ѧромѡ	Сѡна кѡдѧ
Кареѧ	Михаіла ѧрхіерѧ	Никадима ѧрхі	Кареѧ
	Сіломна ѧромѡ	Ілїа	
	Маласіа	Стефанъ	
	Стефана ѧромѡ	Гаврїла ѧромонѧ	
	Пакла ѧромонѧ	Петроніа монѧ	Хтены
	Іоаникїма моѧ	Іакѡва монѧ	
	*Іоаннъ іерей	Ѳеѡсіа монѧ	
	*Маріа	Іоаннікіа ѧромѧ	Ст҃ѣі Пакъ
Ѯографъ	Костантіа моѧ	*Ѧръсен... ѧромонѧ	
	Хрїстофѡ моѧ	Ѧвакикїма ѧромѧ	Мѣсинъ
	Ѧкакіа ѧромонѧ	Макаріа ѧромонѧ	
	Елисафта моѧ	Степана	
	Нектаріе моѧ	Іосифа	
	Сімеѡна ѧромонѧ	Хрїстофора ѧрхі	Ѧворъ
	Кѵрїлана	Дамаскїна	
	*Калинїкъ іеромонахъ	Іѡанна ѧромонѧ	
	*Длиїа іеромонѧ	Єфїма монѧ	Кареѧ
	*Никифора	*Ѯахарїѧ	
	*Стамо	Діонїсіа ѧромонѧ	
	Кѣна Сака	Никифѡ моѧ	
	Єрл, Ѳеѡфилъ	Никифора	
Монѧ Хилиндаръ	Ѳеѡдора ѧромонѧ	Іоасафа ѧромонѧ	
	Ѧвакикїма ѧромонѧ	Іѡана ѧромонѧ	
	Макаріа монѧ		
	Мінна ѧромонѧ		
	Гаврїла хлѣба		

Загорїе.

Градъ Трѣновъ

Блъгарска земля

Се Габрово	Стано ієреи	Петра ієрея	
	Недѣлко	Пахомїа ермонах	
	Стано ієреи	Іакова монах	
	Гуща	Алеха	Гра Скицоф
	Стойка ієреи	Сѣка Тодорань	
	Никола	Желѣска	
	Стана	Петра	
	Слава	Пейна	
	Пейка	Іоанна	
	Неила	Ангелина	
Се Тревна	Герги	Петра	Гра Трѣнов
	Злата	Драгна	
	Никола	Петка	
	Богдана	Радослава хаци	Котѣнець мала
	Стойка	Секула хаціа	
	Нона	Петра ортака	
	Герги	Цвета Бойко	
Се Присой	Костантин ерей	Михаила	Аньоль
Се Елена	Кхсилїа	Теодора Стоно ерей	
Мой Дренѡски	Іосифа ермонах	Душка	
	Харїтона	Жейка	
	Серапїон	Теодора	
	Станїо ерей	Златка ієрея	
	Савуо Новака	Анка	
		Савко	

Загорїє

Блъгарска земла

Градь (Локе)ть	Георгїа ієрѣа	Кръсте хаци	Мѣсто Строполє
	Брѣна	Василїа ѥрмонаѫ	
	Сѣба	Пеагїа монахї	
	Стамата	Китана ієрѣи	Сѣ Тѣтокѫ
	Пѣтра	Кладъ	
Монаѫ Ста Трїца	Стѣфань ермо	Даніла ѥрмонаѫ	Сѣ Митрѣлїа
	Паисїа	Дѣйа	
	Палма	Дзкина	
	Стана	Дима	Сѣ Брѣсть
	Рада	Агорацѝ	
	Момчила хаці	Кїраца	
	Петронїа ѥромонї	Пѣтка	
	Никодима мо	Пѣйа	
Граѫ Бдинь	Магдалина монахї	Ілиы хаци	Солѣ граѫ
	Анастасїа монахїа	Паисїа монаѫ	Дохїаръ
*Градъ Слистра	*Исаїє ѥромо	Стефанїа монаѫ	Зографъ
	*Василъ ермо	Мелѣтїа монаѫ	
Хїландаѫ	Виктора ѥрмонаѫ	Недѣлки	
ѥресь граѫ	Камуе ієрѣи	Ілиа презкитѣра	Сѣ Урѣна рена
	Спаса	*Ѥрѳѳеи архїерєї	
	Марѣда	*Димїтрашко хаци	
Ѣгрїо	Калиника архїерѣа	*Арсенїа ієронаѫ	
*Бдинь	*Пѣтко дрѣц	*Димїтра Димїтри	
*Рехтѣнь	*Тошко хаци		
*Тїргеко	*Гѣоргїа		

Ѕагорїє

Градъ Враца

	Монастиръ Угренишь	Монастиръ Касинецъ	
	Сава Данила мо	Іпатїа	
	Симеона ермо	Неофїта	
	Сава	Григорїа	
	Михаила	Кїра	
	Петка	Кристе	
Монѧ Шарей	Герасима	Михаила	
	Симеона	Никифора ермо	место Кифорци
	Стоина	Стоїѡ іерен	
	Дейки	Іѡва	
	Іѡкина	Сава ермонѧ	
	Драгина	Мїнѡ	
Горнїорци при Солунъ	Неда	Никїфора	
	Калѧ	Софронїа	
	Недело	Дамаскїна	
	Стойка	Степана	
	Михаила	Стефана	
Грѧ Враца	Неда Стрила ерен	Іѡанъ	
	Костадина	Іѡанца ерен	
	Іѡкина Мелца	Панагїѡти	Ерѧ
	Тодора Іѡкина	Ѕмарагда	
	Петка Іѡанѧ	Іѡанна	Цри грѧ

Срѣдецъ

Градъ Софїа

Гра Софїа	Маргарита	Крѣстїо Їорѣи	Се Врѣшница
	Іоанка	Цвѣтка	
	Стѣпана	Стойко	
	Герга	Павелъ	
	Младена	Герго	
Се Драгалевѣ	Никола	Калїа	
Се Локорско	Илїа	Цона	
Се Желѣнь	Пешка	Никола	
Мо Кремико	Григорїа	Герга	
Мо Дикотинї	Горасима	Аѳанаса	
	Бойкюла	Іоанна	
	Димитра	Братоа	
	Дана	Ѳедоръ	
	Апостола	Петко	
Мой	Милоша	Спаса	
Св Архагг	Манарїа	Кела	
на рѣце Ерме	Іонїла	Продана	
	Никола	Кела	
	Стефана	Стоина Їрей	
	Гера	Недѣлка	
Зиѳолие	Бошко	Анна монахїа	
		Костантинь	

	Моѷсе́и ієре́й	Паи́сіа е҆рмона́х	
	Іоа́нна мона́х	Митрофа́н мона́х	
	Ми́лка	Стоя́на	
	Ѳеѡ́сіе мона́х	Михаи́ла	
	Стоя́на	Клѣ́та ієре́й	
	Сто́ян	Цо́рца	
	Пелагі́а монахі́а	Крѣ́сте	
	Е҆лисавета мона́хі́а	Меле́нтіа е҆ромо́нахъ	
	Оли	Ве́лка	
	Урѣ́на	Іоа́нна	
	Неде́лка	Стоя́на	
	Па́вл	Стоя́нка	
	Не́гра	Цо́ла	
	Ста́нко	Хрїстофо́ра е҆рмо́	
	Ста́нко	Ми́лоша	
	Сто́йка	Цвѣ́тка	
	Вы́шка	Магдали́на	
	Ива́на	Сте́ф	
	Нико́ла	Па́вкла	
	Кїрїа́на мона́х	Милевка	
	Дамаскі́на	Крѣ́ста	
	Іоа́нна ієре́й	Ива Ѳеѡ́ра	
		*Гав'ро е҆рмона́х	

Бѣлгарска земаѩ

Градъ Пиротъ

Грѧ Пиро	Данча	Младена	Мѣсто Високь
	Никола	Іоване	
	Окана	Радиноѩ	
	Стоѩна	Цола	
	Станѩла	Цѹр'жа	
	Рѹжа	Стоѩна	
	Никіфора ермоѩ	Радиноѩ	
	Бойѩ	Стоѩна	
	Ѧнка	Дамаскіна ерѩ	
	Миѩ	Мартиріа ермоѩ	
	Нлїѩ	Никїфора	
	Витана	Нїфона	
	Влахиѩ	Влада	
	Младень	Нєцо іерей	
	Теѡ'ра	Недел'ка іерей	
	Пєца	Леноѩ	
	Петра	Маруа Младена	
	Ѧлїѩ ерей	Радила Неѩѡ	
	Цвѣтко	Теѡ'ра	
	Богословь	Цоца Мелетїе	Сты Архаїгль
	Милуо	Нєца Мелетїе	
	Нєца	Пєнѩ	
		*Тимофей: ермоѩ	

Зде само-зва҃ни	Антóніа	Ѐремѣ ѐрмо҃	Мона҃
	Іоа́нна	Неде́лка іереа҃	Тронóша
	*Дѹ́мо	Давѝда ѐромо҃	
	Влѣ́ѹница	Даниѝла ѐромо҃	
	*Гѡрго	Ѝсаѧ҃ ѐрмо҃	Ле́ѩоко
	Ра́хиа	Ѝсаїа ѐромо҃	Зографъ
	*Въсилїа мона҃	Михаѝла мона҃	
	Кость	Іоа́нна Даниѝла мона҃	Лавра
	*Ма́тѳа . . . мона҃	Млѧде́ца	
	Ѝ́ника	Никїфо́ра ѐрмо҃	
	Керасѝѧ	Арсе́ніа ѐрмо҃	
	Ѐѳѝмїа	Даниѝла ѐромо҃	
*Се҃лѣ	*Але́ѯа	Са́во Іо́ѝла мо҃	
	Сїмеѡ́на	Аѳанасїѧ Іо́ѝла мона҃	
	Сте́фана	Никодѝмъ мона҃	Зографъ
*Карея	*Кисарїо҃ іеро҃	Доме҃тїанъ	
	*Нектарїе мона҃	Мисаѝла	
	*Димїанъ мона҃	Роса́нда	
	*Арсениѧ іермоѝ	Симеѡ́на ѐрмо҃	
	Нектáрїа	Іо́ѝла мона҃ портарь	
	Аѳанасїѧ	Ѐѳѝмїе мона҃	
	Іакѡ́вь	Жѝвка	
	Кѵ́рила	Ангелѝна	
	Андро	Про́ѳа Родїлно̀ мона҃	Карѳа
	Дмѝхо		
	Добре́шко		
	Ста́кро		
	Ста́мо		
	Іоа́нна		
	Про́хора мона҃		

Нефалагонїа

Блъгарска ѕемаѝ

Грѣ Енїш Пахаръ	Статїа	Пенка	Село Бѣдрица
	Мѝтрети	Келинка	
	Монасѝ монахїа	Нѐда	
	Димитрїа	Дмча	
	Сермонїш	Керахїа	
	Дїмка Гюра	Матоїла	
	Нѐшка Іерей	Крѣсте	
	Мѝтра	Кѐлко	
	Сѐка монѣ	Ѳеѡфїла моѝ	
	Іоанна	Кѣра	
	Прѐша	Сѐка	
	Маслїна	Дїонїсїа	
	Пѐтра Гюра	Рѐде	
Сермеѝ	Никѐла	Добрѐнк	
	Брѐїк	Стѐнка	
Хѐка	Аврѐма	Пѐнка	
	Гюра. Дїмо	Дїмка	
Сермеѝ	Дїонїсїе	Кѐра Кѣра	
	Іакѡка	Крѣста	
	Мѝха	Мѝле	
	Дїмка	Божїна	
	Сѐка Нѐда	Алѐкса	

Ст҃а Гора

Зде самозва҃ни	Антонїа	Єремїа єрмо҃	Мона҃
	Іоанна	Неделна іереа	Тропеша
	*Дїмо	Даниїла єромо҃	
	Катунца	Даниїл єромо҃	
	*Гѡрго	Исаїа єрмо҃	Лѣвоко
	Рахна	Исаїа єромо҃	Зографъ
	*Василїа мона҃	Михаїла мона҃	
	Коста	Іоанна Даниїла мона҃	Лавра
	*Мата . . . мона҃	Малдеїа	
	Анка	Никїфора єрмо҃	
	Кераса	Арсенїа єрмо҃	
	Єѳимїа	Даниїла єромо҃	
*Селѣ҃	*Алеха	Саво Іоїла мо҃	
	Сїмеѡна	Аманїа Іоїла мона҃	
	Стефана	Никодим мона҃	Зографъ
*Карел	*Кисарїо҃ іеро҃	Доментїанъ	
	*Нектарїе мона҃	Мисаїла	
	*Димїтрїе мона҃	Росанда	
	*Арсенїе іермо҃	Симеѡна єрмо҃	
	Нектарїа	Іоїла мона҃ портарь	
	Аманїа	Єѳимїе мона҃	
	Іакѡвъ	Живка	
	Кѵрила	Ангелїна	
	Андро	Про Родїлно мона҃	Карел
	Дмихо		
	Добрешко		
	Ставро		
	Стамо		
	Іоанна		
	Прохора мона҃		

Грѣ́чьска зѣ́мла

Ер'сѡ	Геѡ́рги	Геракли́на	Гра̑ Мѣ̑ни
	А̑нгела	Ласкарі́на	
Ѝзкорь	Дамаскы́на	А̑кесалоѡ́' мо̑й	
при Ситро̑а̑	Дїѡ Прої́н	Нико́ла	Гра̑ Ко́сте̑
	Не́да	Ко́ста	Шїѝ́тица
Ши́кѝ	Ма́рѳа монахї́а	Манои́ла	Ѝ́ванина
Краста̀	Ще́рїѡ	Плѝ́сїа	А̑рта́ки
	*Дѝмо	Пар'ѳѝ	
Гра̑ Солѝ'	Димѝ́тра прѣмо̑	Геѡ́рги	Ѝ́ваника
Се̑ Масла́рево	Димѝ́три е̑рей	Логаро	
	Мано́ли е̑рей	Дѝ́мо	
Село̀ Карва́ра	Ѝлї́а мона̑	Іѡа́нина	
	Ѝлї́а Рада	Серафї́ма е̑ром	Се́рфїца
Ли́ниѡ̑	Палолѡ́го	Ми́ха	
	Ста́ти хацѝ	Даки́да е̑рмо́н	
	Полѝхро	Іѡаннѝ́кїа мо̑	
	Ѝ́ваны	Мелѐтїе мо̑	Кле̑дра
	*Пан'дѝны	Скер'ле́ть	Цр̃и гра̑
Цр̃и гра̑	Геѡ́рго	Паналѡ́та хацѝ	Солѹ̑
	*Кѝ́рица	Томаи́да	
Со́лѹ̑	Ѕмара́гда	Кѝ́рица, и̑ ро̑нте̑ е̑	Солуць
Ла́вра	Григо́рїа е̑рмона̑		ο..φταντζοί
ѿ Каре́а	Гаврїла мона̑		
	Леѡ́нтїа а̑рхїере́а		
Келї́а ѿ Карела	Мака́рїа мона̑		
Сты̑ Нико́ла			

Нефдагомта

Блъгарска земля

Село Гкезеко	Арѓра	Мина	Гра Прилеп
	Шеръм	Гѝде	и Велесъ
	Арѓра	Бисерика	и Стрѝми
Хаикатоко	Анасто	Петко	и Радовиш
	Андона	Мано	
	Шерьм	Бапка	
Пазарь	Манча	Кера	
	Керана	Стамата	
Село Крако-пеци	Кралфилъ ереи	Стоїа	
	*Якоска ереи	Кїріла ермонах	
	*Анггеле	Сімеон ермонах	
Тикке	Іанкоска	Никола	
	*Маро	Нестора	
Вонштици	Стамка	Кръсте	
	Никола	Цвѣтка	
	Гюрги	Петка	
	Божикь	Стойн	
	Алеха	Іоанъ Агапи	
	Мавръдта	Іана Гюргана	
	Богдана	Теодора Мара	
	Галькь	Петка Дем	
	Зуна	Никола	
	Цвѣта		

Пефлагонїа
Блъгарска земля
Градъ Бела

Село Дедино	Іоанца	Пено	Грй Бела
	Аннїа	Елисава	К
	Степана	Стоина	С
	Петра	Мария	М
	Ника	Андона	
	Пеофит ермо	Мар'ца	
	Дароѳеа ермой	Сава	
Се Унчево	Петко	Потана	
	Иникїа монахїа	Ника	
	Неделка	Гїлъка	
Оризаре	Неделко	Петра	
Село	Христе ерей	Ника	
Ресоман	Митанъ ерей	Пипона	
	Дамче	Манца	
	Іок'ко	Коста	
	Гаврїль	Стоин'а	Село
Дедино	Макарїа ермона	Сергїа ермона	Грчиуци
	Мар'ко	Гюра	
	Кїразїа	Касиль	Крикоїк
	Стонна	Димитре	Златаре
	Христа	Никанора	Мона Ник
	Димитра	*Гнраснмо монахо	

Блъгарска земля

Градъ Бытоля

Бытоля	Ѳома	Клъняшѣ ѥреи	Дѣлна Прасна
	Стѡ́ина	Митрофа ѥрмонѣ	Мона Ст Ѧлїа
	Клъуа	Аґа́пїа	Мона Бїгѡ
	Стоина	Бо́гдана	Гра́дь Шинь
Малоница	На́но	Ѧмилїа ѧрхїерей	
	Миле	Гру́шѡ	
	Се́кула	Тре́на	
	Ста́ле	Іѡвица	
	Ра́ле	Ѧнгель	
	Богѡ́ѩ	Пе́тко	Село Пе́ко нѡ Шинь
	Ру́сл	Нико́ла	
Грѣлник	Стоина	Па́вла Ве́ла	
	Пе́тра	Фру́та	
	Венедикта	Ѧѳлина́сл	
	Ѕахарїа	Ѥла	
	Ви́да	Мина	
	Пау́ла	Станислава	
Мой Ковачѣ	Петро́нїа ѥрмонѣ	Милосавь	
Мой Орлъ	Ѧр'се́нїа ѥр'монѣ	Ста́мена	
	Гера́сима ѥрмѡ	Милоша	
	Елеѳе́рїа ермѡ	Радиѥон	
	Ла́зо ієре́и	Богосавь	

Пєфлагонїа

Бѣлгарска земля

Монастѝ Пóлошко	Захарїа	Антóнїа	Монастїр Трéскаве
	Ѧндóнїа	Ѩосѝфа	
	Дамлскѝ на	Никїта	
	Ѩсїфа	*Грáврїлъ ерона	
	Сéрґїа	*Захарїа ером	
	Ѩосѝфа	Ѩосѝфа ѐрмонѧ	
	Самоѝла	Сéргїа	
	Никóдима	Стéфана	
	Ѐфрѐмь	Ѩосѝфа ѧрхїерѐ	Монастїрь Срѣзей
	Вениамїнь	Никїфора	
	Ѧгáпїа	Митрофáн	Монастїр Бóшака
	Клѣука	Макáрїа	
Мой Прóдром'	Ѻрдáна	Костáнтїа	Мой Градѝще
	Хрѣтóфор'	Ѧнтóнїа ѐрмонѧ	Мой Крѣнѝ
	Кѵпрїáна	Нéстора ѐрмонѧ	Монѧтѝ Бѝковецъ
	Кéна	Дамаскїна	
Монѧ Дґхово	Ѐра	Стéфань	Мой Орлѧ
	Макáрїа ѧрхїерѐ	Мелéтїа	Мой Стрéжеѝ
	Ѧмáнїа	Никóла	Грѧ Кѝчава
Монѧ Лакоуерѐ	Ѩсѝфа ѐрмонѧ	Пéтка	
	Ѩóила монѧ	Мѡѷсо	
Селò Рéсень	Геѡ́ргїа.	Ѩ́Ѧнуа	
	Дамѧкѝ ермѡ	Никóла	
		Дéспина	
		*Хрсто	*селò Пл . . в'а

*Кадилѣкъ Паокдинъскый[1]

Сѣ Пещера	Хаци Никола	Іоанна	Дамиціа
Скопіе	Иоана	Игнатия	
Мала Лѣнѣ	Стойка	Теофила ермонѣ	
Сѣо Нѣ по Щѣ	Стоянка	Радена	
	*Бошко ацаци	*Недеко	
	*Туша	*Василы	*Село Ріла
	*Николаіца	*Клисафь ор'тань	*Зде Въра-динъ
	*Апостолъ	*Іоканъ ор'тань	
*Беліца	*Митеш	*Лазо ор'тань	
	*Петръ	*Стоіно	
*Неврѣо	*Проіто	*Маріа	
	*Стамо	*Стамо	
	*Радиков	*Лазишъ	
	*Іоніца	*Жикиѣъ	
Прилепь град	Іиковь Іерѣк	*Адамъ	
	Трлѣнь *Іоань	*Анонка	
	Проца *Стойно	*Сикота	
	*Дешанъ *Цвѣтко	*Маріа	
*Пазарцикъ	*Проіто	*Лоука	
	*Хаци Саша	*Хаци Илиімъ	
*Кріуім	*Мазъмъ ермо	*Стоянъ	

[1]) Цѣлата тази страница, и заглавието, са написани разбъркано отъ разни ржцѣ и врѣме, та и заглавието не отговаря на съдържанието.

*Место Срѣмь [1]

Нишь	Ѿ Паросїа	Парлскевà	Ꙁмирны лѣ
Николл	Мисаи́ла Гера́сїй		ꙁ с в (7202—1694)
Па́вль	Антима Соса́ма мо	Софїа Сава	Вѣрà ꙁаѱдї
Стако́м ерїи	Никїфо́ра		(1714)
Стоянь	Серафїма Іосїфа мо	Архо́ндиса	Ꙁмирны
Ѥва	Нико́дима Антима	Ви́кентїа митр [2]	Карошь
Стано	Аѳана́сїа Алеѯа́ндра		Карлокци
Ли́ка	Димитрїа Васи́лїа		ѧѱеі (1715)
Ѳра́шь	Ана́гности Дими́трїа	Бо́гдана	Ми́тил
Ілїа	Кїрїꙁи Ма́ра	Никола	
Ѳеоѳана мона	Гєѡ́ргїа Манои́ла єреи	Ѧ́нка	Нло гра
Маѳеи	Масли́на Ѳома	Ла́ꙁоу	
Грай Стой	Стоѧ́ма Манои́ла	Савѣтїе іеромо	
ци іерéи	Андро́ника Роха́нда	Аѳанасїе ірмо	Ѿпо́ко
Доумо	Ста́тїа Іна́ки	Васи́лїе іермо	Вѣто́гь
Бо́жо		Сава́тїе мона	Мона Кѣѣ
Гоме́н- Нико	Мѹтре Митра	Іѡ́ань	Фѹто
це Ѧко́к	Масли́на Гюра	Ста́н'ко	Ѿсе
Гала́бь	Ста́йа Пе́йка	Пе́тръ	Фѹто
Тишово	Кръста Стоки́л	Га́вриїла архимандрита	Монастї
Митре			Ракови . . .
Ореховца	Манои́ла Аѳана		ко Белигра
Стоянь	Пейчо	Ди́мо іерéй	Не́грѹци
Ки́ро		Дими́трї іерéй	Пожа́ско
Аѳана́сїа	Вели́ко	Си́ма Ди́мѡ	
	Герма́ника		

[1]) Съ изключение на двѣ-три мѣста, тази страница обхваща сръбски покрайни. Писана слѣдъ първото прѣписванье, отъ нѣколко ржцѣ.

[2]) Викенти Поповичъ, сръбско-австрийски архиепископъ (1714—1725 г.). Голубинскій, 617.

Разлогъ

Блъгарска земля

	Змарагда	Стоима	Крива-Река
Сѣ Магарѣ	Койна	Георгя	Гра Некрокѡ
	Петка	Корнилїа	Мой Косний
	Петка	Теофима	
Сѣ Бам'ско	Злата̀къ ерей	Стефана ермѡ	
	Стойка	Георгїа ермона	Село̀
Мона ст Теѡ на Тръли́з'	Теѡръ ерей	Стойѡ	Негрил'ци
	Даниила еромой	Геро Іѡвань	гра Некрокѡ
Сѣ Ошане	Мин'го	Стоинь	Сѣ Косовра̀т дóлно
Гра Самокѡ	Кисдрїѡ архїерей	Продань	
Мона Рила	Аѳанасїе еромѡ	Петръ	
	Палладїе	Богдана	
	Радослава	Радила	Паланарїа
	Симѡ	Цветана	
*Стрѹгы	*Проньо ерей	Милосава	
	*Спирїдона мона	Марнико	
	*Станко	Стоина	
	*Дньо	Вѡнила	Рила млада
*Кръблин	*Ѧно	Вѹка хлуца	
	*Георго	Милослава	
*Дебре	*Секула	Радивои	
	*Манонила		
Сѣ Ошлие	Грозїѡ ерей		

Пловдивско поле

Българска земя

Мѣсто	Манойла	Іосифа	Мостъ с Теодоръ
Пещера	Влъха	Герасима	
	Стоина	Ілїа	
Сѣ Перущи	Кала	Стоя	
	Коста	Іосифъ ермонах	гра Пловдивъ
	Богдана	Василїе ермонах	
	Калида	Никанора ермо	
	Теодора	Филто	
	Паскаль	Дамаскинъ ерм	
Кричимъ	Василїа	Іосифа ермонах	
	Георгїа	Маврудѝ ерей	
	Петра	Недѣлка ерей	
Сѣ Пещера	Станиша	Теодана ерей	
	Коста	Ілїа іерей	
	Апостола	Парскева	
Гра Пазарджикъ	Никола хаджѝ	Стоина	
	Стоинъ	Косинъ	
	Стоінъ	Софїю	
Монах с Врачи	Теофанъ еромонах	Димитра	
	Гер'васїе монъ	Петра	Пазарджикъ
*Кара дере	Петронїе монъ	Коста	
*Раиково	*Георгю	Максїмъ ермъ	
*Чокламо	*Димо	хаджи Димитръ	*Разлогъ *Бѣлина

Гра́дъ Пиро̃

Пиро̃	Ста́нко	Симеѡ́на	Висо̃
	Димитра	Ї҆ѡа́нна ї҆ере́й	
	Цвѣ́та	Неде́л'ка	
	Ста́йка	Младе́на	
	Михаи́ла	До́мка	
	Цвѣт'ка	Цо́на	
	Сїмеѡ́на ї҆ере́й	Ма́ра	
	Неде́лка	Димитра	
	Цо́ла	Ї҆ѡа́нна	
	Ми́лка	Лу́ка ї҆ере́й	Гра̃ Нишь
Пики Висо́нь	Дамаскї́на ї҆ермо̃	Ѳо́ма	
	Макарїа ї҆ермо̃	Ла́зара	
	Арсе́нїа ї҆ермо̃	Ми́ла	
	Матрѡ́нїе ї҆ермо̃	Ї҆ка́нь	Висо̃
	Симеѡна ї҆ермо̃	Ї҆ѡ́ка	
	Сте́фана ї҆ермо̃	Ї҆ѡси́фа ї҆ерому̃	Бг҃осло̃
	Дани́ла ї҆ермо̃	Никола ї҆ереа̃	
	Никїфо́ра ї҆ермо̃	Нектарїа ї҆ермо̃	
	Ма́ѯима ї҆ермо̃	Мисаи́ла ї҆ермо̃	
	Ѳеодо́ра мона̃	Ї҆ѡанна	
	Сте́фана ї҆ермо̃	Ѳеѡ̃́ра	
	Магда́лина мо̃	Ї҆ѡа́нь	

Патрїаршта Ипекь

Градъ Скопїе	Силвестръ митр	Паисїа архїепископъ[1]	Ипекь
	Ѳеофана мїтро	Гаврїила архїепк	
	*Богданъ	Максима архїепк	
1728		Арсенїа архїепк	
*Гра Бди	*Христо		
*1728 Костѝ	*Христодулъ	*Крѣ Капланъ	*Село Сие
	*Станко	*Тодоре	
	*Димо	Висарїона еромо	
	Николъ	Василїа	
	Данїла ермо	Неранджа	
	Іосїфа	Сїмеона митро	Бѣ Градъ
	Петка	Іслїа еромона	
	Раніта	Михаила митро	Гра Темника
	Сака	Захарїа ермона	Гра Бди
	Єѳимїа	Сїмеона мїтрополи	1601
	Игнатїе	Ѳоникасїа	
	Іовиць	Николъ прен	
	Радоиць	Статїа хаца	
	Петра Василїа	Велко	
	Ника Дима	Стоима	
	Лика Пакла	Ленадать прен	
		Николъ	
		*Паманотъ	

[1]) Паиси, Гаврилъ, Максимъ, Арсени били ипекски архиепископи наредъ прѣзъ XVII в. Голубинскій, 479—483.

Срѣдецъ

Градъ Софїа

	Келчо Ѧнка	В	лѣ 1721
	Манойла	*Ѳеѡдоръ	*Бѣръ 1722
	Ѧнїка Добра	*Констатїн	
	Митра Кошка	*Ѧрсенїа архиє	Срѣмка (?)
	Младенъ хацї и	*Їсаїа ѧрхиє	
	Ѳама Никола	*Гаврїла ерх	
	Добрїла Ѳома	*Ѧтанїа арх	
	Крайслава	*Дионїсиа ѧрх	
1708	Стама Їоанна	*Ѧтанїа ѧрх	
Гра Враца	Герги	*Никодїм ерн	
	Димитри	*Митрѹ	
	Младенъ	*Перо Сено	
	Милїѡ	*Єфремѹ	
Морѣа	Даніла мона	*Стано	
	*Ѧнѹ	*Петро Дино	
	*Стергїо	*Андреа	
*Скопїє	*Кїрїлъ ар'хїерен	*Марїа Лїыро	
	*Ѻстоїо		
Морѣа Моноваша	Геѡрго		
*Се Жѹпиц	*Стонуа		
	*Іѡвамъ		

Градъ Софїа

	Никóла	Пéтра ѐреи	Селò Пéрий
	Младéна	Милица	
	Ѧнтѡ	Стáна	
	Мйха	Лóза	
Моиѧ Драгалéвскы	Митрофáна ермо	Петкáна	
	Ѧнаѳа ѐромо	Висаріѡна ѐромо	Моиѧ Рила
	Стéфана ѐрмо	Вйка	
Моиѧ Желѣзьнйкы	Ѡанъ	Геѡргїи ѐреи	Селò Дрéнь
		Давйда	
Сѐ Корѹлѧ	Магдалйна	*Стоїанъ	
	Димйтри	*Петко	
Се Ѵелопéуѧ	Стоѧна	*Никола	
Селò Кйркеиѧ	Йлѧа	*Хресте	
Селò Желѣзка	Божйна	*Стоїко	
Сѐ Понóрь	Вѹче	*Пеїю	
	Пéтно	*Стáно	
Селò Врѣбница	Дáфина	*Драгьню Іереїи	
	Никóла	*Мйтра	зѧ Фетокъ
	Ѡáнъ	*Ѧйрѧ	
	Драгáна	Неѧ	
	Никóла	Геѡргїа	
	Ѡáнъ	*Ѧнг'лїна	
	Недéлко	*Мйлйкон	*Гаїїи
		*Ѐфрем . . .	*Мѧтѝ Гопово

Срѣбъска земля

Средна Бѫка

	Сава	Илїа	
	Захарїа	Солтана	
	Ковьшинѫ	Мартина	
	Богдана	Продана	
	Вѫнинь	Гєоргїа	
	Добровоѝ	Марта	
	Ферена́нь	Вѫкъ	
	Марко	Комнєнїа	
	Вѫкъ	Вѫнинь	
	Цвѣта	Марка	
	Анина	Марко	
	Цвѣтко	Жинка	
	Вѫлета	Мирко	
	Аглина	Жинко	
	Ѳеѡръ	Хрєлиа	
	Радамь	Продана	
Триново мало	Врьбань	Никодима архїерева	
	Петарь ерєи	Раде Ѡка мона	
	Сїмеѡнь ахинє и	Лилїина	
	Крто	Ахєнтїа мона	
*Село Пилѫтеро	*Христофоръ	Долгосака	
		*Атанасїа ермо	*Кѡтиц
*Зде Срємъ		*Исаїа диако	*Шаниць Вара ниски
*Ссло Войка	*Х'цїа Гаврїло	*Радова	
		*Кїрїль ермо	*Мо Ковй...
		*Махй еромо	*Мо Рако...
		*Мил'к	
		*Вѫница	*Вѫто . . .

Срѣска земля

Се Комлоѵ	Жи́нко	Мила́нко	Се Селеѵ́ть
	Богосла́вь	Ѧнко	
	Хра́къ	Ма́рко	
	Позна́нь	Сте́панъ	
	Цвѣтка	Го́лубъ	
	Саракїна	Лазо	
	Бо́жа	Ѧкра́мъ	
Се Вижеѵ	Ра́дослав	Ми́шлень	
	Вукосла́вь	Тръни́на	
	Радо́ица	Ѩка́нь	
	Ра́дота	Милїа	
	Берїславъ	Михаила	
	Радо́ица	Цвѣтко	Се Бозитоѵ
	Їоѵка́нь	Сѵко	
Се Богдроѵ	Пе́тра	Петро́нїа	
	Жи́ка	Стоки́нь	Се Фелигь
	Гро́ица	Жи́ка	
	Михаль	Гро́ица	Се Нѵко
	Михаль	Дамо́ила	
Се Таѵ́ка	Мла́день	Про́дана	
	Ѧсна	Крѣста	
	Цвѣ́ка	Вѵйа	

Срѣ́ска ѕемла̀

Сѐ Хоросѝнь	Іѡа́нь	Сте́ка	Сѐ Хоросѝнь
	Дамїа́на	Грѝца	
	Аврáма	Не́да	
	Дѐкила	Сте́пана	
	Мила́ка	Рада́на	
	Ра́дока	Пу́тника	Сѐ Холовѝ
	Ѐлашѝнь	Сте́пана	
	Ѝлико	Мила́нь	
	Стре́тко	Драгосавь	
	Бого́ка	Ма́рко	
	Тодо́ра	Ѝлїа	
	Михáило	Ѐфре́ма ѐрмона	
	Ѡсто́ка	Ѐремї́а	Сѐ Тамлка
	Па́вла	Вѝкимрь	
	Ви́ка	Митрофа мона	Сѐ Дуго се́лище
	Ке́села	Вѝчикъ	
	Ми́лоша	Ма́р'ка	
	Неде́лка	Мили́ка	
	Гюрѝца	*Хрі́то	*Полаінь
	Рі́ѕо ієре́й	*Іѡа́нь	*Мелеий 1728
	*Маникать	*Б	
	*Диѡниѝсїе, ієромо	*Ѕої́й	*Станимака

Срѣ́ска ѕемлѧ

Гра̑ Темѝшва́рь	Не́ша	Бо́ша	Гра̑ Бечкере́к
	Ѧглѝка	Продана	
	Ѻсто́ша	Ї ѡ̑ва	
	Па́вель	Є̑ѳѝмїа	
	Ра́ѡславь	Геѡ́ргїа	
	А̑кралка	Цке́тка	
	Сте́фана	Нико́ла	
	Радова́на	Жика́на	
	Ѻсто́ша	Ї ѡ̑сїфа	
	Милоканка	Васи́лїа	
	Сѹба	Вѹкадѝна	
	Мѧ́хнка	Никѝта	Ста́ры Кла̑
	Богдана	Сто́ника Ѧно	Кѝже̑
	Гю́ка	Ї ѡлѝнкїе е̑пкпь	Нѝшь
	А̑кра́мь	Сте́фана	
	Кѹ́змо	Сто́ика	
	Радо́ица	Ѧлѝнкїа ї ерéи	
	Вѹ́нь	Павелъ	
	Стокѝнь	Ѳеѡ́фана мона̑	
	Вѹко́лань	Нѝна Ста́на	
	Кѹ́злань	Стокѝна	
	Пе́тка	*Ї сѧ́їа ї ерóмо̑	
	*Бѹфа		
*Селѡ́ Гѡменце	*Дѹмо		
	*Ѕахарка		
	*Ѧ̑но		

Срѣ́бска зе́мла

Бѣлы гра́дъ

	Бо́гдана	Сте́фана	
	Ста́нка	Гаврі́ила	
	Да́ва	Гю́рица	
	Іоа́нна	Пе́тра	
	Михи́нка	Па́на	
	Неде́лка	Михаи́ла	
	Бо́гдана	Геѡ́р'га	
	Геѡ́р'гіе	Пе́тка	
	Жива́на	Са́ндъ	
	Ѳома̀	Ру́жицъ	
	Ле́ка	Геѡ́ргіа кл҃ка	
	Ради́ча	Ста́на	
	Сте́нана	Богоса́ва	
	Нико́дима ермо҃	Акра́міа	
Гра҃ Сме́дере҃	Стоя́на	Іоа́нна	
Пожаре́вѣ҃	Коста́тіе	*Симонъ мона҃	
	Ма́рка	Андро́никосъ	
	Ѡбра́да	*Раша	Зиепо҃
Се҃ Пе́рникь	Ми́та	*Никола іере́и	
Се҃ Ме́ѡица	Стано́ва	*Хрїсто́фо мона҃	
	*Іри́ма монаха	*Ѳеѡ́ръ	Сѝ фо

Срѣбска земля

Столни Бѣли градъ

Йкомарѣ	Никола	Коимъ	Йбли́нь
	Пе́тръ. Марко	Ста́ил	
	Ѣлл. Ѣкка	Кукосла́вь	
	Геѡр'ги	Тръни́ил	
	Прода́нъ	Ста́ил	
	Іѡ́анъ	Іоа́нил	
Мой Хо́по	Кирла́ил архіерей	Іса́ія ермой	Мо Мора́ча
	Неѡ́фитъ ермой	Неѡ́фіта ермой	
	Ѳеѡ́ръ ермой	Сака́тіа ермонѣ	
Мо с Прокопо	Сїмеѡ́нъ	Йлинкіа монѣ	
Тре́бинъ	Іоа́нинъ хаціа	Йсаія ермой	
1709	Фили'ю	Ра́де	
	Ѣлиса́фта монахі'а	Доба́ил	
	Ѣлеѵ'ѳе́ріе ермо	Ки́та	Келе
Герака́цы	Йлико Пе́тро	Сто́ил	
*Кралиц Будинска	Михаѣ архіереї'и	Неде́лка	
	*Геѡргі Глиго́ія	Геѡ́ргія	
	*Стонко еромонѣ	Не́да. Ки́нъ	
	*Неѡ́фить ерой	*Грѹ́ія.	
	*Ѳимоѳе́ія ерой	*Гера́симъ іеро	
	*Ли́то Ѳеодора	*Кїто̀	
		*Ни́кола ере́и	
		*Сїмеѡнь ер'мо	*Ни
		*Ми́лошъ	*Гра́дъ Де́ка
		Кость	Хр'бели
		Грекли	
		Колю	
		Мили́ца	
		*Мо́лїтирь Архаѣ'гели	*Зие́ по́ю

Оу҆гроклахі҆а		Молдовлахі҆а	
҂лѣто ҂зрѵ (7190—1682)	І҆ѡ҃ Шер'ба́нъ воєво́да[1]	І҆ѡ҃ Сте́фа҃ воєво҃[2] и҆ чє҃л и҃	
	Мари҆а гн҃ѧ	І҆ѡ҃ Пе́тра воєво҃ и҆ чє҃ и҃	
	Коста҃тинъ	Мари҆а гн҃ѧ	
	Є҆ле́на	А҆леѯа҃ндра Є҆ле́на:	
Солѵ҃	Коста҃ти́нъ а҃рхо	І҆ѡ҃ Бо́гдана воєво҃ и҆ чє҃ и҃	
Срⷭ҇и҃ гра҃	І҆ако́въ *І҆ѡа́нъ	І҆ѡ҃ Стефа҃ воєво҃ и҆ чє҃ и҃	
	*Коринѳіе і҆ерѡ҃	І҆ѡ҃ А҆леѯа҃ндра воєво҃ и҆ чє҃ и҃	
	*Ѕ҃ахарию мѡ҃	І҆ѡ҃ Є҆ремі́а воєво҃ и҆ чє҃ и҃	
	*Фоти Ѳома̀	Петро́ніа	Ха́нов'ск҃
	Гинѧ	І҆ѡа́нъ	
	Даниі́лъ	Мари҆а А҆нна	
	Лазарѵ	На́сте Ма́ріа	
	*Григо́ріа архіере҃	Гаврі́ла І҆са́ка	
*Гра҃ Солѵнъ	Пилоть	Нико́ла	
*.....рѵшъ	*Пе́тре	Каси́лъ	
	*Ста́но	Ѳѡ҃ра	
*Гра҃ Сарлево	*Марко	Доніца	Срⷭ҇и҃ гра҃
	*Геде́ѡнъ а҃рх'ереи	Ки́ме	
	*А҃рѣсенія і҆ро́мона҃	*І҆ле́на	
	*Геѡргі́а	*Петре	
	*Геѡргі́а	*Ра҃не	
	*Гаврі́ль і҆ерома҃	*Ки҃чѵ	*ѿ Рѧшѵѧнѵ
		*І҆ѡаннъ мона҃	
		*Геѡргію	
		и҆ по҃рѵжию ..рѵтнно	
		*Магдалина мона҃хна	*Ѵ҃ѣвема во҃

[1]) Щербанъ II Кантакузинъ (1679—1688).
[2]) Стефанъ VI (1527), Петръ (1527—1538), Александъръ (1540) и т. н. до Еремия (1595—1606).

Лѣ́ ро́д Ро́ссїа		Гра́ Тръ́нѡ	
Мо́ Пече́ск	Їеромима	Са́кчо	Село́ Га́бро
	Їоаса́фа архїма́дрїт	Стїпїо ѐреи	
Прїпсла́	Дмитра́шка по́ковнїк	Ке́ла	
	Татїа́на	Ма́рко ѐреи	Локны́ др
ѡ Ка́шь	Але́хїа	Ра́нко ѐреи	
	Касилїа	Неѡ́фить ѥро́	Зогра́фъ
	Їа́кима мона́	Ста́ма	
	Гер'ман'ка	Сто́нма	
Прилѣпь	Їоа́на Про́йка	Ѻгна́на Хрїсто	Прилѣпь
	Стоя́на Ѻгна́на	Карлфїла	ѕ ѱе
	Стано́ка Стама́та	То́рна То́дора	
	Геѡ́ргїа Да́бета	Їоанъ їере́и	
	Симо́на Клъчета	Стано́е Грозе́но	
	Їѡ Ми́трета	Пе́тко	*Тро́ц
	Богна́ша Пе́тка	Неде́лко ѐреи	
	Сто́йчета Стано́ка	*Пе́тко	*Бело
	Келя́на Ѻгна́на	*Ма́ртинь	
	Бо́гдана Клъка́на	*Стамзо хаціе	
	Пе́тко Нико́ла	*Мартїнъ	
	Дамїа́нъ Заха́рїа ермо	*Ѐкатерїна	
	Манона́ла Ѝсаїа ермо	*Глїкерїе	
	Ѝлїа Ле́ко	*Ѐкатерїна	
		*Лукїанъ	
		*Никодѝ	

Показалецъ.

(Съкращения: арх. — архиепископъ, б. — български, вл. — владика, гл. — гледай, еп. — епископъ, сл. — слѣдващи, ц. — царь, царица).

Абдулъ-Рахманъ 240.
Азимиръ (Апсимиръ) 160.
Александъръ ц. б. 170, 183.
Алтимиръ 227.
Алусиянъ 168.
Ана ц. б. 146.
Анастаси 145, 159.
Анбелаки 280.
Ангелари 61.
Андрие еп. 27 сл.
Андроникъ Кантакузинъ 230.
Антимъ вл. 216.
Арменски буквени цифри 39, 40.
Арнаути 166.
Аронъ ц. Самуиловъ братъ 33, 166.
Арсени арх. охридски 37.
Арсени еп. 187.
Арсени Черноевичъ 237.
Артеми вл. 216.
Архиерейски поменикъ въ Охридъ 216.
Асанъ-паша 240.
Асанъ ц., гл. Асѣнъ.
Асѣнъ I, 105, 113, 131, 132, 166, 168.
Асѣнъ II, 32, 33, 34, 135, 136, 161, 253.
Асѣнъ ц. Александровъ синъ 170.
Ахиль островъ 50, 220, 221.

Баглатъ 206.
Байрамъ-паша 260.
Балдуинъ 169.
Банско 203, 266, 271, 290.
Баня гл. Кюстендилъ.
Бачка 271, 296.
Баязидъ 171.
Бдинъ гл. Видинъ.
Беръ 166, 220, 294.
Бечкерекъ 299.
Битоля 87, 220, 223, 224, 286.
Бладили ц. б. 159.
Блатечница 152, 156.
Блато 152, 157.
Бобовци 152, 156.
Богданъ войвода 185, 186.
Болгъ ц. б. 159.
Борилъ 250.
Борисъ кн. б. 62, 80, 81, 163.
Борисъ ц. Петровъ синъ 147, 148, 165, 169.
Бохуно 223.
Бранисла въ 36.
Брандибури 159.
Бремъ ц. б. 159.
Бруса 60, 138.
Брѣзно 239.
Брѣстъ 270, 279.
Будинъ 301.
Бунешъ 247.
Бутай ц. б. 160.
Бутелъ 37, 38.
Българе въ Касандра 18; при Йерисо 23; въ Панония 61; изобщо 8, 9, 110, 145, 146, 178 сл., 209, 211, 216, 242, 251.
Българска земя и езикъ 53, 62, 161, 256, 265, 270, 271, 274, 275, 279, 284, 286, 290, 291.
Бѣлградъ 271, 293, 300, 301.
Бѣлица 152, 156, 271, 288, 291.
Бѣло езеро (Охридско) 52, 57.
Бѣляковецъ 208.

Валамъ арх. охридски 216.
Валентъ 159.
Варадинъ 288, 296.
Варвара 229, 283,
Вардаровци 7.
Варна 166.
Варошъ 27, 224.
Василя Македонецъ 147.
Василя патр. б. 113, 133, 136.
Велбуждъ (Кюстендилъ) 153, 157, 158.
Велесъ 216, 227 сл., 271, 284, 285, 301.
Вели-бегъ 240.
Видинъ 136, 137, 145, 148, 169, 170, 171, 207, 220, 275, 293.

Викенти вл. 272.
Вирпино бърдо 37.
Високъ 198, 199, 271, 279, 280, 292.
Виталианъ ц. б. 160.
Владимиръ краль 166, 167.
Владиславъ краль сръбски 169, 253.
Владиславъ ц. б. 167.
Влахия 66, 170, 185.
Влъкъ князь 138.
Воденъ 226, 227.
Войнегъ 253.
Волга 159, 160.
Враста 283.
Вратница 239.
Враца 198, 200, 273, 276, 294.
Връбница 270, 277, 295.
Вугри гл. маджаре.
Вукичъ ц. б. 160.
Въдрища 27 , 281.
Вълкашинъ 171, 222, 224, 233.
Върбани 271, 290.
Вжпа 88 сл.

Габрово 270, 274, 303.
Гаврилъ 166.
Гвоздово 284.
Гевгели 158.
Георги арх. охридски 193.
Георги Зографъ 17.
Герасимъ вл. 216, 226.
Генади вл. 226.
Гербъ молдовлахийски 185.
Германъ 24, 219 сл.
Гимери 159.
Гиритъ гл. Критъ.
Главиница 62, 220.
Глаголица 20, 21 сл., 87 сл., 182, 183, 217.
Глигоровци 88.
Гоменджe 271, 289, 299.
Гораздъ 61.
Горни Пологъ 239.
Градешница 223.
Градъ (островъ) 221
Грачаница 192, 234.
Григори арх. охридски 211, 214; еп. дѣволски 212, 218; еп. прѣславски 191; митрополитъ софийски 191; — Синаитъ 134.
Гропа жупанъ 213, 214.
Гръляни 271.
Гръничища 271, 285.
Гръцка земя 280, 283.
Гърци 166.
Гюргево 275.

Давидъ вл. 216; ц. б. 165.
Далмация 141, 288.
Данилъ вл. 216.
Дебъръ 185, 271, 290, 301.
Девина (Девна) 206.
Девичъ 189.
Делиянъ 167.
Десимиръ 202.
Дечани 254
Джеладинъ-бегъ 240.
Дионисий вл. 216; вл. щипски 235; — патр. 272.
Добре ц. б. 112.
Добрево 245.
Довезенци 256.
Дойранъ 262 сл.
Долни Пологъ 237, 238, 239.
Долна земя 145.
Долня Прѣспа 271, 286.
Драгалевци 270, 277, 295.
Драгичъ ц. б. 160.
Драговичи 6.
Драговищица 152, 157.
Драчево 152, 157.
Драчъ 145, 148.
Дристръ комитъ 8, 9.
Дръстъ гл. Силистра.
Дръстръ гл. Силистра.
Дръстрѣне 152.
Дрѣново 196.
Дрѣнъ 270, 295.
Дупница 193.
Дѣволъ 54, 212.
Дѣдино 285.
Дѣянъ 249.
Дѣячево 152, 157.

Евтими патр. търновски 31 сл., 116 сл., 136, 140, 184.
Егри-дере-Паланка гл. Крива-Паланка.
Елада 141.
Елбасанъ 167.
Елена ц. б. 136.
Елена село 270, 274.
Елошникъ 239.
Енидже-Вардаръ (Пазаръ) 227, 271, 284.
Ени-шехиръ 166.
Епископски поменикъ въ Охридъ 216; въ Трескавецъ 226.
Ерисо гл. Йерисо.
Ерма 271.
Етолия 141.
Етрополе 196, 275.
Ефимия Углешовица 138.
Ефремъ вл. щипски и кюстендилски 229, 254.

Желенъ 270, 277.
Желѣзница 294.
Желява 270, 295.
Житня на български светци 41 сл., 51 сл., 59, 110 сл., 143 сл., 141 сл.
Житомискъ 152, 157.
Житуша 152, 157.
Жича 215.

Загора 170.
Загорие 105, 250, 270, 274, 275, 276.
Загорци гл. българе.
Заумъ 218.
Захари вл. кюстендилски 244.
Землетресение 209.
Златаре 271, 285.
Злетово 247, 250.
Зиеполье 271, 277, 278, 300, 301.
Зографъ гл. монастирь Зографски.
Зосимъ арх. охридски 229; вл. 216.
Зурта 160.

Ибалнъ 271, 301.
Иберия 280.
Иваница 30 сл.
Иванъ Селински 30 сл., 33; — (Зографски) 31.
Игнати вл. 216.
Иерусалимъ 280.
Иерисо 283.
Изворъ при Сидерокапсо 283.
Илирикъ ц. 159.
Иоакимъ патр. търновски 253.
Иоаники вл. 226.
Иоанъ Владимиръ (вм. Владиславъ) ц. б. 167.
Иоанъ Калиманъ ц. б. 168.
Иоанъ патр. търновски 168.
Иоанъ ц. Александровъ синъ 170.
Ипекъ 192, 257, 293.
Ираклия (Битоля) 220.
Исбулъ кавханъ 3.

Калиникъ вл. прѣспански 218 и др.
Калоянъ 141, 142, 149.
Кара-дере 271, 291.
Кардамъ 2, 145, 162.
Караферия гл. Беръ.
Карея 272, 273, 280, 282 и др.
Карлово 200.
Карловци 272, 289.
Касандра 280.
Катаро 166.
Кефалия гл. Главиница.
Кефалония гл. Главиница.
Кимери 159.
Кипровци 270, 276.
Кирилъ вл. скопски 237.
Кирилъ философъ 43, 76 сл., 163.
Кичево (Кичава) 271, 287.
Клепа 228.
Книшава 127.
Ковачевци 244.
Коласия (Кюстендилъ) 254.
Комлоушъ 271, 295.
Конакъ 190.
Кономлати 223.
Константинъ Брадати 145.
Константинъ сп. 56, 70 сл.; ц. б. 169.
Копривщица 47.
Корморанъ 271.
Корубляно 270, 295.
Косара 163.
Косма вл. 216.
Косовраст долно 271, 290.
Костенецъ маданъ 270.
Костинъ-бродъ 152, 156.
Костуръ 271, 283, 293.
Коцелъ Блатенски 80, 81.
Кочане 255.
Кратово 186, 187, 189, 235, 244 сл., 254, 258.
Кракопеци 281.
Крива-Паланка 249, 257, 259 сл.
Крива-рѣка 271, 290.
Кривена 270, 295.
Криволакъ 271, 285.
Критъ 229.
Кричимъ 271, 291.
Крумъ 145, 146, 162, 163.
Кръстецъ 133.
Ксенофъ 272, 273.
Кукушъ 271, 295.
Кумане 145.
Куцовласи 166.
Кучевища 235.
Кюстендилъ гл. и Велбуждъ 187, 244, 254, 255.

Лаганъ ц. б. 169.
Лазаръ князь 138, 238.
Лариса.
Легепъ градъ 237.
Лимносъ 283.
Ловечъ 47, 204, 270, 275.
Локорско 270.
Луково 245.
Лъвъ Арменецъ 146.
Лъвъ Иконоборецъ 145.
Лъвъ синъ Константиновъ 145.
Лъвъ Прѣмждри 32 сл., 147.
Лѣсново 244 сл.
Лѣшекъ, Лѣшокъ 235 сл.
Любоино 223.

Магарево 271, 290.
Маджаре 147.
Макари арх. охридски 212; арх. сръб. 188; еп. кратовски 235; игуменъ зографски 10 сл.
Македония 135, 141, 211 сл., 250.
Македоняне 159.
Мали-градъ 221 сл.
Мали-Прѣславъ 148.
Малко-Търново 270.
Маловища 271, 286.
Манаси лѣтописецъ 144.
Мария ц. Александрова дъщеря 170.
Маркови кули 27.

Марко еп. 54; еп. прѣславски 136.
Марко Кралевичъ 171, 213, 224.
Масларево 283.
Матей вл. морозвиздски 253; вл. прѣспански 223.
Мелети вл. 216.
Мелникъ 280, 283, 298.
Месемврия 162, 253.
Методи иконописецъ 164.
Мехмедъ-ага 240.
Мизи (българе) 211.
Мизия 60, 145, 160, 242, 265.
Мирчо ц. б. 169; войвода 171, 188.
Митрополия 270, 275.
Михаилъ ц. б. (вм. Симеонъ) 62.
Михаилъ Видински 170.
Млакье 247.
Млѣщица 270, 300.
Мойсей Самуиловъ братъ 33; ц. б. 161.
Молдо-Влахия 185, 302.
Монастири: Бигоръ 271, 286; Бошава 271, 287; Буковецъ 271, 287; Варошки 27; Въльковски 237; Градище 271, 287; Дзързей 271, 287; Дивотино 270, 277; Дихово 271, 287; Драгалевски 270, 295; Дрѣновски 270, 274; Желѣзнички 270, 295; Заумъ 218; Зографъ 10 сл., 3[illegible] сл., 52, 50, 64, 77 сл., 82 сл., 111, 135, 141, 159, 173, 174, 175 сл., 182—210, 268 сл.; Иванички 30; Касинецъ 270, 276; Кованецъ 271, 286; Кремиковски 270, 277; Крънино 271, 287; Лѣсновски 244 сл., 271, 282; Лѣшечки 235 сл.; Мрачски гл. Орѣховски; Орле 228, 271, 286; Орѣховски 149 сл.; Полошки 271, 287; Прѣчиста 240; Продромъ 271, 280, 287; Рилски 197, 270; Св. Архангелъ 271, 277; Св. Врачи 271, 291; Св. Георги на Вирпино-бърдо 37; Св. Димитъръ Велешки 227; Св. Димитъръ Скопски (Марковъ монастиръ) 233; Св. Иванъ Вѣтерски 229; Св. Илия 271, 286; Св. Теодоръ при Тръливъ 271, 290; Св. Троица при Етрополе 196, 275: Св. Якимъ Осоговски 261 сл.; Селински 30 сл.; Сливнишки 223; Стрежево 271, 287; Трескавецъ 225 сл., 287; Хилендаръ 33, 45, 47, 249, 271, 273; Чирѣпишъ 194, 270, 276; Чичевски (Св. Архангелъ) 228; Янковски 224, 271.
Моравия 53, 61.
Морозвиздъ 253.
Мрака̀ 149 сл.
Мурадъ 170, 171.
Муртагъ (Муртагонъ) 146, 163, 164.
Мъгленъ 142.

Напулу (Неаполъ?) 167.
Наръшъ 8.
Неада 141.
Небръдско 271, 288.
Неврокопъ 271, 290.
Неготинъ 205.
Неофитъ вл. 216, 226.
Несебръ гл. Месемврия.
Никифоръ вл. 216.
Никифора Геника 145.
Никаноръ вл. 234.
Никола князь кратовски 248.
Никола Самуиловъ баща 24 сл.
Нишъ 235, 289, 292, 299, 301.
Новаке 234.
Новакъ кесарь 222.
Ново-бърдо 234.
Ново-село до Щипъ 271, 286, 288.
Ноти 39, 40.

Обратъ ц. б. 160.
Овче-поле 153, 158.
Одри 239.
Одринъ 146, 147, 162, 163.
Оливеръ 245 сл., 261.
Оризаре 257, 285.
Орле 228.
Орѣховица 270, 289.
Орѣховъ 149 сл.
Орѣшковецъ 154.
Осогово 254, 261.
Остоя Раяковичъ 213.
Отушница 239.
Охридска арх. власти 34, 37.
Охридъ 62, 145, 148, 160, 161, 167, 171, 211 сл., 251.
Ошане 29[illegible].

Павнути сл. 216.
Пагенъ 2 сл.
Пазарджикъ 47, 271, 289, 291.
Пазаръ (Енидже-Вардаръ) 227.
Паиси б. историкъ 175 сл.; арх. сръбски 230.
Палакария 270, 290.
Папония 58, 61.
Партени вл. 216; вл. прѣспански 219, 221.
Пахоми вл. 216.
Пейчиновичъ Кирилъ 236 сл., 263.
Пелагония 271, 281, 284, 285.
Пеми словаци 159.
Периволь 152, 156.
Перникъ 270, 295, 300.
Перущица 271, 291.
Пефлагония гл. Пелагония.
Пещера 154 сл., 271, 289, 291.
Петъръ Асѣновъ братъ 166, 168.
Петъръ влашки войвода 186, 187, 188.

Петъръ ц. б. 82 сл., 111, 126 сл., 147, 165.
Пиротъ 281, 279, 292.
Пископия 185.
Плисковъ 6, 148.
Пловдивъ 271, 289, 291.
Пожаревецъ 300.
Пожарско 271, 289.
Пологъ 237, 238, 239.
Полянинъ 271.
Попоръ 295.
Пресиямъ 2.
Призрѣнъ 242.
Прилѣпъ 27, 29, 171, 143, 194, 224 сл., 284, 289, 303.
Присой 270, 274.
Просѣкъ 251.
Прохоръ арх. охридски 213, 214; вл. 216.
Прѣселение 53, 54, 58, 116.
Прѣславъ 6, 71, 136, 148, 191.
Прѣспа 24, 50, 218, 219 сл., 271.
Пустецъ 223.

Рагуза 166.
Радовищъ 271, 284.
Радомиръ ц. б. 166.
Разлогъ 266, 271, 290, 291.
Райково 271, 291.
Ракита 152, 156.
Ратае 238.
Рибникъ 187.
Ризогей(?) вл. 216.
Рила 126, 288; маданъ 270, 290.
Рипсимия ц. Самуилова майка 24 сл.
Рокярци 255.
Романъ ц. Петровъ синъ 147, 148.
Росоманъ 271, 285.
Ростиславъ Моравски 80, 81.
Рохотино 223.
Рувимъ еп. щипски 229.
Русия 303.
Руси 147.
Руско-българско племенно единство 5 сл.
Русчукъ 205, 207, 275, 302.
Ръждавица 152, 157.

Савинъ ц. б. 162.
Самоковъ 178, 270, 290.
Самуилъ 24 сл., 33, 148, 165, 166.
Сараево 302.
Сардика гл. София.
Св. Гора 30 сл., 75 сл., 182 сл., 272 сл. и др.
Св. Врачъ село 87.
Св. Иванъ Рилски 44, 105 сл., 110 сл., 114 сл., 116 сл.
Св. Иларионъ Мъгленски 141 сл. 116 сл.
Св. Кирилъ 61, 76 сл.
Св. Климентъ Охридски 52, 59 сл., 64, 214.
Св. Методи 53, 61, 80, 81.
Св. Михаилъ и Гаврилъ 64 сл.
Св. Наумъ Охридски 51 сл., 61, 217 сл.
Св. Петка 43, 134 сл.
Св. Сава 169, 249 сл.
Св. царь Петъръ 82 сл.
Св. Якимъ Саранданорски (Осоговски) 44, 45, 261.
Светославъ ц. б. 170; руски князь 148.
Светци българе 171—172.
Свиница 232.
Свищовъ 270, 274.
Селасфоръ (Дѣволъ) 212, 220.
Селевки ц. б. 165.
Селеушъ 271, 297.
Селимъ султанъ 489.
Серменинъ 271, 281.
Серфидже 283.
Силистра 147, 148, 274.
Симеонъ арх. охридски 215; сѫщиятъ по-рано митрополитъ рашки 214.
Симеонъ вл. скопски 235.
Симеонъ князь български 8, 9, 71; ц. б. 52, 147, 164.
Синая 280,
Скакавица 152, 157.
Скандинавия 159, 160.
Скопело 280.
Скопье 148, 220, 227, 230 сл., 241, 265, 271, 288, 294.
Скрино 111, 118, 152, 157.
Слатина 239.
Сливница 223.
Служби на б. светци 38, 39, 41 сл.
Словѣне племе 6, 54, 72; пишатъ съ гръцки букви 18, 22.
Словѣнски селища на югъ 18, 22.
Смедерево 271, 300.
Смолѣне племе и область 1, 4, 5, 6.
Солунъ 135, 166, 200, 227, 250, 251, 275, 280, 289.
София 47, 105, 111, 112 сл., 115, 118, 126, 130, 131, 152, 165, 171, 191, 196, 199, 201, 210, 220, 354, 270, 277, 280, 294, 295.
Сръбска земя 271, 296 сл.
Срѣдецъ гл. София.
Срѣдня Бачка гл. Бачка.
Срѣмъ 160, 163, 289, 296.
Стапимака 271, 298.
Стара-Загора 47.
Стара-Планина 200.
Стари-Влахъ 229.
Старо-село 239.
Стефанъ войвода влашки 184, 185.
Стефанъ деспотъ 138.
Стефанъ Душанъ 245, 246.
Стефанъ Урошъ Дечански 153.
Стефанъ Урошъ Милутинъ 225.
Стефанъ Урошъ Немки 212, 218, 225.
Стъпенъ 87.

Страцимиръ жупанъ 227.
Страшимиръ 170, 171.
Стрежево 191.
Струга 271, 290.
Струмица 254, 271, 284.
Стръменикъ 198.
Стрѣзо 250 сл.
Суботинъ ц. б. 165.
Сушица (Карлово) 200.
Сърбия 135.
Сѣвери племе 6.
Сѣрава 37, 38.
Сѣръ 135, 208, 265.
Сѣчища 258.

Таганъ ц. б. 162.
Тайни букви 46, 196, 197, 198, 199, 204, 215, 230.
Теарце 236, 237, 238.
Телезви ц. б. 162.
Телерикъ ц. б. 162.
Темиштваръ 271, 293, 299.
Теодоровичъ Марко 266.
Теодоръ Куфаръ 141.
Теодоръ олгу тарханъ 8, 9.
Теодоси архимандритъ 263 сл.
Теоктистъ ц. б. 161.
Тербелъ ц. б. 160, 161.
Тертеръ ц. б. 170.
Тортеръ II 45 сл.
Тесалия 135, 166.
Тетевенъ 207, 270, 275.
Тетово 234, 265.
Тиквешъ 254, 284.
Тича 71.
Топлица 165.
Тракия 141, 146, 160, 250.
Трапезица 105, 113, 132, 196.
Трапезундъ 380.
Тревелъ гл. Тербелъ.
Требиня 301.
Трескавецъ 223, 225, 226.
Трибали 135, 141.
Трѣвна 270, 274.
Търново 113, 132, 136, 140 сл., 160, 164, 166, 168, 169, 170, 196, 253, 270, 274, 303.
Търново село 261.

Углешъ 32, 34, 138.
Угровлахия 302.

Филаретъ вл. щипски 229, 255.
Филипи 266.

Хавзи-паша 240.
Хайватово 271, 284.
Хилендаръ 33, 45, 46, 47, 144, 175 сл., 216, 237, 238, 240.
Хоматиянъ 59.
Хоросинъ 271, 298.
Храбъръ черноризецъ 75 сл.
Христофоръ вл. 216.
Хума 271, 281.
Хървати село 223.

Цамблакъ 136.
Цариградъ 160, 283.
Цимисхи 148, 165.

Челопекъ 152, 157.
Челопечани 270, 295.
Червена-вода 302.
Черна-рѣка село 275.
Черно-море 159.
Черѣнецъ 152, 157.
Чипровци 270.
Чичево 285.
Чокманово 271, 291.
Чума въ Зографъ 193.

Шикя 283.
Шиш(ев)о 239.
Шишманъ ц. б. 170, 184, 234.
Шиятища 283.

Щампи зографски 48.
Щипъ 229 сл., 245, 248, 255, 257, 258, 271.

Ягодина 271.
Якимъ хаджи 257 сл.
Яковъ вл. 226.
Янина 283.
Янковецъ 224.
Ятрополе гл. Етрополе.

Погрѣшки.

Стр.	Редъ	Вмѣсто	Да се чете
46	5	**бг҃ом҃**	**бг҃ом҃**
50	5	цѣсецитѣ	мѣсецитѣ
59	11	Грогори	Григори
„	14	крагегранието	краегранието
82	9	Въ Станиславовия синаксарь отъ 1330 г.	Въ синаксаря отъ 1340 г.
116	15	стр. 46	стр. 41
241	21	**дѹброе**	**доброе**
252	23	Срѣза	Стрѣза
274	25	**Єерапїѡ҃**	**Серапїѡ҃**
275	21	**е́ресь**	**Се́ресь**
295	12	**Ки́ркенѣ**	**Кри́венѣ**
302	23	**Рвшѹвкѹ**	**Рушѹвкѹ**

1323—1908

6

827

Stanford University Libraries
3 6105 124 417 283

DR
62
I8

Stanford University Libraries
Stanford, California

Return this book on or before date due.